

JOGTUDOMÁNYI ALAPKUTATÁSOK 5.

AUER ÁDÁM

A JOGSZABÁLYBA
ÜTKÖZŐ SZERZŐDÉSEK
SEMMIS(S)ÉGE

A TILOS SZERZŐDÉS
AZ ÉRVÉNYTELENSÉGI
OKOK HÁLÓZATÁBAN

JOGTUDOMÁNYI ALAPKUTATÁSOK 5.

HUN-REN TK Jogtudományi Intézet elektronikus monográfiatorozata

A monográfia megírását a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatási Ösztöndíja támogatta.

Főszerkesztő: Gárdos-Orosz Fruzsina

Felelős szerkesztő: Friedery Réka

Szerkesztőbizottság: Friedery Réka, Gajdusчек György, Pap András László, Sulyok Gábor, Sente Zoltán, Varju Márton

Szakmai lektor: Vékás Lajos

Nyelvi lektor: Fedinec Csilla

Kiadja: HUN-REN TK Jogtudományi Intézet

Székhely: 1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.

Felelős kiadó: Boda Zsolt főigazgató

Honlap: <https://jog.tk.hu/alapkitatasok-monografia>

E-mail: jti-monografiak@tk.hun-ren.hu

Tördelés és borítóterv: Pala 11. Bt.

Nyomdai munkálatok: Séd Nyomda, Szekszárd www.sednyomda.hu

© Auer Ádám (NKE ÁNTK Civilisztikai Tanszék), 2024

© HUN-REN TK Jogtudományi Intézet, 2024

ISBN 978-963-7311-91-8

ISSN 2560-2128 (Online verzió)

ISSN 2939-8630 (Nyomtatott verzió)

TARTALOM

ELŐSZÓ	9
1. DOGMATIKAI ALAPOK	13
1.1. Az érvénytelenség jelentősége általában.....	13
1.2. A szerződés érvénytelenségének alapvető polgári jogi jellemzői	13
1.3. Az érvénytelenség tartalma a közjogban, közigazgatási jogban és más jogterületeken	16
1.4. A tilos szerződés mint kapcsolat és funkciója	18
1.5. A kutatás módszertana	18
2. A TILOS SZERZŐDÉS AZ ÖSSZEHASONLÍTÓ JOG SZEMPONTJÁBÓL	21
2.1. A tilos szerződés az európai jogegységesítés szintjén.....	22
2.1.1. A tilos szerződés római jogi előzményei.....	22
2.1.2. A tilos szerződés megítélésének európai tendenciái	23
2.1.3. A tilos szerződés az európai jogegységesítés folyamatában.....	25
2.2. Az angol jog megoldása.....	27
2.3. A BGB és a tilos szerződés	31
2.4. Közbenső értékelés	35
3. A TILOS SZERZŐDÉS MEGÍTÉLÉSE A MAGYAR MAGÁNJOG TÖRTÉNETÉBEN	37
3.1. A tilos szerződés megítélése 1949 előtt.....	38
3.1.1. Vitapontok a szakirodalomban	38
3.1.2. A tilos szerződés érvénytelensége a magánjogi kodifikáció során, 1882–1928.....	42
3.1.3. A bírói gyakorlat és a M. Kir. Kúria jogegységi döntése a kontárszerződések tárgyában	44
3.1.4. A M. Kir. Kúria 53. sz. jogegységi döntése	44
3.1.4.1. A széttartó joggyakorlatban megjelenő jogi álláspontok.....	46

3.1.4.2. A M. Kir. Kúria 53. sz. jogegységi döntésének érvelése	47
3.1.5. Közbenső értékelés	49
3.2. A tilos szerződés megítélése a magyar polgári jogban 1949–1993 között....	50
3.2.1. Szakirodalmi csomópontok	50
3.2.2. A tilos szerződés és az 1959. évi IV. törvény (régii Ptk.) kodifikációja....	55
3.2.3. A korabeli bírói gyakorlat	57
3.3. A tilos szerződés megítélése 1993–2013 között	59
3.3.1. Úton egy új magánjogi kódex felé – szakirodalmi álláspontok	59
3.3.2. A bírói gyakorlat és a tilos szerződés – régi problémák új megvilágításban.....	63
3.3.3. A 2013. évi V. törvény (új Ptk.) megoldása.....	68
4. A TILOS SZERZŐDÉS A PTK.-BAN	69
4.1. A Ptk. 6:95. § – a tilos szerződési klauzula struktúrája	69
4.2. A megsértett jogszabály mint jogforrás	70
4.3. A kógens-diszpozitív szabály jelentősége.....	70
4.4. A Ptk. horizontális hatálya	71
4.5. A semmisség <i>lex specialis</i> megállapításának időbeli horizontja	72
4.6. A Ptk. 6:95. § mint a szerződés érvénytelenségét eredményező utaló szabály	73
4.7. A semmisség alkalmazása mint generális szankció	74
4.7.1. Válogatás a bírói gyakorlatból	74
4.7.2. Két tabu: a szerződés alanyára előírt feltétel és a jogszabály által kimondott semmisség	76
4.8. A más jogkövetkezmény alkalmazása	78
5. A TILOS SZERZŐDÉS MODELLJEI	79
5.1. Nevesített jogsértések és generális tilalom: a közbeszerzési szabályokba ütköző szerződés	80
5.1.1. A közbeszerzési eljárás hatása a szerződésre.....	82
5.1.2. A szerződés érvénytelensége a közbeszerzési szabályok uniós jogi oldaláról	82
5.1.3. A tilos szerződés szabályainak alkalmazása a »közbeszerzési törvény változásain keresztül.....	86
5.1.3.1. A semmisség megállapításának eljárásjogi szűkítése	87
5.1.4. Versengő közérdek – a közérdek mérlegelése.....	91
5.1.4.1. A közérdek jelentősége az ideiglenes intézkedés kapcsán	93
5.1.4.2. A közérdekre hivatkozás az ideiglenes intézkedés során.....	94
5.1.5. A semmisség megállapításának eljárásjogi kérdései.....	97
5.1.6. Közérdek korlátozása közérdekre hivatkozva?.....	98
5.1.7. Közbenső értékelés.....	100
5.2. Az <i>in casibus certis</i> tilalom.....	102

5.2.1. A földforgalmi korlátozások mint <i>in casibus certis</i> tilos szerződési alakzatok.....	103
5.2.2. Az 1991. évi II. törvény (Cstv.) jogvédelmi mechanizmusa mint <i>in casibus certis</i>	107
5.2.3. A közérdek védelme magánjogi eszközökkel – a kiterjesztő megoldás	108
5.2.3.1. Az eljáró bíróságok érvelése.....	109
5.2.3.2. Az értékarányosság követelménye polgári jogi szempontból... 111	
5.2.3.3. Az érvényarányosság értelmezési kérdései.....	112
5.2.4. Közbenső értékelés	116
5.3. A redukált modell – a társasági szerződés érvénytelensége	117
5.3.1. A társasági szerződés érvénytelensége	119
5.3.2. A társasági szerződés érvénytelensége szabályozásának története .. 120	
5.3.3. A szabályozás íve	123
5.3.4. Érvek a társasági szerződés érvénytelenségének korlátozása mellett.....	124
5.3.5. A társasági szerződés érvénytelenségének korlátozása – a redukált modell	126
6. A KISEGÍTŐ TILOS SZERZŐDÉSI KLAUZULA GYAKORLATA	127
6.1. A semmisség alkalmazása jogértelmezés útján	127
6.2. A „kisegítő” tilos szerződési klauzula a bírósági gyakorlatban	128
6.2.1. Első eset: a szerződés korlátozza a törvényi kógens szabály érvényesülését	128
6.2.2. Második eset: az engedély hiánya egyedi ügyben semmisséget eredményez	130
6.2.3. Harmadik eset: a <i>de facto</i> szociális intézményre vonatkozó tilalom	132
6.3. Közbenső értékelés	133
7. A TILOS SZERZŐDÉS AZ ÉRVÉNYTELENSÉGI OKOK HÁLÓZATÁBAN	135
7.1. A szerződés érvénytelenségének rendszere a Ptk.-ban.....	135
7.2. Az érvénytelenségi okok hálózata	138
7.3. Az érvénytelenségi okok egymáshoz való viszonyának hálózata	142
7.4. A tilos szerződés és más érvénytelenségi okok viszonya	146
7.4.1. A tilos szerződés és a jóerkölcsbe ütköző szerződés	146
7.4.2. A tilos szerződés és a színlelt szerződés.....	148
7.4.3. A tilos szerződés és a tisztességtelenség	148
7.4.3.1. A deviza alapú kölcsönszerződése jogszabályba ütközése....	149
7.4.4. A tilos szerződés és a lehetetlen szolgáltatásra irányuló szerződés	151
7.5. Közbenső értékelés.....	151

ÖSSZEGZŐ GONDOLATOK	153
MELLÉKLET	159
SUMMARY	163
ZUSAMMENFASSUNG	169
BIBLIOGRÁFIA	175
1. Jogalkalmazói döntések	175
a) Alkotmánybírósági döntések	175
b) Kúriai döntések.....	175
c) További bírósági döntések	177
2. Irodalom.....	179

ELŐSZÓ

„Úgy kell dolgoznom, mint amikor a cimbalma fölé hajolva ábrándozik a zenész. Egyik verője felől azokat a vékony húrokat ütögeti, a másik a túlsó szélén, a vastag húrok tájékán kalandozik. És minél távolabb eső hangokat szólaltat meg egyszerre, annál tökéletesebben zengenek össze.”

Nagy Endre¹

Az utóbbi években, évtizedekben Magyarországon több társadalmilag érzékeny ügy is rávilágított a szerződés érvénytelenségének egyes kérdéseire és azok jelentőségére. Ilyen volt a devizahitelezések problémaköre, egy-egy közbeszerzési szerződéses per, a támogatási jogviszonyok érvényességével kapcsolatos eljárások. A szerződés érvénytelensége ezért a joggyakorlat folyamatos elemzését teszi szükségessé, hogy az egyes jogértelmezési kérdések megválaszolásával a későbbi hasonló problémák megoldhatók legyenek.

Más oldalról új technikai vívmányok jelennek meg és törnek utat a gyakorlatban. Ilyenek például a tömegesen alkalmazott digitális megállapodások és a mesterséges intelligencia által generált új kihívások. A technológiai változások számtalan új jogszabályt, technikai előírást hívnak életre, illetve azok betartását és betartatását írják elő. Korántsem hipotetikus a kérdés, hogy vajon a magánjogi dogmatika változatlanul tud-e reagálni ezekre a kihívásokra. Indokoltnak tűnik olyan jogintézmények vizsgálata, amelyeket első olvasatra talán nem érintenek a változások, mert évszázados szabályokra és dogmatikai megoldásokra épülnek, így azt hihetnénk, hogy könnyen adaptálódnak. Véleményem szerint az új kihívások a meglévő dogmatikai rendszer fenntarthatóságára is hatással lehetnek. Így minden új kutatási téma, tárgy és probléma nem szükségképpen, de szembekerülhet a jogdogmatikai rendszerrel, amin keresztül az új jelenséget vizsgáljuk. Ezért az új problémák alkalmat adnak arra, hogy a már megválaszolt kérdéseket újra feltegyük.

A kutatásomra épülő kötet tárgya a szerződés érvénytelensége, ezen belül a tilos szerződés, a jogszabályba ütköző szerződések érvénytelensége. A kutatás tárgyának aktualitását véleményem szerint három tényező indokolja.

Az első, hogy a szerződések tömeges alkalmazása okán az érvénytelenség a társadalom vagy a nemzetgazdaság nagyobb részét érinti, így a diszfunkcionalitások társadalmilag érzékenyek. Egy-egy szerződés érvénytelensége a felek magánügyeként aposztrofálható. Ha ez nagyobb számú felet érint, akkor fogyasztóvédelmi kérdést indukálhat; ha pedig további társadalmi méreteket öltő problémákkal szembesülünk, akkor a megoldás már jogalkotást igényelhet.

¹ NAGY Endre: *Egy város regénye* (Budapest: Magvető 1958) 27.

A második a jogi szabályozás összetettsége, valamint ebben a szerződés semmissége mint polgári jogi szankció funkciója. A komplexitás mint jellemző nem tekinthető új (és végképp nem kizárólag jogi) jelenségnek, de a jogi szabályozás terjedelme kidomborítja az egyes szabályok közötti logikai kapcsolat jelentőségét. A szerződési jogban a felek a szerződési szabadságból fakadóan köthetnek szerződéseket, amelyek egyedi rendelkezéseit a jogszabályi korlátok között meghatározhatják. A szerződésre vonatkozó törvényi normák mellett, a sajátos szerződéses tárgyakra alacsonyabb szintű jogforrások is irányadók. Kérdés, hogy ezen sokrétű szabályhalmaz mely elemének sérelme jelenti a szerződés semmisségét, illetve bármely szabály megszegése a szerződés semmisségét eredményezi-e. A többrétű szabályozás ténye előtérbe helyezi az egyes szabályok viszonyrendszerének elemzését, amely választ ad arra, hogy a szerződés alkalmas lesz-e a felek által célzott joghatás kiváltására.

A kutatás harmadik indoka a szerződéses viszonyrendszerek számszerű növekedése. A szerződéses kapcsolat nem szorítkozik a magánfelek közötti vagyoni és személyi jogviszonyokra, habár ott is erőteljes növekedés figyelhető meg (például felhasználási szerződések online platformok használatakor), hanem egyes állami feladatok megoldására (például közszolgáltatások biztosítására), vagy támogatási formák realizálására (például az uniós támogatások elosztására és felhasználására) a szerződést mint formát is alkalmazzák.

A kutatás fő kérdése, hogy ebben a helyzetben milyen szerepet játszik a tilos szerződés érvénytelensége vagy e jogkövetkezmény háttérbeszorulását figyelhetjük meg? Milyen elvek mentén lehet a tilos szerződések érvénytelenségét megállapítani, vajon hol a határ a semmisség alkalmazása és elhagyása között? A 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (Ptk.) évtizede megalkotott új generálklauzulája mennyiben oldotta meg a módosítás indokaként felhozott kérdéseket?

A kutatás személyes indoka az a kíváncsiság, hogy vajon a gyakorlat hogyan viszonyul a tilos szerződésekhez. A törvényi szöveg első olvasatra nem szorul értelmezésre, de a merev alkalmazása méltánytalan eredményhez vezet. Fontos tehát feltenni a kérdést, hogy mely szempontok figyelembevételével juthatunk az adott jogviszony tilos szerződési minősítésének igazságos és helyes megoldásához?

A kutatás során az alkalmazott módszerek a klasszikus jogtudományi kutatások metodikáján alapulnak (dogmatikai, történeti, fogalomelemző módszerek, összehasonlító jogi módszer). A kutatási módszerek fontos részét képezik a primer kutatások (bírói ítéletek feldolgozása), hiszen a törvényi szabály gyakorlati alkalmazása mutathatja azt az árnyalt képet, amely valójában kirajzolódik a tilos szerződések érvénytelenségéről. A kutatás részeként nemcsak a közzétett, szerkesztett bírói döntéseket, hanem a korlátozott precedensrendszerre tekintettel a Bírói Határozatok Gyűjteményében elérhető döntéseket is vizsgáltam. A bírói gyakorlat kutatásához új módszertanként a hálózatkutatást alkalmaztam, amely véleményem szerint releváns eredményeket hoz ezen a területen. Ehhez a szerződés érvénytelenségi okait tekintem egy olyan hálózatnak, amelyen belül a tilos szerződést vizsgálom.

A kötet a dogmatikai lehatárolást követően a nemzetközi összehasonlító fejezetben áttekinti, hogy az európai jogegységesítés szintjén található-e olyan közös elem,

amely a tilos szerződésekre vonatkozik, valamint bemutatja az angol és a német jogrendszer erre adott megoldásait.

A kutatás további részében a magyar jogtörténeti fejlődést tekintem át. Ennek oka az, hogy a hatályos rendszer tudatosan tért vissza a második világháború előtti magánjogi megoldáshoz, ezért releváns eredményt hozhat, ha azt a korszakot behatóan vizsgáljuk. A történeti elemzést követően a Ptk. 6:95. § szisztematikus dogmatikai és joggyakorlati analizisére kerül sor. A kötet következő részében modelleket állítottam fel a korábbi elemzések alapján. A kutatás utolsó fázisában hálózatkutatási eszközökkel elemzem a tilos szerződés más érvénytelenségi okokkal fennálló kapcsolatát a bírói gyakorlatban és a hálózatkutatási eredmények alapján dogmatikailag elhatárolom egymástól a tilos szerződéssel együtt hivatkozott érvénytelenségi okokat.

Köszönöm a nehezen fellelhető források beszerzéséhez nyújtott segítséget Tóth Gábornak, az Alkotmánybíróság Sólyom László Jogi Szakkönyvtára vezetőjének, és a nyugodt nyári kutatáshoz biztosított feltételeket a gyulai Mogyoróssy János Városi Könyvtár Gyulavári Fiókkönyvtárának. Köszönöm a kötethez tett észrevételeit elsősorban Papp Teklának, Kiss Györgynek és Darázs Lénárdnak. Köszönöm Barta Juditnak, Csibor Ferencnek, Csítei Bélának, Dúl Jánosnak és Muzsalyi Róbertnek, hogy megosztották a kézirattal kapcsolatos véleményüket és észrevételeiket a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kara Civilisztikai Tanszékén tartott kéziratvitan. Külön köszönöm Feleségemnek, hogy minden ötletemet és felvetésemet értő figyelemmel meghallgatta és a kötetrel való foglalatosskódásomat mindenben támogatta, valamint a kutatás során tanúsított türelmet lányainknak, Hannának és Lucának.

A kötetet a kíváncsiság szülte. A célom egy dogmatikailag koherens rendszer felállítására és az új eredmények beépítésével a tilos szerződések alkalmazásával kapcsolatos gondolkodás fejlesztése volt. Ha elfogadjuk Beck Salamon tanítását, hogy „*[a] helyes elmélet olyan, mint az autó reflektora. Egyelőre csak az előtte álló (tárgyalt) anyagot világítja meg, de haladás közben mindig új és új területeket világít meg*”,² akkor ez a munka nem volt hiábavaló.

Gyula–Budapest, 2024 májusa

² BECK Salamon: *Öreg jogász tövistermése* (Budapest: Szerzői kiadás 1969) 47.

1. DOGMATIKAI ALAPOK

1.1. AZ ÉRVÉNYTELENSÉG JELENTŐSÉGE ÁLTALÁBAN

Az érvénytelenség olyan jogi fogalom, amely szinte minden jogágban és azok jogterületein fellelhető. Az érvénytelenség-érvényesség megjelenik általában a jogszabályokkal kapcsolatban, mint a hatályosság előfeltétele.³ Az Alkotmánybíróság a jogszabályok vizsgálata során megállapíthatja azok közjogi érvénytelenségét.⁴ Az érvénytelenség megfigyelhető a közigazgatási aktus dogmatikájában. A polgári jogban megjelenik az érvénytelenség több területen, elsősorban a kötelmi jogban, de a családi jogban és az öröklési jogban is. Továbbá az egyes eljárási kódexek ugyancsak alkalmazzák ezt a fogalmat.

1.2. A SZERZŐDÉS ÉRVÉNYTELENSÉGÉNEK ALAPVETŐ POLGÁRI JOGI JELLEMZŐI

A szerződés érvénytelensége a polgári jog egyik meghatározó jogintézménye, a szakirodalom által folyamatosan napirenden tartott és részletesen tárgyalt téma.⁵ Eörsi Gyula gondolatát felidézve irányadónak tekintjük, hogy a jog „az érvénytelenség intézményével védekezik olyan szerződési viszonyok létrejötté ellen, amelyek szemben állnak a társadalmi érdekekkel”.⁶ Az érvénytelenség mögött így társadalmi érdeket, közérdeket és annak védelmét kell keresnünk. Természetesen a közérdek nem ugyanolyan mértékben jelenik meg minden érvénytelenségi oknál, így az egyes okok hátterében a közérdek eltérő hangsúlyt kaphat (például a közérdek markánsabban kimu-

³ A jogszabályok fajtáit az Alaptörvény T) cikke, a jogszabályok megalkotásának részletes követelményeit pedig a jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény rögzíti. Jogelméleti alampunka a jogszabályok érvényességéhez PESCHKA Vilmos: *A jogszabályok elmélete* (Budapest: Akadémiai Kiadó 1979).

⁴ A közjogi érvénytelenség alapjellemzőihez: 29/1997. (IV. 29.) AB határozat; 164/2011. (XII. 20.) AB határozat.

⁵ A monográfiák közül kiemelkedő Kiss Gábor – SÁNDOR István: *A szerződések érvénytelensége* (Budapest: HVG-ORAC 2014). A mai napig alampunka a témában: WEISS Emília: *A szerződés érvénytelensége a polgári jogban* (Budapest: KJK 1969). A szerződés érvénytelensége folyamatosan az ítélkezési gyakorlat egyik súlyponti kérdése, Wellmann Györgyre utalva ki kell emelni, hogy a joggyakorlat egységesítésében is egy központi téma. WELLMANN György „Az érvénytelenség jogintézménye a Kúria (Legfelsőbb Bíróság) gyakorlatában” *Magyar Jog* 2020/9. 494.

⁶ EÖRSI Gyula: *Kötelmi jog. Általános rész* (Budapest: Tankönyvkiadó 1989) 93.

tatható a semmisség, mint a megtámadhatóság mögött, amely kifejeződik például az eljárási szabályokban, valamint a közérdek erőteljesebben érvényesül a fogyasztóvédelemhez kapcsolódó érvénytelenségi okok esetében, ahol a tisztességtelen általános szerződési feltétel megtámadhatósági alakzatához képest, a fogyasztói szerződésben semmisségi ok).

A szerződés érvénytelenségét Asztalos László nyomán szankciónak tekintem.⁷ A szakirodalomból általában nem olvasható ki, hogy a szerződések érvénytelensége szankciónak tekinthető. Asztalos László kivétel, aki munkáiban e mellett hoz fel érveket.⁸ Véleményem szerint a jogszabályba ütköző szerződés semmissége szankciónak tekinthető, mert a jog az adott szerződést (szerződéses rendelkezést) nem tekinti és nem engedi joghatás kiváltására alkalmasnak.⁹ A jogszabályba ütköző szerződés semmissége tekintetében a szankció, a negatív jogkövetkezmény minősítését nem rontja le az, hogy a szerződés érvénytelensége jogkövetkezménye körében lehetőség nyílik arra, hogy a szerződés érvényes legyen. Véleményem szerint ez független kérdés attól, hogy a felek eredeti, jogszabályba ütköző rendelkezése tilos volt és nem volt a felek által célzott joghatás kiváltására alkalmas.

A szerződés érvényessége azt jelenti, hogy nincs hiányosság három konjunktív feltétel: az akarat, a nyilatkozat és a kívánt joghatás tekintetében.¹⁰ A szerződés érvénytelen, ha a szerződés megkötésekor a törvényben meghatározott valamely oknál fogva nem alkalmas a célzott joghatás előidézésére, ezáltal a jog megtagadja a szerződéstől a joghatások elismerését. Az érvénytelen szerződésre jogot alapítani és a szerződés teljesítését követelni nem lehet.¹¹

A Ptk. a szerződés érvénytelenségének két kategóriáját különbözteti meg: a semmisséget és a megtámadhatóságot.¹² A semmisség jellemzői közül – tekintettel a vizsgált problémákra – az alábbiakat emeljük ki: a semmisség a szerződés megkötésének időpontjától fennáll,¹³ a semmisségre határidő és külön eljárás lefolytatása nélkül bárki hivatkozhat, valamint a semmisséget a bíróság hivatalból észleli és a semmisség objektív jellegű.

⁷ ASZTALOS László: *A polgári jogi szankció* (Budapest: Akadémiai Kiadó 1966) 179., 186.; KEMENES István: „A szerződés érvénytelenségének egyes kérdései a gazdasági szerződéses gyakorlatban” *Polgári Jogi Kodifikáció 2002/2.*

⁸ Petrik Ferenc általában a szankciós jelleget elfogadja, de azt nem, hogy Asztalos szerint az érvénytelenség az adott társadalmi viszony „jogviszonykénti megfojtása”, amelyet állami szervek realizálnak. Petrik szerint a magánautonómia korlátozását, nem pedig eltűnését jelenti az érvénytelenség. Vö. PETRIK Ferenc: „A semmisség és megtámadhatóság” in PETRIK Ferenc (szerk.): *A szerződések joga* (Budapest: KJK 1993) 255–256.

⁹ További kutatásokat igényel, de a szankciós jelleg kimutatható más érvénytelenségi okoknál is, ilyen például az általános szerződési feltételek tisztességtelenségének vagy feltűnő értékaránytalanságának esete. Utóbbihoz lásd MOHAI Máté: „Szinlelttség, jóerkölcsbe ütközés és feltűnő értékaránytalanság a Fővárosi Ítéletábrla 11.Gf.40.488/2019/5. számú ítéletének tükrében” *Polgári Jog 2020/7–8.*

¹⁰ KISS – SÁNDOR (5. lj.) 15.; VÉKÁS Lajos: *Szerződési jog. Általános rész* (Budapest: ELTE Eötvös 2017) 110.

¹¹ Ptk. 6:108. §.

¹² Ptk. 6:88. § (1) bekezdés és 6:89. § (1) bekezdés. A szakirodalom más terminológiát is alkalmaz: abszolút vagy relatív érvénytelenségi okok.

¹³ VÉKÁS Lajos: „A Ptk. 6:88. § magyarázata” in VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvhöz* (Budapest: Wolters Kluwer 2024).

A semmisség megállapításához külön eljárásra nincs szükség; a szerződés semmisségét a bíróság hivatalból észleli. A semmisség hivatalból észlelése a bíróság számára a nyilvánvaló semmisség észlelését teszi kötelezővé, így a fél kérelmére elrendelt bizonyítás alapján olyan tényeket is figyelembe vehet, amelyekre a fél nem hivatkozott, valamint a felek által csatolt okiratok, a felek kérelmére elrendelt egyéb bizonyítás, saját hivatalos tudomása vagy a köztudomású tények alapján semmisségi ok fennállását észlelheti.¹⁴ A bíróság hivatalból bizonyítást nem rendelhet el a semmisség okának vizsgálatára.¹⁵

A semmisség megállapítására jogosultak körét a hatályos Ptk. előtti bírói gyakorlat szűkítette,¹⁶ és megállapította, hogy csak jogszabályi felhatalmazás vagy jogi érdekelttség alapozza meg a felperesi legitimációt. A Ptk. ezt kodifikálta, és kimondja, hogy a szerződés semmisségére az hivatkozhat és a szerződés semmisségével kapcsolatos peres eljárást az indíthat, akinek ehhez jogi érdeke fűződik vagy akit erre törvény feljogosít.¹⁷ A semmisség ezen eljárásjogi feltétele a tilos szerződések esetében is kiemelt fontossággal bír. Az esetek döntő részében ugyanis a bíróság vizsgálata ezen a ponton megáll, mivel az szerződés érvénytelenségére hivatkozó félnek nincs perbeli legitimációja. A Ptk. a bírói gyakorlat korábbi megszorító álláspontját kodifikálta¹⁸ és a bárki által érvényesíthetőség helyett az ügyész közérdekű keresetindítási jogát hangsúlyozta. A bírói gyakorlat alapján megállapítható, hogy a feleken kívüli érdekelteknek az alaki legitimációja rendkívül korlátozott, így a szerződés érvénytelenségére sincs lehetőségük eredményesen hivatkozni.

A bírói gyakorlat szerint a jogi érdek fennállása csak akkor állapítható meg, ha a felperes jogvédelme más jogi eszköz igénybevételével nem biztosítható.¹⁹ Esetleges gazdasági érdek a jogi érdek fennállásának megállapítását nem alapozza meg.²⁰ A Legfelsőbb Bíróság 2/2010. PK véleményének a Ptk. alkalmazása körében is irányadó 10. b) pontja szerint harmadik személy az érvénytelenség jogkövetkezményének levonását csak annyiban és olyan mértékben kérheti, amennyiben ezt a jogi érdeke ténylegesen indokolja, megalapozza. A Kúria gyakorlata szerint a jogi érdek fogalom jog által szabályozott – jogszabályban biztosított jogot, érvényesíthető igényt, azaz jogszabályra hivatkozással bemutatható – érdekeltséget jelent. A feleken kívül a harmadik fél érdekelttsége akkor áll fenn, ha az ügyben hozott döntés élet- és jogviszonyaira közvetlenül kihat, jogokat és kötelezettségeket keletkeztet számára vagy valamely kötelezettség alól szabadul, illetve a döntés által jogvédelmet nyerhet.²¹ A szerződő feleken kívül állónak a támadott szerződésből fakadó és érvénytelenségi keresettel, restitúciós igény érvényesítésével orvosolható jogsérelmet, a helyreállítani

¹⁴ 2/2010. (VI. 28.) PK vélemény 6. pont; 1/2005. (VI. 15.) PK vélemény.

¹⁵ 2/2010. (VI. 28.) PK vélemény 4a) pont.

¹⁶ Lásd Kúria 2/2005. PK vélemény; 1/2010 (VI. 28.) PK vélemény. A Ptk. 3:88. §-ba a 2/2010. PK vélemény 10. a) pontja épült be, ezzel a 2/2010. PK vélemény 10. a) pontja kiüresedett, azt a Kúria 1/2014. PJE határozata a Ptk. alkalmazása körében nem tartotta irányadónak.

¹⁷ Ptk. 6:88. § (3) bekezdés, mely szabálytól a Ptk. eltérhet.

¹⁸ Lásd e kötet 3.3. pontjában.

¹⁹ BH2004. 503.

²⁰ EBH2011. 2327.

²¹ EBH2004. 1042.

kért eredeti állapot által érintett jogi helyzetet, jogaira és/vagy kötelezettségeire kiható érdekeltséget kell igazolnia.²²

A semmisség objektivitása azt jelenti, hogy a jogkövetkezmények beállta szempontjából nincs jelentősége az ügyletkötők jó- vagy rosszhiszeműségének.²³ A Ptk. a semmisség megállapításán túli jogkövetkezmények levonását időkorlátok közé szorítja az elévülés és az elbirtoklásra irányadó szabályok megfelelő alkalmazásával.²⁴ A Ptk. a szerződés érvénytelenségi okait három főbb csoportba foglalta: a szerződési akarat hibája,²⁵ a szerződési jognyilatkozat hibája,²⁶ valamint a célzott joghatás hibája.²⁷

A Ptk. kodifikációja érintette az érvénytelenség jogkövetkezményeit is. A korábbi kódexen alapuló bírói gyakorlat – különösen a Legfelsőbb Bíróság 1/2010. (VI. 28.) PK véleménye – az érvénytelenség megállapítását és az érvénytelenség jogkövetkezményeinek levonását elválasztotta egymástól. Témánk szempontjából a probléma ekként jelent meg: a szerződés semmisségét a bírói gyakorlat *ex officio* vette figyelembe, azonban a jogkövetkezmények alkalmazását a felek kereseti kérelméhez kötötte. A Ptk. a bírói gyakorlatot kodifikálta.²⁸

Összefoglalóan tehát a szerződés érvénytelensége a felek által célzott joghatás kiváltását megakadályozó jogi tény vagy jogi mérlegelés eredménye. Az érvénytelenség minden esetben a jogviszony létrejöttékor és hatálybalépése előtt vizsgálható a szerződés megkötésekor. A polgári jog szankciórendszerének ezen eleme alkalmas arra, hogy a célzott joghatás kiváltására alkalmatlan jogi helyzetek állami kikényszerítését megakadályozza.

1.3. AZ ÉRVÉNYTELENSÉG TARTALMA A KÖZJOGBAN, KÖZIGAZGATÁSI JOGBAN ÉS MÁS JOGTERÜLETEKEN

Az érvénytelenség kérdése korántsem csak a polgári jog jogintézménye. A közjogi szakirodalom alapján megkülönböztethetünk normatív és egyedi aktusokat.²⁹ A normatív aktusok érvényességén Jakab András szerint „annak »bizonyos súlyos hibáktól mentes létezését« értjük”.³⁰

A normatív aktus érvényességének két feltétele van: a létezése és a súlyos hibáktól való mentessége. Utóbbi érdemel kiemelés, melyben az érvényességi kellékeknek való megfelelés jelenti a súlyos hibától való mentességet, amely lehet tartalmi vagy

²² BH 2019. 169.; Kúria Pfv.20963/2019/9.

²³ KEMENES (7. lj.) 8.

²⁴ Ptk. 6:108. § (1) bekezdés. Elvi indokaihoz lásd VÉKÁS Lajos: *Parerga, dolgozatok az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez* (Budapest: HVG-ORAC 2008) 282–286.

²⁵ Ptk. 6:90–93. §§.

²⁶ Ptk. 6:94. §.

²⁷ Ptk. 6:95–107. §§.

²⁸ Ptk. 6:108. § (2) bekezdés; VÉKÁS (24. lj.) 285–286.; VÉKÁS Lajos (szerk.): *Szakértői javastat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez* (Budapest: Complex 2008) 788.

²⁹ JAKAB András: „A jogforrási rendszer” in CSINK Lóránt – SCHANDA Balázs – VARGA Zs. András (szerk.): *A magyar közjog alapintézményei* (Budapest: Pázmány Press 2020) 870.

³⁰ JAKAB (29. lj.) 870.

formai.³¹ Előbbi azt jelenti, hogy az aktus tartalmilag nem áll összhangban a jogforrási hierarchiában felette álló normatív aktus tartalmával, utóbbi pedig azt, hogy a keletkezés lesz hibás: nem megfelelő szerv bocsátotta ki, illetve a jogalkotási eljárásban vagy a kihirdetési eljárásban történt jogszabálysértés.³² A normatív aktus vagy érvényes, vagy nem.³³

Az egyedi aktusokkal kapcsolatban a szakirodalom megfogalmazza azt a követelményt, hogy hibátlannak kell lennie, azaz csak a hibátlan aktus alkalmas arra, hogy kiváltsa a címzett jogi helyzetében azt a változást, amiért kibocsátották. A szakirodalom kiemeli, hogy akkor lesz hibátlan az aktus, ha mind a törvényességi, mind az alkalmassági (célszerűségi) követelményeknek megfelel. Bármelyik elem hiánya hibás aktust eredményez.³⁴ A törvényességi követelmények kapcsán ki kell emelnünk, hogy az eljárási követelmények esetén tolerancia érvényesül, azaz van olyan jogsértés, amely nem eredményezi az aktus hibáját.³⁵ Az aktus lényeges hibája érvénytelenséget eredményez, ami azt jelenti, hogy nem alkalmas jogi következmények kiváltására.

Az érvénytelen aktusok: semmis aktusok vagy pedig olyan aktusok, amelyeknek az érvénytelensége orvosolható.³⁶ A semmis aktus két típusú lehet: nem létező aktus, vagy megsemmisítendő aktus. Utóbbi esetben mindaddig nem tekinthető egy közigazgatási aktus érvénytelennek, amíg az arra jogosult szerv nem semmisíti meg.³⁷ Az 1/2019. Közigazgatási-munkaügyi-polgári jogegységi határozat III. 2. pontja a közigazgatási döntés semmisségéről kimondja, hogy a polgári jogi semmisség anyagi jogi kategória és a közigazgatási eljárási jogban a semmisség eljárásjogi jogfogalom, amely a hatósági döntésekhez kapcsolódik.

Az érvénytelenség közjogi joghatása és polgári jogi joghatása nem teljesen azonos. Ennek oka véleményem szerint a szabályozás céljában keresendő. Míg a közjogi, közigazgatási jogi szabályozás a kibocsátás szabályozottságának³⁸ jogállami követelményéből vezethető le, addig a felek közötti mellérendelt jogviszonyokban a polgári jog a szerződés joghatásának megvonását irányozza elő arra az esetre, ha a szerződéses jognyilatkozat célja a jogi szabályozással és azon belül a mellérendeltség, egyenjogúság elvével vagy általában a jogviszony társadalmi rendeltetéssel nem egyeztethető össze.

Az érvénytelenség polgári jogi tartalma elviekben azonos a társasági jogban, de a jogkövetkezmények speciálisak. Az érvénytelenség a polgári joghoz közelítő tartalommal megjelenik a munkajogban³⁹ és némileg módosítottan a közszolgálati jog-

³¹ A jogi normákra vonatkozóan ugyanezt állapítja meg PATYI András – VARGA Zs. András: *Általános közigazgatási jog (az Alaptörvény rendszerében)* (Budapest–Pécs: Dialóg Campus 2013) 90.

³² JAKAB (29. lj.) 871. Ehhez lásd PATYI András: „Az aktusokkal szembeni általános törvényességi követelmények” in PATYI – VARGA (31. lj.) 240–241.

³³ JAKAB (29. lj.) 871.

³⁴ PATYI – VARGA (31. lj.) 240.

³⁵ PATYI András: „A közigazgatási működés jogi alapjai” in PATYI András (szerk.): *A magyar közigazgatás és közigazgatási jog általános tanai. II.* (Budapest: Dialóg Campus 2017) 183.

³⁶ F. ROZSNYAI Krisztina: „A hibás közigazgatási aktusok” in NAGY Marianna (szerk.): *Közigazgatási jog – általános rész. III.* (Budapest: Eötvös 2019) 136–137.

³⁷ F. ROZSNYAI (36. lj.) 137.

³⁸ Szmodis Jenő utal rá, hogy eljárásjogi jellegű jogintézmény. Lásd SZMODIS Jenő: „Az érvénytelenségi fajták egyes jogági sajátosságairól” *Jogtudományi Közöny* 1999/4. 175.

³⁹ PETROVICZ Zoltán: „A munkajogi jognyilatkozatok” in Kiss György (szerk.): *Munkajog* (Budapest: Dialóg Campus 2020) 118.

ban.⁴⁰ A közszolgálati jog, értve ezalatt a közigazgatás személyzetének jogi státuszára vonatkozó jogi rezsimet, a tilos szerződéseket és a szerződés érvénytelenségének egyes okait is alkalmazza. Így például a kormányzati igazgatási szülő 2018. évi CXXV. törvény rendelkezik arról, hogy a törvénybe ütköző vagy annak megkerülésére irányuló megállapodás, valamint a színlelt megállapodás semmis.⁴¹ További státusz-törvények is megismétlik ezt a szabályt.⁴²

1.4. A TILOS SZERZŐDÉS MINT KAPCSOLAT ÉS FUNKCIÓJA

A jogszabályba ütköző szerződések semmisségét kimondó polgári jogi szabály kapcsolatot teremt a szerződésre alkalmazandó jogszabályok között. A tilos szerződésnek a magyar szakirodalomban is megjelent kapcsolószabály⁴³ jellemzője, hogy a magánjogi érvénytelenség, azon belül a semmisség szankciójával sújtja, ha a felek szerződéses rendelkezése jogszabályba ütközik. A tilos szerződés ezért egy olyan érvénytelenségi ok, amely más jogágak, jogterületek jogszabályai megsértéséhez fűzi a semmisség szankcióját.

A kötet tárgya az érvénytelenségen belül a polgári jogi érvénytelenség okai közül a tilos szerződés vizsgálata. A tilos szerződést két nagyobb irányból vizsgálom. Egyrészt történetileg, másrészt a hatályos Ptk. és a bírói gyakorlat tükrében. A továbbiakban így a tilos szerződésre koncentrálok az elemzés. Az elemzés tárgya a tilos szerződés megállapításának feltételrendszere és nem az érvénytelenség jogkövetkezményeinek levonása. Az érvénytelenség jogkövetkezményei véleményem szerint egy következő kérdés, amelynek előfeltétele az, hogy a tilos szerződési minőség megállapítható-e vagy sem.

1.5. A KUTATÁS MÓDSZERTANA

A tilos szerződés vizsgálatánál a kiindulópontom az – utalva Weiss Emilia megállapítására –, hogy a forma állandó, de a tartalom változó.⁴⁴ Azaz a tilos szerződés mint a jogszabályba ütköző szerződések érvénytelensége egy a magánjogban régóta fennál-

⁴⁰ A két területet összehasonlítja és a különbségek egy jelentős részét vitatja KÁRTYÁS Gábor: „Az érvénytelenség szabályozása a közszolgálatban” *Allam- és Jogtudomány* 2022/3. 39–54.

⁴¹ 2018. évi CXXV. törvény a kormányzati igazgatásról 74. §.

⁴² 2019. évi CVII. törvény a különleges jogállású szervekről és az általuk foglalkoztatottak jogállásáról 19. §; 2023. évi LII. törvény a pedagógusok új életpályájáról 22. §.

⁴³ DARÁZS Lénárd: „A jogszabályba ütköző (tilos) szerződések semmissége” *Polgári Jogi Kodifikáció* 2008/5–6. 21.

⁴⁴ WEISS (5. lj.) 25. Ide kapcsolható a forma és tartalom összefüggéséhez NIZSALOVSKY Endre gondolata, amely a második világháborút követően a kötelmi jog megújulása során utalt arra, hogy a kötelmi jog megoldásai alkalmasak különböző gazdasági célok megfelelő kiszolgálására anélkül, hogy a jogi szabályozás lényege változna. NIZSALOVSKY Endre: „A kötelmi jog átalakulása” *Jogtudományi Közlöny* 1949/5–6. 106–110. Ugyanez a gondolat köszön vissza KEMENES Istvánnál is, aki az érvénytelenség funkciójának eltérő megközelítését tartotta szükségesnek a piacgazdaságban. LÁSD KEMENES István: „Az érvénytelenséggel összefüggő jogalkalmazási kérdések. Csongrád Megyei, Bács-Kiskun Megyei, Békés

ló jogintézmény, azonban korszakonként változott, hogy a semmisség alkalmazása és a semmisség alkalmazásának mellőzése között hol húzódik a határ.

A szerződés érvénytelenségének dogmatikai történetét magyar nyelven kiválóan és alaposan feldolgozta Siklósi Iván⁴⁵ és a szerződés érvénytelensége általános jellegű és egyes érvénytelenségi okokra is kiterjedő történeti, összehasonlító elemzés mai napig iránymutató Weiss Emilia könyvében.⁴⁶ A kötetben ezeket a munkákat olyan alapnak tekinthetjük, amelyekre a saját kutatásaimat is építettem és bővítettem tovább speciális területeken.

Weiss a második világháborúig történetileg is vizsgálta a tilos szerződést, megállapítva, hogy az egyes nézetek a tilalom okát, célját tekintik kiindulópontnak, valamint általános szempont, hogy vizsgálni kell azt, hogy a tilalom mely felet érinti. Ha csak az egyik félre vonatkozik, akkor a szerződés érvénytelenségének megállapítása nem indokolt. Ez alól kivétel az olyan védelmi jellegű szabályok képeznek, amelyek a másik fél védelmében fogalmaznak meg valamely félre nézve korlátozást vagy egyéb előírást.⁴⁷ Az érvénytelenség mellőzését a forgalombiztonság vagy a méltányosság is indokolhatja.⁴⁸ Általánosnak tekinti azt a nézetet, hogy az illetékjogi, iparrendészeti, igazgatásrendészeti tilalmak nem eredményeznek semmisséget.⁴⁹

A magyar jogtörténeti kutatásokat visszavezettem a polgári jogi kodifikáció azon pontjára, ahol a tilos szerződés problémája előtérbe került, ennek oka az, hogy a hatályos Ptk.-beli megoldás tudatosan épít a M. Kir. Kúria kontárszerződéses gyakorlatára, és kíváncsi voltam arra, hogy a korszak jogtudományi, joggyakorlati megítélése milyen elvek mentén jutott arra a megoldásra, amely ma is alkalmazandó. A kutatás tárgya a tilos szerződés. Történetileg ezen legalább három elemet értettek: a jogszabályba ütköző (és azt megkerülő) szerződés érvénytelenségét, a közrendbe és a jóerkölcsbe ütköző szerződéseket. A kötet tárgya csak a szűkebb értelemben vett tilos szerződés, a jogszabályba ütköző vagy azt megkerülő szerződés semmissége, így a továbbiakban a tilos szerződés alatt csak ezt az esetet értem.⁵⁰

A Ptk. lehetőséget nyújt arra, hogy a szerződés semmisségének megállapítása és a további jogkövetkezmények levonása elváljon egymástól. A kötetben a tilos szerződés megállapításának feltételeit vizsgálom és nem tekintem a kutatás tárgyának a további jogkövetkezmények levonásának beható elemzését.

A kutatás során összehasonlító, dogmatikai, történeti és hálózat kutatási módszereket alkalmaztam. A szekunder források felhasználása mellett primer forrásokra, bírósági határozatokra is építetek. A szerkesztett és publikált bírósági határozatok mellett a kutatás fő forrását a Bírósági Határozatok Gyűjteményében (BHGY) elérhető 2014–2023 közötti határozatok képezik.

Megyei Bíróságok Gazdasági és Polgári Kollégiumainak 1999. november 29-én megtartott összevont kollégiumi üléséhez készült vitaanyag” *Bírósági Döntések Tára* 1999/4. 7–43.

⁴⁵ SIKLÓSI IVÁN: *A nemlétező, érvénytelen és hatálytalan jogügyletek elméleti és dogmatikai kérdései a római jogban és a modern jogokban* (Budapest: ELTE Eötvös 2014).

⁴⁶ WEISS (5. lj.) 54–73.

⁴⁷ WEISS (5. lj.) 60–61.

⁴⁸ WEISS (5. lj.) 61.

⁴⁹ WEISS (5. lj.) 61.

⁵⁰ Ptk. 6:95. § is ezt tekinti tilos szerződésnek.

2. A TILOS SZERZŐDÉS AZ ÖSSZEHASONLÍTÓ JOG SZEMPONTJÁBÓL

„Dabei muß ich Ihnen freilich ein Stück knochentrockener Dogmatik zumuten, fern von allen brillanten Höhenflügen.“

Claus-Wilhelm Canaris⁵¹

Az összehasonlító jogi fejezet célja, hogy megvizsgálja a tilos szerződés egyes nemzetközi megoldásait. Arra keresem a választ, hogy az egyes nemzetközi példákban van-e olyan általános tendencia, amely a tilos szerződés generális megítéléséhez segítséget nyújt.

A kutatás ilyen irányú szűkítését az indokolja, hogy a tilos szerződés egyes szerződéses relációkban (így közbeszerzési, digitális piaci szerződések tekintetében, a feketemunka esetén, a társasági jogban) egyedi megoldások lehetnek. Ezek azonban az egyes szerződéses szinten értelmezhetők és nem az általános, polgári jogi szinten kezelt tilos szerződési klauzulához nyújtanak segítséget. Így arra fókuszáltam, hogy milyen általános, a polgári jogi szerződés érvénytelensége szintjén megjelenő jogelvek, jogi megoldások érhetőek tetten.

Az egyedi esetek mögött emellett olyan eltérő, állami történelmi sajátosságok vannak, amelyek véleményem szerint olyan eltéréseket eredményeznek, amelyek összehasonlítása öncélú lenne és nem vezetne adekvát eredményre, nem állna összhangban a kutatásom céljával.⁵² Az összehasonlító jogi rész célja annak feltárása, hogy a polgári jog általában hogyan viszonyul a tilos szerződésekhez, a jogszabályba ütköző szerződésekhez, van-e általános szinten absztrahált olyan jogi szempontrendszer, amely alkalmazható megoldást jelent.

A kutatás során a római jogi előzményeket követően az európai jogegységesítést, majd az angol és a német jogi megoldásokat elemzem. Kiindulópontom az, hogy ha a forma állandó, de a tartalom változó,⁵³ akkor lehetnek olyan fordulópontok a jogfejlődésben, amelyek az egyes korszakok újraértékelését indokolják.⁵⁴ A formának azt

⁵¹ „Természetesen rá kell kényszerítenem önöket egy csontszáraz dogmatizmusra, amely távol áll a fantázia minden ragyogó szárnyalásától.” (Saját fordítás.) Claus-Wilhelm CANARIS: „Gesetzliches Verbot und Rechtsgeschäft. Schriftenreihe der Juristischen Studiengesellschaft Karlsruhe, Heidelberg, 1983.” in Hans Christoph GRIGOLEIT – Jörg NEUNER (Hrsg.): *Claus-Wilhelm Canaris, Gesammelte Schriften* (Berlin–Boston: De Gruyter 2012) 4.

⁵² Igaz ez arra is, hogy a vizsgált területek változásait milyen időintervallumban lehetne egyáltalán úgy vizsgálni, hogy az egyedi eseteken túlmutató eredményt nyújtson.

⁵³ WEISS (5. lj.) 25.

⁵⁴ Felix Berner utal az összehasonlító jogi megoldások árnyalt alkalmazására, ezzel kapcsolatban a magam részéről az inspirációs hatást emelem ki. Ha az eltérő jogi környezet miatt nem is alkalmazható egy-egy

tekintem, hogy a jogszabályba ütköző szerződés semmis, kivéve, ha ahhoz jogszabály más jogkövetkezményt fűz. A tartalmi kérdés pedig az, hogy hol a határ a semmisség alkalmazása és a semmisségtől eltekintő álláspont között. Van-e egyáltalán világosan kirajzolódó cezúra vagy csak egyedi esetek mérlegelése útján találhatjuk meg ezt a választóvonalat?

2.1. A TILOS SZERZŐDÉS AZ EURÓPAI JOGEGYSÉGESÍTÉS SZINTJÉN

2.1.1. A TILOS SZERZŐDÉS RÓMAI JOGI ELŐZMÉNYEI

A római jog nem dolgozta ki az érvénytelenség fogalmát⁵⁵ és az érvénytelen jogügyletre⁵⁶ is különféle kifejezésekkel utaltak.⁵⁷ Az érvénytelenség alatt azt értették, hogy a törvény előírása folytán nem alkalmas a felek által kívánt joghatás kiváltására,⁵⁸ azaz az érvényes szerződés minden vonatkozásban ép⁵⁹ és nem hibás.⁶⁰ A szerződések érvénytelensége a szerződéskötés időpontjában állhat fenn.⁶¹ Az érvénytelenség dogmatikai pontosítását csak a 19. századi pandektisták kezdték meg.⁶²

A törvény által tiltott szerződés mint tilos szerződés, hosszas jogfejlődés eredményeként, a császárkori római jogban nyert általános elvi elismerést.⁶³ A tilos szerződést három módon ítélték meg, a jogkövetkezmény ugyanis nem mindig a szerződés semmissége volt.⁶⁴ A három szankció a *lex perfecta* (érvénytelenséget eredményezett), *lex minus quam perfecta* (büntetést rendelt el, de nem érvénytelenítette a szerződést) és a *lex imperfecta* (tilalmat fogalmazott meg, de jogkövetkezményt nem).⁶⁵

külföldi jogi megoldás érvrendszere közvetlenül, a külföldi jogrendszer vizsgálata alkalmas arra, hogy inspiráljon új hipotézisek felállítására. Vö. Felix BERNER: „Die »Ohne-Rechnung-Abrede« im Vergleich zwischen deutschem und englischem Recht, den PECL und dem DCFR” *Zeitschrift für Europäische Privatrecht* 2024/1. 44.

⁵⁵ Ennek történetéhez lásd SIKLÓSI Iván: „A jogügyleti érvénytelenség dogmatörténetéből” in FÖLDI András (szerk.): *Összehasonlító jogtörténet* (Budapest: ELTE Eötvös 2016) 479–504.

⁵⁶ A témában magyar nyelven is alapvető munka SIKLÓSI (45. lj.).

⁵⁷ Zimmermann utal rá, hogy mintegy harminc különböző kifejezés maradt fenn a forrásokban, amelyek az érvénytelenség eredményét írják le. Reinhard ZIMMERMANN: *The Law of Obligations – Roman Foundations of the Civil Tradition* (Oxford: OUP 1996) 679.

⁵⁸ FÖLDI András – HAMZA Gábor: *A római jog története és intézményei* (Budapest: Oktatási Hivatal 2020) 391.; SIKLÓSI Iván: *Római magánjog. II.* (Budapest: ELTE Eötvös 2021) 1355. SIKLÓSI utal arra, hogy a jogszabályba ütköző szerződés valójában a jogi lehetetlenséggel esik egybe, megkülönböztetésük indokolatlan. SIKLÓSI (58. lj.) 1384.

⁵⁹ BRÓSZ Róbert – PÓLAY Elemér: *Római jog* (Budapest: Tankönyvkiadó 1984) 391.

⁶⁰ MARTON Géza: *A római magánjog elemeinek tankönyve. Intézmények* (Budapest: Tankönyvkiadó 1963) 82.

⁶¹ FÖLDI – HAMZA (58. lj.) 479. Ezt vitatja és az érvénytelenség későbbi megállapíthatóságát római jogi forrásokon keresztül igazolja DELI Gergely: „Mi van az érvénytelenségen túl? – Észrevételek római jogi források alapján” *Miskolci Jogi Szemle* 2021/3. 70–89.

⁶² ZIMMERMANN (57. lj.) 681.

⁶³ SIKLÓSI (58. lj.) 1380.

⁶⁴ FÖLDI – HAMZA (58. lj.) 489.

⁶⁵ FÖLDI – HAMZA (58. lj.) 489.; MARTON (60. lj.) 78.; ZIMMERMANN (57. lj.) 698.

A római jog nemcsak a törvénybe ütköző szerződéseket tekintette érvénytelennek, hanem a törvény megkerülését is, ha a magatartásával kijátszotta a törvényhozó akaratát (*in fraudem legis* eljárás tilalma).⁶⁶ A római jog szerint a szerződés tartalma⁶⁷ vagy a szerződés megkötése nem ütközhetett tilalomba.⁶⁸ A tilos szerződés megítélése a római jog kazuisztikus jellegéből⁶⁹ adódóan is esetről-esetre vizsgálendő és állapítható csak meg.⁷⁰

Reinhard Zimmermann utal rá, hogy a jogszabályba ütközés jogkövetkezményeként az érvénytelenség Theodosius császára rendelete alapján lett a Corpus Juris része (*lex perfectae*), így hosszú évszázadok alatt a jogszabályba ütköző szerződés érvénytelen volt. A Német Polgári Törvénykönyv (Bürgerliches Gesetzbuch, BGB) megalkotásával azonban már újra vizsgálni kell a tilalom jellegét. Az érvénytelenség így nem lesz automatikus jogkövetkezmény, hanem kifejezett jogkövetkezmény hiányában a jogi tilalom mögött a jogszabály szellemét és célját kell feltárni, és ennek függvényében a semmisséget alkalmazni.⁷¹

A tilos szerződések körében Weiss Emília szerint az összefüggés reális, mert a római jog ismerte és kifejlesztette ezt a kategóriát, de „a jog nem »a« törvénybe és »a« jóerkölcsbe ütköző ügyleteket jogi hatályának el nem ismeréséért küzd”.⁷² A forma mint jogszabályba ütközés Weiss szerint később már új tartalommal⁷³ értelmezendő, és hozzátehetjük azt is, hogy ez ma is igaz, a tartalom új, amit a jogszabályok hálózata strukturálisan előír.

2.1.2. A TILOS SZERZŐDÉS MEGÍTÉLÉSÉNEK EURÓPAI TENDENCIÁI

Minden európai ország saját szerződési joggal rendelkezik.⁷⁴ A szerződési jog szabályai Európában az egyes államok saját jogrendszerének, ezen belül a magánjogának az önálló részei, akkor is, ha egyes normák közvetlen nemzetközi vagy regionális (Európai Unió) jogegységesítési céllal egységesen szabályozottak. A tagállami szerződési jog dominanciáját akkor is meg kell állapítanunk, ha történelmileg jelentős hatása van az egyes szerződési jogi megoldásoknak más államok szerződési jogi fejlődésére.⁷⁵ A hatás itt közvetett, például akkor, ha jogirodalmi nézetek, összehasonlító

⁶⁶ FÖLDI – HAMZA (58. lj.) 489.; BENEDEK Ferenc – PÓKECZ Kovács Attila: *Római magánjog* (Budapest–Pécs: Dialóg Campus ©2018) 287.

⁶⁷ BRÓSZ – PÓLAY (59. lj.) 397.; MOLNÁR Imre – JAKAB Éva: *Római jog* (Szeged: Leges 2004) 278.

⁶⁸ ZIMMERMANN (57. lj.) 697.

⁶⁹ PÓLAY Elemér: *A római jogászok gondolkodásmódja* (Budapest: Tankönyvkiadó 1988).

⁷⁰ SIKLÓSI (58. lj.) 1386.

⁷¹ ZIMMERMANN (57. lj.) 701.

⁷² WEISS (5. lj.) 25.

⁷³ A munkájában ez nyilvánvalóan a burzsoá és a szocialista megközelítés különbözőségével indokolt.

⁷⁴ Hein KÖTZ: *Europäisches Vertragsrecht* (Tübingen: Mohr Siebeck ²2015) 1.

⁷⁵ Különösen ilyen volt a BGB 2002-es reformja, amelynek egyik forrása a Bécsi Vételi Egyezmény volt. Lásd Hugh BEALE – Bénédicte FAUVARQUE-COSSON – Jacobien RUTGERS – Stefan VOGENAUER: *Cases, Materials and Text on Contract Law* (Oxford: Hart ³2019).

jogi eredmények alapján a jogalkotó valamely megoldást adaptálja,⁷⁶ vagy közvetlen is lehet, amelyet az összehasonlító jog a *legal transplant* jelenségként ír le.

A tilos szerződés a jogrendszer egyik alaptételének szerződési jogi kifejeződése. Az eredete a római jogig nyúlik vissza, így az, hogy a jogszabályba (törvénybe) ütköző szerződések semmisséget is eredményezhetnek, nem újkeletű jogi megoldás. A tilos szerződés mint kategória így szinte minden ország jogában szabályozott, általános jelleggel a törvénybe, közrendbe vagy jóerkölcsbe ütközés kimondásával.⁷⁷ A kérdés, amelyre ebben a fejezetben a választ keresem az az, hogy rendszertanilag van-e sajátos megoldása a tilos szerződésnek, és általános szinten, azaz a jogügyleti érvénytelenségi szintjén található-e további szabály, normatív szintre emelt jogalkotói intenció a tilos szerződés semmisségének kimondása mellett.

Hein Kötz a törvénybe vagy jóerkölcsbe ütköző szerződések (*Gesetz- und sittenwidrige Verträge*) csoportjába sorolja: a szolgáltatás és ellenszolgáltatás egyenlőtlenségét, a személyes vagy gazdasági autonómiát korlátozó rendelkezéseket (például a versenyjoggal kapcsolatos tilalmakat) és a törvénybe ütköző szerződéseket.⁷⁸ A jogalkotó az ebbe a csoportba tartozó szabályozási területeket nem részleteiben meghatározott előírásokkal kezeli, hanem általános tilalommal. Ilyen általános előírás szerinte a törvénybe vagy jóerkölcsbe ütköző szerződések, vagy az egyes államok jogában megtalálható (Hollandia, Franciaország) közrendbe ütköző szerződések tilalma, érvénytelensége. Az egyes nemzeti megoldások jogkövetkezményként alkalmazhatják az érvénytelenséget, a hatálytalanságot vagy a végrehajthatatlanságot is.⁷⁹

Hugh Beale és szerzőtársai az erkölcsellenes és törvénybe ütköző szerződések (*immoral and illegal contracts*) közé a nemi erkölccsel és családi élettel kapcsolatos szerződéseket, a gazdasági tevékenység szabadságát korlátozó szerződéseket, a tiltott magatartásokat tartalmazó ügyleteket (*contracts which involve prohibited conduct*) sorolják.⁸⁰ Általában is ebbe a csoportba sorolhatók: a jogszabályba ütköző szerződések, a jóerkölcsbe ütköző szerződések és a közrendbe ütköző szerződések,⁸¹ azok pusztá, egyszerű kimondásával (*dry provision*).⁸² Azokban a jogrendszerekben, ahol a közrend nem nyer külön értékelést mint érvénytelenségi ok, a jóerkölcsbe ütközés az, ami átfogóan védelemben részesíti a közrendi jellegű értékeket.⁸³ Sonja Meier egyoldalúan valamely fél oldalán jelentkező tisztességtelen előnyként értékeli és az *illegality* körébe sorolja a tisztességtelen szerződési kikötések érvénytelenségét is.⁸⁴

⁷⁶ Habár jogalkalmazási szinten, de utal erre Koen Leenerts is, amikor az összehasonlító szerződési jogi eredmények figyelembevételét emeli ki az Európai Unió Bírósága joggyakorlatában. Lásd BEALE (75. l.) V.

⁷⁷ Jan M. SMITS: *Contract Law – a Comparative Introduction* (Cheltenham: Edward Elgar 32021) 177.

⁷⁸ KÖTZ (74. l.) 159.

⁷⁹ KÖTZ (74. l.) 160. Kelet-közép-európai összehasonlításhoz lásd Emőd VERESS (ed.): *Contract law in East and Central Europe* (Budapest–Miskolc: CEA 2022) 175–218.

⁸⁰ BEALE (75. l.) 663.

⁸¹ Sonja MEIER: „Illegality” in Nils JANSEN – Reinhard ZIMMERMANN (eds.): *Commentaries on European Contract Laws* (Oxford: Oxford University Press 2018) 1891.

⁸² SMITS (77. l.) 178.

⁸³ MEIER (81. l.) 1891.

⁸⁴ MEIER (81. l.) 1893.

Kötz szerint a modern jóléti állam törvényeken keresztül éri el a gazdasági, társadalmi és jogpolitikai céljait, egyes magatartások megtiltásával vagy feltételhez kötésével. Itt kérdéses, hogy a szerződés megkötése vagy csak a teljesítése ütközik ezekben az előírásokba és az semmisséget eredményez-e.⁸⁵

A jogalkotó egyes tilalmakhoz meghatározhat sajátos szankciókat. Ebben az esetben a bíró mérlegelése lesz annak eldöntése, hogy a tilalom megszegése a szerződés érvénytelenségét okozza-e vagy sem.⁸⁶ Az eset összes körülményét figyelembe kell venni az angolszász jogban és a kontinentális jogban is akkor, ha a szerződési tilalom csak az egyik felet érinti.⁸⁷ A jogalkotó itt orientálhat azzal, hogy semmisnek nyilvánítja az egyik fél jogszabályba ütköző magatartását, de a bíróság értékelheti a teljes ügyletet is érvénytelennek.⁸⁸ Tipikus példának tekinthetők az engedélyhez kötött ingatlanközvetítési ügyek, a feketemunka, vagy az olyan előírások, amelyek korlátozzák a szerződés megkötésének körülményeit (például bizonyos időtartamon belül tilos megkötni a szerződést).⁸⁹

2.1.3. A TILOS SZERZŐDÉS AZ EURÓPAI JOGEGYSÉGESÍTÉS FOLYAMATÁBAN

Habár szigorú értelemben vett európai szerződési jog nem létezik,⁹⁰ emellett azonban számos európai részszabályozás és egységesítési törekvés érhető tetten, elsősorban a fogyasztóvédelem terén, újabban pedig a digitális szolgáltatások kapcsán, de a szerződéshez kapcsolódó jogkövetkezmények rendszere miatt a tilos szerződéshez is kapcsolódó közbeszerzési jogban is.

A tilos szerződés európai szinten természetesen alkalmazott eszköz egyes jogalkotási célok elérésére, így az irányelvekben a totális harmonizációt igénylő szabályok eltérést nem engedő módon szabályozottak.⁹¹

A *Principles of European Contract Law* (PECL)⁹² 15. fejezete (*Illegality*) két csoportot nevesít: az alapvető elvekbe⁹³ ütköző szerződéseket és a kógens, kötelező sza-

⁸⁵ Kötz (74. lj.) 178.

⁸⁶ Kötz itt kifejezetten a BGB 134. §-ára utal. Kötz (74. lj.) 179.

⁸⁷ BEALE (75. lj.) 694–695.

⁸⁸ Kötz (74. lj.) 180–181.; BEALE (75. lj.) 694.

⁸⁹ Kötz (74. lj.) 180–182.

⁹⁰ Kötz (74. lj.) 1.; BEALE (75. lj.) 3.

⁹¹ El szeretném kerülni azt, hogy minden ami kógens szabály vagy eltérést nem engedő jogszabály, az tilos szerződésnek tűnjön. Véleményem szerint ez fordítva igaz, a jogalkotó alkot jogszabályokat, amelyek eltérő rendelkezés hiányában jogkövetkezményüket tekintve és a szerződésre gyakorolt hatásukban kötelezőek és az ezzel ellentétes szerződéses gyakorlat tilos szerződésnek minősül a magyar jog szerint.

⁹² Principles of European Contract Law, <https://shorturl.at/IVD1f>. Jelentőségéhez és rövid személyes háttéréhez is lásd Reinhard ZIMMERMANN: „The Significance of the Principles of European Contract Law” *European Review of Private Law* 2020/3. 487–496. A felsőbb bírósági gyakorlatra gyakorolt részletes hatását mutatja be a holland jog vonatkozásában Danny BUSCH: „The Principles of European Contract Law Before the Supreme Court of the Netherlands: On the Influence of the PECL in Dutch Legal Practice” *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht* 2008/3. 549–562.

⁹³ Ez absztraktabb, mint a tagállami érvénytelenségi okok rendszere.

bályaba ütköző szerződéseket; emellett meghatározza a jogkövetkezményeket is.⁹⁴ A 15:101. cikk az alapvető elvekkel ellentétes szerződéseket érvénytelennek tekinti, generálklauzulaként. A 15:102. cikk szerint ha a megállapodás kógens szabályba ütközik (*infringing mandatory rules*), akkor az adott jogszabályba foglalt jogkövetkezmény (joghatások) alkalmazható (ha van). Ha kifejezetten nincs ilyen, akkor a szerződés lehet érvényes és hatályos (*full effect*), részlegesen is érvényes és hatályos, érvénytelen, esetleg módosítást igénylő szerződés.⁹⁵

A PECL meg is határozza azt, hogy az előbbi minősítéskor mit kell figyelembe venni. Kiindulópontnak tekinti, hogy a szerződés minősítésének a jogsértés súlyával arányosnak kell lennie, és e körben értékelni kell: a megsértett szabály célját, azon személyeket, akiknek a védelmében a szabály létezik, a megsértésre adott szankciót, a jogsértés súlyosságát, szándékosságát és a szerződésre gyakorolt hatását, a jogsértés és a szerződés közötti kapcsolatot.⁹⁶ A PECL tudatosan elkerüli azt, hogy tagállami fogalmakkal operáljon, mint a jóerkölcs vagy a közrend.⁹⁷ Az alapelvek megsértése pedig eredendően egy mérlegelés eredménye, azaz nem bármely technikai szabály sérelme okoz érvénytelenséget, hanem csak az alapelveket sértő szerződéses korlátozás.⁹⁸

A *Draft Common Frame of References* (DCFR)⁹⁹ az érvénytelenségi okok között helyezte el az alapvető elvekbe vagy kógens szabályokba ütköző szerződéseket.¹⁰⁰ Az Európai Unió tagállamainak alapvető elveibe ütköző szerződés érvénytelen, amennyiben ez szükséges az alapvető elvek érvényesüléséhez.¹⁰¹ Amennyiben nem lehet megállapítani az alapvető elvek sérelmét, de kógens szabályt sért a szerződés, akkor azt a jogkövetkezményt kell alkalmazni (ha van), amit az a jogszabály előír.¹⁰² Amennyiben nem írja elő a jogszabály a kifejezett érvénytelenséget, akkor a bíróság olyan jogokkal rendelkezik, mint a PECL-ben foglaltak, és az értékelés során is ugyanezt kell figyelembe vennie, mérlegelnie.¹⁰³

⁹⁴ A PECL elemzése kapcsán rá kell mutatni arra, hogy a terminológia európai szinten meghatározott, így nem kötődik az egyes tagállami dogmatikákhoz. Azt érthetőség kedvéért elszakadok a pontos fordítástól, hogy a magyar jogi terminológia szerint is érthető legyen. Az érvénytelenség elsősorban német és francia terminológiai sokszínűségéhez lásd SIKLÓSI Iván: „Az érvénytelenséggel kapcsolatos terminológia néhány modern jogrendszerben” *Jura* 2017/2. 174–181.

⁹⁵ PECL 15:102. cikk (2) bekezdés.

⁹⁶ PECL 15:102. cikk (3) bekezdés.

⁹⁷ Hein Kötz: „Illegality of Contracts” in *Max Planck Encyclopedia of European Private Law*, <https://shorturl.at/Hijmh>

⁹⁸ Kötz (97. l.).

⁹⁹ Elérhető: Christian von BAR – Eric CLIVE – Hans SCHULTE-NÖLKE (eds.): *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)* (Munich: Sellier 2009), <https://shorturl.at/8bbXV>. A DCFR a PECL munkálatain alapult, ezt fejlesztette tovább. Horst EIDENMÜLLER – Florian FAUST – Hans Christoph GRIGOLEIT – Nils JANSEN – Gerhard WAGNER – Reinhard ZIMMERMANN: „The Common Frame of Reference for European Private Law: Policy Choices and Codification Problems” *Oxford Journal of Legal Studies* 2008/4. 665–666. A DCFR-ról általában és határáról a magyar jogra lásd VÉKÁS Lajos: „A DCFR és a magyar polgári jog kodifikációja” *Európai Jog* 2010/1. 3–12.

¹⁰⁰ DCFR II. 7:301–304.

¹⁰¹ DCFR II. 7:301.

¹⁰² DCFR II. 7:302. (1).

¹⁰³ DCFR II. 7:302. (3).

Az európai szerződési jogi közös szabályok a tilos szerződések körét nem a jogszabályok szintjén, hanem ennél absztraktabb szinten, a tagállamok jogi elveiben határozza meg. Ennek oka, hogy a kezdeti munkák során kiderült, hogy az ismert polgári jogi fogalmak – mint jóerkölcs, közrend – az egyes országok jogaiban eltérő tartalommal rendelkeznek. Így egy ilyen megfogalmazás eltérő értelmet nyer a tagállamokban, ami ellentétes ezen munkák kiindulópontjával, valamint így elérhető az, hogy a megfogalmazás semleges és bárhol használható legyen.¹⁰⁴ Az alapelveket a DCFR kommentárja kifejezetten összekapcsolja az európai uniós szinten található értékekkel (például a fogyasztóvédelem magas szintjével).¹⁰⁵ Így az alapvető elvek itt az Európai Unió közös alapértékeit is jelentik, amely például a versenyjog esetén közvetlenül is érvényesülő premissza. A szűkebb értelemben vett vizsgálódásom tárgya, hogy egy jogszabályi tilalom semmisséget eredményez, természetesen érvényesült. A jogkövetkezmények tekintetében is (*is of no effect*) egy általános kifejezést használ a PECL, mivel nem alkalmazták egyetlen egy tagállami polgári jogi megoldást sem.

A DCFR és a PECL között szembetűnő különbség az alapvető elvekbe ütköző szerződés megítélése.¹⁰⁶ A PECL szigorúbb alapállású axiómájánál a DCFR rugalmasabb megoldást kínál, amikor csak az alapvető elvek érvényesüléséhez szükséges mértékben operál az érvénytelenséggel. A jogsértést tudatosan nem definiálja egyik szakértői anyag sem, mivel annak tartalma tagállamonként végképp szerteágazó.¹⁰⁷ A PECL és a DCFR is tipizálja azokat a szempontokat, amelyek mérlegelésével meg lehet állapítani a szerződés vagy a szerződéses rendelkezés semmisségét.

Összegzésképp utalni kell arra, hogy a PECL és a DCFR is részproblémaként kezelte a tilos szerződést, azaz a jogellenes célra irányuló szerződések (*prohibited contract, lex Non dubium*) részeként. Figyelemreméltó azonban az, hogy azok a szempontok, amelyeket az érvénytelenségre meghatározott a két szakértői dokumentum, orientáló jelleggel is bírhatnak az egyes jogesetek megítélésénél.

2.2. AZ ANGOL JOG MEGOLDÁSA

Az angol jogi megoldás¹⁰⁸ a szerződések érvénytelenségét más megközelítésben alkalmazza. Olyan tényezőnek minősíti, amely „veszélyezteti” a szerződést. Ebből az aspektusból különbözet meg olyan szerződést, amely a kezdetektől nem alkalmas joghatás kiváltására (*void*), vagy valamely fél kérelmére nem alkalmas joghatás kivált-

¹⁰⁴ MEIER (81. lj.) 1893–1894.; BAR – CLIVE – SCHULTE-NÖLKE (eds.) (99. lj.) 227–228.

¹⁰⁵ BAR – CLIVE – SCHULTE-NÖLKE (eds.) (99. lj.) 228.

¹⁰⁶ MEIER (81. lj.) 1896.

¹⁰⁷ MEIER (81. lj.) 1903.

¹⁰⁸ Terminológiailag lehetne angolszász, Nagy-Britannia, vagy összehasonlító jogi szempontból a *common law* használata. A kutatásaim során az angol jogot vizsgáltam, így a továbbiakban a feldolgozott források által is használt megjelölést az angol jog (*English law*) kifejezést használom. Vö. JACK BEATSON – ANDREW BURROWS – JOHN CARTWRIGHT: *Anson's Law of Contract* (Oxford: OUP ³¹2020) 1.; KELEMEN Katalin: „A common law jogrendszer” in JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Jogösszehasonlítás rovat, rovatszerkesztő: Fekete Balázs) <http://ijoten.hu/szocikk/a-common-law-jogrendszer> (2018).

tására (*voidable*), vagy egyéb okból nem kerül sor a szerződés lezárására (*unenforceable*).¹⁰⁹ A három elem egyben fokozatot is jelent.¹¹⁰ A szerződést befolyásoló okok közé sorolható a szerződés megkötésére képtelenség (*incapacity*), a tévedés (*mistake*) vagy a jogellenesség (*illegality*).¹¹¹

A szakirodalom a jogelleneséget (*illegality*) is mint tényt kezeli, amely a szerződést egyes álláspont szerint beszennyezi (*taints a contract*),¹¹² más megfogalmazásban a szerződési szabadságot korlátozza.¹¹³ Elkerülendő az is, hogy az *illegal contract* kifejezéssel írjuk le a helyzetet, mivel a két kérdést külön kell választani: mi az, ami jogellenesnek számít (*illegal*) és mit lesz ennek hatása a szerződésre.¹¹⁴ Ez a felbontás általánosnak minősíthető.¹¹⁵

A szakirodalom szerint számos csoportba sorolható az, hogy mi számít illegálisnak. Az egyes elemek tartalmilag azonosak, de ezeken belül az egyes esetek már eltérő képet mutatnak.

Anson's Law of Contract szerint az okok három nagyobb csoportra bonthatók. Az első ezek közül az, ami bűncselekmény. Itt a kontinentális jognál tágabban kell a határt meghúzni, mert minden olyan cselekmény ide tartozik, amely jogellenes és törvényileg szankcionált: az emberölés, a bérgyilkosság mellett egy kereskedelmi engedélyes ügylet is.¹¹⁶

A második csoportot azok az esetek képezik, amelyek a polgári jog szempontjából jogellenesek (lehet *tort* is, vagy ilyen a szabadalmi jog megsértése, lényeges elem a tisztességtelenség¹¹⁷), de ez a csoport jelentős átfedésben van az előző csoporttal.

A harmadik csoport az, amelyik a közfelfogással, a közrenddel ellentétes (*public policy*).¹¹⁸ Ez a kontinentális jognál lényegesen tágabb kategória, a magyar jogi terminológia szerint a jóerkölcsbe ütköző szerződések jelentős része is ebbe tartozik. Ez a kategória leírható akként, hogy követi a társadalmi változásokat és a bíróság ezen keresztül tudja érvényesíteni a megváltozott társadalmi együttélési követelményekből eredő hatásokat a szerződés tekintetében. Erre példa a szakirodalom szerint a házasságon kívüli együttélés kérdése, beleértve az azonos neműek vagyoni jogi kapcsolatát is.¹¹⁹ Kijelenthető, hogy ami a *public policy*-be ütközik, de saját szabályozást nyer: tisztességtelen szerződési kikötések (*unfair terms*), külön szabályok szerint szankcionálható, azaz nem azért lesz *public policy*-be ütköző, mert sérti a *public policy*-t, hanem azért, mert a speciális rendelkezéseket sérti és emögött közvetve található meg a *public policy* sérelme. Ebben a csoportban az angol jogban külön jelentőséggel bír,

¹⁰⁹ BEATSON – BURROWS – CARTWRIGHT (108. lj.) 23–24.

¹¹⁰ Például az *illegal* eseteknél a *void* azt jelenti abban a kontextusban, hogy mindkét fél felől *unenforceable* a szerződés. Vö. BEATSON – BURROWS – CARTWRIGHT (108. lj.) 410.

¹¹¹ Az előbbi fogalmakat tudatosan semlegesítettem és szakítottam el a magyar jogi dogmatika elemeitől, mert az elnevezésbeli azonosság sem feltétlenül jelent tartalmi megfelelést.

¹¹² BEATSON – BURROWS – CARTWRIGHT (108. lj.) 406.

¹¹³ Ewan MCKENDRICK: *Contract Law* (London: MacMillan¹⁴2021) 317.

¹¹⁴ BEATSON – BURROWS – CARTWRIGHT (108. lj.) 405.

¹¹⁵ MCKENDRICK (113. lj.) 312., 323.

¹¹⁶ BEATSON – BURROWS – CARTWRIGHT (108. lj.) 407.

¹¹⁷ Dishonesty. Vö. BEATSON – BURROWS – CARTWRIGHT (108. lj.) 410.

¹¹⁸ BEATSON – BURROWS – CARTWRIGHT (108. lj.) 409.

¹¹⁹ BEATSON – BURROWS – CARTWRIGHT (108. lj.) 409.

az angol kereskedelem jelentőségéből adódóan, a gazdasági tevékenységet korlátozó szerződéses kikötések kérdése, amely egy önálló esetkör képez (például kartellek).¹²⁰

Ewan McKendrick ennél részletesebb csoportosítást alkalmaz: megjelenik külön csoportban a teljesítéshez kapcsolódó jogellenesség, a jóerkölcsbe ütköző szerződés és külön a kereskedelmi korlátozásokhoz kötődő jogellenesség.¹²¹ De részleteiben tetten érhető mindaz, ami a fenti csoportosításban is szerepelt. Ruth Atkins a *void és illegal contracts* megkülönböztetés alá sorolja be az egyes eseteket csoportosítva, tartalmilag a fentiekkel egyezően.¹²² Daniel Prentice (*Chitty on Contracts*) pedig ennél is részletesebb alcsoportokban tárgyalja fő elvek mentén: jogellenes cselekmények elkövetésével járó szerződések, jogellenes cselekmények nélkül a *public policy*-vel ellentétes szerződések, jogszabály alapján nem végrehajtható szerződések, a gazdasági társaság útján elkövetett cselekmények, a biztosítéki vagy tulajdonosi és visszaszolgáltatási jogok érvényesítése.¹²³

A jogellenesség jogkövetkezménye az utóbbi években koncepcionálisan változott meg a Supreme Court *Patel v. Mirza*¹²⁴ ügyben hozott döntését követően.¹²⁵ A szakirodalom szerint a korábbi bírói gyakorlat diffúzabb volt, de ezt követően egy koherensebb képet mutat az *illegality* jogkövetkezményeinek a megítélése.¹²⁶ A fő kérdés a jogkövetkezményt illetően, hogy a jogsértés hogyan hathat ki a szerződés alapján nyújtott előnyökkel kapcsolatos jogalap nélküli gazdagodás visszaszolgáltatására irányuló követelésre, azaz a vagyoni egyensúly mennyiben állítható helyre. Az esettel a Supreme Court a törvényszöveghez ragaszkodó (*rule-based*) álláspontonról az eseti tényezőket értékelő (*factors-based approach*)¹²⁷ irányba lépett el.¹²⁸

A jogellenesség hatása a szerződésre egyrészt fennállhat a törvényi okból (*by reason of statute*) kifolyólag vagy a *common law* szerint.¹²⁹ Az előbbi egyértelmű a gyakorlatban, a törvényi tilalomból következik a szerződés semmissége, vagyis a mindkét fél számára fennálló *unenforceability*. A törvényi tilalom lehet kifejezett is, de ez nem feltétel, a törvényi megfogalmazásból is fakadhat az, hogy a bíróság a szerződés semmisségét állapítja meg.¹³⁰ A *common law* szerinti végrehajthatóság megítélésének elveit a Supreme Court a *Patel v. Mirza* esetben dolgozta ki.

¹²⁰ BEATSON – BURROWS – CARTWRIGHT (108. lj.) 409., 426–434.

¹²¹ Összesen 14 csoportban. MCKENDRICK (113. lj.) 312–326.

¹²² RUTH ATKINS: *Koffmann, Macdonald, & Atkins' Law of Contract* (Oxford: OUP 102022) 355–379.

¹²³ D. D. PRENTICE: „Illegality and Public Policy” in H. BEALE (ed.): *Chitty on Contracts. I.* (London: Sweet & Maxwell 2021) 1321–1487.

¹²⁴ [2016] UKSC 42, *Patel v. Mirza* [2017] AC 467.

¹²⁵ PRENTICE (123. lj.) 1324.

¹²⁶ Az eset merített a Law Commission javaslataiból is. Andrew BURROWS: „A New Dawn for the Law of Illegality” in Sarah GREEN – Alan BOGG (eds.): *Illegality after Patel v Mirza* (Oxford: Hart 2020) 24. Részletesen az állásponhoz, amely a bírói mérlegelés felé javasolja fejleszteni az *illegality* doktrínát lásd James LEE: „Illegality, Familiarity and the Law Commission” in Sarah GREEN – Alan BOGG (eds.): *Illegality after Patel v Mirza* (Oxford: Hart 2020) 139.

¹²⁷ PRENTICE (123. lj.) 1326.

¹²⁸ BURROWS (126. lj.) 26. A korábbi gyakorlat merevsége tetten érhető kritika volt a *Patel v. Mirza* előtti gyakorlattal szemben. Vö. Ernest LIM: „Ex Turpi Causa: Reformation Not Revolution” *Modern Law Review* 2017/5. 928–929.

¹²⁹ PRENTICE (123. lj.) 1327.

¹³⁰ BEATSON – BURROWS – CARTWRIGHT (108. lj.) 411–413.

Az eset alapja az volt, hogy Patel (felperes) összesen 620 ezer angol fontot fizetett Mirzának (alperes) egy olyan szerződés alapján, amelynek a tárgya az volt, hogy a kapott pénzből részvénytranzakciókat hajt végre, bennfentes információk felhasználásával. A bennfentes információk felhasználása a Criminal Justice Act 52. szakaszával ellentétes, azaz a szerződés bűncselekmény elkövetésére is irányult, az eredményt bűncselekmény elkövetésével valószínűsítették meg. A szerződést végül nem teljesítették, mert a várt bennfentes információ megszerzésére nem került sor. Amikor ez a felperes számára kiderült, az összeg visszafizetését kérte, jogalap nélküli gazdagodásra hivatkozva.¹³¹

Az első fokon eljáró bíróság elutasította a keresetet, mert jogellenes volt a szerződés, másrészt az angol jog szerinti *locus poenitentiae* nem alkalmazható, mert nem lépett vissza a szerződéstől annak megghiúsulása előtt. A Court of Appeal helyt adott a felperes keresetének, mert a jogellenes cél végül nem valósult meg egyetlen elemében sem, és irreleváns volt az, hogy nem önként lépett vissza a szerződés teljesítésétől.¹³² A Supreme Court helybenhagyta egyhangúlag a döntést, de az indokolást a többség (hat bíró) más alapokra építette. Az érvelés három elemből épült fel: a jogellenesség célja, más releváns érdekekkel való konfliktus és az arányosság.¹³³

A Supreme Court a részletes szempontokat a *Patel v. Mirza* esetben Andrew Burrows munkájára építette, aki szerint a vizsgálat során az alábbiakat kell figyelembe venni: (1) mennyire volt súlyos (*seriously*) a jogsértés, (2) a fél tudott-e a jogellenes részről, esetleg szándékosan követte el azt, (3) az illegális rész mennyire volt központi jelentőségű, (4) milyen súlyos szankciót jelent a szerződés teljesítése a teljesítést kérő fél számára, (5) a teljesítés megtagadása elősegíti-e a célt, amelyet megsértettek, (6) a teljesítés megtagadása visszatartó erővel bír-e a jogellenes magatartástól, (7) a teljesítés megtagadása biztosítja-e, hogy a teljesítést kérő fél ne szerezzen nyereséget ebből a magatartásból, (8) a teljesítés megtagadása elkerüli-e a jog következetlenségét és ezáltal fenntartja-e a jogrendszer integritását.¹³⁴

A jogellenesség célját illetően kimondta a bíróság, hogy a jogellenesség nem részesülhet védelemben.¹³⁵ Az ügyben azonban az, hogy valójában nem valósult meg semmi abból, amit ígért az alperes, az ügylet jogellenességi (*illegality*) eleme, nem írja felül azt a szabályt, hogy a jogosulatlan pénzügyi előnyt vissza kell fizetnie.

A szakirodalom szerint ez egy rugalmas szabály és a *locus poenitentiae* elvét nem helyezte háttérbe, hanem a fenti szempontrendszer alapján adott egy választ a kérdésre.¹³⁶ A precedens hangsúlyozza, hogy nem általános értelemben döntöttek (azaz például kenőpénz fizetése pártoknak, alapítványoknak más megvilágítást igényelnek),

¹³¹ BEATSON – BURROWS – CARTWRIGHT (108. lj.) 413.

¹³² BEATSON – BURROWS – CARTWRIGHT (108. lj.) 414.

¹³³ Az alapjául szolgáló értékelést részletesen lásd ATKINS (122. lj.) 393.

¹³⁴ PRENTICE (123. lj.) 1342.

¹³⁵ A korábbi precedensjog lényeges eleme volt. Jakob GLEIM: „Patel v Mirza und die Illegality-Doktrin im Vergleich zum deutschen Recht” *European Review of Private Law* 2018/2. 227–229.; LIM (128. lj.).

¹³⁶ BEATSON – BURROWS – CARTWRIGHT (108. lj.) 415–416. A későbbi hatását elemzi James GOUDKAMP: „The Law of Illegality: Identifying the Issues” in Sarah GREEN – Alan BOGG (eds.): *Illegality after Patel v Mirza* (Oxford: Hart 2020) 39–60.

valamint nem írtak felül korábbi precedenseket. Így a jövőben ezt a mércét kell követni, melyben az arányosság kritériuma széles mérlegelésre ad lehetőséget.¹³⁷ Azonban a korábbi precedensek is érvényben maradtak, így adott esetben azokra is lehet hivatkozni.¹³⁸

2.3. A BGB ÉS A TILOS SZERZŐDÉS

A Bürgerliches Gesetzbuch 134. §-a generálklauzulaként fogalmazza meg azt, hogy az a jognyilatkozat, amely törvénybe ütközik, semmis, kivéve, ha törvény másként nem rendelkezik.¹³⁹ A BGB a tilos szerződési klauzulát (*Verbotsgeschäft*) dogmatikailag a jognyilatkozat fejezetben, az akaratnyilatkozat (*Willenserklärung*) alfejezet előírásai között, a jognyilatkozat érvénytelenségére vonatkozó okok között tartalmazza. A törvényi tilalomba ütköző szerződés (*Verstoß gegen ein gesetzliches Verbot*) a jogügylet semmisségét eredményezi.¹⁴⁰

A BGB egy általános meghatározással a törvénybe ütköző szerződések semmisségét állapítja meg. Az eredeti cél a tilalom megfogalmazásakor a büntetőjogi tilalmakra vonatkozott, de az ítélkezési gyakorlat ezt jelentősen bővítette.¹⁴¹

A tilos szerződés a német polgári jogban két fő jellemzővel bír. Az első, hogy a jogirodalom szerint ez a norma egy kapcsoló vagy transzformációs szabály (*Transformationsnorm*).¹⁴² Ennek funkciója az, hogy a jogügyletre kiható normasértés jogkövetkezményeként állapítja meg a semmisséget akkor is, ha az adott norma a polgári jogi jogkövetkezményeket nem határozza meg.¹⁴³ A BGB 134. §-ának alkalmazása így nem merül fel abban az esetben, ha a speciális norma maga határozza meg a jogsértés szankcióját.¹⁴⁴ A tilos szerződési klauzula ettől még nem tekinthető másodlagos jellegűnek, hiszen akkor ez minden normára igaz lenne, amelyet speciális jogszabály

¹³⁷ Jobban kielégíti a modern követelményeket a jogellenes szerződésekkel szemben. Rossella Esther CERCHIA: „A Comparative Viewpoint on Illegal Contracts: In Favor of Flexibility and Proportionality” *Global Jurist* 2021/2. 478. Gleim szerint a döntés nem előrelépés volt, hanem a korábbi jogbizonytalansági zavart erősíti. Vö. GLEIM (135. lj.) 243.

¹³⁸ Graham VIRGO: „The Illegality Revolution” in Sarah WORTHINGTON – Andrew ROBERTSON – Graham VIRGO (eds.): *Revolution and Evolution in Private Law* (Oxford: Hart 2018) 311–312.

¹³⁹ BGB 134. §. A törvényi tilalomba ütköző jogügylet semmis, kivéve, ha a törvény másként rendelkezik.. Ez a szabály nem volt újdonság a BGB bevezetésével, mert a korábbi jogrendszernek is részét képezte ez a megoldás. Axel BEATER: „Der Gesetzesbegriff von § 134 BGB – zur Anwendbarkeit der Vorschrift auf Verfassungsnormen, Satzungsnormen, allgemeine Rechtsgrundsätze und Gesetzesumgehungen” *Archiv für die Civilistische Praxis* 1997/5. 509.

¹⁴⁰ A német és magyar rendszer eltéréseihez lásd Detlew BELLING – Szűcs Tünde: „A német BGB általános része” *Forum Acta Juridica et Politica* 2011/2. 19–21.

¹⁴¹ Christian ARMBRÜSTER: „Kommentar zum § 134 BGB” in Kurt REBMAN – Franz Jürgen SACKEN – Roland RIXECKER (Hrsg.): *Münchener Kommentar zum BGB* (München: C.H. Beck 2021) Rn. 1.

¹⁴² Maximilian SEIBL – Philipp S. FISCHINGER – Silas HENGSTBERGER: „Kommentar zum § 134 BGB” in Philipp S. FISCHINGER – Silas HENGSTBERGER Jürgen KOHLE – Volker RIEBL (Hrsg.): *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen. Buch 1 Allgemeiner Teil* (Otto Schmidt – De Gruyter 2021) Rn 1.

¹⁴³ SEIBL – FISCHINGER – HENGSTBERGER (142. lj.) Rn. 1.

¹⁴⁴ ARMBRÜSTER (141. lj.) Rn. 4

adott esetre leront.¹⁴⁵ A norma kapcsolójellegű funkciója a jogrendszer ellentmondásmentességét biztosítja.¹⁴⁶

A másik funkciója a jogügylet tartalmi kontrollját jelenti (*Inhaltskontrolle*).¹⁴⁷ A tilos szerződés a szerződési szabadság részeként jelenik meg, mint a német alaptörvény (Grundgesetz, GG) 2. cikkéből is fakadó¹⁴⁸ szerződési szabadság korlátja,¹⁴⁹ amely elemeiben egyaránt megjelenhet a szerződéskötés szabadsága vagy a tartalomalkotási szabadság körében.¹⁵⁰

A BGB 134. §-a alapján a törvénybe ütköző szerződés elsődlegesen semmis és a más jogkövetkezmény vagy a jogkövetkezmény nélküliség lesz a kivétel. Claus-Wilhelm Canaris szerint a BGB 134. §-a a törvénybe ütköző jogügylet semmissége esetére egy általános vélelmet állít fel.¹⁵¹ Canaris felhívja a figyelmet arra, hogy a vélelem jellegből kiindulva a normasértés szankciója általában a semmisség. Szerinte a bírói gyakorlatnak nem arra kell helyeznie a hangsúlyt, hogy miért állapítható meg a normába ütközés esetén a semmisség, hanem inkább arra, hogy miért nem állapítható meg az érvénytelenség.¹⁵²

A törvénybe ütközés itt egy általános kifejezés, a BGB-t hatálybaléptető szabály szerint minden jogi normára kiterjed: az aktuális bírói gyakorlat szerint ez lehet törvény, rendelet, szűkebb értelemben vett szabályzat (*Satzungen*) és szokásjog is.¹⁵³ A jogszabályba ütközés esetén a normának tiltókarakterrel (*Verbotsgesetz*) kell rendelkeznie.¹⁵⁴ A gyakorlat ezt a feltételt szigorúan vizsgálja,¹⁵⁵ mert ez ad alapot arra, hogy a norma megszegésének a szankciója a semmisség legyen.¹⁵⁶ A jogalkalmazás során ez jogértelmezés kérdése, amely nem egyszerű feladat.¹⁵⁷ A joggyakorlat szerint a törvény fogalmi körébe tartoznak az Európai Unió jogforrások is.¹⁵⁸

¹⁴⁵ ARMBRÜSTER (141. lj.) Rn. 7.

¹⁴⁶ SEIBL – FISCHINGER – HENGSTBERGER (142. lj.) Rn. 1.

¹⁴⁷ SEIBL – FISCHINGER – HENGSTBERGER (142. lj.) Rn. 2.; Martin AHRENS: „Kommentar zum § 134 BGB” in Hanns PRÜTTING – Gerhard WEGEN – Gerd WEINREICH (Hrsg.): *Bürgerliches Gesetzbuch Kommentar* (Luchterhand: Hürth ¹⁷2022) Rn. 1.; ARMBRÜSTER (141. lj.) Rn. 2.

¹⁴⁸ A BGB 134. §-ának alkalmazása során egyébként az alapjogok közvetlen érvényesülése alapján a az alapjogok sérelme is megalapozhatja a semmisséget. AHRENS (147. lj.) Rn. 7.

¹⁴⁹ Karl LARENZ: *Lehrbuch des Schuldrechts. I.* (München: C.H. Beck ¹⁴1987) 51.

¹⁵⁰ Hans BROX – Wolf-Dietrich WALKER: *Allgemeines Schuldrecht* (München: C.H. Beck ⁴²2018) 32–33.

¹⁵¹ CANARIS (51. lj.) 8.

¹⁵² CANARIS (51. lj.) 9.

¹⁵³ Art. 2 EBGB, BGH 28. 4. 2015 – IX ZR 378/13; SEIBL – FISCHINGER – HENGSTBERGER (142. lj.) Rn. 32.

¹⁵⁴ Ami nem igaz automatikusan minden törvényre. GLEIM (135. lj.) 233.

¹⁵⁵ Jürgen ELLENBERGER „§ 134 BGB” in Christian GRÜNEBERG et. al. (Hrsg.): *BGB Kommentar* (München: C.H. Beck ⁸³2024) Rn. 2.

¹⁵⁶ SEIBL – FISCHINGER – HENGSTBERGER (142. lj.) Rn. 48.

¹⁵⁷ Egyes ügyekben ez kifejezetten színvonalas vitáknak ad helyt, amikor például egy tanulmány a résztvénytársaságnak jutatott vagyoni hozzájárulás visszafizetésének tilalmába ütköző cselekmény tilos szerződési minősítését vizsgálta, bírálva azt a gyakorlatot, amely eltért a korábbi semmisség szankció alkalmazásától. Az értelmezés kitér a jogszabály rendszertani helyére, a szerződésekbe vetett bizalom vizsgálatára is. Vö. Thomas WINTER: „§ 57 AktG – kein Verbotsgesetz i.S. des § 134 BGB” *Neue Zeitschrift für Gesellschaftsrecht* 2012. 1371–1373.

¹⁵⁸ SEIBL – FISCHINGER – HENGSTBERGER (142. lj.) Rn. 53.; Heinrich DÖRNER: „§ 134 BGB” in Reiner SCHULZE et al. (Hrsg.): *BGB Handkommentar* (Baden-Baden: Nomos ¹²2024) Rn. 3.

A norma megsértésének feltételeit az adott tiltó norma határozza meg.¹⁵⁹ Ezek lehetnek objektív és szubjektív feltételek is, amelyek beálltával megállapítható a jogügylet érvénytelensége. A bírói gyakorlat esetein keresztül állapítható meg, hogy a norma megsértésének adekvát szankciója-e a semmisség. A jogirodalomban az esetek hosszú elemzésével és a szempontok számbavételével megállapítható, hogy a bírói gyakorlatban esetről-esetre megállapított semmisség vagy a semmisség hiánya nem mutat a fentiekén túl egységes és uralkodó nézetet.¹⁶⁰

Általános szempontokat a tilos szerződési minősítéshez nem találunk. Egységesen kiemelt szempont, hogy a tilalom általában a szerződés tartalmát, célját, különös esetben a szerződés megkötését érinti, és nem kell kifejezettnek lennie, hanem értelmezés útján is kiolvasható.¹⁶¹ Önmagában az, hogy a tiltó norma rendelkezik-e a szerződés semmisségéről indifferens, se nem szükséges, se nem elégséges feltétele a szerződés tilos minősítésének.

A vizsgálat során fajsúlyos szempont a norma értelmének és céljának (*Sinn und Zweck*) a vizsgálata. A norma értelme és célja az érvénytelenség jogkövetkezményét is meghatározhatja.¹⁶² Megállapítható, hogy a jogirodalomban bemutatott bírói joggyakorlat differenciált megoldást követ, esetről esetre végzi el ezt a vizsgálatot. A tipizálás nehézsége, hogy szinte minden egyes tételre található ellentétes álláspont is, amelyet vagy a norma sajátossága indokolja, vagy az ítélet tényállása. Így például főszabály szerint a csak az egyik félre irányadó tilalom nem jelent automatikusan semmisséget, ha a tilalom csak az egyik félre van hatással.¹⁶³ A jogirodalom fő funkciója ebben – és ez mindenképpen kiemelt érdemel –, hogy az egyes ágazati törvényeken (és jogterületeken: közbeszerzési jog, versenyjog, a munkajogon belül például a feketemunkához kapcsolódó szerződéseken) keresztül mutatja be az egyes döntéseket, rámutatva arra, hogy adott esetben mi az, amit a bíróság semmisnek tekintett és mi az, amit nem. Ez a jogfejlesztő munka a kommentár-irodalom immanens része.¹⁶⁴

Példaként hozható a szakirodalomból az internetes aukciók során kötött szerződések érvénytelensége, amely internetes árverés engedélyköteles tevékenység.¹⁶⁵ Az engedély hiányában kötött szerződés azért nem lesz semmis a szakirodalom szerint, mert az engedélyt előíró rendelkezés egyrészt prevencióos céllal a platformot biztosítóra egyoldalúan vonatkozik, a jogszabály értelme és célja szerint a platformon a felhasználók között kötött szerződések érvénytelenségét nem eredményezi, mert azok függetlenek a platform üzemeltetőjével kötött szerződéstől.¹⁶⁶ Ellenben az ügyvédekre

¹⁵⁹ BEATER (139. l.).

¹⁶⁰ Például Armbrüster utal arra, hogy ilyen rendszert nem lehet általánosan felállítani. Az egyes szabályozási területek sajátosságait figyelembe véve, a tilos szerződés alkalmazását jogértelmezés, elsősorban a teleologikus jogértelmezés útján lehet megállapítani. ARMBRÜSTER (141. l.) Rn. 66.

¹⁶¹ AHRENS (147. l.) Rn. 10–11.

¹⁶² AHRENS (147. l.) Rn. 28–29.

¹⁶³ ELLENBERGER (155. l.) Rn. 10.

¹⁶⁴ Lásd AHRENS (147. l.); SEIBL – FISCHINGER – HENGSTBERGER (142. l.).

¹⁶⁵ Gewerbeordnung § 34b.

¹⁶⁶ Gerald SPINDLER: „BGB § 134 Gesetzliches Verbot” in Gerald SPINDLER – Fabian SCHUSTER et al. (Hrsg.): *Recht der elektronischen Medien* (München: C.H. Beck 42019) Rn. 5–6.

vonatkozó azon egyoldalú tilalom, hogy ellentétes érdekeket nem képviselhetnek, a szerződés semmisségét eredményezik, mert habár a tilalom egyoldalú, az igazságszolgáltatásba vetett bizalom és az összeférhetlenség visszaszorítása indokolja az ilyen megállapodások semmisségét.¹⁶⁷ A legújabb szakirodalmi álláspont kritizálja a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (Bundesgerichtshof, BGH) számla nélkül végzett munkákkal (*Ohne-Rechnung-Abrede*) kapcsolatos uralkodó gyakorlatát, amely az ilyen szerződésekből eredő kereseteket elutasítja a feketemunkáról szóló törvény rendelkezései alapján.¹⁶⁸

A mai napig hatással van a jogirodalomra¹⁶⁹ Canaris tipizálása, aki tézisszerűen tett javaslatot arra, hogy a bírói gyakorlat szakítson olyan elvekkel például, hogy a tilalom melyik félre vonatkozik (egyikre vagy mindkettőre).¹⁷⁰ Nézete szerint a tartalom vizsgálatára kell helyezni a hangsúlyt,¹⁷¹ és akkor is semmis a szerződés, ha csak az egyik félre vonatkozó tilalom megszegésére került sor, mivel lehet, hogy a törvény célja kifejezetten a másik fél védelme; ellenben megengedőbb abban az esetben, ha csak eredményében áll fenn tilalom, mert így távoli lesz az összefüggés a jogsértés és az eredmény között.¹⁷² A jogirodalomban ma is kiemelt tétel Canaristól, hogy a tilos szerződési klauzula generálpreventív eszköz a magánjogban.¹⁷³ Azaz a törvényi tilomba ütköző szerződés valójában a magánautonómia feletti, a gazdasági rend és kontroll egyik állami eszköze.¹⁷⁴

Figyelemreméltó, hogy Canaris ebből vezeti le azt, hogy a semmisség a BGB 134. §-ában nem másodlagos szankció, ami a speciális norma értelmezésével esetleg fennáll, hanem általános jogkövetkezmény, amelyet a magánjog alkalmazhat, ha szerződésre kötelező előírást megsértének. Ha a bíróság erről lemond, akkor valójában egy gazdasági szabályozó eszköztől tekint el.¹⁷⁵ Axel Beater szerint a norma értelmezéséhez kötött a tilalom megfogalmazása, és természetesen kevésbé rugalmas mint a jóerkölcsbe ütköző szerződések esetében.¹⁷⁶

¹⁶⁷ Markus GEHRLIN: „Die Rechtsprechung des IX. Zivilsenats des BGH zur Steuerberaterhaftung in den Jahren 2018 und 2019” *Deutsches Steuerrecht* 2020/6. 310.

¹⁶⁸ A cikk alapja egy olyan jogeset, amelyben egy idős hölgy együttérzésből fizetett egy férfinak 50 ezer Euro-t (amelyből 45 ezer Euro előleg volt), aki számla nélkül végzett munkát számára. A felperes visszafizetési igényét a bíróság az állandó gyakorlat szerint elutasította, mint feketemunkából származó követelést. A cikk alap gondolata a *Patel v. Mirza* eset német jogra való alkalmazhatóságának vizsgálata. Lásd részletesen: BERNER (54. lj.). Ezzel kapcsolatban Gleim rámutat, hogy ez a szigor egy korábbi enyhébb álláspontot váltott fel. GLEIM (135. lj.) 239.

¹⁶⁹ Például SEIBL – FISCHINGER – HENGSTBERGER (142. lj.) Rn. 114.

¹⁷⁰ CANARIS (51. lj.) 13–14. Beamter utal arra, hogy ez a tétel a BGB hatályba lépése után terjedt el, és a BGB előtti magánjogi bírói gyakorlat sem ezt követte. Vö. BEATER (139. lj.) 512.

¹⁷¹ CANARIS (51. lj.) 9–10. Utal arra is, hogy ez a fordulat a jogirodalomban hamarabb előállt, mint a bírói gyakorlatban.

¹⁷² CANARIS (51. lj.) 31.

¹⁷³ CANARIS (51. lj.) 17.; SEIBL – FISCHINGER – HENGSTBERGER (142. lj.) Rn. 90.

¹⁷⁴ CANARIS (51. lj.) 32.

¹⁷⁵ CANARIS (51. lj.) 10.

¹⁷⁶ BEATER (139. lj.) 522.

2.4. KÖZBENSŐ ÉRTÉKELÉS

A tilos szerződés a római jog óta része az európai szerződési jognak. A semmisség kimondását a gyakorlat méltányosságot biztosító funkciója enyhítheti. Az európai jogegységesítési folyamat eredményeként univerzális mérce áll rendelkezésre a tilos szerződés alkalmazásához. Az angol és német jog megoldása is absztrakt értelemben olyan jellemzőket emel ki, amelyek alapján a tilos szerződés egy fontos szabályozási és szankciós eszköz a jogalkotó és jogalkalmazó kezében.

Az angol jogban világosan kirajzolódik az, hogy a tilos szerződés ellenére az eltolódott vagyoni egyensúlyt biztosítani kell. A *Patel v. Mirza* esetben alkalmazott mérce alkalmas arra, hogy a tilos szerződés értékelését differenciáltan kezelje és a jogrendszer koherens működését is biztosítsa. Canaris tételei közül a tilos szerződés semmisségének a vétele olyan eszköz, amely nem jogági problémákra redukálja a semmisség alkalmazását, hanem az adott szerződéses jogsértés adekvát szankciójaként egy fontos eszköz a piacgazdaság működési zavarainak kontrolljában. Megállapítható az is, hogy mind az angol, mind a német jogrendszerben a fejlődés a jogkövetkezmények enyhítése,¹⁷⁷ azaz a jogsértések differenciált megítélése felé mutat.

¹⁷⁷ GLEIM (135. lj.) 239.

3. A TILOS SZERZŐDÉS MEGÍTÉLÉSE A MAGYAR MAGÁNJOG TÖRTÉNETÉBEN

„A törvény parancsol az ügyletnek.”
Grosschmid Béni¹⁷⁸

A nemzetközi fejlődést követően a magyar szabályozás jogtörténetét elemzem. A tilos szerződés jogtörténeti fejlődéséhez két úton közelítek. Egyrészt a korabeli szakirodalmi álláspontokat és értékeléseket vizsgálom, másrészt külön tekintettel leszek a M. Kir. Kúria 1932-ben hozott jogegységi döntésére, amely a kontárszerződésekkel foglalkozott. Ez utóbbi azért érdemel kiemelt helyet, mert a Ptk. előkészítésénél ez egy rendszeresen hivatkozott döntés volt, ugyanakkor ennek behatóbb vizsgálatát az is indokolja, hogy véleményem szerint önmagában a jogegységi döntés rendelkező része nem tükrözi kellően azt a jogi dilemmát, amelyre válaszul a jogegységi döntés született.

A jogtörténeti elemzés szakaszolására két mód is rendelkezésre áll. Az első, hogy kodifikációs szempontból határoljuk le az egyes szakaszokat, azaz az 1959. évi IV. törvény előtti (régii Ptk.) és a 2013. évi V. törvény (új Ptk.) hatálybalépése közötti korszakot, valamint Ptk. utáni hatályos szabályozást határozunk meg. A másik szakaszolási lehetőség az, hogy a Kúria mint legfelsőbb bírói fórum irányadó jelentősebb döntéseit tekintjük viszonyítási pontnak (az 1932-es jogegységi döntés és az 1949-es jogegységi döntés után a Legfelsőbb Bíróság 1993-as ajánlásai jelentik a tilos szerződés gyakorlatának korszakhatárait). A továbbiakban az utóbbit követem, kifejezve ezzel is azt, hogy a tilos szerződés valódi tartalmát a bírósági gyakorlatból ismerhetjük meg.

Alább három korszakot különböztetek meg. Az első a második világháború előtt kialakult magánjog vizsgálata 1949-ig, a második 1949-től az 1993-ig tartó időszak, végül a harmadik korszak az 1993-tól az új Ptk. hatálybalépéséig tartó időszak.

A második világháború előtt az irányadó bírói gyakorlat és a kodifikációs kísérletek párhuzamosan vizsgálták ezt a kérdést, és a szakirodalom végig konzultatívan és iránymutatón adott javaslatokat. A második világháború utáni korszak törést jelentett egyrészt azért, mert a Kúria témánkat illető jogegységi döntését a Legfelsőbb Bíróság hatályon kívül helyezte, és a szocialista rendszer a jogi gondolkodásban is paradigmászerű változást jelentett. A harmadik korszak jelzi azt, hogy a bírói gyakorlat szakít a korábbi felfogással, és előkészíti a piactudományoknak megfelelő és a strukturált jogforrási rendszerben több kihívást észlelő bírói gyakorlatot. Ez időben némileg későbbi fejlemény, mint a politikai rendszerváltás, de ez a magánjog természetes

¹⁷⁸ GROSSCHMID Béni: *Fejezetek kötetmi jogunk köréből II. kötet.* (Budapest: Atheneum 1899) 257.

funkciójából következik, hiszen az ítélkezési gyakorlat – szerencsére – mentes a forradalmi változásoktól, és az új irányokat a probléma felmerülése után, a gyakorlatot kiérlelve lehet megfogalmazni.

Végső soron ez a szakaszolás jelzi azt is, hogy milyen változáson esett át a szerződés érvénytelenségének általános felfogása, illetve a szerződési jogban a szerződés érvénytelenségének funkciója. Az egyes időszakok szakirodalmának áttekintésével a főbb vitapontok elemzésére vállalkozom, amivel érzékelhetővé válik az is, hogy a tilos szerződés témáján belül milyen kérdések kerültek előtérbe.

3.1. A TILOS SZERZŐDÉS MEGÍTÉLÉSE 1949 ELŐTT

3.1.1. VITAPONTOK A SZAKIRODALOMBAN

A tilos szerződés a szakirodalomban az érvénytelenségi okok egyikeként jelentkezik. A magyar magánjog elismerte ezen szerződések semmisségét, ahogy elismerte azt is, hogy ezen szankció nem automatikus, hanem az ügy gondos mérlegelésével lehet arra jutni, hogy a szerződés valóban semmis.

A tilos szerződés dogmatikailag a szerződés tárgyánál jelentkezik. Azaz a szerződés tárgya lesz az, ahol a szakirodalom tárgyalja a törvényes tilalomba ütközés esetét.¹⁷⁹ A tilos szerződés vagy a szerződés tárgya, vagy annak tartalma miatt lehet semmis.¹⁸⁰ A korszakban később Szladits Károly is ebben az értelemben használja és helyezi el a tilos szerződést.¹⁸¹

A tilos szerződés fogalma. 1908-ban egy nagyobb ívű tanulmány jelent meg Holitscher Szigfridtől,¹⁸² amelyben három érvénytelenségi okot is felváltva használ.¹⁸³ A mai fogalmaink szerint a tilos, a közrendbe ütköző és a jóerkölcsbe ütköző szerződést. Szembetűnő, hogy a tilos szerződés indokánál összerosódnak a jóerkölcsbe ütköző és a közrendbe ütköző szerződések mögött meghúzódó érvek. Ez önmagában nem tekinthető problémának, mert az érvénytelenségi okok mögött a társadalmi értékítélet áll, erkölcsi alapon is megkérdőjelezhetők azok a magatartások, amelyek a szerződés érvénytelenségét eredményezik. Így ahelyett, hogy önállóan kifejtjenek a tilos szerződés tartalmát, sok esetben a jóerkölcsbe ütközés érvrendszerével helyettesítik. Igaz ez még akkor is, amikor a bírósági ítéletek alapja olyan jogszabály, amely kifejezetten valamely cselekmény semmisségét állapítja meg.

¹⁷⁹ KATONA Mór: *A mai érvényű magyar magánjog vezérfonala* (Pozsony–Budapest: Stampfel Károly Kiadása 1899) 118.; ALMÁSI Antal: *A kötelmi jog kézikönyve* (Budapest: Tébe 1926) 20–21.

¹⁸⁰ SCHUSTER Rudolf: „Törvényes tilalomba ütköző bankügylet” *Magyar Jogi Szemle* 1928/4. 102.

¹⁸¹ SZLADITS Károly: „A kötelem jogalkata és keletkezése” in SZLADITS Károly (szerk.): *Magyar magánjog. III.* (Budapest: Grill Károly 1939) 42.

¹⁸² HOLITSCHER Szigfrid: „A tilos és jóerkölcsbe ütköző szerződésekről” *Kir. Közjegyzők Közlönye* 1908/2. 37–43.

¹⁸³ A *Kir. Közjegyzők Közlönye* 1908-ban négy részletben közölt egy alapos tanulmányt a tilos és jóerkölcsbe ütköző szerződésekről. A tanulmány végén csak H. Sz. monogram jelent meg. A lapszámokból kitűnően ismert volt a szerző, ezért vélhetően a lap főmunkatársát, Holitscher Szigfridet jelöli. A továbbiakban ezért így hivatkozom rá, fenntartva a tévedés jogát a Szerzőt illetően.

Megállapítható, hogy a szakirodalom a tilos szerződés csoportján a törvényi tilalomba (valamely pozitív jogszabályi tilalomba) ütköző szerződéseket értette.¹⁸⁴ Egy csoportban kezelte a jóerkölcsbe vagy a közrendbe ütköző szerződésekkel. Grosschmid Béni is ezeket tekinti tilos szerződésnek.¹⁸⁵ Szladits Károlynál már megjelenik a jogszabály megkerülése mint a tilos szerződések belüli kategória.¹⁸⁶ Szász István a nemzetközi magánjogi monográfiájában a tilos szerződéseket a jogügylet tárgyi megengedettségének tekintette, és elkülönítette a közvetlenül vagy közvetve törvényes tilalomba ütköző szerződéseket, közvetett törvényi tilalomba szerinte a jóerkölcsbe ütköző és a közrendbe ütköző szerződések tartoznak.¹⁸⁷ Szögyéni Gyula a kötelmek általános szabályai között a szerződések körében hibás ügyletek cím alatt tárgyalja a jogszabályba ütköző szerződéseket (itt csak törvénybe ütköző ügyletekről van szó, amelyeket tilos ügyletnek hív) és a jóerkölcsbe ütköző szerződéseket.¹⁸⁸ Nizsalovszky Endre 1949-ben a tilos szerződést a szerződések általános tanai között csak megemlítette, mert nézete szerint a részletproblémákat csak a különös részben lehet tárgyalni specialitásuk folytán.¹⁸⁹

A törvényes tilalomba ütközés és a naturalis obligatio kérdése. A szakirodalomban a tilos szerződések vizsgálatának központi kérdése a jogsegély nyújtása volt. Azaz a probléma morálisan merült fel: adható-e bírósági jogsegély egy tilos szerződéshez. Katona Mór megállapítása szerint még ha önkéntesen teljesített is a fél, nem adható jogsegély az ilyen szerződés érvényesíthetőségére.¹⁹⁰ Itt ez félreérthető megfogalmazásnak tűnhet, valójában Katona arra utal, hogy a tilos szerződés semmis jogügylet, amelyből nem fakadhat kereset egyik félre nézve sem, de lehetőséget kell teremteni a már teljesített szolgáltatás visszakövetelésére.

A *naturalis obligatio*-tól való elhatárolás nehézségére utal Almási Antal is, kiemelve azt, hogy csak az érvénytelenség körében értékelhetők az indokolatlan (mélántánytalan, erkölcsstelen) vagyoneltolódások, azaz csak ebben az esetben lehet keresettel érvényesíteni a már teljesített szolgáltatást, míg a *naturalis obligatio* esetében ez kizárt, a törvény nem ad oltalmat a kikényszerítésre.¹⁹¹

Holitscher következetesen kiemeli azt, hogy a semmisséggel a jogalkotó azt ismeri el, hogy a felek között indokolatlan vagyonmozgás jött létre, ezért lehetőséget biztosít ezen vagyoneltolódás helyrehozatalára.¹⁹² Figyelemreméltó az a levezetése, hogy a szerződési korlátokból kiindulva vannak olyan szerződések, amelyeket a törvény

¹⁸⁴ HOLITSCHER (182. l.) 37.

¹⁸⁵ GROSSCHMID Béni: *Fejezetek kötelmi jogunk köréből. I–II.* (Budapest: Grill 1932–1933) I. 158.; II. 258. Első olvasatra azonban úgy tűnik, hogy Grosschmid a lehetlenség részeként kezeli ezeket az eseteket, de a *Glossza* utal rá, hogy ez téves megállapítás, önálló okként kezelte őket Grosschmid. BESNYŐ Bernát: „A szolgáltatás lehetetlenülése” in ALMÁSI Antal et al. (szerk.): *Glossza Grosschmid Béni Fejezetek kötelmi jogunk köréből c. munkájához. II. 2.* (Budapest: Grill 1933) 127.

¹⁸⁶ SZLADITS (181. l.) 43.

¹⁸⁷ SZÁSZ István: *Nemzetközi magánjog* (MTA Jogtudományi Bizottság Kiadványai 9.) (Budapest 1938) 140–141.

¹⁸⁸ SZÖGYÉNI Gyula: *A magánjog érvényes szabályai* (Budapest: Pfeifer 1928) 272–273.

¹⁸⁹ NIZSALOVSKY Endre: *Kötelmi jog I. Általános tanok* (Budapest: MEFESZ 1949) 68–69.

¹⁹⁰ KATONA (179. l.) 118.

¹⁹¹ ALMÁSI (179. l.) 33.

¹⁹² HOLITSCHER (182. l.) 37.

nem „érdemesít oltalomra”, kereset útján érvényesíthető kötelelem nem keletkezik, csak *naturalis obligatio*. Vannak viszont olyan kötelmek, amelyeket „a törvény egyenesen tilosaknak declarál, melyek ennél fogva nemcsak keresettel nem ruháztatnak fel, hanem egyáltalán semmisek, vagyis a felek által akart joghatályt semmi tekintetben sem idézik elő és annak szempontjából egyáltalán nem létezőknek tekintendők, úgy-hogy azok alapján naturális obligatio sem keletkezik, hanem a teljesítésként adott érték vissza is követelhető.”¹⁹³

Ugyanez olvasható ki Szász-Schwartz Gusztáv egy rövid cikkéből is, amelyben három felsőbb bírósági ítéletet tanulmányoz. A döntések a visszterhes házasságközvetítői szerződés díjigényének perelhetőségét egymástól markánsan eltérő módon ítélték meg: vagy *naturalis obligatio*-nak tekintették, vagy érvényes szerződésnek, esetleg semmis szerződésnek (tilos megállapodásnak), így a díjigény érvényesíthető volt. Szász-Schwartz szerint ezek az ítéletek eltérő felfogást tükröznek. A törvényi tilalom kimondása szerinte egy negatív erkölcsi ítéletet hordoz. Álláspontja szerint egyébként akár nem tiltja a jogalkotó, akár csak megtűri, a bíróság elé szerinte nem tartozik, azaz *naturalis obligatio*-nak minősül.¹⁹⁴

A jogsegély jelleget emeli ki Sebess Dénes is, amikor megemlíti azt, hogy az új osztrák jogalkotás szerint a jóerkölcsbe ütköző szerződések mellett az uzsora ügyletek is semmisek. Ezzel megnyílik az út a polgári jogi igényérvényesítés előtt.¹⁹⁵ Mindebből kitűnik, hogy a törvényes tilalomba ütközés mint semmisség azt az igényt jelentette, hogy a jogalkotó azzal, hogy semmisnek tekinti a szerződést, egyúttal biztosítja azt is, hogy a semmis szerződés alapján történő teljesítés orvoslást nyerjen.

A törvénybe ütközés általában a szerződés semmisségét eredményezi. A szakirodalom többször utal arra, hogy elképzelhető, hogy egyes tilalmak nem eredményezik a szerződés semmisségét. Holitscher 1908-ban megállapítja, hogy azt, hogy a szerződés törvényes tilalomba ütközik, mindkét félnek tudnia kell, ezért egymással szemben a semmisségből eredő kár megtérítésére nincs lehetőség. Elismeri ugyanakkor azt, hogy olyan egyes „rendészeti vagy kisebb területen hatályos” tilalmaknál, amelyeket csak az egyik fél ismert vagy kellő gondossággal mellett ismerhetett, a „hibás fél kártérítési kötelezettsége megállapítható”.¹⁹⁶

Trócsányi József 1914-ben, a kodifikációhoz kapcsolódóan kifejti, hogy a tilos szerződést megállapító nem magánjogi szabály nem minden esetben vonja maga után a magánjogi jogkövetkezményt. Az akkor véleményezett Polgári Törvénykönyv tervezete szerinti szöveggel nem értett egyet, mert szerinte a merev semmisségi szankció sok esetben nem felel meg a jogszabályi célnak. Ugyanis lehet olyan eset, amikor nincs más szankció, de mégis a szerződés érvényességét kellene elismerni. Szerinte így a törvény merev, s ezért kiegészíteni javasolja a szöveget azzal, hogy „[n]em semmis akkor, ha a törvény mást rendel, vagy enélkül is, ha a semmisség felvétele a tilalom céljával ellenkeznék”.¹⁹⁷

¹⁹³ HOLITSCHER (182. lj.) 37.

¹⁹⁴ SCHWARTZ Gusztáv: „Magánjogi ítéletek kritikai fejtegetése” *Jogtudományi Közlöny* 1904/52. 429–430.

¹⁹⁵ SEBESS Dénes: „Az új osztrák jogi javaslat és jogfejlődésünk” *Jogtudományi Közlöny* 1913/6. 46–48.

¹⁹⁶ HOLITSCHER (182. lj.) 38–39.

¹⁹⁷ TRÓCSÁNYI József: „Bíráli megjegyzések a polgári tkv. javaslat kötelmi jogának első részéhez III. rész”

Schuster Rudolf 1928-ban kritizál egy közzétett ítéletet,¹⁹⁸ amelyben a Kúria elutasított egy keresetet azon az alapon, hogy „a felperes, aki kereskedő és az alperes megbízása alapján értékpapírok vételét és eladását tárgyazó ügyleteket bonyolított le, az ezekből származó követelését a megbízóval – alperessel – szemben azért nem érvényesítheti bírói uton, mivel a felperesnek a bankügyletek folytatásához szükséges külön iparhatósági engedélye nem volt meg; ennélfogva törvényes tilalomba ütköző ügyletről van szó, amely az általánosan elfogadott jogszabály értelmében semmis; ilyen semmis ügyletből kifolyólag pedig felek semmiféle követelést egymással szemben nem érvényesíthetnek.”¹⁹⁹

Schuster szerint ez nem felel meg sem a magánjogi, sem a kereskedelmi jogi gyakorlatnak. Felhívja a figyelmet, hogy a tárgyi ügyben a bankügylet folytatására vonatkozó iparendeléyi szabályok megsértése kihágást jelent, valamint a pénzt és az értékeket el is lehet kobozni. Schuster szerint a tárgyi ügyletnek sem a tárgya, sem a tartalma nem ütközik törvényes tilalomba,²⁰⁰ felhívja érvként a folyamatban lévő polgári jogi kodifikáció indokolását, amely kifejezetten úgy rendelkezik: vagy a szerződés megkötését tiltja, vagy ha a szerződés olyan tárgyra irányul, amely a törvény szerint tilos, az egyik félre irányadó tilalom nem teszi a szerződést érvénytelenné.²⁰¹ Utal a nemzetközi példákra, majd megállapítja, hogy a 1875. évi XXXVII. törvénycikk kereskedelmi törvény (Kt.) értelmezése alapján a kérdés még egyértelműbb: az engedély hiánya nem teszi az ügyletet érvénytelenné.²⁰² A cikk zárásaként megjegyzi, hogy az általános igazságérzetet is sérti az ügylet, mert az alperes „2000 P körüli” összeggel adósa maradt a felperesnek, amelynek visszakövetelésére nem talált jogcímet.²⁰³

Villányi Fürst László gondolatgazdag művében hívja fel a figyelmet arra, hogy olyan esetben, amelyben a magánjog és a büntetőjog szabályait kell alkalmazni, a büntetőjogszabályba ütköző ügylet érvénytelenségénél a jogalkalmazás során érdekmerlegelést kell elvégezni, azaz meg kell vizsgálni, mi volt a büntetőjogszabály megalkotásának célja és ezután állást kell foglalni abban, hogy a büntető jellegű szabály megsértése az érvénytelenséget maga után vonja-e vagy sem.²⁰⁴

Szladits már a tilos szerződés főbb jogintézményi jellemzői között tárgyalja azt, hogy a tilos szerződésnek nem feltétlen következménye az érvénytelenség. Vagy a törvény fejezi ki egyértelműen, vagy a jogszabályok értelmezéséből lehet erre a következtetésre jutni.²⁰⁵ Példaként hozza fel, hogy a jogalkotó bünteti a szabályt megszegő felet, de nem érinti az ügylet érvényességét (*lex minusquamperfecta*). Hivatkozza a M. Kir. Kúria kontárszerződésekre vonatkozó jogegységi döntését is mint példát, valamint az egyes gabonaneműek értékesítés érdekében szükséges intézkedésekről szóló

Ügyvédek Lapja 1914/23. 5.

¹⁹⁸ Az ítéletet a cikkel egy lapszámban közölték.

¹⁹⁹ SCHUSTER (180. lj.) 101.

²⁰⁰ SCHUSTER (180. lj.) 102.

²⁰¹ SCHUSTER (180. lj.) 102.

²⁰² SCHUSTER (180. lj.) 104.

²⁰³ SCHUSTER (180. lj.) 101. Utal arra, hogy jogalap nélküli gazdagodás címén az ítélet rendkívül ellentmondásos, de ezt nem tartja a cikke tárgyának, így bővebben nem foglalkozik vele.

²⁰⁴ VILLÁNYI FÜRST LÁSZLÓ: *A magánjog szerkezete* (Budapest: Grill Károly Könyvkiadóvállalata 1933) 8–9.

²⁰⁵ SZLADITS (181. lj.) 46.

1930. évi XXII. tc.-t (Boletta-törvényt) is. Utóbbi abban az értelemben, hogy a gabonára vagy lisztre vonatkozó tőzsdei határidős ügyletet csak erre feljogosított személyek köthetnek, amennyiben nem ilyenek kötik, az ügylet semmis és érvénytelen.²⁰⁶

A Boletta-törvény egy további rendelkezése a szakirodalomban más megvilágítást nyert. Munkácsi Ernő a törvény egyes passzusait elemezte, kitérve köztük a tilos szerződésre is. A Boletta-törvény 1. §-a szabályozza azt, hogy egyes gabonatermékeket csak gabonajeggyel szabad átruházni. Ez a tilalom egyben kihágásnak is minősül. Azonban a törvény végrehajtási rendeletének 128. §-a szerint a felek megállapodhatnak abban, hogy a vevő a gabonajegyet később szerezze be, sőt a félénél nem hosszabb haladék adásába az adós köteles beleegyezni. Ezért Munkácsi véleménye szerint a törvényhely nem pontos és a törvény egészéből az a következtetés vonható le, hogy az 1. §-ba ütköző szerződés nem lesz semmis, mert maga a törvény célja nem a semmisség kimondása. A törvény pontos megfogalmazása nagyon fontos lenne, különben ez a rendelkezés, „amely a jelen esetben nem magánjogi tilalmat, hanem csak bizonyos vonatkozásban jelentőséggel bíró jövedéki kihágást akart konstruálni”.²⁰⁷

Az egyes ügyekre ki nem térő Szladits szerint akkor lehet következtetni arra, hogy a jogalkotó nem tiltja a szerződés érvénytelenségét, ha (1) a forgalom céltalan akadályoztatásával járna, vagy (2) egyébként méltánytalan volna és nem állna arányban a tilalommal védett érdekekkel, vagy (3) a jogszabály csak az egyik szerződő felet sújtja büntetéssel (vagy egyéb joghátránnyal).²⁰⁸

Almási Antal a tilos szerződést a szerződés megkötése időpontjában vizsgálta és a később törvényes tilalom alá eső szolgáltatásokat a lehetetlenség körében kezelte.²⁰⁹ Kiemelendő, hogy utóbb a háború és a gazdasági válságok vagy további szankciókkal is sújtották ezeket az eseteket, vagy a lehetetlenség helyett az erkölcstelenség körében értékelték. Almási Antal rámutat arra, hogy a törvényes tilalmak a háború és a gazdasági válságok idején kivételtől szabállyá lesznek,²¹⁰ amihez viszonyulnia kell a magánjognak is.

3.1.2. A TILOS SZERZŐDÉS ÉRVÉNYTELENSÉGE A MAGÁNJOGI KODIFIKÁCIÓ SORÁN, 1882–1928

A magánjogi kodifikáció egyes tervezeteiben már megjelent a törvényes tilalomba ütköző szerződés (tilos szerződés), amiből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a dogmatikai tartalma ebben a korban a tilos szerződésnek nem volt vitatott, hanem a gyakorlati alkalmazás során merültek fel eltérő megítélésű ügyek.²¹¹

²⁰⁶ 1930. évi XXII. törvénycikk 40. §; SZLADITS (181. lj.) 46.

²⁰⁷ MUNKÁCSI Ernő: „A bolettatörvény” *Jogtudományi Közöny* 1930/15. 138.

²⁰⁸ SZLADITS (181. lj.) 46.

²⁰⁹ ALMÁSI (179. lj.) 33–34.

²¹⁰ ALMÁSI (179. lj.) 34. A kodifikáció kapcsán a kötelmi jog egyik új jelenségeként utal arra Nizsalovszky is, hogy növekszik a jogszabályi korlátok száma a szerződésekre nézve. NIZSALOVSZKY Endre: „Fogyatékos jogügyletek” *Magyar Jogászegyleti Értekezések* 1933/2. 149–179.

²¹¹ Ugyanakkor a gyakorlati alkalmazás már vitatott volt, lásd ALMÁSI Antal: *A tilos cselekmény a magánjogban* (Budapest: Grill 1907).

A kodifikáció elején az Apáthy-féle Kötelmi tervezet (1882) kivételnek tekinthető, mert az az 1852-ben hatályba lépett osztrák Általános Polgári Törvénykönyvhöz (Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch, ABGB, magyar rövidítése: Optk.) hasonlóan a szerződés tárgyánál kimondta azt, hogy a szolgáltatás „törvénnyel és erkölccsel nem ellenkezhet”²¹² és egyes konkrét eseteket sorolt fel.²¹³ Az indokolás a szolgáltatás tárgyához kapcsolta azt, hogy az törvényes tilalomba ne ütközzön és részletesen hivatkozott a nemzetközi példákra. A példák esetén konkrétan megjelölve az osztrák és a szász törvénykönyveket, kiemeli azt, hogy melyek azok az esetek, amelyek magánjogi semmissége a szerződés tilos tartalma miatt megállapítható.²¹⁴ Fontos kiemelni, hogy az Apáthy-tervezet azt az esetet tekintette törvénybe ütközőnek, ami a szerződés megkötésének pillanatában áll fenn.²¹⁵ A tervezet együtt kezeli az erkölcsstelen és a törvénybe ütköző szerződéseket, valamint rendszertanilag a lehetetlen szerződéseket is itt tárgyalja. Apáthy megjegyzi azt is, hogy a törvénybe ütközés miatti semmisség egyéb törvényekre tartozik, így tervezete csak azt javasolja kodifikálni, ami leginkább a magánjoghoz tartozik.²¹⁶

A kodifikáció későbbi szövegváltozataiban, az 1900-ban készült tervezetben már nem ez a koncepció figyelhető meg. A 1900-ban közzétett első tervezetének 955. §-a szerint: „A törvényes tilalomba ütköző szerződés, amennyiben törvény mást nem rendel semmis.” A tilos szerződéssel kapcsolatban a jogviták elbírálásánál a tervezet szerint alkalmazandó a lehetetlen szolgáltatásra irányadó szabályok is az első tervezet (953–954. §§).²¹⁷ A polgári törvénykönyv 1913-ban közzétett második tervezete azonos szöveget javasol a tilos szerződés semmissége kapcsán (746. §).²¹⁸

Az 1928-ban közzétett Magánjogi Törvényjavaslat (Mtj.) 972. §-a is a korábbi tervezetek megoldását tartalmazta: „Törvényes tilalomba ütköző szerződés, amennyiben a törvény mást nem rendel, semmis. Ily szerződést is érvényesen lehet megkötni arra az esetre, ha a törvényes tilalom megszűnik.” Az ebből eredő kár megtérítésére a szolgáltatás lehetetlensége miatti semmisségre irányadó szabályokat kell alkalmazni.²¹⁹

²¹² APÁTHY István: *Az általános magánjogi törvénykönyv tervezete. Kötelmi jog. Általános rész* (Budapest: Grill 1882) 2. §, 5.

²¹³ Apáthy-tervezet 44. §, A szerződés semmis: 1) ha olyan dolgok szolgáltatása iránt köt tetik, melyek általában, vagy arra nézve, a kinek azokat a szerződés folytán megszerezni kellene, a forgalmon kívül állanak, 2) ha olyan dolgok elidegenítésére irányul, melyek a szerződés megkötésekor a törvénnyel, vagy a törvényen alapuló bírói intézkedésnél fogva el nem idegeníthetők; 3) ha olyan örökség, vagy olyan hagyomány, mely egy harmadiktól várható, ennek életében idegenítették el; 4) ha valakinek saját dolgát, vagy arra olyan jogokat kell szereznie, melyeket csak a nemtu lajdonos szerezhet meg.

²¹⁴ Apáthy-tervezet, 122.

²¹⁵ Apáthy-tervezet, 93.

²¹⁶ Apáthy-tervezet, 122.

²¹⁷ *A magyar általános polgári törvénykönyv tervezete. Első szöveg* (Budapest: Grill 1900).

²¹⁸ *A magyar polgári törvénykönyv tervezete. Második szöveg* (Budapest: Grill 1913).

²¹⁹ Magyarország magánjogi törvénykönyve. Törvényjavaslat. *Képviselőházi irományok*. 1927. VIII. 500.

3.1.3. A BÍRÓI GYAKORLAT ÉS A M. KIR. KÚRIA JOGEGYSÉGI DÖNTÉSE A KONTÁRSZERZŐDÉSEK TÁRGYÁBAN

A szakirodalmi álláspontok alapján látható, hogy a tilos szerződés több esetben is felmerült. A bírói gyakorlat árnyaltan ítélte meg a jogszabályba ütköző szerződéseket. Így például: „[t]ilos az 1894: XXXI. t.-cz. 2. §-a értelmében és a jó erkölcsökkel is nyilván ellenkezik a jegyesek között kötött házassági szerződésben valamely teljesítés kikötése arra az esetre, ha a házasságot meg nem kötnék. [...] Tilos a fennálló szabályrendeletek értelmében minden olyan megállapodás, mely a felajánlott katonai nősülési biztosíték jövedelmeit az ajánlati okmányban megállapított rendeltetés alól elvonja. [...] Tilos az az ügylet, melylyel az ügyvéd a képviselőjére bízott ügy vagy per tárgyát magához váltja és az ily egyezkedés semmis.”²²⁰ A szakirodalom szerint is idetartozik az uzsora vétsége és a színlelt szerződés is.²²¹

A M. Kir. Kúria szerint „habár az 1916. IX. t. c.-be ütköző ügylet eredetileg érvénytelen, s így az annak teljesítése vagy a nem teljesítéséből eredő kárkövetelések iránti kereset bírói jogsegélyben nem részesíthető, nincs jogi akadálya annak, hogy az ügylet-re teljesített pénzbeli szolgáltatás visszatérítésére való igény érvényesíthető.”²²² A M. Kir. Kúria 1932-ben egy másik döntésben megállapította, hogy: „[n]incs olyan törvényes rendelkezés, amely a magánjogi megállapodást egyedül azon az alapon mondaná ki semmisnek, hogy az a kincstár pénzügyi érdekeit sérti s ekként jövedéki kihágást képez. Viszont, minthogy az a körülmény, hogy bizonyos személyek pénzügyi tiltó rendelkezés folytán bizonyos kereskedelmi ügyletekkel nem foglalkozhatnak s ilyenekre vonatkozólag engedély nélkül megállapodásokat sem létesíthetnek, az ügylet kereskedelmi természetén és érvényességén nem változtathat, ennél fogva az ilyen tiltó jogszabályba ütköző cselekmény, ha büntetés alá is esik, de maga a jogügylet, ha egyébként hibátlan, egyedül a pénzügyi tiltó rendelkezés megszegése miatt semmissé nem válik.”

A M. Kir. Kúria álláspontja szerint tehát megbízás alapján szeszárúknak más részére történt engedély nélküli forgalomba hozása, noha a pénzügyi jogi rendelkezések tiltják, e pénzügyi jogi jogszabályoktól eltekintve közönséges kereskedelmi ügynök minősül, az ilyen ügylet pedig tartalmánál fogva nem lesz sem tilos, sem jóerkölcsökbe ütköző.²²³

3.1.4. A M. KIR. KÚRIA 53. SZ. JOGEGYSÉGI DÖNTÉSE

A M. Kir. Kúria 53. jogegységi döntésének (1932) tárgya az volt, hogyan hat ki a megkötött szerződés érvényességére az, ha az ügyletek megkötéséhez az egyik félre nézve, bizonyos iparszerű foglalkozásokhoz, a jogszabály feltételeket támaszt (ezek a feltételek: iparigazolvány, iparendedély, hatósági engedély etc.).

Hangsúlyozni szükséges, hogy a kúriai jogegységi döntés csak azt az esetkört érintette, amikor az ügylet megkötésénél az egyik félnek valamilyen feltételnek (ipariga-

²²⁰ HOLITSCHER Szigfríd: „A tilos és jóerkölcsbe ütköző szerződésekről” *Kir. Közjegyzők Közlönye* 1908/3. 71–73.

²²¹ HOLITSCHER (220. l.) 75.

²²² *Ügyvédek Lapja* 1918. 522.

²²³ 1309. sz. döntés. *Jogi Hírlap* 1932. december 11.

zolvány, hatósági engedély) kellett megfelelnie. A jogegységi döntés indokolásának IV. pontja kimerítően mutatja be az iparrendészeti szabályozás releváns részeit, valamint nem differenciál abban a tekintetben, hogy az egyes engedély személyhez kötött vagy a tevékenységhez szükséges és a rendelkező részben megfogalmazott „hatósági jogosítvány” kifejezést használja. Hangsúlyos lesz majd az, hogy a hatósági jogosítvány hiánya kihágásnak vagy bűncselekménynek minősült-e.

A másik fontos kitétel a Kt. 263. §-a, amely szerint „azon körülmény, hogy valaki hivatalánál, állásánál, iparrendészeti vagy más okoknál fogva kereskedelmi ügyletekkel nem foglalkozhatik, a kereskedelmi ügyletek minőségére és érvényességére befolyással nincsen”. A korabeli bírói gyakorlat – a jogegységi döntés általában ítéli meg a kérdést, nem tesz distinkciót a kereskedelmi jog és magánjog között – erre is fajsúlyos érvként hivatkozott a határozatok indokolásában.

Az akkori jogélet és a bírói gyakorlat együtt lélegzését mutatja, hogy jogegységi döntés előtti napokban²²⁴ jelent meg Munkácsi Ernő nagyívú tanulmánya *Jogtudományi Közönyben*, amely kifejezetten a jogegységi döntés meghozatala előtt kívánta bemutatni az ügy tárgyát és a felmerülő álláspontokat.²²⁵ Munkácsi álláspontja szerint önmagában az iparengedély hiánya nem hat ki az ügylet érvényességére. Érvelése szerint az ügylet tartalma kell, hogy tilos legyen, vagy pedig olyan más tiltott cselekménybe ütközik, amelynek része az iparengedély. De szerinte ekkor sem az iparengedély hiánya lesz az érvénytelenségi ok, hanem a törvényes tilalom, amelynek része az iparengedély. Felhívja a figyelmet arra, hogy az árdrágító visszaélésekről szóló 1916. évi IX. törvénycikk teremtette meg azt a helyzetet, hogy iparengedélyhez (közigazgatási feltételhez) kötötte bizonyos ügyletek megvalósulását. Véleménye szerint a világháború során és azt követően terjedtek el azok a tilalmak, amelyek megítélésében a bírói gyakorlat ingadozott. Az érvelésében fontos kiemelni azt, hogy hivatkozik a BGB-re és a Magánjogi Törvényjavaslatra (Mtj.) és a korabeli külföldi szakirodalomra is.²²⁶

A probléma megoldásában Munkácsi számot vet azzal, hogy a szerződés érvényessége nem vezet-e a „jogrend által kitűzött célok gyengítéséhez”. Szerinte nem, mivel ha a törvényes tilalomnak része az iparengedély, akkor sor kerülhet a semmisség megállapítására, valamint a jóerkölcsbe ütközést tekinti olyan érvénytelenségi oknak, amely alkalmas arra, hogy a társadalmilag nem kívánatos magatartásokat szankcionálja. Azaz nem az iparengedély hiánya, hanem az iparengedély hiányában kötött ügylet tartalma lesz jóerkölcsbe ütköző. Szerinte ez egy megfelelő védelmi modell²²⁷ a magánjog szempontjából és a M. Kir. Kúriának ezt a megoldást kellene választania.²²⁸

²²⁴ A cikk is utal rá, hogy folyó hó 9-én dönt a M. Kir. Kúria jogegységi tanácsa ebben a kérdésben. A *Jogtudományi Közönynek* ez a száma május 7-én jelent meg. Figyelemreméltó az, hogy a tudományos szakirodalom együtt lélegzett a bírói gyakorlattal, mint annak egyik forrása.

²²⁵ MUNKÁCSI ERNŐ: „Iparengedély és ügyletérvényesség” *Jogtudományi Közöny* 1932/19. 113–115.

²²⁶ Megjegyzendő, hogy az Mtj. hivatkozott szakasza, mivel egyezik a BGB-vel, ezért Munkácsi szerint analóg módon alkalmazandó hozzá a BGB kommentárja. Vö. MUNKÁCSI (225. lj.) 114.

²²⁷ Ma is hangzatos és formalista érvelés jelenik meg Munkácsinál is zárógondolatként: „Tisztában lehetünk azzal, hogy a jogegységi tanács elé vitt szóbanforgó kérdésben ismét azzal az esettel találkozunk, amikor a közigazgatási jog akar bevonulni magánjogi területre. Ennek számos példáját láttuk az utolsó másfél évtizedben. Láttuk a súlyos hátrányokat is, amelyek ezzel együtt jártak. A fentiekben kimutattam, hogy a közérdek megóvható a nélkül, hogy egy fontos magánjogi elvet áldozatul dobjunk.” MUNKÁCSI (225. lj.) 115.

²²⁸ MUNKÁCSI (225. lj.) 115.

Meg kell jegyezni, hogy a Kt.-t szerinte nem is kell alkalmazni az ügyben. Utal arra, hogy a világháború után jelent meg az az értelmezés, hogy valamely iparendegély hiánya az ügylet érvénytelenségét vonja maga után, de a Kt. gyakorlata és szakirodalma szerint nem az iparendegély hiánya vagy annak léte dönti el a kereskedői minőséget, hanem a tényleges kereskedelmi tevékenység folytatása.²²⁹ Figyelemreméltó az az összefüggés, hogy a korabeli jogirodalomban is a jóerkölsbe ütköző ügyletek mögötti érvelés jelenik meg a tilos szerződések magyarázataként. Munkácsinál ennek eredményeként jelenik meg véleményem szerint az, hogy a tilos szerződési minősítést nem, de a jóerkölsbe ütközést megállapíthatónak tartja.

3.1.4.1. A SZÉTTARTÓ JOGGYAKORLATBAN MEGJELENŐ JOGI ÁLLÁSPONTOK

A fenti kérdés megítélése nem volt egyértelmű a bírói gyakorlatban.²³⁰ Az ügyek tényállása rendszerint valamely olyan kötelmi jogi jogviszony volt, melyben az egyik szerződő félnek a szerződés megkötéséhez hatósági jogosítvánnyal kellett volna rendelkeznie. A hatósági jogosítvány hiánya a perben döntő körülménynek minősült.

A korabeli bírói gyakorlat az alábbi megoldásokat alkalmazta: (1) A szerződés semmis, mert törvénybe ütköző tilos tevékenységre irányult a szerződés megkötése. Volt olyan döntés, amely itt utal arra, hogy a Kt. 263. §-a nem akadály a semmisség megállapításának.²³¹ (2) A szerződés nem keletkeztet kötelmet (*naturalis obligatio*), mivel kihágásnak minősül a szerződés megkötése a hatósági jogosítvány hiánya miatt és tilos cselekményből szerződés sem származhat.²³² (3) A szerződés semmis, mivel bűncselekmény az alapja, és egy személyes tilalmat fogalmaz meg, nem egyszerűen egy tiltó rendelkezést, ezért indokolt a semmisség megállapítása.²³³ (4) A teljesség kedvéért jegyezzük meg, hogy a tilos szerződésből eredő követelést elmaradt haszon címén is megpróbálták érvényesíteni, amelyet a bírói gyakorlat a bűncselekményt kimerítő jogalap miatt nem ítél meg.²³⁴ (5) Felmerült érvként az is, hogy a szerződés megkötése hatósági jogosítvány nélkül valójában a hatósági feltételt előíró szabály kijátszására irányul.²³⁵ (6) Az az álláspont is tetten érhető, hogy önmagában az, hogy a felperes nem rendelkezik engedéllyel arra, hogy bizonyos ügyletet megkössön, még nem elegendő ok a kereset elutasítására.²³⁶ (7) Ehhez hasonlóan az engedély nélkül folytatott pénzkölcsön közvetítői tevékenység, amely kihágásnak minősül, még nem eredményezi a szerződés semmisségét. „Habár anyagi jogszabály az, hogy törvényes tilalomba ütköző szerződés, amennyiben a törvény mást nem rendel semmis, a tör-

²²⁹ Utal is arra, hogy szélsőséges és téves döntés volt, amikor a M. Kir. Kúria érvénytelennek mondta ki a gimnáziumi tanár által kötött társasági szerződést arra való hivatkozással, hogy a tanár mint közhivatalnok nem foglalkozhat iparüzéssel. MUNKÁCSI (225. l.) 115.

²³⁰ Az alábbi döntéseket kivonatosan tartalmazzák az 53. sz. jogegységi döntés I–II. részei.

²³¹ M. Kir. Kúria P. IV. 2348/41/1927.

²³² Debreceni Királyi Ítéletábra P. 1. 355/15/1930. Ezt a döntést a M. Kir. Kúria később megváltoztatva, a szerződés semmisségét állapította meg.

²³³ M. Kir. Kúria P. VII. 1951/23/1931.

²³⁴ M. Kir. Kúria P. VII. 3870/1930/17.

²³⁵ M. Kir. Kúria P. VII. 7920/17/1929.; M. Kir. Kúria P. VII. 3897/10/1925.

²³⁶ M. Kir. Kúria P. VII. 348/16/1928.

vénynek fent idézett rendelkezéséből nem vonható le következtetés arra, hogy a pénzkölcsön közvetítése iránt létrejött ügylet semmis volna, ha azt a kérdéses iparengedéllyel nem bíró személy köti meg, amennyiben törvényes tilalomba a szerződés csak akkor ütközik, ha a törvény a szerződés megkötését egyenesen tiltja, vagy ha a szerződés olyan szolgáltatásra irányul, amely a törvény szerint tilos; ezeknek az eseteknek egyike sem forog azonban az iparengedély nélkül megkötött, pénzkölcsön közvetítése iránt létrejött ügyletnél.”²³⁷

3.1.4.2. A M. KIR. KÚRIA 53. SZ. JOGEGYSÉGI DÖNTÉSÉNEK ÉRVELÉSE

A M. Kir. Kúria 53. sz. jogegységi határozata szerint: „Ha bizonyos ügyletekkel való iparszerű foglalkozást jogszabály hatósági jogosítványhoz (iparigazolványhoz, iparengedélyhez, vagy másnemű hatósági engedélyhez) köt, akkor az a körülmény, hogy az ügyletet – esetleg iparszerűen üzött foglalkozása körében – olyan személy kötötte, aki az említett hatósági jogosítvánnyal nem rendelkezik: magának az ügyletnek az érvényességét nem érinti, kivéve, ha az a jogszabály azügyletet kifejezetten semmisnek nyilvánítja, vagy ha az ügylet tartalma más jogszabályba, vagy a jóerkölcsökbe ütközik, vagy ha a magánjog szabályai szerint megtámadható.”

A M. Kir. Kúria szerint tehát a szerződés érvénytelensége nem automatikusan jogkövetkezménye a törvénybe ütköző szerződéskötés ellenére sem. A testület a szétartó gyakorlat egységesítése kapcsán abból indult ki, hogy bizonyos magánjogi ügyletek iparszerű (rendszeres) megkötéséhez valamilyen hatósági engedély szükséges, amelynek hiányában az ügylet megkötése bűncselekménynek vagy kihágásnak minősült.²³⁸ Több ilyen tevékenységet sorolt fel a jogegységi döntés, amelyeket összefoglalóan hatósági jogosítványnak hív, azaz az érvelés nem differenciál semmilyen tekintetben arra nézve, hogy az engedély pontosan milyen típusú: ha bármilyen feltétel szükséges a szerződés (rendszeres) megkötéséhez, akkor a jogegységi döntés alkalmazandó.

Az akkori kereskedelmi jog – magánjog dichotómiának megfelelően a M. Kir. Kúria megállapította, hogy a perek túlnyomórészt kereskedelmi ügyek voltak, de reflektált az újabb jogszabályokra és az azokból fakadó joggyakorlatra, amely már nem feltétlenül kereskedelmi ügyletekhez kapcsolódott, így a jogegységi döntés általában vizsgálta a kontárszerződés kérdését. A Kt. 263. §-a ebből a szempontból indifferensnek tűnik, ugyanis a testület megállapította, hogy „a K. T. 263. §-ának alkalmazásáról is csak akkor lehet szó, ha az ügylet érvényességének más jogszabály nem áll útjában”, azaz arra a következtetésre jutott, hogy analógiával a kereskedelmi ügyek és az általános magánjogi ügyek között megoldásra nem juthat az eltérő gyakorlat megítélésénél. Így a jogilag eldöntendő kérdés az, hogy az általános magánjog szabályai szerint az engedély hiányának milyen kihatása van a megkötött ügylet érvényességére.

A tilos szerződés kérdésében az általános magánjogi szabály a M. Kir. Kúria szerint – a szokásjog és a fentebb bemutatott törvényjavaslatok alapján is – az, hogy a „tör-

²³⁷ M. Kir. Kúria P. IV. 8599/37/1928.

²³⁸ M. Kir. Kúria 53. sz. jogegységi döntése, 142.

vényes tilalomba ütköző szerződés, amennyiben a törvény mást nem rendel, semmis. Ez a szabály azonban magára a konkrét szerződésre vonatkozik, vagyis a *megkötött ügylet tartalmának* kell tilosnak lenni: és pedig ez a tilalom vonatkozhat arra, hogy a jogszabály a szerződés megkötését egyenesen eltiltja, vagy hogy a szerződésnek olyan szolgáltatás a tárgya, amely a törvény szerint tilos. Minthogy azonban ezekben az esetekben is a semmisség csak akkor következik be, ha a jogszabály mást nem rendel: ennél fogva minden egyes jogszabályelőírta tilalomnál az illető jogforrás értelmezése alapján kell megállapítani, vajjon a jogszabály a tilalommal az abba ütköző szerződést meg akarta-e fosztani ügyleti hatályától is?”²³⁹

A M. Kir. Kúria *lex imperfecta*-nak minősíti azt, ha egy tilalom megszegése önmagában a megkötött ügylet érvénytelenségére nem hat ki. A testület ide sorolja azokat az ügyleteket, amelyek általában megengedettek, sem tartalmát, sem a szolgáltatást jogszabály nem tiltja, ugyanakkor az ilyen szerződés iparszerű (mai fogalmaink szerint: rendszeres, üzletszerű) megkötését már engedélyhez köti.

Figyelemreméltó az érvelés azon része, amely véleményem szerint a jogkérdésre adott válasz dogmatikai hátterét világítja meg, és a magánjogi és közigazgatási jogi indokokat egymásra tekintettel vizsgálja. A M. Kir. Kúria szerint a tartalmuknál fogva tilos szerződések esetén a jogrendszer „közvetlenül magukat azokat a javakat kívánja védeni, amelyeknek oltalmazásához az állam rendjének érdeke fűződik”,²⁴⁰ és a magánjogi tilalom vagy büntetés ennek a megsértését torolja meg például az üzorsás ügyletnél, vesztegetésnél, büntetendő cselekmény elkövetésére irányuló szerződésnél.²⁴¹ Az ilyen szabály a „javak közvetlen sérelmét védi”, ezzel szemben az iparendelő a „köz- vagy magánérdekek *veszélyeztetését* kívánja megelőzni”.²⁴² A testület szerint az olyan ügylet, amely általában megengedett és tartalma nem tilos, senkit meg nem károsított, akkor a szerződés semmissége mellett, ami a harmadik, jóhiszemű szerződő féllel szembeni érvénytelenséget is jelenti, nem szól érv.

Logikailag idetartozó megállapítása a M. Kir. Kúriának az is, hogy a kontárszerződéshez hasonló szabályok nem az ügylet tilalmazását célozzák, hanem „a forgalom biztonságát” kívánja megóvni.²⁴³ Az ilyen szabály nem érintheti a testület szerint a harmadik jóhiszemű személynek a jogos érdekeit sem, aki az ügylet megkötésénél nem vizsgálhatja kimerítően, hogy a szerződő fél rendelkezik-e a szükséges engedélyekkel. A M. Kir. Kúria szerint ez fordítva is igaz: ha önmagában az engedély hiánya kihatna az ügylet érvényességére, akkor a megkötött szerződésből eredő követelését a szerződő féllel szemben az engedély nélkül szerződő sem követelhetné, amely így rá nézve is méltánytalan lenne. Utalt arra a jogegységi tanács, hogy ez az indoka a Kt. 263. §-ának is, amely azokra, akik személyi okokból (például: papok, katonák, bírák) nem foglalkozhatnak kereskedelmi ügyekkel, külön kimondja a szerződés érvénytelenségét. Ha ez nem így lenne, akkor a fenti értelmezés alapján az általuk kötött szerződés érvényes volna, de mivel ezek a személyek egyáltalán nem foglal-

²³⁹ M. Kir. Kúria 53. sz. jogegységi döntése, 143.

²⁴⁰ M. Kir. Kúria 53. sz. jogegységi döntése, 143.

²⁴¹ M. Kir. Kúria 53. sz. jogegységi döntése, 143.

²⁴² M. Kir. Kúria 53. sz. jogegységi döntése, 143.

²⁴³ M. Kir. Kúria 53. sz. jogegységi döntése, 144.

kozhatnak kereskedelmi ügyletekkel, az általuk kötött kereskedelmi szerződések semmisnek minősülnek.²⁴⁴

A M. Kir. Kúria utal arra, hogy ilyen szabályok 1872 óta léteznek, de a bírói gyakorlat csak 1917 óta kezdte a tilalomba ütköző szerződés semmisségét kimondani; a fordulópontot az az árdrágító visszaélésekről szóló 1916. évi IX. tc. alapján kibocsátott, az árszabályozási jogkörrel is bíró Országos Központi Árvizsgáló Bizottságot létrehozó 3678/1917. M. E. rendelet jelentette. Ez a jogszabály nem csupán az iparszerű szerződéskötés engedélyhez kötését tartalmazta, hanem olyan anyagi jogi rendelkezések is a részét képezték, amelyek a közszükségleti cikkek forgalmát háború idején is fenn akarták tartani, valamint törekedtek megakadályozni azt, hogy „azok a közfogyasztás és a hadviselés célja elől jogellenesen elvonassanak” és ezért az ilyen áru felhalmozását, üzemek korlátozását, árdrágítást etc. büntették.²⁴⁵ Azaz az általános helyzettel ellentétben ezek a tilalmak az ügylet tartalmára vonatkoztak és a jogszabály a tilalom ellenére megkötött szerződések semmisségét is kifejezetten meghatározta.

A M. Kir. Kúria utalt a jogtudományi álláspontokra, nemzetközi példákra és a magánjogi tervezetekre is, melyek a jogegységi döntés elvi tartalmával megegyezőek. Dogmatikailag figyelemreméltó az is, hogy a döntés kiemelte – utalva az Mtj. indoklására –, hogy a tilos szerződés esetén alkalmazandó más jogkövetkezmény a relatív hatálytalanság is.²⁴⁶

Mindezek alapján jutott a M. Kir. Kúria arra a megállapításra, hogy a bíróságnak azt kell vizsgálnia, hogy az iparrendészeti tilalmak esetén a tiltó jogszabály kimondta-e a megkötött szerződés érvénytelenségét is. Ha nem, akkor a megkötött ügylet nem ütközik-e tartalma szerint más jogszabályba, vagy a jóerkölcsbe, vagy megtámadható-e.²⁴⁷ A M. Kir. Kúria szerint ennek a vizsgálatára a magánjog oldaláról elégséges védelmet nyújt.

3.1.5. KÖZBENSŐ ÉRTÉKELÉS

A jogalkotás szintjén megfigyelhető volt, hogy a kodifikáció során a tilos szerződés értékelése és elhelyezése nem okozott különösebb problémát, a koncepciók e tekintetben nem változtak. A jogalkotás emellett számos esetben hozott olyan szabályokat, amelyek egyes szerződéses viszonyok tárgyára vagy tartalmára tiltó rendelkezéseket rendeltek alkalmazni. A differenciált megközelítés mind a bírói gyakorlat, mind a szakirodalom terén megfigyelhető. A szakirodalomban megjelenő érvek a tilos szerződés érvénytelenségi okaként olyan fajsúlyos jellemzőket állapították meg, amelyek ma is iránymutatók lehetnek.

A M. Kir. Kúria 53. sz. jogegységi döntésének érvelése véleményem szerint figyelemreméltó súlyozással és a jövőt orientálóan jelölte ki a tilos szerződések megítélésének sarokköveit. (1) Azt az elhatárolási ismérvet, hogy a szerződés semmisségével

²⁴⁴ M. Kir. Kúria 53. sz. jogegységi döntése, 145.

²⁴⁵ M. Kir. Kúria 53. sz. jogegységi döntése, 144.

²⁴⁶ M. Kir. Kúria 53. sz. jogegységi döntése, 144.

²⁴⁷ M. Kir. Kúria 53. sz. jogegységi döntése, 145.

szemben, egyes jogi előírásoknak, habár szerződéses jogviszonyhoz kapcsolódnak, nem egy bekövetkezett sérelem orvoslása, hanem annak megelőzése a célja. Véleményem szerint ez olyan szempont, amely a mostani jogi gondolkodást is segítheti. (2) A szerződést kötő felek közötti egyensúlyhelyzet megtalálása központi téma volt, és kérdés, hogy ezt a *naturalis obligatio* nyilvánvalóan nem, de a semmisség megállapítása és jogkövetkezménye vagy a teljesítés megengedése tudja-e biztosítani. Meg kell jegyezni, hogy ma a szerződés semmisségének jogkövetkezményei részben differenciáltabbak, de ez az akkori meglátás helyességét és mai érvényét nem rontja le. A szerződést jóhiszeműen kötő fél mennyiben képes a másik fél engedélyeinek megítélésére, felkutatására; illetve a szerződő fél elszámolási igénye a jóhiszemű féllel szemben olyan szempontok, amelyek ma is relevánsak. A digitális korban látszólag minden információ könnyedén elérhető, de valójában a konkrét, érvényes és jogszerű információk elérésének biztosítása relevánsabb, mint valaha. (3) A szerződési szabályok differenciáltsága ma is jellemzője a szerződésekre irányadó jogszabályoknak: a bíró szembe találhatja magát olyan helyzettel, amikor a szerződés semmisségét nem mondja ki a jogszabály, ugyanakkor a tényállás és a jogszabály célja felvethet olyan értelmezést, amely a szerződés semmisségét eredményezi.

3.2. A TILOS SZERZŐDÉS MEGÍTÉLÉSE A MAGYAR POLGÁRI JOGBAN 1949–1993 KÖZÖTT

3.2.1. SZAKIRODALMI CSOMÓPONTOK

A fogalmi és dogmatikai tisztázás. A szakirodalom a tilos szerződés érvénytelenségén belüli hátrányos jogkövetkezményi jellegét hangsúlyozta. Eörsi Gyula megfogalmazása szerint a jog „az érvénytelenség intézményével védekezik olyan szerződési viszonyok létrejötte ellen, amelyek szemben állnak a társadalmi érdekekkel”.²⁴⁸ A tilos szerződés a korszakban még mindig gyűjtőfogalom. Gáspárdy László szerint a tilos szerződések a jogszabályba, a jóerkölcsbe vagy a közrendbe ütköző szerződések.²⁴⁹ György Ernő szerint közvetlenül tiltott ügylet a jogszabályba ütköző szerződés, közvetve pedig a jóerkölcsbe és a közrendbe ütköző szerződések.²⁵⁰

Weiss Emília úgy vélte, a szocialista jogrendszerekben a közrendi szabályok tiltott ügyletként nélkülözhetők, mert az alkotmányos szabályok rögzítik a közrendi normákat és az egyes ágazati alapelvek szolgálnak arra, hogy ezeket védelemben részesítsék. Szerinte az ügyletek érvénytelensége szempontjából a jogszabályba ütközős általános alakzatán keresztül biztosítható a közrendvédelmi szabályok védelme.²⁵¹ A szocialista együttélési szabályok fogalma pedig a jóerkölcs fogalmával azonos.

Weiss véleménye, hogy a tiltott szerződések csoportjába tartozik: a szolgáltatás és ellenszolgáltatás arányának megsértése, ennek részeként az uzsorás szerződés, a

²⁴⁸ EÖRSI (6. l.) 93.

²⁴⁹ GÁSPÁRDY László: „A kíségitő ügyleti tilalmak elméleti kérdései” *Jogtudományi Közöny* 1966/11. 593.

²⁵⁰ GYÖRGY Ernő: „A tiltott ügylet joghatásai” *Jogtudományi Közöny* 1950. augusztus 20. 470–474.

²⁵¹ WEISS (5. l.) 236.

munka nélkül, a meg nem engedett módon való jövedelemszerzés, a hatósági ár megsértése, lakás bérleti jogának ellenérték fejében történő átruházása és a kontárszerződés.²⁵² A jogszabályba ütköző és a jóerkölcsbe ütköző szerződések közötti különbséget Weiss történeti kontextusban arra vezeti vissza, hogy a jogszabály által tiltott magatartások mögött is keresik az erkölcsi indokokat: nem pusztán a jogszabályra hivatkoznak, hanem olyan erkölcsi mögöttes érvelés van jelen, amely a tilalmat megindokolja. Ezért Weiss szerint „elmosódtak a határok a tételes törvénybe ütköző és a jóerkölcsbe ütköző szerződések csoportjai között”.²⁵³ A tilos szerződés mint gyűjtőfogalom követi a korábbi korszak tartalmi megjelölését, ha egyes esetek önálló törvényi tényállásként nyertek szabályozást, akkor vagy önállóan szerepelnek az érvénytelenségi okok között, vagy a tilos szerződéses csoport részeként.

Az Eörsi–Világhy tankönyv a tilos szerződéseket a szerződés tartalmánál tárgyalja. A tilos szerződések közé tartozik: a jogszabályba, a nyilvánvalóan a dolgozó nép érdekeibe vagy a szocialista együttélés elvébe ütköző szerződések (és az erkölcsellen szerződések), a szolgáltatás–ellenszolgáltatás közötti feltűnően nagy értékaránytalanság, az uszoras szerződés és a fedezetelvonó szerződés, így a tilos szerződést egy átfogó kategóriaként kezelik.²⁵⁴ A tankönyv kiemeli, hogy adott esetben mindenfajta szerződés a tilos szerződések csoportjába tartozhat, amely már önmagában vagy eredményében elítélendő megoldást hoz létre.²⁵⁵

A régi Ptk. kommentárja²⁵⁶ szerint három típus tartozik a tilos szerződések közé (Ptk. 200. § (2) bekezdés) (a) amelynek tartalma kifejezetten sérti valamely jogszabályi rendelkezést, (b) amelyet jogszabály megkerülésével kötöttek, (c) amely közérdekbe ütköző törekvéseket fejez ki, általában is tilos: nyilvánvalóan sérti a társadalom érdekeit vagy a szocialista együttélés követelményeit. A korszakban tárgyalt fenti eseteken kívül behatóan vizsgált téma a jogi személyek alapszabályban, vagy alapító okiratban meghatározott tevékenységi körének túllépésével kötött szerződés, amely az uralkodó álláspont szerint nem eredményez semmisséget.

Monografikus irodalom. A korszakban két kulcsfontosságú mű született a témában. Az egyik Weiss Emilia fent több alkalommal idézett monográfiája, a másik Gáspárdy László kandidátusi értekezése.²⁵⁷ Az előbbiben jelentős részt képez a tilos szer-

²⁵² WEISS (5. lj.) 233–328.

²⁵³ WEISS (5. lj.) 64.

²⁵⁴ EÖRSI Gyula – VILÁGHY Miklós: *Polgári jog I.* (Budapest: Tankönyvkiadó 1962) 371–373.

²⁵⁵ EÖRSI – VILÁGHY (254. lj.) 372.

²⁵⁶ BENEDEK Károly: „A tilos szerződés” in EÖRSI Gyula – GELLÉRT György (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázata* (Budapest: KJK 1981) 915–922.

²⁵⁷ GÁSPÁRDY László: *A tilos szerződések. Kandidátusi értekezés.* (Kézirat.) (Budapest: MTA 1968). Gáspárdy László e munkája nem került később kiadásra, kéziratos formában maradt fenn. Gáspárdy e tárgyban született írásai elérhetőek, de a kandidátusi értekezést a kutatás során később találtam csak meg, és szinte csak véletlenül. A forrásra a *Magyar Tudomány* 1969/12. számában találtam utalást, amely szerint Gáspárdy Lászlót a tilos szerződések témában született disszertációja alapján a Tudományos Minősítő Bizottság az állam- és jogtudományok kandidátusává nyilvánította (A Tudományos Minősítő Bizottság hírei. *Magyar Tudomány* 1969/12. 778.). Ezt követően sikerült felkutatni az értekezést, amelynek az adatai a digitális archívumokban nem, csak egy régebbi nyomtatott katalógusban szerepeltek. Úgy gondolom, hogy gondolatgazdasága és eredményei alapján alappal tarthat számot érdeklődésre ez a mű, ezért Gáspárdy László jogörköseinek felkeresésével és szíves engedélyükkel az MTA Könyvtára digitalizálta ezt a munkát és mindenki számára elérhető lett a REAL adatbázisban: <https://real-d.mtak.hu/id/eprint/1537>

zódések vizsgálata, de a kötet az összes érvénytelenségi ok vizsgálatát célozza. Az utóbbi kifejezetten ezzel a témakörrel foglalkozik. Gáspárdy dogmatikailag kísérelte meg tisztázni a tilos szerződési kategóriát mint kiegészítő ügyleti tilalmat. Gáspárdy szerint „[k]iegészítő ügyleti tilalmon azt a jogszabályi rendelkezést értjük, amelynek alkalmazására rendszerint csak azzal a feltétellel kerülhet sor, ha a kérdéses szerződési tényállást valamely konkrét érvénytelenségi tilalom nem szabályozza”.²⁵⁸ Úgy vélte, hogy a kiegészítő ügyleti tilalmak a fejlett gazdasági életéhez köthetők, akkor jelenik meg az árucseré olyan szintjén, amikor mögöttes védelemre is szükség van a nem kívánt szerződésekkel szemben. Gáspárdy szerint két okból maradtak fenn a kiegészítő ügyleti tilalmak a polgári jogi kódexekben: olyan társadalmi viszonyok vannak, amelyek nem kerülhetők el, azaz bármely jogi szabályozás ellenére is létrejönnek, másrészt ezek a szélső esetek „általában nem érik el a törvényi általánosíthatóság szintjét”.²⁵⁹

Gáspárdy László a tilos szerződéseket a joggal való visszaélés egyik speciális eseteként kezeli: a szerződéskötési szabadsággal való visszaélésként. A tilos szerződések csoportosítására is javaslatot tesz: (1) konkrét tilalom, kivételekkel, (2) ennek fordítottja, amikor általában megengedett valami, de vannak tilos esetek, (3) általános jellegű szankcionáló szabály, (4) a jogszabály egészének értelmezéséből vezethető le a tilalom.²⁶⁰ Gáspárdy a tilos szerződéseket általános veszélyeztető alakzatként kezeli. A tilos szerződések érvényessége az egyéni, társadalmi és csoportérdekeket veszélyeztetné, ezért kizárt az ilyen szerződés érvényessége.²⁶¹ Utóbbi gondolat azért is kiemelendő, mert ez ugyan megjelent a korábbi szakirodalomban és bírói gyakorlatban, de nem ilyen általános érvényű megfogalmazásban. Összefügghet Gáspárdynak a tilos szerződést veszélyeztető jelenséggé értékelő megállapítása azzal, hogy munkájában több esetben is büntetőjogi alakzatoknak kísérelte meg megfeleltetni a tilos szerződés elemeit.

A szerződés érvénytelenségének jogkövetkezményei. A második világháború utáni korszakban a szocialista jogrend kiépítésével egyidejűleg felerősödött a szerződés érvénytelenségének szankcionálási oldala. A szankcióból következően előtérbe került egy újfajta érvénytelenségi jogkövetkezmény: az állam javára marasztalás.²⁶²

György Ernő már 1950-ben hosszan értekezik arról, hogy az állam javára marasztalás lenne a helyes szankció a tilos szerződési tényállásokra, mert ez a megoldás a büntetést is magában foglalja, valamint a tiltott ügyletet kötő felek egyike sem részesül indokolatlan jogsegélyben.²⁶³ Az állam javára marasztalást az 1959. évi Ptk. beiktatta a szerződés érvénytelensége jogkövetkezményei közé.

²⁵⁸ GÁSPÁRDY (249. lj.) 592. A kandidátusi értekezésében a jogszabályi tilalomba ütköző szerződéseket nem sorolja ide. GÁSPÁRDY (257. lj.) 220–221.

²⁵⁹ GÁSPÁRDY (249. lj.) 595.

²⁶⁰ GÁSPÁRDY (249. lj.) 598–599.

²⁶¹ GÁSPÁRDY László: „A tilos szerződés társadalmi veszélyességének néhány kérdése” *Jogtudományi Közlöny* 1968/10. 542.

²⁶² Ez már a második világháború előtti magánjog tudományában is felmerült. MENYHÁRD Attila: „A polgári jog tudománya Magyarországon” in JAKAB András – MENYHÁRD Attila (szerk.): *A jog tudománya* (Budapest: HVG-ORAC 2015) 239.

²⁶³ GYÖRGY (250. lj.) 474.

A tilos szerződési kapcsolódásokra később is történik utalás. 1975-ben Kanizsai Nagy András fejti ki részletesen, hogy a bírói gyakorlatban ingadozás figyelhető meg a kontárok (iparendedély nélküli vállalkozók) ügyleteinél. Utal arra, hogy kevés esetben indítványozta az ügyészség az állam javára marasztalás alkalmazását, mert a gazdasági életben ezek a szerződések szükségszerűek voltak, hiszen a szolgáltatóipar nem elégítette ki a gazdasági szükségleteket.²⁶⁴ Javaslatot tett arra, hogy a megrendelői felróhatóságot (azaz, hogy tudott-e az iparendedélyről vagy sem) differenciáltabban ítéljék meg, mert az egyéni értékeléssel mind a speciális, mind a generális prevenció jobban érvényesülne. Ha a megrendelő tudott arról, hogy a vállalkozó nem rendelkezik iparendedéllyel, akkor az állam javára marasztalás alkalmazható lenne.²⁶⁵ Később Aradi Béla is ezt a konklúziót vonja le az állam javára marasztalás és a kontárszerződés bírói gyakorlatának vizsgálata során.²⁶⁶ A szerződés érvénytelenségének ez a szankciós oldala így megjelenik általános követelményként, valamint az érvénytelenség jogkövetkezményeként is.

A tilos szerződés szociológiai vizsgálata. A vizsgált korszakból kiemelkedő az a megközelítés, ahogy Gáspárdy László tekintett a tilos szerződésekre. Több írásában is vizsgálta a tilos szerződések gyakorlatát a sajtótermékekben megjelent híradások alapján.²⁶⁷ Kutatásai alapján a tilos szerződések megjelenési formái: a munka nélküli jövedelemszerzés, uszoras szerződés, tilos gazdasági tevékenységek (kontárszerződés), üzérkedéshez, csempészéshez, közélet tisztaságához kapcsolódó szerződések (vesztegetés, befolyással üzérkedés), valamint idesorol további eseteket is, amelyek erkölcstelenek, bűncselekmény elkövetője megállapodást köt a sértettel.²⁶⁸ Gáspárdy László több évet is vizsgált különböző munkáiban, így széles szociológiai látleletet nyerhetünk ebből a korszakból.

A tilos, de nem érvénytelen szerződés. Gáspárdy szerint általában nem kérdés, hogy a polgári jogi szabályok megsértéséhez, ha a megsértéshez nem is fűz a jogszabály jogkövetkezményt, akkor semmis lesz.²⁶⁹ Ezt alkalmazandónak tartja a polgári jogi szabályokon kívüli normákra is, azaz az ilyen megállapodások feltétlenül semmisek lesznek.²⁷⁰ Szerinte a tilos, de nem érvénytelen szerződések csoportja azon alapul, hogy a jogviszony rendellenes keletkezése ellenére nyomós érv szól a fenntartás mellett.²⁷¹

²⁶⁴ KANIZSAI NAGY András: „Az állam javára marasztalás legújabb problémái” *Jogtudományi Közöny* 1975/ szeptember. 521.

²⁶⁵ KANIZSAI NAGY (264. l.) 522.

²⁶⁶ ARADI Béla: „Az állam javára marasztalás” *Jogtudományi Közöny* 1981/június. 477.

²⁶⁷ GÁSPÁRDY László: „Tilos szerződések” *Valóság* 1972/6. 79–89. További azonos megközelítésű kutatási eredményei: GÁSPÁRDY (257. l.).

²⁶⁸ GÁSPÁRDY (267. l.) 81–82.

²⁶⁹ Képletes megfogalmazása szerint az érvénytelenség és a tilosság között ollót hagynak ezek az esetek. GÁSPÁRDY (257. l.) 425.

²⁷⁰ GÁSPÁRDY (257. l.) 426.

²⁷¹ Itt négy csoportba sorolja ezeket: (1) több jogviszony halmozódik és az egyik alany védelmében ismeri el a jog ezeket a szerződéseket; példa: relatív hatálytalanság, (2) szankciós érvényesség, például a nagykorúság színlelése, 1959. évi IV. törvény 21. § (2) bekezdés, (3) a szerződés gazdasági jelentősége, (4) rendelkezésre áll egyéb jogorvoslat is a fél számára. GÁSPÁRDY (257. l.) 427–441.

Weiss részletesen foglalkozik a kérdéssel és megállapítja, hogy a szovjet polgári jogban is megszorítóan értelmezték ezt a generálklauzulát.²⁷² A magyar jogra nézve szerinte a más jogkövetkezmény kérdése nem vezethet arra, hogy csak a polgári jogi szabály megsértése eredményezi a szerződés semmisségét. Más jogszabályoknak nem lehetett feladata az, hogy a polgári jogi érvényesség és érvénytelenség kérdésében állást foglaljanak: „a tilalom megsértésének társadalmi súlyából, a tiltó szabály által szem előtt tartott társadalmi-gazdasági célokból kiindulva [kell] megállapítani, hogy a jogsértéssel adekvát szankció-e, indokolt-e, célravezető-e azoknak megsértését semmisséggel sújtani, vagy sem.”²⁷³

Weiss elutasítja azt, hogy csak az egyik félre irányuló tilalom nem vezet semmisséghez, mert a tilalom társadalmi súlyát kell vizsgálni. Ehhez hozzá kell tennünk azt, hogy mind Weiss Emília mind Gáspárdy László munkái már a vizsgált korszak egy későbbi, kevésbé doktriner-jellegű időszakában születtek, ahol a gyakorlatban megjelenő esetek – lásd alább – már nem engedték meg a kezdeti merev jogértelmezést.

Zoltán Ödön a kontárszerződések kapcsán az 1959. évi Ptk.-n alapuló ítélkezési gyakorlat elemzése során 1963-ban bemutatja, hogy a bírói gyakorlat szerint az olyan vállalkozási szerződések, amelyeket a vállalkozó iparjogosítvány nélkül köt meg, az 1959. évi IV. törvény 200. § (2) bekezdés alapján semmiek. Egyrészt a jogalkotó mérlegelés után eldöntötte, hogy mely tevékenység gyakorlásához szükséges iparjogosítvány, az annak hiányában végzett munka büntetőjogilag is szankcionált, ezért az iparendély hiányában kötött vállalkozói szerződés semmis.²⁷⁴ A kontárkodás semmissége mögött az alábbi érveket hozza fel: minőségvédelmi okai vannak, hogy ki rendelkezhet ilyen iparendellyel; sok esetben olyanok vállalnak el engedély nélkül vállalkozási munkákat, akik rendes munkaidőn kívül látják el ezt a tevékenységet, így hátrányosan befolyásolja a munkahelyén végzett munkát is,²⁷⁵ valamint az engedély nélküli munkavégzés jogszabályba ütköző módon elért jövedelemnek is minősül.²⁷⁶ Zoltán a felek közötti elszámolás tekintetében differenciáltan közelít a kérdéshez és megengedő abban a tekintetben, hogy az ügy egyedi mérlegelése után kevés esetben kerüljön sor az állam javára marasztalásra. A sorok között véleményem szerint felsejlik annak mérlegelése, hogy súlyos-e a szankció, amikor arra utal, hogy figyelemmel kell lenni arra, hogy rendszeresen történik-e ilyen cselekmény, vagy a felmerülő munkák elvégzésének szükségessége indokolja az ilyen szerződések megkötését, és utal arra, hogy a kontárkodás ellen nemcsak a jog eszközeivel kell küzdeni.²⁷⁷

Az érvénytelenség fennállása a kötelemben. Lábady Tamás az érvénytelenség dogmatikai megítéléséhez kapcsolódóan felveti, hogy az érvénytelenség nemcsak a szerződés megkötésekor, hanem később is bekövetkezhet, ezért az érvénytelenség nemcsak a szerződés megkötésekor vizsgálható. Példaként hozza fel a biztosítási szerződések

²⁷² WEISS (5. lj.) 244.

²⁷³ WEISS (5. lj.) 246.

²⁷⁴ ZOLTÁN Ödön: *A vállalkozási szerződés* (Budapest: KJK 1963) 100–101.

²⁷⁵ Ezt az érvt nem fogadja el Weiss, mert a maga idejében és az új gazdasági mechanizmus bevezetését követően ez szerinte nem tartható fenn. WEISS (5. lj.) 249.

²⁷⁶ ZOLTÁN (274. lj.) 101.

²⁷⁷ ZOLTÁN (274. lj.) 108–109.

esetén az érdekmúlást, vagy ha a lakásbérletnél a bérlő nem lakás céljára használja tovább a lakást, akkor a bírói gyakorlat a megszüntetést vagy a megszűnést rendeli jogkövetkezményként. Szerinte nem igaz dogmatikailag, hogy az érvénytelenség csak a jogviszony keletkezéséhez kapcsolódhat, hanem az érvénytelenségi ok utólagos bekövetkezésekor az érvénytelenség jogkövetkezményeit kellene megfelelően alkalmazni.²⁷⁸ A korszakban ebben a kérdéskörben nem találtam erre reflektáló írást, de utalni kell rá, hogy ez az álláspont a mai jogirodalomban sem tekinthető uralkodónak.²⁷⁹

A tilos szerződés az érvénytelenségi okok rendszerében. Az egyik legérdekesebb, egyedülálló gondolatkísérlete Gáspárdy Lászlónak „a szerződési tilalmak halmozódása”. Azt vizsgálja, hogy az egyes cselekmények, szerződések különböző jogsértéseket jelentenek és ezek milyen hatással vannak a jogkövetkezményekre. Gáspárdy itt a büntetőjog egység-többség tanát kísérli meg alkalmazni a polgári jogi kártérítésre és a szerződés érvénytelenségére,²⁸⁰ ami izgalmas szellemi kihívás.

3.2.2. A TILOS SZERZŐDÉS ÉS AZ 1959. ÉVI IV. TÖRVÉNY (RÉGI PTK.) KODIFIKÁCIÓJA

Az 1959. évi IV. törvény (régí Ptk.) 1960. május 1-jei hatályba lépésével Magyarország első kodifikált és hatályba is léptetett polgári jogi kódexe született meg. Az előkészítés és a kodifikáció sokban merített a második világháborút megelőző kodifikációs eredményekből.²⁸¹ Külön kiemelendő, hogy a korszak megítéléséhez nagyon hasznos forrást jelent az az adatbázis, amit az Igazságügyi Minisztérium tett közzé 2018-ban, a Ptk.-t és a régi Ptk.-t előkészítő iratokról.²⁸²

Az 1953-ban készült kötelmi jogi tervezet a szerződés tartalma körében szabályozta a tilos szerződést, *Jogellenes szerződés* alcím alatt. Eszerint semmis az a szerződés, amely jogszabályba²⁸³ ütközik, jogszabály kijátszására irányul vagy a dolgozó nép érdekeit más módon sérti.²⁸⁴ A következő változatok közül az 1954. októberi tervezet a szerződés fogalmi körében, a diszpozitivitás kimondása mellett állapítja meg, hogy a felek egyező akarattal eltérhetnek a szerződésekre vonatkozó rendelkezések-

²⁷⁸ LÁBADY Tamás: „A biztosítási szerződések egyes érvénytelenségi tényállásai” *Jogtudományi Közlöny* 1982/július. 502.

²⁷⁹ Ennek általános kritikájához lásd DELI (61. lj.).

²⁸⁰ GÁSPÁRDY (256. lj.) 459–529.

²⁸¹ MÁDL Ferenc: „Magyarország első polgári törvénykönyve: Az 1959. évi IV. törvény – a polgári jogi kodifikáció történetének tükrében” in *A Magyar Tudományos Akadémia Társadalmi-történeti Tudományok Osztályának Közleményei* X. 1–2. (Budapest: Akadémiai Kiadó 1960); VERESS Emőd: *Fejezetek a magyar magánjogi kodifikáció történetéből. Európai kitekintéssel* (Kolozsvár: Sapiientia Forum Iuris 2022); EÖRSI Gyula: „A magyar civilisztika 30 éve” *Gazdaság- és Jogtudomány* 1975/3–4. 301–314., különösen 307–309.; NIZSALOVSKY Endre: „A polgári jog kodifikációja” in NIZSALOVSKY Endre: *Tanulmányok a jogról* (Budapest: Akadémiai Kiadó 1983) 103–116.

²⁸² Elérhető: <https://www.ptkiratok.hu>

²⁸³ Felmerült a Tervezet 2. nyilvános vitáján, 1958. január 11-én Budapesten, hogy a törvény itt magára utal mint jogszabályra vagy más jogszabályra is. HU_MNL_OL_XIX_E_1_c_10026_1960_0223_d_1160.

²⁸⁴ 1953. évi tervezet 14. §. HU_MNL_OL_XIX_E_1_c_10026_1960_0223_d_XV. 8. Megjegyezzük, hogy a következő bekezdés a szolgáltatás-ellenszolgáltatás feltűnő értékaránytalanságát szabályozta uzsorás szerződésként és semmisségi alakzatként.

től, kivéve, ha jogszabály az eltérést tiltja vagy semmisnek nyilvánítja.²⁸⁵ Az 1955–1956-os és 1957-es tervezetek szintén ezt a logikát követték.²⁸⁶

Szerkezetileg a diszpozitivitás kimondását követően mondja ki a tervezet, hogy a szerződés semmis, amelyet jogszabály tilt, vagy amelyet a jogszabály megkerülésével kötöttek.²⁸⁷ Az indokolás utal arra, hogy ez a jogelv korábban is élt a jogrendszerben és ez egyúttal a diszpozitivitás határát jelenti.²⁸⁸ A tervezet továbbá egyes kiemelt semmisségi tényállásokat fogalmazott meg a szocialista szervezetek egymással kötött szerződéseinek tekintetében.²⁸⁹ A szerződés tárgyánál nincs jogszabályi szintű utalás arra, hogy az csak megengedett lehet, ellenben a lehetetlen szolgáltatásra utal a jogszabály.²⁹⁰ *A szerződés érvénytelensége* alcím pedig az alaki szabályokat tartalmazza, mivel az egyes érvénytelenségi okokat ott helyezi el, ahol azok felmerülnek: az egyes szerződési jogi tényállásoknál.²⁹¹

Az 1958. évi tervezet 200. §-a ugyanezt a szöveget vette át, azzal a jelentős kiegészítéssel, hogy bekerül az a kivétel, hogy a szerződés nem semmis, ha a jogszabály a tilalom megszegéséhez kifejezetten más jogkövetkezményt fűz.²⁹² Ugyanitt a (3) bekezdés pedig speciális semmisségi okot szabályoz a szocialista szervezetek egymással kötött szerződéseire.²⁹³

Az elfogadott, kihirdetett 1959. évi Ptk. is ezt a megoldást tartalmazta. A kutatásaim során arra az eredményre jutottam, hogy az 1958. évi tervezet közzététele előtti viták során, több hozzászólás is javasolta a semmisség mellett a kivételre utaló kiegészítést, és ezek eredményeként kerülhetett bele a jogszabály szöveg tervezetébe. Sárosi Dezső döntőbíró javaslata, hogy a szöveg egészüljön ki „amennyiben jogszabály másként nem rendelkezik vagy a jogszabályból nem lehet másra következtetni” részekkel.²⁹⁴ Erre Eörsi Gyula válasza még az volt, hogy a tiltó szabály értelmezésénél „befér” a javasolt általános meghatározás, de az indokolásban erre ki kell majd térni, normaszöveg kiegészítés nem indokolt.²⁹⁵

²⁸⁵ 1954. november-decemberben megtárgyalt szöveg 3. §. Kötelmi jogi tervezet, Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) HU_MNL_OL_XIX_E_1_c_10026_1960_0223_d 130.

²⁸⁶ 1955. szeptember 20. Kötelmi jogi tervezet 3. § (2) bekezdés, MNL HU_MNL_OL_XIX_E_1_c_10026_1960_0223_d 174.; 1957. tervezet 181. § (1) bekezdés. A szakaszszámok ugyanazok, mint az 1956-os tervezetben. A jogszabály tervezett szövege az 1955-ös (kötelmi jogi) tervezettel azonos, ennek kéziratos változatára kerül rá tollal írva a különleges semmisségi okok köre a szocialista gazdálkodó szervezetek között kötött szerződésekre. Kötelmi jogi tervezet, MNL HU_MNL_OL_XIX_E_1_c_10026_1960_0221_d 1.

²⁸⁷ 1957. évi tervezet (286. lj.) 181. § (2) bekezdés.

²⁸⁸ 1957. évi tervezet (286. lj.) 181. §.

²⁸⁹ Például ha jogszabály kifejezett engedélye hiányában ingyenes szolgáltatásra irányul. 1957. évi tervezet (286. lj.) 181. § (3) a)–b).

²⁹⁰ 1957. évi tervezet (286. lj.) 205. §.

²⁹¹ 1957. évi tervezet (286. lj.) 213–217. §§, és a törvény indoklás tervezete 194. Magyar Nemzeti Levéltár HU_MNL_OL_XIX_E_1_c_1957_08_29_218

²⁹² 1958. évi tervezet 200. § (2) bekezdés. MNL HU_MNL_OL_XIX_E_1_c_10026_1960_0218_d

²⁹³ A speciális semmisségi okokat a polgári jog egyes szabályainak módosításáról szóló 1967. évi 39. tvr. 27. §-a helyezte hatályon kívül.

²⁹⁴ Feljegyzés a Polgári Törvénykönyv Tervezet 1958. évi január hó 11. napján rendezett második nyilvános vitájáról, MNL HU_MNL_OL_XIX_E_1_c_10026_1960_0223_d 1160.

²⁹⁵ Feljegyzés a Polgári Törvénykönyv Tervezet 1958. évi január hó 11. napján rendezett második nyilvános vitájáról (294. lj.) 1167.

A probléma árnyalt megközelítését nyújtja Nizsalovszky Endre részletes javaslata a 1957-es tervezethez. Felhívja a figyelmet arra, hogy a jogszabályba ütközésnek nemcsak az a jogkövetkezménye, hogy az eltérő rendelkezés semmis, hanem az is, hogy a kógens szabály lép a helyébe; kifejezetten utal arra, hogy a ki kellene egészíteni a szöveget „kivéve, ha a jogszabály a tilalom megszegéséhez más jogkövetkezményt fűz” szövegrésszel.²⁹⁶ Ugyanakkor felmerül az is, hogy a jogszabályba ütközés nem feltétlenül eredményezi a semmisséget az Építésügyi Minisztérium részéről azoknál az építési szerződéseknél, amelyek tartalmilag nem tilosak, miközben a szerződés megkötéséhez szükséges előfeltételek egyes elemei hiányozhatnak.²⁹⁷

Az 1959. évi Ptk. a hatályon kívül helyezéséig ugyanazt a törvényszöveget tartalmazta: semmis az a szerződés, amely jogszabályba ütközik vagy amelyet jogszabály megkerülésével kötöttek, kivéve, ha ahhoz a jogszabály más jogkövetkezményt fűz.²⁹⁸ Vélhetően a fenti vélemények hatására került bele a szövegbe az, hogy a semmisség alól kivételt képez az, ha a jogszabály más jogkövetkezményt fűz a normasértéshez. A törvény indokolása utal arra, hogy ez a tilalom korábban is érvényesült a jogalkalmazásban. A más jogkövetkezmény a kényszerítő erejű szabályok útján is érvényesülhet, ezért lehet, hogy a kógens törvényi szabály lép a szerződéses rendelkezés helyébe, vagy nem a szerződés célja, hanem a megvalósítása lesz tiltott, vagy csak az egyik félre tartalmaz tilalmat. Az indokolás megjegyzi továbbá, hogy a jogszabályok egybevetésével lehet egyes helyzetekben állást foglalni abban, hogy a tilalom megszegéséhez a jogszabály nem a semmisséget rendeli alkalmazni. A legfontosabb félmondat az indokolásban az, hogy „nem mindig szükséges tehát, hogy a jogszabály ezt [a semmisséget vagy a más jogkövetkezményt] kifejezetten kimondja”.²⁹⁹ A jogszabályok egybevetésével így a bíró ítéli meg, hogy a szerződés semmis vagy mégis érvényes.³⁰⁰

3.2.3. A KORABELI BÍRÓI GYAKORLAT

A szocialista gazdasági berendezkedés magával vonta a korábbi kúriai elvi döntések felülvizsgálatát, így 1950-től kezdve a tilos szerződése érvénytelensége kezdetben egy egyszerűbb megítélés alá esett, mert nem engedtek kivételt a semmisség alkalmazása alól jogszabályba ütközés esetén.

A változás forrása a Legfelsőbb Bíróság döntése volt. A Legfelsőbb Bíróság 1950. június 13-án hozott 4756/1950-8. számú elvi döntésével hatályon kívül helyezte

²⁹⁶ NIZSALOVSKY Endre: Észrevételek a Magyar Népköztársaság polgári törvénykönyve és miniszteri indokolása tervezetének negyedik része I. és II. címéhez, MNL HU_MNL_OL_XIX_E_1_c_10026_1960_0223_d 1129.

²⁹⁷ Építésügyi Minisztérium feljegyzése, MNL OL XIX-E-1-c 445.

²⁹⁸ Az 1959. évi IV. törvény 200. §-át az 1991. évi XIV. törvény módosította, de nem a kötet tárgyát illetően, hanem a jóerkölcsbe ütköző szerződések megfogalmazásával kapcsolatban.

²⁹⁹ *A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve* (Budapest: KJK 1959) 224.

³⁰⁰ Törvényjavaslat a Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvéről. *Országgyűlési Irományok* 1958. I. k., 4. sz. 238.

ugyanis a M. Kir. Kúria 53. sz. polgári jogegységi döntését.³⁰¹ A Legfelsőbb Bíróság egy rövid indokolással megállapította, hogy a korábbi jogegységi döntés a tőkés termelés szempontjaiból indult ki. A népgazdaság körülményei közepette nem tudja fenntartani azt az értelmezést, amely szerint törvény tiltja a jogosultság nélküli iparúzést, de az annak alapján támasztott igények érvényesítését mégis megengedi. A további jogfejlődésnek ez nem felel meg, nincs semmilyen indoka a Legfelsőbb Bíróság Elvi Tanácsa szerint annak, hogy egy ilyen ügylet akármilyen vonatkozásban is érvényes legyen.³⁰² Az ilyen ügyletkez a szocialista jogrend „jogsegélyt nem nyújthat”. Az Elvi Tanács megállapította, hogy a szocialista jogrend elsőrendű feladata az ilyen ügyletek teljes kiküszöbölése azzal, hogy kimondta az „iparhatóságilag tiltott ügyletek egyzersmind semmiek”.³⁰³

A későbbi bírói gyakorlat sporadikusan elérhető több Ptk. kommentárban. Rendszerezési szempontból érdemes utalni Weiss Emília elemzésére aki az ítélkezési gyakorlat fontosabb eseteit vizsgálta.³⁰⁴ Részletesen foglalkozott a munka nélkül szerzett jövedelem – a tőkebefektetés útján szerzett jövedelem, megengedett magánvállalkozás körét meghaladó munkán alapuló vagyon – alapjául szolgáló szerződés érvénytelenségével;³⁰⁵ a lakásbérletre vonatkozó tiltott ügyletekkel: a bérleti jog átruházásával, amely ügyekben differenciált a bírói gyakorlat, tekintettel a tényleges lakásviszonyokra;³⁰⁶ valamint a kontárszerződésekkel, amikor a gazdasági realitás kikényszerítették az iparendelő nélkül folytatott munka díjazását.³⁰⁷

A tilos szerződés eseteivel összefüggésben Gáspárdy László is utalt a bírói gyakorlatra, aki a fentiekől eltérően az előfordulás gyakoriságát vizsgálta.³⁰⁸ A judikatúra vizsgálatából kitűnt, hogy habár nem általános tételek megfogalmazásával, de a cél a méltányos, jogsegélyt is nyújtó megoldás megtalálása volt úgy, hogy a jogszabályi kereteket sem feszítették szét ezek a döntések. Véleményem szerint a fenti szerzők színvonalas érvelést és értékelést vetettek papírra akár a semmiség mellett, akár ellene.

³⁰¹ A 4338/1949. M.T. rendelet 9. §-a alapján a Kúria korábbi teljes ülési határozatait, jogegységi döntéseit és elvi határozatait az igazságügyi miniszter kezdeményezésére a Legfelsőbb Bíróság újonnan felálló hét tagból álló Elvi Tanácsának 1950. december 31-ig kellett felülvizsgálnia. A felülvizsgált döntéseket a *Jogtudományi Közlöny* mellékletben publikálta, de szerkesztett kötetként is megjelent. A továbbiakban ezt utóbbi forrást használtam a kutatás során. NIZSALOVSKY Endre (szerk.): *A Legfelsőbb Bíróság Elvi Tanácsának határozatai. I. k 1950. év* (Budapest: Jogi és Államigazgatási könyv- és folyóiratkiadó 1951) 58–59.

³⁰² NIZSALOVSKY (301. lj.) 59.

³⁰³ NIZSALOVSKY (301. lj.) 59.

³⁰⁴ WEISS (5. lj.) 251–253.

³⁰⁵ WEISS (5. lj.) 303–308.

³⁰⁶ WEISS (5. lj.) 319–327.

³⁰⁷ WEISS (5. lj.) 328–329.

³⁰⁸ GÁSPÁRDY (267. lj.) 79–89.

3.3. A TILOS SZERZŐDÉS MEGÍTÉLÉSE 1993–2013 KÖZÖTT

3.3.1. ÚTON EGY ÚJ MAGÁNJOGI KÓDEX FELE – SZAKIRODALMI ÁLLÁSPONTOK

Az új Ptk., a 2013. évi V. törvény előkészítése egy hosszú, majd másfél évtizedes időtartamra tekint vissza, amelyre egyszerre volt jellemző az alapos szakmai előkészítés, valamint a kódex elfogadását övező politikai viták befolyása.³⁰⁹ Ez az időszak szakirodalmi szinten jelentős átfedésben van a korszakban lentebb elemzett bírói gyakorlattal, így a szakirodalmi álláspontokat a kodifikációval együtt elemzem. A tilos szerződés dogmatikai helyét, megítélését tekintve összességében nem volt változás a korábbi korszakhoz képest. A régi Ptk. gyakorlata és a kommentár irodalom is a korábbi rendszerezésnek megfelelően vizsgálta a tilos szerződéseket.

A szerződés érvénytelensége általában is a szakirodalom által behatóan tárgyalt téma volt,³¹⁰ és az egyes érvénytelenségi okokhoz kapcsolódóan számos monográfia született.³¹¹ Az egyik központi téma a szerződés érvénytelenségének jogkövetkezménye, amelynél a szakirodalom a régi Ptk. előtti gyakorlat újbóli alkalmazását javasolta, alkalmazkodva az aktuális piacgazdasági követelményekhez.³¹²

A korábbi vita, amely szerint nem minden jogszabályba ütközés eredményez érvénytelenséget, Kemenes István több tanulmányában felmerül.³¹³ Kemenes 1999-es tanulmánya³¹⁴ fordulópontnak tekinthető, mert a Legfelsőbb Bíróság lentebb tárgyalt 1993-as konzultatív tanácskozásának eredményeit is árnyalni kívánja és komplex módon közelíti a jogszabályba ütköző szerződések kérdésköréhez, és felvet olyan

³⁰⁹ A kodifikációnak bőséges irodalma van, ezek közül kiemelendő: VÉKÁS Lajos: „A Polgári Törvénykönyv első hét évről” *Jogtudományi Közlöny* 2021/3. 101–112.; SÁNDOR István: „Az 1959. évi IV. törvény megalkotása és módosításai 1989-ig” in SÁRKÖZY Tamás (szerk.): *Tanulmánykötet az 1959. évi Polgári Törvénykönyv előkészítéséről, alapvető intézményeiről és fejlődésmentéről* (Budapest: Magyar Közönlöny Lap- és Könyvkiadó 2018) 9–236.

³¹⁰ A monográfiák közül kiemelkedő KISS – SÁNDOR (5. lj.) első kiadása 2008-ban; Kemenes István ebben a tárgykörben írt és alább idézett publikációi; PRICZINGER Márta: *A szerződések érvénytelensége* (Budapest: Complex 2010) című munkája, amelyben tematikus összeállítás található a vonatkozó bírói gyakorlatból. Az 1959. évi Ptk. gyakorlatának színvonalas összefoglalása és elemzése: VIRÁG Csaba: „A tilos szerződések Ptk. 200. § (2) bekezdése” in OSZTOVITS András (szerk.): *A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény magyarázata I.* (Budapest: Opten 2011) 539–548.

³¹¹ MENYHÁRD Attila: *A jóerkölcsbe ütköző szerződések* (Budapest: Gondolat-Infonia 2004); MENYHÁRD Attila: *A szerződés akarathibák miatti érvénytelensége* (Budapest: ELTE ÁJK 2000); DARÁZS Lénárd: *A kartellek semmissége* (Budapest: Complex 2009); DELI Gergely: *A jó erkölcsökről* (Sepsiszentgyörgy: Medium 2013); GELLÉN Klára: *A színlelt szerződés* (Szeged: Pólay Elemér Alapítvány 2008).

³¹² A téma kifejtését és indokolását lásd VÉKÁS Lajos: „Érvénytelen szerződés és jogalap nélküli gazdagodás” *Magyar Jog* 2003/7. 385–400.; VÉKÁS Lajos: *Az új Polgári Törvénykönyv elméleti előkérdései* (Budapest: HVG-ORAC 2001) 175–209.; NOCHTA Tibor: „Az érvénytelenség jogkövetkezményeiről – joggyakorlati tükrében” in BARTA Judit – WOPERA Zsuzsa (szerk.): *Polgári Jogot Oktatók Országos Találkozója* (Miskolc: Novotni 2011) 51–60. Az újabb gyakorlat irányairól lásd WELLMANN György: „Az érvénytelenség jogkövetkezményei” *Gazdaság és Jog* 2010/3. 3–11.; DARÁZS Lénárd: „Az érvényesség választás jogintézményének szükségességéről a polgári jogban” *Magyar Jog* 2009/8. 449–458.

³¹³ Ezek közül kiemelendő KEMENES (44. lj.).

³¹⁴ KEMENES (44. lj.). Nem csak a jogszabályba ütköző szerződéseket, hanem a jóerkölcsbe ütköző és a fel-tűnően értékaránytalan szerződéseket is vizsgálja.

égető jogi kérdéseket, amelyek megoldása szükséges a tilos szerződésekkel kapcsolatban (pályázati eljárások szabályainak megszegése, versenyjogi jogsértések). A tanulmány kiindulópontja gyakorlati, több törvény (közbeszerzési törvény, devizatörvény etc.) eseteit áttekintve kíván átfogó dogmatikai választ adni a jogszabályba ütköző szerződések érvénytelenségi kérdéseire. A szerző álláspontja szerint az érvénytelenséggel kapcsolatban koncepcionális kérdés, hogy az érvénytelenség csak polgári jogi vagy ennél általánosabb jogi eszközként is alkalmazható.³¹⁵ A tanulmányban Kemenes az érvénytelenséget olyan jogi eszköznek tekinti, amely nemcsak a polgári jog területére szorítkozik, hanem általában bármely jogszabály megsértése a polgári jogi jogkövetkezménye, szankciója.³¹⁶ Álláspontja szerint önmagában a speciális norma által kimondott semmisség mellett más esetekben is meg lehet állapítani a jogszabályba ütköző szerződéses rendelkezés érvénytelenségét. A M. Kir. Kúria 53. sz. jogegységi döntésére is utalva a jogszabály célját, a norma jellegét és a jogkövetkezmények differenciált megközelítését javasolja.³¹⁷ Kiemelendő az az általános tétel, hogy Kemenes a jogszabályba ütköző szerződések dogmatikája mögött a közrend védelmét is érti, utalva itt Weiss Emiliára, álláspontja szerint ha „a közrend védelmét kifejező, alkotmányos vagy más jogági elvi szintű kógens normák sérelme” állapítható meg a célzott joghatással kapcsolatban, akkor a szerződés a polgári jog szempontjából jogszabályba ütköző, érvénytelen lesz.³¹⁸

A régi Ptk. 200. § (2) bekezdés értelmezésével kapcsolatban Kemenes megállapítja, hogy „a »más jogkövetkezmény« értelme helyesen az, hogy a jogszabály a megsértéséhez az érvénytelenség helyett alkalmazzon más jogkövetkezményt”.³¹⁹ A jogszabályok alapos vizsgálata után lehet arra a megállapításra jutni, hogy a más jogkövetkezmény a szerződés érvénytelenségét szankcionálja-e vagy sem. Amennyiben igen, akkor a szerződést a Ptk. 200. § (2) bekezdése alapján nem lehet érvénytelennek minősíteni, azonban ha a jogkövetkezmény nem a szerződés jogszabályba ütközését szankcionálja, akkor helye lehet a semmisség megállapításának.

Kemenes a M. Kir. Kúria kontárszerződéses álláspontját fenntarthatónak véli a gazdasági szerződéses gyakorlatban,³²⁰ ez alapján minden egyes jogszabály egyedi értelmezése útján lehet megállapítani, hogy a jogalkotó szándéka kiterjedte a szerződés semmisségére vagy sem.³²¹ Ennél különösen fontos szempont, hogy a törvény egyéb jogkövetkezményeket is meghatároz. Abból ugyanis arra lehet következtetni, hogy a szabály megszegésének a jogkövetkezménye a törvény által szabályozott szankció. Kemenes sem szűkíti le a semmisség megállapítását kifejezetten a semmisséget jogszabály által meghatározott esetekre. A Ptk. szövegébe felvenni javasolja azt, hogy akkor is legyen semmis a szerződés tilos szerződés jogcímén, ha a közrendet sérti.

³¹⁵ KEMENES (44. lj.) 7.

³¹⁶ KEMENES (44. lj.) 7–8.

³¹⁷ KEMENES (44. lj.) 13–14.

³¹⁸ KEMENES (44. lj.) 29.

³¹⁹ KEMENES (44. lj.) 9.

³²⁰ Ebben elsősorban a kontárszerződéssel kapcsolatos Legfelsőbb Bíróság által kialakított álláspontot vitatta.

³²¹ Elsősorban KEMENES (44. lj.); KISS – SÁNDOR (5. lj.) 80–81.

Ez azért fontos megállapítás, mert ő ebben az elemben látta azt az absztrakt tételt, amely orientálni tudja a bírói gyakorlatot.

A tilos szerződés versenyjogi aspektusait monográfiában elemezte Darázs Lénárd, aki a tilos szerződésre vonatkozóan olyan alapozó munkát végzett, amely a Ptk. hatályos rendelkezéseinek előkészítéséhez is hozzájárult.³²² E hivatkozott tanulmányában a tilos szerződés nemzetközi megoldásainak bemutatása után a magyar bírói gyakorlat elemzésével mutatott rá arra a sematikus megoldási módszerre, amely eredményében a tilos szerződés semmisségének relativizálásához vezetett. Ezt követően tett javaslatot a Ptk. tilos szerződési klauzulájának módosítására.

A kodifikáció során nyilvánvalóvá vált, hogy a szerződés érvénytelenségének szabályozása több ponton változtatásra szorul. Ez elsősorban a szerződés érvénytelensége jogkövetkezményeit érintette, valamint egyes érvénytelenségi okok szabályait, így kötetünk tárgyát is. E változások már a Ptk. kodifikációjának elején is nyilvánvalók voltak.³²³ A változások érintették az érvénytelenségi okokat, a semmisség és megtámadhatóság egyes karakteres jellemzőit és az érvénytelenség jogkövetkezményeit. A tilos szerződési érvénytelenségi ok is jelentős változáson esett át.

Mindenekelőtt, ami a tilos szerződések körét is érinti, az érvénytelenséggel kapcsolatban az általános rendelkezések között a perbeli legitimáció bírói gyakorlat által szűkített megoldását átvette a Ptk. Eörsi Gyula gondolata szerint az érvénytelenség mögött a társadalmi értéktételt, közérdeket kell keresni.³²⁴ A közérdek védelme így tetten érhető a szerződés semmissége mögött. A Szakértői Javaslat utal arra, amikor a perbeli legitimáció új szabályaira javaslatot tesz (a bárki által kezdeményezhetőséget szűkítő bírói gyakorlat átvétele, bíróság általi hivatalból figyelembe vett semmisség), akkor az ügyész fellépési lehetősége biztosítja a közérdek védelmét, szemben a korábbi megoldással.³²⁵

A Ptk. Koncepciója³²⁶ 2002-ben a jogszabályba ütköző (tilos) szerződésekre vonatkozóan generális változtatást javasolt.³²⁷ A koncepció szerint a „jogszabályba ütköző (tilos) szerződés semmis, kivéve, ha a szerződéshez a jogszabály az érvénytelenség helyett más következményt fűz. A jogszabályba ütköző szerződés az egyéb jogkövetkezményektől függetlenül semmis, ha az adott jogszabály ezt maga kimondja, vagy ha a jogszabály célja kifejezetten a felek által meghatározott szolgáltatás vagy a szerződés egyéb tartalmának megtiltása.”³²⁸

A változtatás okát a Koncepció abban jelöli meg, hogy a bírói gyakorlat bizonytalan volt a jogszabályba ütköző szerződések megítélését illetően. Külön felhívja a figyelmet a M. Kir. Kúria kontárszerződéses jogegységi döntésére, amely kielégítő megoldást nyújtana a kortárs viszonyok között is. A tilos szerződések problémáját arra

³²² DARÁZS (43. lj.).

³²³ Például VÉKÁS (312. lj.).

³²⁴ EÖRSI (6. lj.) 93.

³²⁵ VÉKÁS (szerk.) (28. lj.) 775–776.

³²⁶ Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója. *Magyar Közlöny* 2002/15/II. (A továbbiakban: Koncepció.)

³²⁷ A Koncepció (326. lj.) is utal KEMENES (7. lj.) munkájára, amely a Koncepcióhoz készült kézirat, majd vélhetően ez alapján készült el Kemenes e tárgyú dolgozata.

³²⁸ Koncepció (326. lj.) 104.

vezeti vissza a Konceptió, hogy megnövekedtek a gazdasági tevékenységekre irányadó korlátozó normák és az eseteket három csoportra osztja: a közjogi vagy magánjogi jogszabályok külön szankcióval írnak elő tiltást, vagy külön szankció nélkül, harmadikként pedig kumulálják a szankciókat.³²⁹ Az új normának olyannak kell lennie a Konceptió szerint, amely mindhárom esetre választ ad. A más jogszabály megsértése esetén azok alapozhatják meg elsősorban a semmisséget, amelyek kifejezetten „a szerződés tárgyát (a felek magatartását) vagy egyéb tartalmát akarja tiltani”.³³⁰ A Konceptió szerint megfontolandó, hogy a szerződés helyett a szerződés célja (jogcíme) szerepeljen, utalva arra, hogy a Konceptió főszabály szerint csak jogcímes szerződéseket ismer.³³¹

A Szakértői Javaslat a főszabályt illetően követi a Konceptiót.³³² Kiegészíti azonban egy újabb bekezdéssel, mely szerint „[h]a a jogszabály a szerződés egyes tartalmi elemeit kötelezően meghatározza, vagy egyes kikötéseket tilt, a szerződés a jogszabály által előírt tartalommal érvényes. Ez a rendelkezés akkor is irányadó, ha társasági szerződés egyes tartalmi elemeit határozza meg kötelezően jogszabály, vagy tiltja egyes kikötéseit.”³³³

Az új bekezdés első része azt a magánjogi premisszát képezi le, hogy a polgári jogi jogszabály kógens rendelkezésébe ütköző szerződéses szabály nem érvénytelen, hanem helyébe a kógens szabály lép.³³⁴ Külön kezeli a Szakértői Javaslat a társasági szerződés esetét, és erre az esetre is érvényesíti az előbbi polgári jogi elvet, így a társasági szerződés jogszabályba ütközése – függetlenül a cégbejegyzéstől – esetén a kógens norma lép a helyébe.³³⁵ A Szakértői Javaslat 2:55. §-a szerint a jogi személyek nyilvántartásba való bejegyzését követően, ha a létesítő okirat jogszabályba ütközik, a törvényes működés biztosítására szolgáló eszközöket lehet igénybe venni.³³⁶

A Szakértői Javaslat indokolása és szerkezete a Konceptiót követi azzal a kivétellel, hogy kiegészítő szabályt tartalmaz a kógens szabályba ütközésre és a társasági szerződésre. A kodifikáció során az Országgyűlés által elfogadott, de hatályba nem lépő 2009. évi CXX. törvény a Polgári Törvénykönyvről³³⁷ 5:76. §-a ugyanezt a logikát követi,³³⁸ kiegészítve azzal, hogy a lehetetlen szolgáltatásra irányuló szerződés nem érvénytelenségi ok, kivéve, ha a jogszabály kizárja azt, hogy a szerződés tárgya felett a rendelkezési jog megszerezhető vagy a szolgáltatás teljesíthető legyen.³³⁹ Ezt az elvet a Szakértői Javaslat is tartalmazta elismerve ezzel a bírói gyakorlatot és iga-

³²⁹ Konceptió (326. lj.) 104.

³³⁰ Konceptió (326. lj.) 104.

³³¹ Konceptió (326. lj.) 104.

³³² VÉKÁS Lajos – KEMENES István: „A tilos szerződés” in VÉKÁS Lajos (szerk.): *Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez* (Budapest: Complex 2008) 781.

³³³ VÉKÁS (szerk.) (28. lj.) 781.

³³⁴ VÉKÁS (szerk.) (28. lj.) 781.

³³⁵ Lásd részletesen e kötet 5.3. pontjában.

³³⁶ VÉKÁS (szerk.) (28. lj.) 117–118.

³³⁷ 2010. évi LXXIII. törvény a Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvény hatályba nem lépéséről, valamint az ezzel összefüggő törvénymódosításokról 1. §.

³³⁸ A társasági szerződés helyett a vállalkozások létesítő okirata szerepel a normában.

³³⁹ 2009. évi CXX. törvény 5:76. § (3) bekezdés.

zodva a nemzetközi tendenciákhoz.³⁴⁰ A 2013. évi V. törvénybe, azaz az új Ptk.-ba ezen elvi alapokkal került be a ma is hatályos szabály.³⁴¹

3.3.2. A BÍRÓI GYAKORLAT ÉS A TILOS SZERZŐDÉS – RÉGI PROBLÉMÁK ÚJ MEGVILÁGÍTÁSBAN

A kontárszerződés megítélése. A rendszerváltás utáni bírói gyakorlatot vizsgálva három fontos változásra hívjuk fel a figyelmet. Az egyik a tilos szerződés anyagi jogi megítélését illeti, amely fordulat 1993-ban következett be. A Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiuma 1993-ban konzultatív tanácskozást folytatott és ajánlást is bocsátott ki, amely – több kérdés mellett – a kontárszerződésekkel³⁴² kapcsolatos ítélkezési gyakorlatra vonatkozóan fogadott el ajánlást.³⁴³

Az elfogadott ajánlás szerint (1) a vállalkozói igazolvány vagy képesítési előírás nélkül végzett vállalkozói tevékenység önmagában nem teszi semmissé a vállalkozó és a megrendelő közötti szerződést; (2) következőképpen a kontárszerződésből ugyanolyan joghatások fakadnak, mintha a vállalkozó rendelkezett volna ezen megkövetelt engedélyekkel, vagyis a vállalkozó szavatossági felelősséggel tartozik, a jogvitát a felek szerződése, az 1959. évi Ptk. általános és különös szabályai, valamint a vállalkozói díjjal kapcsolatos egyes kérdésekről szóló XXXII. számú polgári elvi döntés alapján kell elbírálni; (3) a bíróság észelve ezen engedélyek hiányát, továbbá az adó- és társadalombiztosítási szabályok megsértését, a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény 3. §-ának (3) bekezdése alapján értesítse az illetékes adóhatóságot, társadalombiztosítási szervet, illetve az önkormányzat jegyzőjét.³⁴⁴ Az ajánlás indokolása visszatér a M. Kir. Kúria fent elemzett 53. sz. jogegységi döntésére, azt idézve jut a fenti megállapításra. A részletes indokolást pedig ugyanezen BH Fórum rovata közölte, melyet a későbbiekben még elemzünk. Az indokolás alapját Molnár Ambrus legfelsőbb bírósági bíró által készített vitaanyag képezi. Mivel az ajánlás indokolása kifejezetten utal erre a vitaanyagra, az ott kifejtetteket tekinthetjük az ajánlás részletes indokolásának.

A vitaanyag kiindulópontja, hogy 1989 után a megváltozott gazdasági környezetben a Legfelsőbb Bíróság által kimunkált korábban uralkodó gyakorlat nem tartható fenn. A korábbi LB több jogesetét idézve állapítja meg, hogy a kontárszerződésekkel kapcsolatban a LB semmisséget állapít meg abban az esetben, ha a vállalkozó nem rendelkezett vele vagy túlterjeszkedett az iparigazolvány vagy kisipari működési engedélyen.³⁴⁵

³⁴⁰ VÉKÁS (szerk.) (28. l.) 780.

³⁴¹ VÉKÁS Lajos: „A célzott joghatás hibája” in VÉKÁS Lajos: *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal* (Budapest: Complex 2013) 570–571.

³⁴² A kontárszerződés a törvényben előírt hatósági engedély nélkül, rendszeresen és üzletszerűen végzett szolgáltató tevékenységre kötött vállalkozási szerződéseket jelenti. MOLNÁR Ambrus: „Vitaanyag a kontárszerződésekkel kapcsolatos bírói gyakorlat felülvizsgálatához” *Bírósági Határozatok* 1993/12. 952.

³⁴³ BH 1993/12. Fórum, 951–952.

³⁴⁴ BH 1993/12. Fórum, 951. Az ajánlás nem áll alpontokból, azokkal a későbbi azonosíthatóság érdekében egészítettem ki a szöveget.

³⁴⁵ Ez a gyakorlat igazolható az 1981-es Ptk. kommentár alapján is. Vö. BENEDEK (256. l.).

Az 1989 utáni változások között az egyéni vállalkozói tevékenység gyakorlásában jelentős változás állt be a vitaanyag szerint, amely úgy foglalható össze, hogy a korábbi engedélyezés helyébe főszabály szerint bejelentés lépett (egyes esetekben hatósági engedély, de az külön jogszabály szerinti speciális eset), és a bejelentés elmulasztása esetére jogkövetkezmenyt az egyéni vállalkozókra vonatkozó törvény nem tartalmaz.³⁴⁶ A vállalkozói tevékenységre irányadó jogi szabályozás (a) az egyéni vállalkozás általános szabályai, (b) konkrét tevékenységre vonatkozó előírások, (c) adófizetési kötelezettségek, (d) társadalombiztosítási előírások rendszeréből áll.³⁴⁷

A vitaanyag szerint ezek közül a (c)–(d) pontoknak nem lehet a polgári jogi szerződésekre kihatásuk, mert önmaguk írnak elő jogkövetkezmenyeket a megszegésükre.³⁴⁸ A vitaanyag kiemeli, hogy a polgári jogi semmisség csak akkor állhatna be, ha a külön jogszabályok egyéb szankciót nem írnának elő a megsértésükre. Ha ez nem így lenne, akkor kétszeres értékelés tilalmába ütközne ez a megoldás.

Az (a)–(b) pontok tekintetében a vitaanyag elegáns, mert mind a semmisség megállapítását, mind a semmisség alkalmazásának mellőzését mint megoldásokat részletesen levezeti. Az első megoldás az akkori gyakorlatnak megfelelően a jogszabályba ütköző szerződés semmisségét eredményezi. A másik megoldásnál, ami végül a konszenzusos ajánlás lett, az érvek az Mtj.-re és a M. Kir. Kúria 53. sz. jogegységi döntésére mutattak vissza. A vitaanyag az Alkotmány 9. §-ában deklarált vállalkozáshoz való jog alapjogi jellegéből indult ki, és megállapította, hogy a közigazgatási szabályok nem szoríthatják azt korlátok közé. A vitaanyag szerint a közigazgatási szabályok általában a forgalmi élet biztonságát vagy egyéb nyomós közérdek biztosításához írnak elő engedélyeket és speciális szankciókat.³⁴⁹ A vitaanyag szerint ezeknek nincs relevanciája a polgári jogi jogviszonyban, mivel ott a felek nem alá-fölé rendeltségben állnak. Hangsúlyozza a vitaanyag, hogy „semmilyen civilizisztikai érdek nem fűződik” ahhoz, hogy feleket hátrányosan nem érintő ügylet az iparendedély hiányában semmissé váljon, és ez a magánjogi és közigazgatási jogellenesség elkülönülését jelenti.³⁵⁰ A vitaanyag szerint a semmisséghez a megkötött ügylet tartalmát vagy a kikötött szolgáltatás tárgyát tilalmaznia kell valamely jogszabálynak és kifejezetten ki is kell mondania a semmisséget.³⁵¹ A semmisséget csak akkor lehet megállapítani, ha nincs más szankció, egyebekben ugyanazt a jogsértést kétszer értékelné a bíróság. Emellett az ítélkező munka elvi tisztaságát is sértené az, ha adóhatósági, közigazgatási feladatok ellátására kényszerítik a bírót.³⁵² A vitaanyag végezetül megjegyzi, hogy a jogkövetkezmenyek tekintetében abban, hogy érvénytelen vagy érvényes volt a szerződés, az irreverzibilis szolgáltatás miatt számottevő eltérés nincs.³⁵³

³⁴⁶ MOLNÁR (342. lj.) 953.

³⁴⁷ MOLNÁR (342. lj.) 953.

³⁴⁸ MOLNÁR (342. lj.) 954.

³⁴⁹ MOLNÁR (342. lj.) 955.

³⁵⁰ MOLNÁR (342. lj.) 955.

³⁵¹ MOLNÁR (342. lj.) 955.

³⁵² MOLNÁR (342. lj.) 955.

³⁵³ MOLNÁR (342. lj.) 955.

A kontárszerződéses gyakorlat a tilos szerződések egyik esetét jelenti. A vitaanyag³⁵⁴ véleményem szerint kiindulópontjában helyes és paradox módon valójában közigazgatási normát értelmez, hiszen a vállalkozóvá válás közigazgatási feltételeinek változását értékeli a magánjog szempontjából akként, hogy a korábban engedélyezést felváltó bejelentési rendszer kiindulópontja magával vonja az eltérő polgári jogi értékelést.

Az adójogi megítélés tekintetében az érvelés véleményem szerint helyes, mivel adójogi és társadalombiztosítási jogi szempontból önállóan, a tevékenység jogszerűsége vagy egyes feltételek hiánya eredmény szempontból szankcionált. A közigazgatási feltételek megléte vagy hiánya azonban véleményem szerint polgári jogilag is vitatható. A szerződés megkötésének ténye és az annak előfeltételeként szabott engedély, vállalkozói igazolvány hiánya igenis kihathat a szerződésre. Az a kérdés, hogy a jogsértésnek milyen jogkövetkezménye van, nem csak jogági kérdés. A jogsértés tényének értékelésével lehet eljutni oda, hogy az milyen jellegű jogkövetkezményekkel jár: megáll a közigazgatási szankcionálásnál, esetleg büntetőjogi vagy polgári jogi szankció is járul hozzá. Az, hogy az ágazati jogszabály a semmisséget rendel-e vagy nem, csak könnyít a helyzeten, de azt nem oldja meg. Ugyanis az 1959. évi Ptk. 200. § (2) bekezdés alapján is differenciált megítélést igényel az, hogy a jogszabály által megállapított vagy ki nem mondott semmisség egyben a polgári jogi ügylet érvénytelenségéhez vezet. Ennek hiánya egy leegyszerűsítő megoldáshoz vezet, amely nem a jogági elvi megoldásokat biztosítja, hanem lerontja a jogrendszer reakcióját egyes jogsértésekre.

Kifejezetten az az érvelés, hogy a közigazgatási jog biztosítja a forgalom biztonságát és a közérdek érvényesülését – hátrányos és véleményem szerint több ponton ellentétes a polgári jog megoldásaival. A polgári jogi szabályok jelentős része mögött meghúzódik a forgalom biztonságának követelménye. Tetten érhető alapelvként a társasági jogban, a polgári jogon belül az egyes alakszerűségi követelmények előírásában, a kógens szabályok létében is etc. A közérdekűség biztosítása pedig közvetve a magánjog feladata is, ennek tagadása számos polgári jogi szabály (például jóerkölcsbe ütköző szerződés érvénytelensége, kötbérikötés mérséklése) értelmezését ingathatja meg. A felek közötti magánérdekek méltányos kiegyensúlyozása ugyanis végeredményben közérdek. A jogszabályba ütköző szerződések problematikáját egyébként sem lehet leszűkíteni a kontárszerződések kérdéskörére, ráadásul, ha így tennénk, akkor számos kérdésben ez a terület eleve speciális (például a szolgáltatás irreverzibilitása terén).

A pályázati eljárások eredményeként megkötött szerződések érvényessége. A korszak másik jelentős vitapontja a pályázati eljárások eredményeként megkötött szerződések érvényességi kérdése volt. A bírói gyakorlatban megjelent eseti döntések alapján általánosságban megállapítható, hogy a kérdés megítélése nem volt egyértelmű. A BDT 2005. 94. számú döntés megállapította, hogy a régi Ptk. 200. § (2) bekezdése nem bármely jogszabály bármely rendelkezésének a sérelméhez kapcsolja

³⁵⁴ A vitaanyagot követő bírói gyakorlathoz kritikaként lásd Kovács László: „A kontár szerződések kérdésköre” *Magyar Jog* 1994/9. 544–546.

mechanikusan az érvénytelenséget, hanem semmisséget csak kógens jogszabályi rendelkezés megsértése okoz, amennyiben a szerződésben kikötött szolgáltatást (magartartás kifejtését), vagy a szerződés más tartalmi elemét tiltja (tilos szerződés). Az ezt követő gyakorlat szerint a szerződés csak abban az esetben minősíthető semmisnek, ha az alapjául szolgáló ok szabályozott módon, a jogi norma szintjén megjelenik. A semmisségi okkal érintett érvénytelen szerződés olyan súlyos alaki vagy tartalmi hibában szenved, melynek következtében a szerződés egyáltalán nem alkalmas a célzott joghatás kiváltására, ezért a diszpozitív szabályozáson alapuló polgári jogviszonyokban a szerződés csak abban az esetben minősíthető semmisnek, ha az alapjául szolgáló semmisségi ok szabályozott módon, a jogi norma szintjén jelenik meg.³⁵⁵

A BH 1994. 329. döntésben a versenytárgyalás szabályainak megszegése nem eredményezte a szerződés semmisségét, mert ahhoz a jogszabály más jogkövetkezményt fűzött.³⁵⁶ A jogszabályba ütközés problémája élesen ütközött ki a privatizációs pályázati eljárások megsértésére hivatkozó ügyekben. A kérdést vizsgálta a 4/1999. PJE határozat, amely megállapította, hogy a privatizációs pályázatokra vonatkozó szabályok megsértése miatti igények bírósági úton érvényesíthetők, valamint a privatizációs pályázaton résztvevőnek a pályázat kiírója és a pályázatot elnyerő másik pályázó között létrejött szerződés semmisségére alapított kereseti kérelmet nem lehet a felperes perlési jogosultsága hiánya okából elutasítani. A jogegységi tanács ugyanis általános jelleggel állapította meg, hogy a bírói út lehetősége nem terjed odáig, hogy a bíróság átvegye a pályázat elbírálásával kapcsolatos döntési jogkört.

A jogegységi döntés leszögezte, hogy a megállapításai kizárólag a privatizációs törvények³⁵⁷ alapján indult eljárásokban irányadók, azonban a határozat egyes tételei olyan jellegűek, amelyek iránymutatásként szolgálnak más, a privatizációs eljáráshoz hasonló eljárásokkal kapcsolatban.

A perindítással kapcsolatban a Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy az, aki egy privatizációs pályázati felhívásnak eleget téve szabályszerű pályázatot nyújt be, érdekeltté válik a pályázat szabályos lebonyolításában és elbírálásában. Minden pályázónak joga van ahhoz, hogy a pályázaton más pályázókkal azonos eséllyel, azonos feltételek mellett indulhasson és hogy a pályázatát a jogszabályok, a versenyszabályzat és a pályázati felhívásban közöltek alapján szabályszerűen bírálják el. A jogegységi tanács kiemelte, hogy a pályázat benyújtásakor a pályázó csak annak a kockázatát vállalja, hogy a pályázatot szabályszerű elbírálás után más nyeri meg és a kiíró másvalaki fog szerződést kötni. Ha azonban a kiíró a pályázatot nem szabályszerűen bírálja el, akkor ezáltal a pályázót sérelem éri, ami abban nyilvánul meg, hogy a jogsértő magartartása folytán eleve esélytelenné válik, elesik a tisztességes megmérettetés, a pályázata jogszerű elbírálásának a lehetőségétől. Ez alapján a perbeli legitimációja megállapítható a pályázatot benyújtó félnek.

³⁵⁵ BDT 2012. 117.

³⁵⁶ BH 1994. 329.

³⁵⁷ Az 1992. évi LIV. törvény az időlegesen állami tulajdonban levő vagyon értékesítéséről, hasznosításáról és védelméről és az 1995. évi XXXIX. törvény az állam tulajdonában lévő vállalkozói vagyon értékesítéséről.

Az EBH 2004. 1117. számon közzétett eseti döntése alapján a jogszabály által előírt kötelező pályáztatási eljárás mellőzése a szerződést jogszabályba ütközővé és így semmissé teszi. A pályáztatási szabályok megsértése viszont önmagában – ha az annak alapján kötött szerződés tartalma, az abban vállalt feltétel nem ütközik jogszabályba – nem eredményezi a szerződés semmisségét;³⁵⁸ a szerződés érvényessége vagy érvénytelensége kérdését a Ptk. tartalmazza, ezért a szerződés érvénytelenségét a polgári jog szabályai szerint kell megítélni.

A BDT 2004. 954. alapján a szerződés megkötését megelőző eljárás (például pályáztatás, árverés, versenyeztetés etc.) formai szabályainak a megsértése akkor eredményezi a szerződés semmisségét a jogszabály sérelme miatt, ha a jogkövetkezményt a versenyeztetésről rendelkező külön jogszabály kifejezetten előírja. Azt, hogy az adott más jogági jogszabály megsértése a szerződés érvénytelenségét is okozza-e, minden egyes jogszabály egyedi értelmezése útján kell eldönteni, és megállapítani azt, hogy a jogalkotó feltehető akarata az ügylet megszüntetésére is kiterjedt-e. A döntés kiemelte, hogy általában a más jogág rendelkezéseibe ütköző szerződés akkor érvénytelen polgári jogi szempontból, ha a más jogági jogszabály kifejezetten rögzíti az érvénytelenséget, vagy a törvény értelmezéséből, vagy az eset körülményeiből nyilvánvalóan megállapítható, hogy a jogalkotó a más jogági szankciók mellett a szerződés érvényességét sem kívánja megengedni. Ebből a szempontból jelentősége lehet annak, hogy a jogszabálysértés a szerződés megkötéséhez kapcsolódik vagy az más aspektusból jelenik-e meg.

A perbeli legitimitáció szűkítése. A bírói gyakorlat harmadik, de máig ható megoldása a perbeli legitimitáció szűkítését kialakító gyakorlat. A semmisség két alapvető eljárási jellemzője, hogy a semmisségre, határidő és külön eljárás lefolytatása nélkül, bárki hivatkozhat. A semmisség megállapítására jogosultak körét ebben az időben a bírói gyakorlat finomította, és megállapította, hogy csak jogszabályi felhatalmazás vagy jogi érdekelttség alapozza meg a felperesi legitimitációt.³⁵⁹ A semmisséget az ezt megelőző bírói gyakorlat *ex officio* vette figyelembe, azonban erre vonatkozóan az 1/2005. PJE határozat és az 1/2010. (VI. 28.), valamint a 2/2010. (VI. 28.) PK vélemény már más megállapítást tartalmaz, a jelenleg uralkodó álláspont alapján a semmisség megállapítását észleli a bíróság, azonban a jogkövetkezmények alkalmazása a felek kereseti kérelméhez kötött.³⁶⁰ Ez a fejlődés a 2013. évi Ptk.-ban csúcsondott ki, amely átvette ezt a bírói gyakorlatot.

³⁵⁸ Lásd BH 2001. 384.

³⁵⁹ Az újabb bírói gyakorlatból lásd 2/2005 PK vélemény; 1/2010 (VI. 28.) PK vélemény. A gyakorlati problémákat mutatja be KEMENES István: „A szerződés semmisségének újabb joggyakorlati kérdései” *Gazdaság és Jog* 2001/10. 18–22.; POMEISL András József: „Néhány gondolat a semmisségről” *Gazdaság és Jog* 2004/3. 3–9.

³⁶⁰ Ennek anyagi jogi leképeződése az új Ptk. előtt a régi Ptk. módosítása volt. A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény módosította a Ptk.-t, így a régi Ptk. 239/A. § (1) bekezdése alapján a fél a szerződés érvénytelenségének vagy egyes rendelkezései érvénytelenségének (részbeni érvénytelenség) megállapítását a bíróságtól anélkül is kérheti, hogy az érvénytelenség következményeinek alkalmazását is kéri.

3.3.3. A 2013. ÉVI V. TÖRVÉNY (ÚJ PTK.) MEGOLDÁSA

A Ptk. 6:95. §-a szerint semmis az a szerződés, amely jogszabályba ütközik, vagy amelyet jogszabály megkerülésével kötöttek, kivéve, ha ahhoz a jogszabály más jogkövetkezményt fűz. Más jogkövetkezmény mellett is semmis a szerződés akkor, ha a jogszabály ezt külön kimondja, vagy ha a jogszabály célja a szerződéssel elérni kívánt joghatás megtiltása. A Ptk. hivatkozott szabályának azon értelmezése, hogy mi történik akkor, ha a szerződés polgári jogi kógens normába ütközik, egyértelmű. Nem ilyen egyszerű a helyzet azonban akkor, *ha más jogszabály* rendelkezéseibe ütközik a szerződés. A Ptk. tilos szerződésekre alkalmazandó szabályának megalkotása során a jogalkotó kifejezetten a második világháború előtti bírói gyakorlatra támaszkodott.³⁶¹

A Ptk. alapján a más jogszabályba ütköző szerződéses rendelkezés vizsgálatánál az alábbiakat kell figyelembe venni: (1) a norma diszpozitív vagy kógens rendelkezésbe ütközik, mely esetekben nyilvánvalóan csak a kógens szabály sérelme eredményezi a semmisséget; (2) a továbbiakban a szankciót kell vizsgálni, (2a) több törvény rendelkezik arról, hogy valamely normasértés semmisséget eredményez: például az alább majd elemzés tárgyát képező közbeszerzési törvény, vagy a részvények forgalombahozatalára vonatkozó tőkepiaci szabályok;³⁶² (2b) más a helyzet akkor, ha a norma nem tartalmazza az előbbi kitétel, és tartalmaz más jogkövetkezményt a jogsértéshez.

A Ptk. szerint ezekben az esetekben a szerződés akkor is semmis, ha – a más jogkövetkezmény alkalmazása mellett – a jogszabály célja kifejezetten a szerződéssel elérni kívánt joghatás megtiltása. A Ptk. indokolása szerint ezeket az eseteket az adott norma célja szerinti értelmezéssel lehet megoldani. Vizsgálni kell a norma célját, vagyis azt, hogy az adott tilalom megszegése esetére a jogalkotó célja a szerződés célzott joghatásának a megvonása.³⁶³ Olyan tilalom, mely nem ezt célozza, nem eredményezheti a szerződés semmisségét. Utóbbira példa azok az előírások, melyek csak az egyik szerződő félre tartalmaznak valamilyen közigazgatási feltételt (például vállalkozói igazolvány).³⁶⁴

A Ptk. a tilos szerződések kérdését differenciáltan kezeli. A korábbi gyakorlat részben mechanikusan oldotta meg az ilyen jellegű problémákat: amennyiben a külön törvény nem tartalmazta a szerződés semmisségét, a bíróság nem vizsgálta azt. A Ptk. szakítani kívánt ezzel a gyakorlattal és a tilos szerződések kapcsán kiterjesztette a vizsgálatot a jogszabály egészére: amennyiben a jogalkotó célja a szerződés célzott joghatásának megvonása, akkor a bíróság kimondhatja a semmisséget. Annak eldöntése, hogy mely normasértés eredményez semmisséget, a bíróság feladata.

³⁶¹ M. Kir. Kúria 1932. évi 53. sz. jogegységi döntése és a Legfelsőbb Bíróság kontárszerződéses gyakorlata BH 1994. 186.

³⁶² 2001. évi CXX. törvény a tőkepiacról (Tpt.) 17. § (3) bekezdés.

³⁶³ WELLMANN György: „A Ptk. 6:95. § kommentárja” in PETRIK Ferenc (szerk.): *Az új Ptk. magyarázata V/VI. Kötelmi jog* (Budapest: HVG-ORAC 2014) 172–185.

³⁶⁴ GÁRDOS Péter – VÉKÁS Lajos (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez* (2023. január 1. időállapot, 2023. évi Jogtár-formátumú kiadás).

4. A TILOS SZERZŐDÉS A PTK.-BAN

4.1. A PTK. 6:95. § – A TILOS SZERZŐDÉSI KLAUZULA STRUKTÚRÁJA

A Ptk. 6:95. §-a szerint semmis az a szerződés, amely jogszabályba ütközik, vagy amelyet jogszabály megkerülésével kötöttek, kivéve, ha ahhoz a jogszabály más jogkövetkezményt fűz. Más jogkövetkezmény mellett is semmis a szerződés akkor, ha a jogszabály ezt külön kimondja, vagy ha a jogszabály célja a szerződéssel elérni kívánt joghatás megtiltása.

A Ptk. 6:95. §-nak két tényállási eleme van: a jogszabályba ütközés és a jogszabály megkerülése. A rendelkezés ezekre az esetekre az, hogy az adott szerződés (vagy szerződéses rész) semmis lesz. A főszabály alól kivétel, ha ahhoz a jogszabály más jogkövetkezményt fűz. Végül pedig a kivétel alkivétele lesz az, hogy e más jogkövetkezmény mellett is semmis a szerződés akkor, ha a jogszabály ezt külön kimondja, vagy ha a jogszabály célja a szerződéssel elérni kívánt joghatás megtiltása.

A bírói gyakorlat vizsgálata során több esetben szembesültem azzal, hogy egy szerződési minősítés során akár a jogszabályba ütközés, akár a jogszabály megkerülése is alkalmazható lett volna.³⁶⁵ Az általam kutatott ügyekben elenyésző azon esetek száma, amelyben a jogszabály megkerülésére alapították volna az érvénytelenséget. A továbbiakban így e két tényállási elemre kiterjedően fogalmazom meg következtéseimet azzal a kitételrel, hogy az elérhető gyakorlat elsősorban a jogszabályba ütközés fordulatra hivatkozik. Egyetérték Wellmann György álláspontjával, amely szerint a jogszabályba ütközés és a jogszabály megkerülése között logikai sorrend áll fenn, csak akkor lehet jogszabály megkerülését³⁶⁶ vizsgálni, ha nem ütközik jogszabályba, így a jogszabályba ütközést kell először vizsgálnia a bíróságnak.³⁶⁷

A továbbiakban a tilos szerződési klauzula egyes elemeit vizsgálom a bírói gyakorlat tükrében. A kutatás során a szerkesztett bírósági döntések mellett a Bírósági Határozatok Gyűjteményében elérhető eseteket elemeztem.

³⁶⁵ Például Kúria Gfv.30371/2019/4.

³⁶⁶ Wellmann György idevonja a nyilvánvalóan jóerkölcsbe ütközés lehetőségét is, WELLMANN (363. lj.), amely véleményem szerint árnyalandó – lásd e kötet 7.4.1. fejezetében.

³⁶⁷ WELLMANN (363. lj.).

4.2. A MEGSÉRTETT JOGSZABÁLY MINT JOGFORRÁS

Az első distinkció, hogy mely jogszabályba ütközés vagy mely jogszabály megkerülése eredményezi a szerződés semmisségét. A Ptk. 6:95. §-a nem tartalmaz speciális rendelkezést és megszorító szabályt sem abban a tekintetben, hogy mely jogszabály megsértése eredményez semmisséget. A jogszabály alatt ezért az Alaptörvény T) cikk (2) bekezdését értjük, így jogszabály: a törvény, a kormányrendelet, a miniszterelnöki rendelet, a miniszteri rendelet, a Magyar Nemzeti Bank elnökének rendelete, az önálló szabályozó szerv vezetőjének rendelete és az önkormányzati rendelet.³⁶⁸ A jogszabályok értelmezésére és alkalmazására a 2010. évi CXXX. törvény a jogalkotásról és az Alaptörvény T), R), 28. cikkei alkalmazandók. Az e szabályok alapján hatályos jogszabályok megsértése főszabály szerint a szerződés semmisségét eredményezi.

A nemzetközi szakirodalom hangsúlyt helyez az uniós jogi aktusokba ütközés semmisségére. A bírói gyakorlat alapján megállapítható, hogy az uniós jogi követelmények szerint közvetlenül alkalmazandó szabályokba ütközés a szerződés semmisségét eredményezheti.³⁶⁹ A Ptk. záró rendelkezései is megerősítik ezt az értelmezést, mert megállapítják, hogy a Ptk. alkalmazásában jogszabálynak minősül az Európai Unió általános hatályú közvetlenül alkalmazandó jogi aktusa is.³⁷⁰

A bíróság egy eseti döntésében megállapította, hogy az ügyvédi hivatás etikai szabályairól és elvárásairól szóló 5/2008. (XI. 27.) MÜK Szabályzattal módosított 8/1999. (III. 22.) MÜK Szabályzat nem jogszabály, így a felperes és a jogi képviselő közötti megbízási szerződés érvénytelensége jogszabályba ütközés okán nem állapítható meg. Amennyiben a megbízási szerződés a MÜK Szabályzat megsértése mellett törvényi összeférhetlenségi okot is eredményezne, akkor pedig fegyelmi eljárásnak van helye.³⁷¹ A Kúria egy másik döntésben megállapította, hogy egy rendelet mint jogforrás melléklete a jogszabály része, ugyanúgy normatartalmat hordoz, mint a jogszabály bármely más rendelkezése.³⁷²

4.3. A KÖGENS-DISZPOZITÍV SZABÁLY JELENTŐSÉGE

A jogszabályba ütközés vizsgálatánál a következő szempont a norma diszpozitív vagy kögens jellege, azaz a szerződéses rendelkezés a norma diszpozitív vagy kögens rendelkezésébe ütközik. Nyilvánvalóan csak a kögens szabály sérelme eredményezi a

³⁶⁸ Alaptörvény T) cikk (2) bekezdés.

³⁶⁹ Például 1881/2006/EK rendelet; Kúria Pfv.21376/2019/7 [35] bekezdés.

³⁷⁰ Ptk. 8:1. § (2) bekezdés. KISS – SÁNDOR (5. lj.) 130.; WELLMANN (363. lj.).

³⁷¹ Fővárosi Ítéletábra Gf.40367/2018/4. Az ügyvédi megbízással kapcsolatban az Alkotmánybíróság a 3/2021. (I. 7.) AB határozat alapjául szolgáló ügyben az ügyvállalási korlátot megszegő ügyvéddel kötött megbízási szerződés alkotmányossági szempontjait értékelte, amelyben kifejezetten megjelenik a tilos szerződések árnyalt megközelítése. A határozatban megállapított alkotmányos követelmény szerint az eljáró bíróságnak a jogi képviselő meghatalmazását tartalmilag is vizsgálnia kell, és szükség esetén le kell vonnia a perjogi jogkövetkezményeket, de a szerződés semmissége nem lehet jogkövetkezménye az ügyvállalási korlát megszegésének.

³⁷² KGD2015. 49., idézi Kúria Pfv.20875/2020/4.

semmisséget. A diszpozitivitás kérdése álláspontom szerint azonban túlon túl általánosan jelenik meg a normák minősítésével kapcsolatban. A diszpozitivitás kapcsán hangsúlyos, hogy eredendően sem a Ptk. egészére vonatkozik, azaz az egész Ptk. nem diszpozitív. A Ptk.-n kívüli polgári jogi jogszabályok tekintetében pedig még differenciáltabb megítélést kíván.

A Ptk. VI. könyvében foglaltak szerint a szerződéseknek a felek jogaira és kötelezettségeire vonatkozó szabályaitól egyező akarattal eltérhetnek, ha e törvény (azaz a Ptk.) az eltérést nem tiltja.³⁷³ A szakirodalom szerint is e körben van csak lehetőség a feleknek eltérni a Ptk.-tól, így például jogintézményeket meghatározó normáktól a felek nem térhetnek el (Vékás Lajos kiemeli külön az érvénytelenségi okokat, jogkövetkezményeket).³⁷⁴

Véleményem szerint a Ptk.-n kívüli szabályok kifejezetten eltérést engedő szabály hiányában fel sem vetik a kógencia-diszpozitivitás kérdését. Amennyiben nincs a jogszabályban az eltérés lehetőségére utaló szabály, a Ptk.-n kívül általában a feleknek nincs a jogszabálytól egyező akarattal való eltérési lehetősége. Látszólag ezek kógens rendelkezések, mert nem lehet eltérni tőlük, de valójában álláspontom szerint nem is vetik fel a kógencia-diszpozitivitás kérdését, hanem általános kötelező magatartási szabályként, jogszabályként funkcionálnak.³⁷⁵

4.4. A PTK. HORIZONTÁLIS HATÁLYA

A tilos szerződés alkalmazásának nem előfeltétele, hogy az adott polgári jogi norma a Ptk.-ra mint háttérjogszabályra kifejezetten hivatkozzon. Ha egy jogszabály egy jognyilatkozatra a Ptk.-t rendeli kifejezetten alkalmazni, a szerződés érvénytelenségi szabályai megfelelő alkalmazásának nincs akadálya.

A Ptk. 1:2. § szerint a Ptk.-val összhangban kell értelmezni a polgári jogi jogviszonyokra vonatkozó jogszabályokat. A Ptk. e szabálya véleményem szerint a kódex horizontális hatályát teremti meg azzal, hogy speciális jogszabály az általános jogelvék szerint eltérő szabályozást alkothat. Azaz a horizontális hatály értelmezésében azt jelenti, hogy ha egy adott jogi helyzetben a polgári jogi jelleg kimutatható, akkor a Ptk.-t alkalmazni kell, függetlenül attól, hogy a Ptk.-t a polgári jogi jellegű jogviszonyra az adott jogszabály alkalmazni rendeli. Így ha egy törvény polgári jogi jogviszonyt szabályoz, kimutathatók a polgári jogi jellemzők (amelyeket elsősorban a Ptk. I. könyve, szerződéses relációban a VI. könyve rögzít), akkor a Ptk. anélkül vonatkozik rá, hogy az adott jogszabály alkalmazni rendeli-e vagy sem. Az értelmezésem alapja a Ptk. 1:2. §-a, amely habár kiegészítő jellegű szabály, de adott polgári jogi jogviszonyban nem lesz félretehető. Vékás Lajos azon álláspontjával, hogy e szabálynak a jogalkotásra is kifejezetten vonatkoznia kell,³⁷⁶ határozottan egyetértek és elsősor-

³⁷³ Ptk. 6:59. § (2) bekezdés második mondata. Ugyanez irányadó a kötelmek közös szabályaira is. Ptk. 6:1. § (3) bekezdés.

³⁷⁴ VÉKÁS Lajos: „A Ptk. 6:59. § kommentárja” in GÁRDOS – VÉKÁS (szerk.) (364. lj.).

³⁷⁵ Ugyanerre utal WELLMANN (363. lj.), és az ilyen normákat imperatívnak nevezi.

³⁷⁶ VÉKÁS Lajos: „A Ptk. 1:2. § kommentárja” in GÁRDOS – VÉKÁS (szerk.) (364. lj.).

ban jogalkalmazási oldalról teremthető meg ennek a szabálynak az értelme. A kötetben is számos példa látható arra, hogy a speciális jogszabály egyes polgári jogi jogintézményeket koherenzia-avart is meghaladó mértékben is képes félreszabályozni.³⁷⁷

Az értelmezési alapelv e fordulata véleményem szerint egy adott polgári jogi jogviszonyra vonatkozó jogszabály megsértésénél felveti a 6:95. § alkalmazását. A Ptk. 1:2. §-nak akkor van jelentősége, ha egy jogi helyzet minősítésénél felmerül az a kérdés, hogy kifejezett jogszabályi rendelkezés hiányában alkalmazni kell-e megfelelően a Ptk.-t vagy sem. Ha ez kimutatható, a Ptk. 1:2. § alapján megfelelően alkalmazandó adott esetben a szerződés érvénytelenségi szabályrendszere is. A jognyilatkozatokra vonatkozóan ezt az értelmezést erősíti meg a Ptk. 6:10.§-a is, amely szerint a jognyilatkozatra vonatkozó szabályokat – ha a Ptk. eltérően nem rendelkezik – a nem kötelmi jogi jognyilatkozatokra megfelelően alkalmazni kell.

4.5. A SEMMISSÉG *LEX SPECIALIS* MEGÁLLAPÍTÁSÁNAK IDŐBELI HORIZONTJA

A jogszabályba ütközésnél sajátos szempont, hogy mely jogforrások írnak elő semmisséget. A kutatásom során megvizsgáltam, hogy évente hány és milyen jogszabály rendelkezik tilos szerződés alkalmazásáról kifejezett, jogszabályban megállapított változatáról.³⁷⁸ A kutatásban azokat az adatokat vettem figyelembe, amelyekben a jogügylet érvénytelenségét állapítja meg a jogszabály. Az 1. táblázat, illetve az 1. ábra azt mutatja be, hogy törvény vagy más jogforrás hány esetben alkalmazza ezt a szankciót. Az egyes konkrét jogszabályhelyeket e kötet Melléklete tartalmazza.

Az 1. táblázatban az adott évben kibocsátott érvénytelenségi, tilos szerződési esetet előíró szabályokat számoltam össze. Látható, hogy 2020–2021-ben kisebb emelkedés tapasztalható, de véleményem szerintem az összérték nem szignifikánsan magasabb. Ami szembetűnő, és a különleges jogrend léteével magyarázható, hogy a rendeleti előírások száma magasabb, mint korábban, de összeadva a törvényi szabályok szintjével, a szám állandónak tekinthető. Az 1. táblázat azt mutatja, hogy az újabb előírások milyen ütemben keletkeznek.

³⁷⁷ Ilyen volt a 2013. évi CXXII. törvény a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról (Földforgalmi tv.) elővásárlási jogra vonatkozó szabályai, amelyben kúriai jogegységesítésre volt szükség.

³⁷⁸ Kiss és Sándor utal arra, hogy az utóbbi időben (2014) a jogalkotó az értelmezési kérdések elkerülése érdekében egyértelműen kimondja a semmisséget az adott jogszabály megsértése esetére. Kiss – SÁNDOR (5. l.) 132.

1. táblázat. A jogszabályba ütköző szerződés semmisségét előíró szabályok a Ptk. hatályba lépése óta (2023. szeptember 30-ig)

	Törvény	Egyéb jogforrás	Összesen
2023	5	4	9
2022	1	6	7
2021	12	6	18
2020	9	5	14
2019	3	6	7
2018	8	3	11
2017	10	2	12
2016	12	3	15
2015	13	2	15
2014	7	7	14

1. ábra. A jogszabályba ütköző szerződés semmisségét előíró jogszabályok típusok szerint (2023. szeptember 30-ig)

4.6. A PTK. 6:95. § MINT A SZERZŐDÉS ÉRVÉNYTELENSÉGÉT EREDMÉNYEZŐ UTALÓ SZABÁLY

A Ptk. 6:95. § egyik funkciója az, hogy a szerződésekre irányadó jogszabályi rendelkezések megsértésére logikailag alkalmazhatók legyenek a Ptk. szerződés érvénytelenségére vonatkozó szabályai. Ez a tilos szerződési klauzula kapcsolószabály jellege, amire a magyar szakirodalomban³⁷⁹ és a német szakirodalomban³⁸⁰ is találunk utalást. Így a Ptk. 6:95. § alkalmazása megjelenik olyan jogi szituációkban, amelyekben valamely jogforrás a szerződésre vonatkozóan semmisséget állapít meg. Ilyen terület figyelhe-

³⁷⁹ DARÁZS (43. lj.) 21.

³⁸⁰ Lásd e kötet 2.3. pontját.

tő meg a fogyasztóvédelmi rendelkezéseknél, ahol egy speciális jogforrás semmisségi okot állapít meg akár kodifikált tisztességtelenségi okként, akár kógens szabályként.³⁸¹

4.7. A SEMMISSÉG ALKALMAZÁSA MINT GENERÁLIS SZANKCIÓ

A Ptk. a jogszabályba ütköző szerződés semmisségét állapítja meg. A kivétel ez alól, ha a jogszabály más jogkövetkezmenyt fűz hozzá, de a főszabály a semmisség ténye. A magyar gyakorlatra is iránymutató lehet Canaris fentebb idézett megállapítása, hogy ez egy általános vélelem.³⁸² A szerződés jogszabályba ütközése esetén ugyanis nem az igényel magyarázatot, hogy kell-e semmisséggel sújtani a jogszabályba ütköző rendelkezést, hanem az, hogy miért nem. A fordított gondolkodással véleményem szerint a gyakorlatnak is meg kell fordulnia és valójában az szorul indokolásra, ha mégsem kell a szerződés vagy szerződéses rendelkezés semmisségét megállapítani. Így egyfajta vélelemnek, főszabálynak tekinthető a semmisség megállapítása. A szakirodalom alapján is megállapítható, hogy a polgári jogi szabályba ütköző szerződés semmisséget eredményez főszabályként.³⁸³

A semmisség a fentiek alapján a polgári jog szankciója. A jogviszony érvénytelenségének a megállapítása jogterülettől függetlenül hatékony szankcióként lesz alkalmazható a nem kívánt szerződéses gyakorlattal szemben.

4.7.1. VÁLOGATÁS A BÍRÓI GYAKORLATBÓL

Az alábbiakban kiemelek néhány esetet a tilos szerződés bírói gyakorlatából.

A semmisség megállapítására vonatkozó esetek:

- a Ptk. 3:30. § (3) bekezdése értelmében a jogi személy munkavállalója csak az ügyek meghatározott csoportjára nézve ruházható fel a jogi személy képviselőjének jogával. Ha az ügyvezető nem a cégvezetőnek ad a cég általános képviselőjére feljogosító meghatalmazást, az a Ptk. 3:30: § (3) bekezdésébe ütközik;³⁸⁴
- a sportról szóló 2004. évi I. törvény (Sporttv.) alapján amatőr sportolóval sportszerződés csak határozott időre, de legfeljebb egy évre köthető.³⁸⁵ A bírói gyakorlat szerint ennek garanciális jelentősége van: ha az előző sportszerződés lejártá előtt kötnek újabb sportszerződést a sportolóval, akkor sérül az a joga a sportolónak, hogy a szerződés lejártával dönthesse arról, hogy marad-e az érintett sportszer-

³⁸¹ Például Fővárosi Ítéltábla Gf.40141/2017/3.; Pécsi Ítéltábla Gf.40057/2014/7; Kúria Pfv.20585/2020/8.; Kúria Gfv.30074/2019/8.

³⁸² CANARIS (51. lj.). Abban az értelemben, hogy a semmisség alkalmazásához nem kell további feltétel. Annak a vizsgálata igényel magyarázatot, hogy miért nem kell megállapítani a szerződés semmisségét.

³⁸³ KISS – SÁNDOR (5. lj.) 130.; DARÁZS (43. lj.) 23.; WELLMANN (363. lj.).

³⁸⁴ Szegei Ítéltábla Pf.20415/2019/7.

³⁸⁵ Sporttv. 5. § (3) bekezdés.

vezetnél. Azzal, hogy a sportszervezet azelőtt kötött vele újabb szerződést, hogy az előző szerződés lejárt volna, sérült ez a joga a sportolónak. A bíróságok szerint a határozott idejű szerződés garanciális jelentőségű a Sporttv. rendelkezései alapján.³⁸⁶ Az amatőrsportolói szerződés érvénytelenségét a sportszervezet az átigazolás vizsgálatakor jogszerűen vizsgálta;³⁸⁷

- az erdőgazdálkodási haszonbérleti szerződés jogszerű szótöbbséges határozat hiányában jogszabályba ütközik, ezért a Ptk. 6:95. §-a szerint semmis;³⁸⁸
- a lakásbérleti jogviszony felmondására vonatkozó 1993. évi LXXVIII. törvény a lakások és helyiségek bérletére, valamint az elidegenítésükre vonatkozó egyes szabályokról 26. § (1) bekezdése kógens szabály, attól a felek megállapodása nem térhet el;³⁸⁹

A bírói gyakorlat szerint nem lesz semmis a szerződéses rendelkezés:

- a 2007. évi CXXVII. törvény az általános forgalmi adóról (Áfa törvény) alapján az adófizetési kötelezettség a teljesítéssel keletkezik, így az áfa feltüntetésének hiánya nem eredményezi a szerződés érvénytelenségét, ezt a jogkövetkezményt az Áfa törvény sem fűzi az adó feltüntetésének az elmaradásához;³⁹⁰
- a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény 3. § (1)–(2) bekezdéseinek megsértése, az engedély vagy bejelentés nélkül végzett pénzügyi szolgáltatási tevékenység nem vezet a szerződés érvénytelenségéhez;³⁹¹
- a felperes szerint az alperesek célja az ajándékozási szerződés megkötésével a felperes elővásárlási joga gyakorolhatóságának kizárása volt. A bíróság szerint a semmisség megállapításának feltétele, hogy e kizárás jogellenes legyen. A 2006. évi XCVIII. törvény a biztonságos és gazdaságos gyógyszer- és gyógyászatisegédesszék-ellátás, valamint a gyógyszerforgalmazás általános szabályairól (Gyftv.) célja az elővásárlási jogot biztosító rendelkezéseibe ütköző szerződéssel elérni kívánt joghatás megtiltása, ezért az azokat megkerülő megállapodáshoz – a külön jogszabályban előírt jogkövetkezmény alkalmazása mellett – fűződhet a semmisség joghatása is. A jogalkotó az ajándékozás lehetőségét nem zárta ki, az átruházás jogcimeit nem korlátozta. Ezért nem ütközik jogszabályba és nem tilos szerződés. Az ingyenesség önmagában nem alapoz meg jogszabályba ütközést, illetve nem minősül jogszabály megkerülésének;³⁹²
- a Ptk. 3:188. § (2) bekezdése szerint a taggyűlés kizárólagos hatáskörébe tartozik az olyan szerződés megkötésének jóváhagyása, amelyet a társaság a saját tagjával, ügyvezetőjével vagy azok közeli hozzátartozójával köt. A jóváhagyás hiánya

³⁸⁶ Fővárosi Törvényszék P.23355/2018/18.; Kúria Pfv.20887/2020/6.

³⁸⁷ Kúria Pfv.20887/2020/6.

³⁸⁸ Kúria Pfv.21056/2018/10.

³⁸⁹ Kúria Pfv.20990/2020/4.

³⁹⁰ Fővárosi Ítéletábla Gf.40362/2019/7.

³⁹¹ Kúria Gfv.30318/2019/7.

³⁹² Kúria Gfv.30371/2019/4. A Kúria megállapította azt is, hogy az ilyen jellegű korlátozás akár a társasági szerződésben is előírható lett volna, ha az üzletrész kívülállóra történő minden elidegenítéshez a társaság beleegyezését írják elő a tagok. Tekintettel arra, hogy az ilyen ügyletek megelőzésére a korábbi III. rendű alperes tagjainak lett volna jogszabály által biztosított lehetősége, a perbeli ajándékozás nem ütközik nyilvánvalóan a jöerkölsbe.

ugyanis nem teszi sem létre nem jötté, sem érvénytelenné a szerződést, mert az a társaság belső ügye, arra kívülálló harmadik személlyel szemben nem lehet hivatkozni. A Ptk. nem tiltja az ilyen szerződés megkötését, nem is mondja ki azt, hogy jóváhagyás hiányában az ilyen szerződés semmis lenne, és a Ptk. 3:188. § (2) bekezdésében foglalt szabály helyes értelmezésével az sem állapítható meg, hogy a jogszabály célja az ilyen adásvételi szerződéssel elérni kívánt joghatás megtiltása lenne, így a Ptk. 6:95. §-ában szabályozott tilos szerződés esete sem áll fenn;³⁹³

- valamely tevékenység megkezdéséhez és folytatásához előírt hatósági engedély hiánya nem teszi jogszabályba ütközés miatt semmissé a tevékenység folytatása keretében kötött szerződéseket. A Ptk. szerint a szerződés tartalmának jogszabályba ütközése eredményez semmisséget, nem az, ha valamelyik szerződő fél a működésére vonatkozó valamelyik jogszabályi rendelkezést megszegi. Kivéve akkor, ha valamely jogszabály így rendelkezik;³⁹⁴
- az előszerződésben tett kötelezettségvállalással szemben mással történő szerződéskötés nem semmisségi ok, hanem szerződésszegés;³⁹⁵
- a Helyi Építési Szabályzat (HÉSZ) rendelkezéseitől eltérően végzett építési tevékenység következménye nem a szerződés semmissége, hanem építésfelügyeleti bírság kiszabása, építésfelügyeleti intézkedésként a bontás elrendelése, vagy a fennmaradási engedély megadása. Az építésügyi hatósági eljárásra vonatkozó szabályok célja nem a polgári jogi szerződés tartalmára is irányadó szabályozás megalkotása volt.³⁹⁶

4.7.2. KÉT TABU: A SZERZŐDÉS ALANYÁRA ELŐÍRT FELTÉTEL ÉS A JOGSZABÁLY ÁLTAL KIMONDOTT SEMMISSÉG

A bírói gyakorlat szerint a semmisségét alapvetően befolyásolja: az egyik vagy másik fél számára előírt engedély, valamint a semmisség jogszabályi előírása.

Kiss Gábor és Sándor István álláspontja szerint a célzott joghatás szűkebb értelemben a felek által a szerződésben vállalt kötelezettségeket és a kikötött jogokat, azaz a szerződés tartalmát jelenti.³⁹⁷ Véleményük szerint minél távolabb kerülünk a Ptk.-tól, már nemcsak a célzott joghatás hibájában merül ki a jogszabályba ütközés, hanem a szerződő felek személye, a szerződés előkészítése és megkötése körüli szabályok megsértése is relevanciával bírhat.³⁹⁸

Álláspontom szerint a Ptk. sem csak a szerződés tartalmába ütköző rendelkezéseket tekinti semmisnek, hanem, ahogy a szerződés érvénytelenségi szabályait hálózatként bemutatjuk,³⁹⁹ levonható az a következtetés, hogy a tilos szerződési jelleg akár

³⁹³ BH1994. 622.; BH2001. 483., idézi: Fővárosi Ítéltábla Gf.40280/2020/9.

³⁹⁴ Fővárosi Ítéltábla Pf.20160/2021/8.

³⁹⁵ Kúria Pfv.20628/2020/9.

³⁹⁶ Győri Ítéltábla Pf.20016/2022/6.

³⁹⁷ Kiss – SÁNDOR (5. lj.) 132.

³⁹⁸ Kiss – SÁNDOR (5. lj.) 132.

³⁹⁹ Lásd e kötet 7. fejezetében.

a felek személyében rejlő körülményekre, a megkötés körülményeire vonatkozóan is fennáll még kifejezett semmisség kimondásával is.⁴⁰⁰ Azaz véleményem szerint habár a célzott joghatás dogmatikailag egy szűkebb területet jelent, a szerződés tilos jellege általában a szerződéssel kapcsolatban bármely létszakasszal, körülménnyel, szabályllyal kapcsolatban felmerülhet. Ennek oka a szerződésekre vonatkozó szabályozásban egy egyensúlyi helyzet fenntartása, hogy a polgári jogi alapjellemzők: a mellérendeltség, az egyenjogúság, a szerződéses egyensúly fennmaradjon vagy létrejöhön. A célzott joghatás a felek szerződéssel elérni kívánt jogi eredményének is tekinthető, amelynek több feltétele lehet, így a célzott joghatás feltételei között a szerződés érvényessége körében a szerződéshez kapcsolódó elemek széles köre értékelhető.

Az egyik félre kötelező engedély vagy általában valamely feltétel történeti kutatások során is sokszor felmerült.⁴⁰¹ Az egyik vagy másik félre irányuló engedély léte vagy nem léte, másként megfogalmazva, valamely félre irányuló jogszabályi követelmény megsértése a semmisséget eredményezheti. A jogszabály teleologikus értelmezésével lehet megállapítani azt, hogy az adott engedélynek mi volt a funkciója. A vizsgálat módja ebben az esetben az, hogy milyen kihatása van a szerződésre, van-e polgári jogilag releváns jogkövetkezménye. A fentiek alapján látható, hogy az egyik félre irányuló jogszabályi feltételnek védelmi hatása is lehet a másik félre nézve. Ha ez nem mutatható ki⁴⁰² és a jogszabályi feltételnek nincs hatása a szerződésre, akkor a szerződés kivételesen nem lesz érvénytelen.

A jogszabály által kimondott semmisség kérdése véleményem szerint legfeljebb orientáló jelleggel bír ebben a kérdésben. A korábbi bírói gyakorlatban is jelent volt az az álláspont, amely nem attól tette függővé a semmisség alkalmazását, hogy a jogszabály kimondja-e kifejezetten vagy sem.⁴⁰³ A semmisség külön kimondásának Kiss Gábor és Sándor István szerint is csak a polgári jogi szabályokon kívül van jelentősége, a kógens polgári jogi szabályok megsértése akkor is semmisséget eredményez, ha a Ptk. ezt külön nem mondja ki.⁴⁰⁴

A jogszabály által kimondott semmisség kifejezetten a kógens szabály megfogalmazása olyan területeken, ahol a szabályozás diszpozitív. A polgári jog egésze azonban nem és a jogrendszer egésze sem diszpozitív rendelkezésekből áll. Ha a jogszabályba ütközést általános szabálynak tekintjük, akkor a jogszabályi parancsba ütköző rendelkezés semmis lesz. Az általános szabály alkalmazása során teleologikus értelmezéssel fel kell tárni a norma és az adott tilalom tartalmát, majd ezt kell rávetíteni a szerződésre. Ha a kettő között nincs kapcsolat, a szerződés semmissége nem álla-

⁴⁰⁰ Például Ptk. 6:85. § elektronikus szerződéskötési szabályok kógenciája fogyasztó és vállalkozás között, vagy Ptk. 6:15. § (4) bekezdés a meghatalmazás korlátozásának és visszavonásának jogáról való lemondás szabályai kapcsán.

⁴⁰¹ Lásd a kontárszerződésre vonatkozó fejezetet e kötet 3.1.3. pontjában.

⁴⁰² Barta Judit mutat rá, hogy a vállalkozási-tervezési szerződések esetén a tervezői engedély hiánya a közjogi szankciók mellett a szerződésszegés körében értékelendő. BARTA Judit: *A tervezői tevékenység komplex bemutatása, valamint az építészeti, műszaki alkotások és terveik szerzői jogvédelme* (Budapest: Patrocinium 2018).

⁴⁰³ Például BH2012. 220.; BH 2012. 241.; BDT2006. 1450., BDT 2010. 2250.

⁴⁰⁴ Szerintük ez a tilalom kifejezett vagy konkrétan a szerződés tartalmához kapcsolódó lehet. Vö. Kiss – SÁNDOR (5. l.) 129.

pítható meg. Ha azonban akár közvetlen (szerződés tárgya, tartalma), akár közvetett kapcsolat (például a megkötéshez szükséges engedély) is kimutatható, akkor a semmisség alkalmazását nem lehet ab ovo mellőzni.⁴⁰⁵

A tilos szerződés alkalmazásánál az első kérdés, hogy fennáll-e tilalom és az kapcsolatba hozható-e a szerződéssel (különösen, de nem kizárólag a tárgyára, tartalmára vonatkozik-e például). Amennyiben igen, akkor a tilos szerződésnek minősíthetjük és az érvénytelenségi ok fennáll. A jogszabályban megállapított egyedi semmisség általában véve csak orientáló jelleggel bírhat.

4.8. A MÁS JOGKÖVETKEZMÉNY ALKALMAZÁSA

A más jogkövetkezmény értelmezhető egyrészt akként, hogy a Ptk. kógens szabályként meghatároz egy normatartalmat, az attól eltérő szabály helyébe pedig a kógens szabály lép.⁴⁰⁶ Ez is egyfajta jogkövetkezménye a tilos szerződéseknek. A Ptk. is több esetben alkalmazza ezt a megoldást: például a relatív hatálytalanság⁴⁰⁷ az elővásárlási jog megsértése esetén, vagy a kötbér mértékének mérséklését illetően.⁴⁰⁸ Ezekben az esetekben nem semmis az adott kikötés, hanem más polgári jogi jogkövetkezményt rendel a Ptk. alkalmazni.

A más jogkövetkezmény alkalmazásának másik esete, ha a norma az adott jogsértésre kifejezetten előírja valamely szankció alkalmazását és ezenkívül még megállapítja a semmisség alkalmazását.⁴⁰⁹ Ezt jellemzően nem polgári jogi norma, hanem más jogági, jogterületi jogszabályok alkalmazásánál merül fel. Ha a norma megállapítja azt, hogy valamely jogszabályba ütköző szerződés semmis, akkor ebben az esetben a semmisség alkalmazása nem vet fel problémát.⁴¹⁰ Az azonban már igen, ha a semmisséget a jogszabály nem mondja ki. Ehelyütt is hangsúlyozom, egyetértve azzal a jogirodalmi és bírói gyakorlatban is megjelenő⁴¹¹ állásponttal, hogy nem feltétele a semmisségnek az, hogy ezt a jogszabály kifejezetten kimondja, az a semmisség kimondásában hiányában is megállapítható. A Ptk. kifejezett célja volt az, hogy az ilyen esetekre is iránymutatást adjon a jogalkalmazónak, a Ptk. 6:95. § utolsó fordulata ezt erősíti meg törvényi szabállyal.

A szakirodalom szerint a más jogkövetkezmény azt jelenti, hogy maga a szankció jellege teszi szükségtelemmé a semmisség kimondását, nem ugyanarra a jogsérelemre kíván reagálni.⁴¹²

⁴⁰⁵ Ekként értékelte a jogszabálysértéseket a Ptk. előtti bírói gyakorlat is az alábbi ügyekben: BH 2012. 241.; BH 2001. 384.; BH 2012. 220.; BH 2002. 197.; BDT. 2006. 1450.; BDT 2010. 2250. Az ügyek közös jellemzője az, hogy ezek az esetek a Ptk hatályba lépése utáni kúriai gyakorlatban is megjelennek a döntések jogi indokolásában.

⁴⁰⁶ KISS – SÁNDOR (5. lj.) szerint a Ptk. 6:60. § (1) bekezdése is ezt mondja ki: ha jogszabály a szerződés valamely tartalmi elemét kötelezően meghatározza, a szerződés a jogszabály által előírt tartalommal jön létre.

⁴⁰⁷ Győri Ítéletábra Pf.20166/2019/8.

⁴⁰⁸ Ptk. 6:188. §.

⁴⁰⁹ Tpt. 17. § (3) bekezdés.

⁴¹⁰ Erre példa a Kbt. 137. §-a.

⁴¹¹ BH 2012. 220.; BDT 2006. 1450.

⁴¹² KEMENES (7. lj.) 9.; KISS – SÁNDOR (5. lj.) 133.; WELLMANN (363. lj.).

5. A TILOS SZERZŐDÉS MODELLJEI

A tilos szerződés gyakorlatának áttekintése és elemzése során véleményem szerint az esetek három nagyobb csoportba sorolhatók. Az elhatárolási ismérv a csoportok között, a jogszabályba ütközés megállapítása: a bírói mérlegelés tárgya a semmisség megállapítása a jogszabályba ütközés egyedi értékelése alapján, vagy a semmisség csak konkrét, egyedi viszonyban értelmezhető, vagy a semmisség megállapítása mellőzhető.

A három modell:

(1) *az első modell*, egyes jogsértések nevesítése és a mérlegelés kimondása, amelyben a speciális jogszabály nevesít egyes jogsértéseket, de ezenkívül meghagyja a normaértelmezést a bíróság számára arra, hogy egyes további jogsértéseket, amelyeket nem sújt semmisséggel, érvénytelennek nyilvánítson;

(2) *in casibus certis modell*, amelyben kizárólag a törvényi speciális szabály ad lehetőséget a tilos szerződés megállapítására azzal, hogy e törvényi szabályozás hiányában a tilos szerződés minősítés nem lenne megállapítható. Azaz a speciális jogszabály egy *adott, meghatározott* semmisségi okot teremt, és a jogszabály teleologikus értelmezése eredményeként a jogszabálysértés érvénytelenségi jogkövetkezménye csak önállóan értelmezhető és kiterjesztően nem. Ennek egyik esete az, amikor a tilos szerződés olyan szankciós elem, amelyben a polgári jog általános szabályai szerint nem lehetne megállapítani a szerződés érvénytelenségét, arra csak a tilos szerződés tartalmát meghatározó jogszabály ad alapot;

(3) a *redukált modell*ben az ágazati szabályozás kizárja a tilos szerződés megállapítását, valamilyen méltányolható okból. Itt a tilos szerződés megállapításának vagy teljesen hiányzik a jogszabályi feltétele, és más eszköz áll rendelkezésre a jogsértés felszámolásához.

A három modell alapjául szolgáló esetekben a hatályos jogrendszer mutat egy jogszabályváltoztatási dinamikát, azaz a jogalkotó több esetben beavatkozott jogszabályalkotással azért, hogy a modellnek tekintett tartalom legyen az adott joghelyzet értelmezése. A kötetben bemutatom ezt a fejlődési ívet, de hangsúlyozni kívánom, hogy olyan jogértelmezési, teleologikus elveket mutatok be elsősorban, amelyeknek az a célja, hogy a jogi szabályozás mögötti olyan elveket, szempontokat hangsúlyozza, ami szükségtelenné tenné a jogszabályi módosításokat. Azaz a modellnek tekintett jogi

konstrukció eredménye az adott kifejezett, tételes jogi szabályozás hiányában – mint például a társasági szerződés érvénytelenségének a cégbejegyzést követő főszabálykenti kizártsága – is levezethető lenne. A modellek így (1) a bírói mérlegeléstől teszik függővé a norma teleologikus értelmezése alapján a semmisség megállapítását, (2) a semmisség csak *in casibus certis* viszonylatban értelmezhető, azon kívül nincs helye, (3) a semmisség nem állapítható meg az adott esetben (például azért, mert más jogkövetkezményt kell alkalmazni).

A szakirodalomban több kutatás is foglalkozott egyes tilos szerződési alakzatokkal. Így például a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvényben alapján a kartellek semmisségével,⁴¹³ vagy a bűncselekményeket megvalósító magatartások tilos szerződési összefüggésével.⁴¹⁴ A kötetben a modellek alapjául a BHGY-ban kutatott ügyek szolgáltattak alapot, így azokat elemeztem elsősorban, és a korábbi szakirodalmi eredményeket elfogadva, nem ismételt meg az azok alapjául szolgáló kutatásokat.

5.1. NEVESÍTETT JOGSÉRTÉSEK ÉS GENERÁLIS TILALOM: A KÖZBESZERZÉSI SZABÁLYOKBA ÜTKÖZŐ SZERZŐDÉS

A közbeszerzési eljárásnak az állami vagy önkormányzati, illetve közpénzek felhasználásával történő beszerzések hatékony lebonyolításának törvényben meghatározott rendjét tekinthetjük.⁴¹⁵ A beszerzési eljárás eredményeként megkötött szerződés polgári jogi megállapodás, amelyre kétségtől irányadóak más jogági szabályok, de eredendően egy magánjogi kontraktust jelent.⁴¹⁶

A közbeszerzési eljárás eredményeként megkötött szerződés és a tilos szerződési klauzula kapcsán először arra kell választ kapjunk, hogy milyen szerződésnek tekinthető ez a megállapodás? Véleményem szerint a közbeszerzési eljárás eredményeként megkötött szerződés polgári jogi szerződés. A közbeszerzési jogszabályok az eljárás eredményeként megkötött szerződés polgári jogi jellegét igazából sohasem vitatták. A polgári jogi szakirodalomban azonban vitatott volt a szerződés minősítése.⁴¹⁷

⁴¹³ DARÁZS (311. lj.)

⁴¹⁴ KEMENES (44. lj.); KISS – SÁNDOR (5. lj.).

⁴¹⁵ BOROS Anita – TÁTRAI Tünde: *Közbeszerzés kommentár* (Budapest: Complex 2011) 17. Széles értelemben véve az állam vásárlásait jelenti. Vö. Walter FRENZ: *Handbuch Europarecht, Band 3 Beihilfe- und Vergaberecht* (Berlin–Heidelberg: Springer 2007) 530.

⁴¹⁶ Más megfogalmazásban az állami pénzeszközökből történő beszerzést jelenti. Vö. FARKAS Csaba – KASZA Péter: „A közbeszerzés hazai szabályozásának fejlődése” *Acta Juridica et Politica* 2005/6. 3–29.; KEMENES (7. lj.) 15. Ellenben közigazgatási szerződésnek minősíti MOLNÁR Miklós: „A közbeszerzési jogorvoslatok néhány szervezeti és hatásköri aspektusa (megjegyzések a »bírói modell« kérdéséhez)” in FAZEKAS Marianna – NAGY Marianna (szerk.): *Libri Amicorum – Tanulmányok Berényi Sándor tiszteletére* (Budapest: Eötvös 2010) 274–276. A szerződés eltérő jegyeit foglalja össze BOROS – TÁTRAI (415. lj.) 379–380. A közbeszerzési szerződésre vonatkozó tételes szabályokat összefoglalóan lásd KÉRI Krisztina: „A közbeszerzési szerződések jellemzői I.” *Közbeszerzési Szemle* 2017/11.; KÉRI Krisztina: „A közbeszerzési szerződések jellemzői II.” *Közbeszerzési Szemle* 2018/2.

⁴¹⁷ Összegezve lásd JUHÁSZ Ágnes: *A közbeszerzésről másképpen* (Szeged: Lectum 2013) 187–188.; PAPP Tekla: „A közbeszerzési szerződés tipizálása” *Közbeszerzési Értesítő Plusz* 2020/4. 47–58.

A zavaró tényező, amely helytelenül minősíti a szerződést vegyes jogáginak vagy közjogi szerződésnek: a partnerválasztási eljárás jellege. Véleményem szerint a probléma megoldását a partnerválasztási eljárási hatásainak a szerződés jellemzői alapján történő vizsgálata jelentheti.

A Ptk. rögzíti a szerződés megkötésének formáit, melyek között szerepel a versenyeztetési eljárás általános típusa is.⁴¹⁸ A versenyeztetési eljárás speciális formájának tekinthető a közbeszerzési eljárás⁴¹⁹ is, amelynek csak akkor van a szerződés minősítésére hatása, ha a szerződés jellegén is kimutatható specialitás. A közbeszerzési eljárás – és általában a közszféra beszerzései – nem módosítanak lényegesen a szerződés tartalmán. A közbeszerzési törvény a szerződés biztosítékainak formáira, módosítására, a szerződés teljesítésére tartalmaz speciális előírásokat. Ezek az előírások azonban nem változtatnak dominánsan a megállapodás polgári jogi jellegén. A legegyszerűbben úgy lehetne szemléltetni és bizonyítani a megállapodások polgári jogi jellegét, ha a szerződéskötési eljárást leválasztjuk a megállapodásról.⁴²⁰ A szerződések így az árubeszerzés esetén adásvételi, vállalkozási szerződést, az építési beruházás vállalkozási szerződést jelentente etc. Sem a beszerzés tárgya, sem a tartalma nem mutat olyan specialitást a polgári jogi szerződésekhez képest, amely a polgári jogi szerződési minősítést megváltoztatná. Igaz azonban az, hogy a közbeszerzési jogszabályok tartalmazzanak előírást a tartalomra nézve is: ezeket összefoglalóan úgy minősíthetjük, hogy mindegyik alapvetően azt célozza, hogy ne sérüljenek a közbeszerzés előírásának céljai és indokai.⁴²¹

A polgári jogi szerződés melletti másik álláspont a közigazgatási szerződési minősítés lehetne. A közigazgatási perendtartásról szóló 2017. évi I. törvény hatálya kiterjed a közigazgatási szerződésekre is.⁴²² A közbeszerzési eljárás eredményeként megkötött szerződést a jogalkotó nem minősítette közigazgatási szerződésnek, így a fenti érveket ezzel kiegészítve megállapíthatjuk, hogy a közbeszerzési eljárás eredményeként megkötött szerződés polgári jogi megállapodás.⁴²³

⁴¹⁸ Ptk. 6:74–76. §§.

⁴¹⁹ Más forma is van: például a koncessziós eljárás.

⁴²⁰ Ilyen elhatárolási ismérv valójában a beszerzési értékhatár is, azaz csak olyan szerződések és beszerzések tartoznak főszabály szerint a Kbt. hatálya alá, amelyek a jogszabályi értékhatárt elérik vagy meghaladják.

⁴²¹ Ilyenek a biztosítékok rendszere, a teljesítésben részt vevő személyekre vonatkozó korlátok módosításra vonatkozó követelmények. Ezek célja átfogóan az, hogy a közbeszerzési eljárás eredményeként nyertes ajánlattevő teljesítse a szerződést az ajánlatában foglaltak szerint, például olyan szakember, aki a különleges szakértelme miatt nyerte meg az eljárást; vagy a szerződés módosítása ne eredményezze azt, hogy az eredetileg megkötött szerződés tartalma úgy változik, hogy az már valójában új közbeszerzési eljárást indokolna. Vö. Kbt. 130–144. §§.

⁴²² 2017. évi I. törvény 4. § (3) bekezdés d) pont és (7) bekezdés 2. pont. Például ilyen a településrendezési szerződés.

⁴²³ 2017. évi CLXXXVI. törvény 68–75. §§-aihoz fűzött indokolás.

5.1.1. A KÖZBESZERZÉSI ELJÁRÁS HATÁSA A SZERZŐDÉSRE

A közbeszerzési eljárás során kötött szerződés fentebbi minősítése a problémát részben megoldja. Ha elfogadjuk azt, hogy a közbeszerzési eljárás a szerződés jellemzőin nem változtat, akkor adódik a kérdés, hogy a közbeszerzési eljárás szabályainak van-e hatása a szerződésre? A tilos szerződés dogmatikai kritériumai ugyanis arra vonatkoznak, hogy valamely szerződéses rendelkezés kógens szabályba ütközzön. Ha a közbeszerzési eljárás nem terjed ki a szerződés tartalmára, akkor nehéz olyan szabályt találni, amely a szerződés semmisségét eredményezheti. Itt azonban további megállapítást kell tennünk. Ha a Ptk. 6:95. § azon fordulatát elemezzük, miszerint „ha a jogszabály célja a szerződéssel elérni kívánt joghatás megtiltása”, akkor felmerülhet az is, hogy a szerződés semmissége alkalmas szankció arra, hogy a célzott joghatástól fozsuk meg a szerződést.

Véleményem szerint a közbeszerzési eljárás egésze tekinthető egy speciális versenyeztetési eljárásnak, azaz egy szerződéskötési eljárásnak, melynek a célzott joghatása a szerződés megkötése és teljesítése. A közbeszerzési eljárás összességében egy garanciarendszer arra, hogy a közbeszerzési törvényben foglaltnak megfelelő ajánlattevővel kössön az ajánlatkérő szerződést. Ha ebből az aspektusból nézzük a problémát, akkor megállapíthatjuk, hogy a közbeszerzési eljárás egyes szabályainak megsértése a szerződés semmisségét eredményezheti. A közbeszerzési eljárás végső célja a szerződés megkötése, így az ahhoz szükséges előfeltételek teljesítése, a megfelelő partner, a megfelelő ajánlat kiválasztása mind lényegesen kapcsolódik a megkötött szerződéshez.

5.1.2. A SZERZŐDÉS ÉRVÉNYTELENSÉGE A KÖZBESZERZÉSI SZABÁLYOK UNIÓS JOGI OLDALÁRÓL

Az Alaptörvény XXVIII. cikk (7) bekezdése a tisztességes eljáráshoz való jog részeként deklarálja a jogorvoslathoz való jogot. A jogorvoslat tágabb értelemben az érdemi határozatok tekintetében a más szervhez vagy magasabb fórumhoz fordulás lehetőségét jelenti. A jogorvoslathoz való jog a közbeszerzések területén is egy kiemelten fontos kérdés. Azonban a jogorvoslathoz való jog itt feszebb eljárásjogi rendszerben érvényesül a közbeszerzés jellegéből adódóan. A közbeszerzési eljárás szabályai döntően uniós jogi szabályokon alapulnak, kivételt képez ez alól általában véve a jogorvoslat, amelynek az irányelvi szabályai minimum célokat határoznak meg.⁴²⁴

Az Európai Unió nem rendelkezik primer jogforrásban a közbeszerzésekről, azonban az egyes alapszabadságokkal való közvetett kapcsolat kimutatható, és a közbeszerzési szabályok létjogosultsága onnan eredeztethető.⁴²⁵ Az, hogy az Európai Unió

⁴²⁴ A téma részletes áttekintését adja SZINI Katalin: „A jogorvoslati eljárásokra vonatkozó közösségi közbeszerzési irányelvek az Európai Unió Bíróságának joggyakorlatában” *Közbeszerzési Szemle* 2011/3. 42–49.

⁴²⁵ FRENZ (415. lj.) 533. Más szerzők közvetlenül ebben látják a közbeszerzések alapját, lásd Thomas OPPERMANN – Claus Dieter CLASSEN – Martin NETTESHEIM: *Europarecht* (München: C.H. Beck 2011)

szabályozza a közbeszerzési eljárásokat, szoros összefüggésben van azzal, hogy az EU GDP-jének jelentős részét jelenti (megközelítőleg 14 %-át) a közbeszerzés keretében megvalósuló pénzmozgás.⁴²⁶ Az Európai Unió másodlagos jogforrásai, a közbeszerzésekkel kapcsolatos irányelvek adnak iránymutatást a jogorvoslati rendszerrel kapcsolatban, amellyel összefüggésben általánosságban megfogalmazható, hogy tág teret hagynak a tagállami jogalkotóknak.⁴²⁷

A 89/665/EGK irányelv⁴²⁸ rendelkezett először kifejezetten a jogorvoslati eljárásokról. Ezen direktíva deklarálta, hogy a jogorvoslati eljárások szabályozása a jogsértések gyors kezelése miatt különösen indokolt, továbbá azért, hogy ne sérüljön a verseny tisztasága, és egyéb, a közbeszerzési eljárás során preferált szempont. Az irányelv koncepcionálisan két cél elérése érdekében fogalmazott meg rendelkezéseket: a felmerült jogsértések gyors megoldására, valamint a minden érintett felet megillető vagyoni kompenzációra.⁴²⁹ Azonban a szerződésekre vonatkozóan csupán két utalást találunk: az irányelv szerint a szerződéskötési eljárásokban a jogorvoslati eljárásoknak nem kell alapvetően felfüggesztő hatályúnak lenniük, azaz a szerződés megkötését főszabály szerint nem kell befolyásolnia.⁴³⁰ Emellett az irányelv akként fogalmazott, hogy a jogorvoslatoknak a szerződésre kifejtett hatásait a nemzeti jog határozza meg, azaz ebben a kérdésben a tagállami, nemzeti jog az irányadó.⁴³¹

A 92/13/EGK irányelv⁴³² a szankciók tekintetében kifejezetten a pénzüsszeg megfizetését helyezte középpontba. Az irányelv 2. cikk (6) bekezdése kimondta, hogy a jogsértések szankcionálásának a szerződés odaitélése után megkötött kontraktusra kifejtett hatásait a nemzeti jog határozza meg. Továbbá – kivéve azt az esetet, amikor egy határozatot a kártérítés megítélését megelőzően meg kell semmisíteni – egy tagállam rendelkezhet úgy, hogy egy szerződés-odaitélést követő szerződéskötés után a jogorvoslati eljárásokért felelős testület hatásköre csak a kártérítésnek a jogsértés károsultja részére történő megítélésére korlátozódik.⁴³³

A két jogorvoslati irányelv a szerződésekkel kapcsolatban nem tartalmazott kötelező megállapítást, a jogsértéseket az irányelvek lényegében két irányba mutatva kezelték: a jogsértő által fizetett pénzüsszeg mint büntetés kiszabása, emellett a kártérítés teljesítése a sérelmet szenvedő fél részére.⁴³⁴

385.; Bernhard RASCHAUER: *Grundris des Österreichischen Wirtschaftsrechts* (Wien: Manzsche 2010) 393.

⁴²⁶ OPPERMANN – CLASSEN – NETTESHEIM (425. lj.) 385.

⁴²⁷ FRENZ (415. lj.) 590.; MOLNÁR (416. lj.) 267.

⁴²⁸ A Tanács 89/665/EGK irányelve (1989. december 21.) az árubeszerzésre és az építési beruházásra irányuló közbeszerzési szerződések odaitéléseivel kapcsolatos jogorvoslati eljárás alkalmazására vonatkozó törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezések összehangolásáról.

⁴²⁹ A jogorvoslatihoz való jog az ajánlatkérőt is megilleti. Európai Bíróság C-570/08, ECLI:EU:C:2010:301.

⁴³⁰ Ez nem a szerződést érintő jogorvoslatlaltal kapcsolatban fordul elő elsősorban, de véleményem szerint a szerződés megkötésére is kihathat.

⁴³¹ 89/665/EGK Irányelv 2. cikk (6) bekezdés.

⁴³² A Tanács 1992. február 25-i 92/13/EGK irányelve a vízügyi, energiaipari, szállítási és távközlési ágazatokban működő vállalkozások beszerzési eljárásairól szóló közösségi szabályok alkalmazására vonatkozó törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezések összehangolásáról.

⁴³³ 92/13/EGK Irányelv 2. cikk (6) bekezdés.

⁴³⁴ Az Európai Bíróság a C-314/09. sz. ügyben (ECLI:EU:C:2010:567) megállapította, hogy az irányelvekkel ellentétes az olyan nemzeti szabályozás, amely az ajánlatkérő jogsértésén alapuló kártérítés fel-

A 2007/66/EK irányelv⁴³⁵ jelentős mértékben módosította a jogorvoslati rendelkezéseket, amely a két közbeszerzési direktíva⁴³⁶ hatékony végrehajtása érdekében az addig felmerült jogorvoslati problémák megoldását, és az eszközök megerősítését célozta.⁴³⁷ Az irányelv a korábbi két jogszabály által felvetett problémákat is hivatott volt megoldani, valamint új szabályokat is tartalmazott.⁴³⁸

A 2007/66/EK irányelv megállapította, hogy a közbeszerzési jogsértésekkel szemben az érvénytelenség a legsúlyosabb szankció.⁴³⁹ Ez a megállapítás már a preambulumban megfogalmazást nyer, ugyanis ez az a szankció, amely a verseny helyreállításának és új üzleti lehetőségek kialakításának a leghatékonyabb módját jelenti azon gazdasági szereplők számára, akiket jogellenesen megfosztottak a versenyben való részvétel, az ajánlattételi lehetőségüktől.⁴⁴⁰ Az irányelv fenntartotta azt a korábbi rendszert, hogy a szerződés megkötése utáni jogorvoslatok tekintetében a nemzeti jog az irányadó.⁴⁴¹ Így magában az eljárási módszerben nem jelentett újítást, azonban az érvénytelenséggel kapcsolatban az irányelv megállapította, hogy a jogbiztonság miatt észszerű minimum jogvesztési határidőt kell előírni a szerződés érvénytelené nyilvánítására irányuló kérelmek elbírálásánál. Az érvénytelenséggel kapcsolatban deklarálásra került az is, hogy a jogkövetkezmények alkalmazása nem automatikus, hanem azt egy független jogorvoslati szervnek kell megállapítania, illetve ilyen szerv döntésén alapulhat.

A 2007/66/EK irányelv – bár eljárási szabályt nem tartalmazott – meghatározta azokat a kritériumokat, amelyek a szerződés érvénytelenségét okozhatják. Az irányelv rögzítette, hogy a szerződések jogellenes, közvetlen odaítélésének⁴⁴² esetét eredendően érvénytelennek kell tekinteni,⁴⁴³ és bizonyos feltételek⁴⁴⁴ megvalósulása

tételül szabja a jogsértés vétkes jellegét, beleértve azt is, ha e szabályozás alkalmazásának alapja az ajánlatkérő vétkességének vélelme, valamint az, hogy az ajánlatkérő nem hivatkozhat az egyedi képességekre és ebből következően az állítólagos jogsértés szubjektív felróhatóságának a hiányára.

⁴³⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 2007/66/EK irányelve (2007. december 11.) a 89/665/EGK és a 92/13/EGK tanácsi irányelvnek a közbeszerzési szerződések odaítélésére vonatkozó jogorvoslati eljárások hatékonyságának javítása tekintetében történő módosításáról.

⁴³⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 2004/17/EK irányelve (2004. március 31.) a vízügyi, energiaipari, közlekedési és postai ágazatban működő ajánlatkérők beszerzési eljárásainak összehangolásáról, valamint az Európai Parlament és a Tanács 2004/18/EK irányelve (2004. március 31.) az építési beruházásra, az árubeszerzésre és a szolgáltatásnyújtásra irányuló közbeszerzési szerződések odaítélési eljárásainak összehangolásáról.

⁴³⁷ 2007/66/EK Irányelv Preambulum (1), az irányelvet csak a hatályba lépése után indult eljárásokban lehet alkalmazni. Európai Bíróság C-348/10, EU:C:2011:721.

⁴³⁸ Bevezette például a szerződéskötési moratórium szabályait.

⁴³⁹ Alapjában véve érvénytelen például a de facto szerződés. JUHÁSZ Ágnes: *A közbeszerzések közösségi és nemzeti jogi szabályozása – magánjogi elemek a közbeszerzési szerződésre vonatkozó rendelkezések körében. PhD-értekezés* (Miskolc: Miskolci Egyetem 2011) 222–223.

⁴⁴⁰ 2007/66/EK irányelv Preambulum (14).

⁴⁴¹ 2007/66/EK irányelv 2. cikk (6) bekezdés.

⁴⁴² A Bíróság a közbeszerzésre vonatkozó közösségi jognak az ajánlatkérő általi legsúlyosabb megsértésének minősítette. 2007/66/EK irányelv Preambulum (13).

⁴⁴³ A 2007/66/EK irányelv értelmében közvetlen odaítélésnek minősül minden olyan szerződés odaítélése, amellyel kapcsolatban az Európai Unió Hivatalos Lapjában előzetesen nem tettek közzé a 2004/18/EK irányelv szerinti hirdetményt. Ez megegyezik a 2004/17/EK irányelv szerinti hirdetmény közzététel nélküli eljárással.

⁴⁴⁴ Vö. 2007/66/EK irányelv Preambulum (18).

esetén ugyanilyen megítélés alá esik a szerződéskötési moratórium megsértése is. A 2007/66/EK irányelv kifejezetten érvénytelenségi okként határozta meg:

(a) amennyiben az ajánlatkérő a közbeszerzési eljárást megindító hirdetmény előzetes, az Európai Unió Hivatalos Lapjában való közzététele nélkül ítél oda szerződést úgy, hogy a 2004/18/EK irányelv alapján ez nem volt megengedhető.⁴⁴⁵ A szerződés azonban nem érvénytelen, amennyiben az ajánlatkérő úgy ítéli meg, hogy a szerződésnek hirdetmény közzététele nélkül történő odaítélését a 2004/18/EK irányelv megengedhetővé teszi, önkéntes előzetes átláthatóságra vonatkozó hirdetményt tett közzé az Európai Unió Hivatalos Lapjában (amelyben kinyilvánítja a szerződés megkötésére vonatkozó szándékát), és a szerződést nem kötötték meg az utóbbi hirdetmény közzétételét követő naptól számított legalább tíz naptári nap lejártá előtti;

(b) a szerződéskötési moratórium szabályait megszegték, amennyiben ez a jogsértés a jogorvoslatot kérelmező ajánlattevőt megfosztotta a szerződéskötést megelőző jogorvoslat lehetőségétől, amennyiben az ilyen jogsértés a 2004/18/EK irányelv megsértését is jelenti, ha ez a jogsértés hatással volt a jogorvoslati kérelmet benyújtó ajánlattevőnek a szerződés megszerzésére vonatkozó esélyeire.⁴⁴⁶

A tagállamok a két kategóriát ebben a formában kötelesek alkalmazni, szabályozni. A kivételek közül egyetlenegy ok került megfogalmazásra, amely lehetőséget adott a tagállamoknak arra, hogy ne alkalmazzák. A nemzeti jogalkotó ugyanis rendelkezhetett úgy, hogy az ajánlatkérőtől független jogorvoslati szerv nem nyilváníthat érvénytelennek egy szerződést annak ellenére, hogy azt az irányelvben említett indokok alapján jogellenesen ítélték oda. Ennek feltétele, ha a jogorvoslati szerv valamennyi lényeges szempont megvizsgálását követően úgy ítélje meg, hogy valamely általános érdekekkel kapcsolatos kiemelkedően fontos indok miatt hatályban kell tartani a szerződést.⁴⁴⁷ Az irányelv alapján a szerződés érvényességéhez fűződő gazdasági érdekek kizárólag akkor tekinthetők kiemelkedően fontos indoknak, ha kivételes körülmények között az érvénytelenség aránytalan következményekkel járna, azonban az adott szerződéshez közvetlenül kapcsolódó gazdasági érdekek nem tekinthetők az általános érdekekhez kapcsolódó kiemelkedően fontos indoknak.⁴⁴⁸ A szabály alapján így a tagállamok meghatározhatnak olyan körülményeket, érdekeket, indokokat, amelyek adott esetben nem eredményezik a szerződés érvénytelenségét, annak ellenére, hogy közbeszerzési jogsértés valósult meg.

A 2007/66/EK irányelv így *expressis verbis* olyan jogsértéseket határozott meg, amelyekhez a legsúlyosabb szankciót, az érvénytelenséget fűzte; valamint ehhez kapcsolódóan kivételeket határozott meg, köztük egy olyan kivételt is, amelyet a tag-

⁴⁴⁵ A 2007/66/EK irányelv 2b. cikk (4) bekezdésében foglalt kivételekkel.

⁴⁴⁶ Ideértve az irányelv által felvetett harmadik okot is, amely szintén a szerződéskötési moratórium szabályainak megszegését jelenti. Vö. 2007/66/EK irányelv 2b. cikk c) pont, és az ez alóli kivételek: 2d cikk (5) bekezdés.

⁴⁴⁷ Ebben az esetben a tagállamoknak alternatív szankciókat kell alkalmazniuk.

⁴⁴⁸ A szerződéshez közvetlenül kapcsolódó gazdasági érdekek magukban foglalják többek között a szerződés késedelmes teljesítéséből eredő költségeket, az új közbeszerzési eljárás indításához kapcsolódó költségeket, a szerződést teljesítő gazdasági szereplő megváltozását, valamint az érvénytelenségből eredő jogi kötelezettség költségeit.

államok nem kötelesek alkalmazni.⁴⁴⁹ Az irányelv ezenkívül megállapította, hogy az alaki követelmények egyéb megsértései esetén a tagállamok úgy ítélték meg, hogy az érvénytelenség nem a megfelelő jogkövetkezmény, és ilyen esetekben alternatív szankciókat kell előírniuk.⁴⁵⁰

A 2007/66/EK irányelv úgy rendelkezett, hogy a szerződés érvénytelenségének megállapításából fakadó jogkövetkezményeket a nemzeti jogszabályok határozzák meg, és az irányelvtől szigorúbb jogkövetkezményeket is alkalmazhatnak.⁴⁵¹ A tagállamok ezek alapján előírhatják például valamennyi szerződéses kötelezettség visszamenőleges hatályú megszüntetését vagy a még teljesítendő kötelezettségekre korlátozhatják a megszüntetés hatályát. Az irányelv ezzel kapcsolatban kötelezően annyit ír elő, hogy az érvénytelenségre vonatkozó szabályok meghatározásakor azt a célt kell szem előtt tartani, hogy a felek szerződésből eredő jogainak és kötelezettségeinek érvényesítése és teljesítése megszűnjön.⁴⁵²

Emellett lehetőséget kell biztosítani alternatív szankciók alkalmazására is. Ez fennállhat abban az esetben, ha az alkalmazásukat kivételes körülmények, kiemelkedően fontos indokok elismerése alapozza meg. Az alternatív szankciók kizárólag az ajánlatkérőtől független szervnek befizetendő bírság kiszabására vagy a szerződés időtartamának lerövidítésére korlátozhatók.⁴⁵³ Az alternatív szankciók részleteit és alkalmazásuk szabályait azonban a tagállamok határozzák meg.

Az Európai Unió közbeszerzési szabályai a szerződés érvénytelenségét a legsúlyosabb szankciónak minősítik, megállapítanak különös semmisségi okokat, amelyeket kötelező alkalmazni a tagállamokban; azonban az uniós jog ezeken kívül nem tartalmaz előírást arra nézve, hogy a semmisséget milyen eljárás keretében kell megállapítani, valamint milyen jogkövetkezményt kell alkalmazni. Ezáltal a tagállamoknak igen tág tere van a szerződéssel kapcsolatos jogorvoslati szabályok kialakításában.⁴⁵⁴

5.1.3. A TILOS SZERZŐDÉS SZABÁLYAINAK ALKALMAZÁSA A»KÖZBESZERZÉSI TÖRVÉNY VÁLTOZÁSAIN KERESZTÜL

A közbeszerzési szabályokba ütköző szerződés érvénytelenségével⁴⁵⁵ kapcsolatban megállapítottuk azt, hogy a szerződés érvénytelensége az egyik legsúlyosabb szankció a közbeszerzési jogban. Érdemes áttekinteni ezt követően azt, hogy a közbeszerzési jogszabályok változásai hogyan jutottak el a mai megoldásig. Ez mintaként szol-

⁴⁴⁹ Ez a kivétel – előljáróban – a Kbt. megfogalmazásában a kiemelkedően fontos közérdekre való hivatkozást jelenti.

⁴⁵⁰ 2007/66/EK irányelv Preambulum (19).

⁴⁵¹ 2007/66/EK irányelv 2. cikk (7) bekezdés, Preambulum (20).

⁴⁵² 2007/66/EK irányelv Preambulum (22).

⁴⁵³ 2007/66/EK irányelv Preambulum (19).

⁴⁵⁴ A bíróságnak az uniós jogon alapuló magyar jogszabály értelmezésénél figyelembe kell vennie az áttünetés alapjául szolgáló irányelvi célkitűzéseket. KJD 2019. 15.

⁴⁵⁵ Más érvénytelenségi okkal: ez a színtelt szerződés. Lásd FERENCZ Nándor: „Közbeszerzési eljárások leplezett szerződéssel megvalósított mellőzésének esetjoga” *Közbeszerzési Szemle* 2018/3.

gálhat a jogalkotónak arra, hogy az egyes szabályozási koncepciók hiátusai vagy a jogpolitikai irány kijelölésének hiánya milyen negatív eredményre vezet.

Az első közbeszerzési törvény (a közbeszerzésekről szóló 1995. évi XL. törvény) tartalmazta, hogy a közbeszerzési eljárás alapján megkötött szerződésekre, a Kbt.-ben foglalt eltérésekkel, a Ptk. rendelkezéseit kell alkalmazni.⁴⁵⁶ Az érvénytelenség kapcsán a Kbt. nem tartalmazott szabályokat. A Ptk. akkor hatályos azon rendelkezéséből levezetve, hogy „semmis az a szerződés, amely jogszabályba ütközik [...] kivéve, ha ahhoz a jogszabály más jogkövetkezményt fűz”, a bírói gyakorlat a Kbt. szankciórendszerét alkalmazta, viszont a tilos szerződés kategóriáját nem.⁴⁵⁷

Az 1995. évi Kbt.-t módosító 1999. évi LX. törvény célja az indoklás szerint a gyakorlatban felmerülő jogalkalmazási kérdések és pontatlan törvényi megfogalmazások helyesbítése volt. A törvény a Közbeszerzési Döntőbizottság által alkalmazható szankciók közé beiktatta, hogy a Kbt. szerinti jogkövetkezmények alkalmazása nem zárja ki a Ptk. tilos szerződésekre irányadó érvénytelenségi ok megállapítását.⁴⁵⁸ Ezt követően a bíróság megállapíthatta a szerződés semmisségét a közbeszerzési szabályok megsértése miatt, azonban – a 4/1999. PJE jogegységi határozat alapján – a szabály megsértésének súlyát kell értékelni; amennyiben ez a szerződésre kihatott és súlyos szabályszegés volt, megállapítható a szerződés semmissége. A bírói gyakorlat ezt követően már megállapíthatta, hogy a közbeszerzési eljárás mellőzése vagy általában a jogsértés a közbeszerzési eljárásban kihathat a szerződésre.⁴⁵⁹

5.1.3.1. A SEMMISSÉG MEGÁLLAPÍTÁSÁNAK ELJÁRÁSJOGI SZÜKÍTÉSE

Az 1995. évi törvényt 2003-ban egységes, új kódex váltotta fel (a közbeszerzésekről szóló 2003. évi CXXIX. törvény), amelynek indoka az Európai Unió vonatkozó irányelveinek hatálybalépése volt. A témánk szempontjából a korábbi feltételek nem változtak, azonban az érvénytelenség kapcsán új feltételt írt elő a jogszabály A 2003. évi Kbt. alapján a közbeszerzésre, illetőleg a közbeszerzési eljárásra vonatkozó jogszabályok megsértésére alapított bármely polgári jogi igény érvényesíthetőségének feltétele, hogy a Közbeszerzési Döntőbizottság,⁴⁶⁰ vagy – a Közbeszerzési Döntőbizottság határozatának felülvizsgálata során – a bíróság a jogsértést jogerősen megállapítsa.⁴⁶¹ A 2003. évi Kbt. a semmisség megállapításának jogi előfeltételeként a közbeszerzési jogsértést megállapító döntést írta elő. A törvény indokolásának fő érve az volt, hogy a közbeszerzések döntésének véglegességét lehet ezzel elősegíteni. Enélkül ugyanis

⁴⁵⁶ 1995. évi XL. törvény 1. § (8) bekezdés.

⁴⁵⁷ BH 2001. 28.

⁴⁵⁸ 1. Kbt. 88. §, módosította az 1999. évi LX. törvény.

⁴⁵⁹ Pécsi Ítéltábla Gf.IV.30.143/2009/8.; BH 2001. 28. (EBH 2000. 342. számon elvi döntésként is köz-zétéve); Legfelsőbb Bíróság Pfv.VIII.21.652/2009/7.

⁴⁶⁰ A testület független, országos hatáskörrel rendelkező szerv, feladata a közbeszerzésekkel és a tervpályázati eljárásokkal kapcsolatos jogsértő vagy vitás ügyek miatti jogorvoslat intézése. Döntéseit bíróság vizsgálja felül.

⁴⁶¹ 2003. évi Kbt. 350. §, valamint a hatályos szabályok szerint is. KJD 2023. 4. A szabály a bírói gyakorlat által megerősítve nem ütközik az uniós jogba. KJD 2019. 6.

az eljárás lezárása után az általános polgári jogi határidők alkalmazásával bizonytalanság állhat elő abban a tekintetben, hogy évekkal az eljárás lezárása után is megállapítható legyen a szerződés semmissége.⁴⁶²

Az alapvető kérdés az, hogy elfogadható-e a miniszteri indokolásban megfogalmazott érv, amely szerint a közbeszerzési szabályok megsértésére alapított igény érvényesítésének előfeltétele a Közbeszerzési Döntőbizottság előtti eljárás lefolytatása és a jogszabálysértés jogerős megállapítása. Az egyik elfogadható indok, hogy észszerűnek tűnik, ha az értelmezési keretek és a gyakorlati álláspontok kialakítása egyetlen szervezethez kapcsolódik, és nem a polgári bíróságnak kell minden egyes esetben a közbeszerzés szabályait értelmezni, adott esetben közbeszerzési kontextusba helyezni a jogsértést. Ehhez kapcsolódóan elfogadható az is, hogy olyan helyzet is előállhat, amely azt eredményezi, hogy a fél nem jogorvoslati eljárást, hanem a szerződés érvénytelensége iránti pert kezdeményez, amelyben lényegében a jogszabály megsértését értékeli majd a bíróság.

A másik méltányolható indok az, hogy a jogszabályok „megvédik” a szerződést az indokolatlan, eljárást akadályozó jogorvoslati kérelmek benyújtásától. Erre külön utal a miniszteri indokolás utolsó fordulata, azonban ezzel kapcsolatban felvetődik a kérdés, hogy ez a védelem mennyiben áll arányban más hasonló jogintézmények által eszközöltekkel. A bírói gyakorlat a fenti feltételt abszolút eljárásjogi feltételként értelmezi és értelmezte.⁴⁶³ A feltételt azóta minden Kbt. fenntartotta – kivéve, ha Közbeszerzési Hatóság hatósági ellenőrzés körében észleli –, így a közbeszerzési eljárásokra vonatkozó szabályok megsértésére alapított, ide értve a szerződés érvénytelenségével kapcsolatos eljárásokat is,⁴⁶⁴ polgári jogi igények érvényesíthetőségének előfeltétele az, hogy a közbeszerzési szabályok megsértését a Közbeszerzési Döntőbizottság vagy a közigazgatási perben a bíróság jogerősen megállapítsa.⁴⁶⁵

A 2003. évi Kbt.-t témánk szempontjából a 2007. évi LXXVII. törvény módosította, amely részleges érvénytelenségi okokat iktatott be. Ezek alapján semmisnek minősül a közbeszerzési eljárás alapján megkötött szerződés azon rendelkezése, amely kizárja vagy korlátozza az ajánlatkérő szerződésszegése esetére irányadó jogkövetkezmények alkalmazását, vagy a késedelmi kamatra vonatkozóan a Ptk.-beli előírásoktól a jogosult terhére tér el.

A következő fontosabb módosítást ebből a szempontból a 2008. évi CVIII. törvény tartalmazta, amely már nem részleges, hanem általános jelleggel határozott meg érvénytelenségi, semmisségi okokat. A 2003. évi Kbt. 306/A. § (2) bekezdése alapján semmis az e törvény hatálya alá tartozó szerződés, ha azt a közbeszerzési eljárás jogszerűtlen mellőzésével kötötték meg; a felek a szerződéskötési moratóriumra vonatkozó

⁴⁶² A teljesség kedvéért hozzátartozik a kérdéshez, hogy a probléma nemcsak a szerződés semmissége, hanem a kártérítések kapcsán is felmerül, azonban utóbbi kérdés nem része a vizsgálatomnak.

⁴⁶³ A Kúria „A közbeszerzésekkel kapcsolatos ítélkezési gyakorlat” joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleménye, 2017, 152.; BH 2017. 59.; BDT 2014. 3080.; BDT 2012. 2760.; BH 2016. 337. Kivéve, ha a KDB határozatát nem támadták meg. BDT2017. 3688.

⁴⁶⁴ Akkor is, ha a Kbt. nevesített szerződés érvénytelenségi okaiba ütközik.

⁴⁶⁵ Kbt. 177. § (1) bekezdés.

szabályok megsértésével kötöttek szerződést, és ezzel megfosztották az ajánlattevőt attól, hogy a szerződéskötést megelőzően jogorvoslati eljárás megindítását kérelmezze, egyben olyan módon sértették meg a közbeszerzésekre vonatkozó szabályokat, hogy az befolyásolta az ajánlattevő esélyét a közbeszerzési eljárás megnyerésére.⁴⁶⁶ További feltétel az, hogy egyben olyan módon sértették meg a közbeszerzésre vonatkozó szabályokat, hogy az befolyásolja az ajánlattevő esélyét a közbeszerzési eljárás megnyerésére.⁴⁶⁷

Felmerül a kérdés, hogy ezt a szabályt alkalmazhatják-e a kétszakaszos eljárások részvételi szakaszában elkövetett jogsértések tekintetében a részvételre jelentkezők? Olyan okok ugyanis előfordulhatnak, amelyek jogsértést eredményeztek és ezáltal az ajánlattételi szakaszban a részvételre jelentkező már nem vett részt. A felperes szempontjából további bizonyítási kérdés, hogy az ajánlattevő esélyének befolyásolása a közbeszerzési eljárás megnyerésére értelmezhető-e akként, hogy csak akkor lehet keresetet benyújtani az ilyen eljárás tekintetében, amikor az ajánlattevő bebizonyítja, hogy a jogsértés hiányában nyertes lett volna, vagy csak befolyásolta az esélyét, példának okáért az ajánlata nem lett volna a jogszabálysértés hiányában érvénytelen, azonban érvényes ajánlat esetében sem lett volna nyertes?

Az érvénytelenség megállapításával kapcsolatban a törvény további támpontokat nyújt. A szerződés nem semmis, ha az ajánlatkérő azért nem folytatott le hirdetmény közzétételével induló közbeszerzési eljárást, vagy kötött közbeszerzési eljárás mellőzésével megállapodást,⁴⁶⁸ mert úgy ítélte meg, hogy a hirdetmény nélkül induló közbeszerzési eljárás alkalmazásával, vagy a közbeszerzési eljárás mellőzésével történő szerződéskötésre (megállapodás megkötésére) e törvény szerint lehetősége volt, valamint szerződéskötési szándékáról külön jogszabályban meghatározott minta szerinti hirdetményt tett közzé, továbbá a szerződést nem kötötte meg a hirdetmény közzétételét követő naptól számított tizedik napon belül, vagy kiemelkedően fontos közérdek fűződik a szerződés teljesítéséhez.⁴⁶⁹

A semmisségi okokat a 2011. évi XXIX. törvény⁴⁷⁰ újabbal egészítette ki: semmisnek minősül a szerződés, ha a hirdetmény nélküli tárgyalásos eljárás eredményeként úgy kötötték meg, hogy nem álltak fenn a hirdetmény nélküli tárgyalásos eljárás alkalmazhatóságának feltételei.

A közbeszerzésekről szóló 2015. évi CXLI. törvény a fenti rendszert tartalmazta.⁴⁷¹ A jogalkotó 2023. szeptember 1-jei hatállyal újabb semmisségi okot iktatott be

⁴⁶⁶ 2003. évi Kbt. 306/A. § (2) bekezdés.

⁴⁶⁷ 2003. évi Kbt. 350. § (2) bekezdés utolsó fordulat. A semmisségi okokat sajátosan elemzi JUHÁSZ (417. l.) 224–226.

⁴⁶⁸ 2003. évi Kbt. 2/A. §, Kbt. 137. §.

⁴⁶⁹ 2003. évi Kbt. 306/A. § (3) bekezdés, Kbt. 137. §, amelynek megállapíthatósága szempontjából alapvető jelentősége az ajánlatkérő által a szerződéssel elérni kívánt célnak, a szolgáltatás rendeltetésének van a bírói gyakorlat szerint. KJD 2019. 25.

⁴⁷⁰ 2011. évi XXIX. törvény 222. §.

⁴⁷¹ Az egyes érvénytelenségi okok közbeszerzési jogi értelmezéséhez lásd DEZSŐ Attila (szerk.): *Kommentár a közbeszerzési törvényhez* (Budapest: Complex 2016) 687–690.; PATAY Géza (szerk.): *A közbeszerzés joga* (Budapest: HVG-ORAC 2023) (Jogkódex kiadás) 137. §.

a keretmegállapodás és dinamikus beszerzési rendszer alapján történő beszerzés eljárási szabályainak megsértésével kapcsolatban.⁴⁷²

Fontos rámutatni, hogy a szerződés semmissége a Kbt. szerinti *ex lege* esetekben sem automatikus. A Kbt. 137. § (3) bekezdése szerint a szerződés nem semmis, ha kiemelkedően fontos közérdek fűződik a szerződés teljesítéséhez. A szerződéshez közvetlenül kapcsolódó gazdasági érdek (így különösen a késedelmes teljesítésből, az új közbeszerzési eljárás lefolytatásából, a szerződő fél esetleges változásából vagy az érvénytelenségből következő kötelezettségekből eredő költség) nem tekinthető kiemelkedően fontos közérdeknek, a szerződés érvényességéhez fűződő további gazdasági érdekek pedig kizárólag akkor, ha a szerződés érvénytelensége aránytalan következményekkel járna.⁴⁷³

A kronologikus bemutatás célja az volt, hogy szemléltessem, hogyan alakult a semmisségi okok és a kivételek szabályozása. A közbeszerzési törvény módosítása alapján a törvény *expressis verbis* határoz meg semmisségi okokat. Ezek alapján a törvény értelmezési keretet ad a szerződés semmisségének megállapításához a bíróság számára, hogy mely okok jelentik a szerződés semmisségét, valamint mely esetekben minősíti a jogalkotó a jogsértést olyannak, amely nem vonja maga után a szerződés érvénytelenségét. A törvény ehelyütt véleményem szerint akképpen illeszthető a Ptk. szabályaihoz, hogy a jogszabályba ütközés különös eseteit határozza meg. A Kbt. korábban is ismerte ezt a kivételt⁴⁷⁴ és a bírói gyakorlat itt megállapította azt, hogy a kiemelkedően fontos közérdek megállapíthatósága szempontjából alapvető jelentősége az ajánlatkérő által a szerződéssel elérni kívánt célnak és a szolgáltatás rendeltetésének van.⁴⁷⁵ Azaz a bíróság mérlegelése alapján dönt ezekben a kérdésekben, és az, ha az eljáró hatóság ezt a tényállítás tagadásával utasítja el, nem jogszerű.⁴⁷⁶

A bírói gyakorlatban is felmerült az a további kérdés, hogy a fentiekben nem szereplő esetekben hogyan kell döntenie a bíróságnak? A Kbt.-ben szabályozott okokon kívül megállapítható-e a szerződés semmissége jogszabályba ütközés címén? Álláspontom szerint a válasz igenlő. Ennek alátámasztására a Kbt. 137. § (4) bekezdéséből kell kiindulni, amelynek alapján az e jogszabályhely szerinti jogkövetkezmények alkalmazása nem zárja ki a Ptk. alkalmazását a közbeszerzésre, illetőleg a közbeszerzési eljárásra vonatkozó jogszabályokba ütköző módon megkötött szerződés semmisségének megállapítása tekintetében. Amennyiben ugyanis kizárólag a közbeszerzési törvény határozná meg a szerződés semmisségére okot adó körülményeket, akkor ez

⁴⁷² 2023. évi XVI. törvény 11. §-a beiktatta a Kbt. 137. § (1) d) pontját: keretmegállapodás – amennyiben a keretmegállapodás alapján a beszerzés a verseny újranyitása során valósulhat meg –, vagy dinamikus beszerzési rendszer alapján történő beszerzés esetében a szerződés megkötésére a 131. § (8) bekezdés d) pontjának alkalmazásával úgy került sor, hogy da) az ajánlatkérő megsértette a keretmegállapodásban a verseny újranyitására vagy a dinamikus beszerzési rendszerbe felvett gazdasági szereplők ajánlattételre történő felhívására vonatkozó kötelezettségét, vagy db) az ajánlatkérő jogsértően állapította meg a nyertes ajánlattevő, vagy – a nyertes visszalépése esetén – a következő legkedvezőbb ajánlatot benyújtó ajánlattevő személyét.

⁴⁷³ Kbt. 137. § (3) bekezdés.

⁴⁷⁴ 2003. évi Kbt. 306/A. § és tartalmilag azonos az 5.1.4. pontban foglaltakkal.

⁴⁷⁵ Kúria KJD 2019. 25.

⁴⁷⁶ Fővárosi Törvényszék 103.K.705.668/2020/32.

a törvényhely nem lenne alkalmazható.⁴⁷⁷ A Kbt. véleményem szerint az okok és azon körülmények meghatározásával, amelyek kivételt jelentenek, csupán kiemel olyan jogsértéseket, amelyek semmisséget eredményeznek. Annak ellenére, hogy a két jogszabályhely megfogalmazásánál nem szerepel arra való utalás, hogy a szabály exemplifikatív okokat tartalmaz,⁴⁷⁸ ez a nézőpont ellentétes lenne a korábbi bírói gyakorlattal és a közbeszerzési szabályozás logikájával is. Az azonban figyelemreméltó, hogy a bírói gyakorlatban nem találtam olyan esetet, amelyben a bíróság ezt alkalmazta volna.⁴⁷⁹

A jogkövetkezményeket illetően meg kell jegyezzük, hogy a Kbt. a közbeszerzési hatóságok jogkövetkezményeit határozza meg, azaz azt, hogy a Kbt.-be foglalt érvénytelenségi, semmisségi körülmények fennállása esetén mi a jogkövetkezmény. A Kbt. itt tételesen meghatározza azt a maximum pénzösszeget, amely kiszabható a jogsértő részére.⁴⁸⁰

A fenti jogfejlődést a 2. táblázat szemlélteti.

5.1.4. VERSENGŐ KÖZÉRDEKEK – A KÖZÉRDEK MÉRLEGELESE

A közbeszerzési eljárás alkalmazása mögött közérdek áll.⁴⁸¹ Az ajánlatkérők eljárása, működése alapvetően feltételezi a közérdek szolgálatát. A polgári jog tudománya a szerződés érvénytelensége mögött, különösen a semmisség esetében a közérdeket azonosítja, azaz a közérdek védelmében jár el amikor a polgári jog az érvénytelenség szankcióját alkalmazza. A továbbiakban azokat a helyzeteket vizsgálom, amelyekben a közbeszerzési eljárás során a közérdekek összemérésére kerül sor, azaz a közérdekek versengése figyelhető meg. Ez a hatályos Kbt.-ben eredendően a szerződés közbeszerzési szabályokba ütköző semmisségének megállapítása kapcsán és az ideiglenes intézkedések alkalmazásakor kerül előtérbe. Kérdés, hogy vajon összemérhetőek-e a különböző közérdekre hivatkozó érvelések?

A tilos szerződési okok mellett nem elhanyagolható az a szabály a Kbt.-ben, amely meghatározza azt, hogy mely esetben nem állapítható meg a szerződés semmis-

⁴⁷⁷ A 2008. évi CVIII. törvény úgy rendelkezett, hogy az új Kbt. szerinti jogkövetkezmények alkalmazása kizárja a Ptk. 200. §-a (2) bekezdésének alkalmazását a közbeszerzésre, illetőleg a közbeszerzési eljárásra vonatkozó jogszabályokba ütköző módon megkötött szerződés semmisségének megállapítása tekintetében. A jogalkotó észelve a hibát a 2010. évi LXXXVIII. tv. 88. § (1) bekezdés x) pontjával korrigálta a normát, és visszatért az eredeti tartalomhoz, amely alapján a jogkövetkezmények nem zárják ki a Ptk. 200. § (2) bekezdésének alkalmazását a közbeszerzésre, illetőleg a közbeszerzési eljárásra vonatkozó jogszabályokba ütköző módon megkötött szerződés semmisségének megállapítása tekintetében.

⁴⁷⁸ Erre utalhatna példának okáért a „különösen” szó használata.

⁴⁷⁹ Fővárosi Törvényszék 15.P.23.216/2020/18. sz. perében (fellebbezés: Fővárosi Ítélet tábla Pf.20413/2022/9.) is erre hivatkozott a felperes, de végül a szabálytalansági eljárásban eljáró fórum kérdése lett a per tárgya.

⁴⁸⁰ Kbt. 165. §.

⁴⁸¹ Vö. Kbt. preambuluma, amely a közpénzek hatékony felhasználhatóságát, átláthatóságát, a nyilvános ellenőrizhetőséget, a tisztességes verseny biztosítását és a kis- és közép vállalkozások közbeszerzésekbe való bekapcsolódását, az állam szociális és környezetvédelmi céljainak elérését jelöli meg a jogszabály céljaként.

2. táblázat. A közbeszerzési szabályokba ütköző szerződés érvénytelenségének szabályozása, 1995–2023

1995	Kbt. 1. § (8) A közbeszerzési eljárás alapján megkötött szerződésekre az e törvényben foglalt eltérésekkel a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) rendelkezéseit kell alkalmazni.
1999	Kbt. 137. § (4) E törvény rendelkezései nem zárják ki a Ptk. 6:95. §-ának alkalmazását a közbeszerzésre, illetve a közbeszerzési eljárásra vonatkozó jogszabályokba ütköző módon megkötött szerződés semmisségének megállapítása tekintetében. [...]
2003	Kbt. 177. § (1) A [...] közbeszerzésre, illetve a közbeszerzési eljárásra vonatkozó jogszabályok megsértésére alapított bármely polgári jogi igény érvényesíthetőségének feltétele, hogy a Közbeszerzési Döntőbizottság, illetve – a Közbeszerzési Döntőbizottság határozatának felülvizsgálata során – a bíróság a jogsértést jogerősen megállapítsa.
2009	Kbt. 137. § (1) Semmis a szerződés, ha a) azt a közbeszerzési eljárás jogtalan mellőzésével kötötték meg; b) hirdetmény nélküli közbeszerzési eljárás eredményeként úgy kötötték meg, hogy nem álltak fenn a hirdetmény nélküli eljárás alkalmazhatóságának feltételei; c) a felek a szerződéskötési moratóriumra vonatkozó szabályok [...] megsértésével kötöttek szerződést, és ezzel megfosztották az ajánlattevőt a szerződéskötést megelőző jogorvoslat lehetőségétől, egyben olyan módon sértették meg a közbeszerzésekre vonatkozó szabályokat, hogy az befolyásolta az ajánlattevő esélyét a közbeszerzési eljárás megnyerésére. (2) Az (1) bekezdéstől eltérően a szerződés nem semmis, ha az ajánlatkérő azért nem folytatott le hirdetmény közzétételével induló közbeszerzési eljárást vagy kötött közbeszerzési eljárás mellőzésével megállapodást [9–14. §, 111. §], mert úgy ítélte meg, hogy a hirdetmény nélkül induló közbeszerzési eljárás alkalmazásával vagy a közbeszerzési eljárás mellőzésével történő szerződéskötésre e törvény szerint lehetősége volt, szerződéskötési szándékáról külön jogszabályban meghatározott minta szerinti hirdetményt tett közzé, valamint a szerződést nem kötötte meg a hirdetmény közzétételét követő naptól számított tizedik napon belül. (3) Az (1) bekezdés szerint megkötött szerződés esetében az érvénytelenség jogkövetkezményeinek alkalmazása során a bíróság a szerződést megkötésének időpontjára visszamenő hatállyal érvényessé nyilváníthatja, ha kiemelkedően fontos közérdek fűződik a szerződés teljesítéséhez. A szerződéshez közvetlenül kapcsolódó gazdasági érdek (így különösen a késedelmes teljesítésből, az új közbeszerzési eljárás lefolytatásából, a szerződő fél esetleges változásából vagy az érvénytelenségből következő kötelezettségekből eredő költség) nem tekinthető kiemelkedően fontos közérdeknek, a szerződés érvényességéhez fűződő további gazdasági érdekek pedig kizárólag akkor, ha a szerződés érvénytelensége aránytalan következményekkel járna.
2014	Kbt. 137. § (4) folytatás: [...] Az (1) bekezdésben foglalt eseteken kívül a közbeszerzési eljárás szabályainak (ide nem értve a szerződés tartalmi elemeit szabályozó rendelkezéseket) megsértése abban az esetben eredményezi a szerződés érvénytelenségét, amennyiben az adott jogsértés súlyára és jellegére tekintettel a szerződés érvényessége e törvény céljaival és alapelveivel összeegyeztethetetlen lenne.
2023	Kbt. 137. § (1) d) keretmegállapodás – amennyiben a keretmegállapodás alapján a beszerzés a verseny újranyitása során valósulhat meg – vagy dinamikus beszerzési rendszer alapján történő beszerzés esetében a szerződés megkötésére a 131. § (8) bekezdés d) pontjának alkalmazásával úgy került sor, hogy da) az ajánlatkérő megsértette a keretmegállapodásban a verseny újranyitására vagy a dinamikus beszerzési rendszerbe felvett gazdasági szereplők ajánlattételre történő felhívására vonatkozó kötelezettségét, vagy db) az ajánlatkérő jogsértően állapította meg a nyertes ajánlattevő, vagy – a nyertes visszalépése esetén – a következő legkedvezőbb ajánlatot benyújtó ajánlattevő személyét.

sége.⁴⁸² A semmisségi okok után ugyanis a Kbt. kimondja, hogy a szerződés nem semmis, ha kiemelkedően fontos közérdek fűződik a szerződés teljesítéséhez.⁴⁸³ A kiemelkedően fontos közérdek fogalmának értelmezéséhez a jogalkotó annyi támpontot nyújt, hogy a szerződéshez közvetlenül kapcsolódó gazdasági érdekek (így különösen a késedelmes teljesítésből, az új közbeszerzési eljárás lefolytatásából, a szerződő fél esetleges változásából vagy az érvénytelenségből következő kötelezettségekből eredő költség) nem tekinthető kiemelkedően fontos közérdeknek; valamint a szerződés érvényességéhez fűződő további gazdasági érdekek pedig kizárólag akkor, ha a szerződés érvénytelensége aránytalan következményekkel járna.⁴⁸⁴

A további vizsgálat kiindulópontja, hogy az érvénytelenség mögött szintén társadalmi érdeket, közérdeket kell keresni. A jogalkotó a semmisség jogintézményével nem a felek keresetindításához kötött érvénytelenségi okokat szabályozza, hanem olyanokat, melyek a jogrendszer egésze szempontjából tekinthetők hátrányosnak. Így a semmisség mögötti közérdek véleményem szerint ütközhet a Kbt.-ben szereplő közérdek fogalmával. Azaz ezekben az esetekben a közérdekek összeméréséről van szó, melyek megfelelő értékelése alapján juthat oda a döntéshozó, hogy a szerződés érvénytelenségét nem érinti az egyébként *ex lege* fennálló semmisség.

5.1.4.1. A KÖZÉRDEK JELENTŐSÉGE AZ IDEIGLENES INTÉZKEDÉS KAPCSÁN

A közérdek mint hivatkozási jogalap a jogorvoslati szakaszban elsőként az ideiglenes intézkedések között található meg. A Közbeszerzési Döntőbizottság (KDB) ideiglenes intézkedést alkalmazhat a folyamatban lévő ügyben – kérelemre vagy hivatalból –, ha valószínűsíthető a közbeszerzésre, valamint a közbeszerzési eljárásra vonatkozó jogszabályok rendelkezéseinek, illetve alapelveinek megsértése vagy ennek veszélye fennáll.⁴⁸⁵ A KDB a szerződés megkötéséig alkalmazhat ilyen intézkedést, és döntése során az eset összes körülményére tekintettel kell határozni. A Kbt. több ideiglenes intézkedést szabályoz, ezek közül témánk szempontjából azt vizsgálom, amikor a KDB engedélyezi a szerződés megkötését.

A kiinduló helyzet tehát akképpen foglalható össze, hogy a közbeszerzési eljárás jogorvoslati szakaszában valószínűsíthető valamilyen jogsértés vagy annak veszélye, és a KDB mégis engedélyezi a szerződés megkötését. Az ideiglenes intézkedés ezen típusa nagyon jelentős jogintézmény, ezzel ugyanis a közbeszerzési eljárást érintően eléri a célt az ajánlatkérő, és az eljárással kapcsolatban a szerződés érvénytelenségén kívüli más típusú szankcióval (tipikusan pénzbírsággal) kell számolnia. Ha a partnerválasztási eljárást és a közbeszerzés céljait tekintjük át, akkor kimondhatjuk, hogy ezen intézkedés alkalmazására csak kivételes esetben kerülhet sor.

⁴⁸² Továbbiakban: semmisségi kivétel. Ilyet a Kbt. például a hirdetmény nélküli tárgyalásos eljárás kapcsán is előír – Kbt. 137. § (2) bekezdés –, amely dogmatikailag ehhez a részhez tartozik, ugyanakkor a szabály alkalmazásakor jogértelmezési probléma nem kapcsolódik e kötet témájához.

⁴⁸³ Kbt. 137. § (3) bekezdés.

⁴⁸⁴ Kbt. 137. § (3) bekezdés.

⁴⁸⁵ Kbt. 156. § (1) bekezdés.

Az ideiglenes intézkedés jogintézményét már az első közbeszerzési törvényünk is tartalmazta, azonban a témánk szempontjából a hangsúly az akkori szabályok szerint a még meg nem kötött szerződés megkötésének megtiltása volt.⁴⁸⁶ A szabályozás módosítása az EU 2007/66/EK jogorvoslati irányelv rendelkezései⁴⁸⁷ alapján vált szükségessé, amelynek célja az, hogy a jogorvoslati eljárásban eljáró szerv⁴⁸⁸ az eset összes körülményeit mérlegelje, hogy kiemelkedően fontos érdekek elismerése alapján a szerződés megkötésére sor kerüljön, és ebben az esetben alternatív szankciót alkalmazzon a jogorvoslati szerv.⁴⁸⁹ Ez az arányosság elvét jelenti a szankciók alkalmazása során, azaz bár jogsértés történt a közbeszerzési eljárás során, de annak nincs kihatása a szerződés érvényességére.

A jogintézmény általános célja után szükséges elemezni, hogy mely érdekek eredményezhetik azt, hogy a KDB ideiglenes intézkedésként engedélyezi a szerződés megkötését. A Kbt. alapján, ha halasztást nem tűrő kiemelkedően fontos érdek vagy közérdek (ideértve a nemzetgazdasági okot) védelme⁴⁹⁰ indokolja, a KDB engedélyezheti a szerződés megkötését, amennyiben annak előnyei meghaladják a szerződéskötéssel járó hátrányokat.⁴⁹¹ A kérelmet csak az ajánlatkérő nyújthatja be, és meg kell jelölni azt, hogy mely indokok alapján hivatkozik a kiemelt közérdekre; utóbbi igazolásaként a KDB rendelkezésére kell bocsátani a kérelem benyújtását megalapozó indok igazolására szolgáló dokumentumokat.

A Kbt. feltételrendszere kettős: egyrészt egy nevesített és bizonyított kiemelt érdek, másrészt pedig a szerződéskötéssel járó előnyöknek meg kell haladniuk a szerződéskötéssel járó hátrányokat. A kettős feltétel érvényesülése összességében azt eredményezi, hogy az ajánlatkérő megkötheti a szerződést. Az irányelv és a Kbt. célja is méltányolható ebben az esetben: külön mechanizmusként eldönteni azt, hogy a szerződés megkötése kiemelt érdek, valamint a szerződés meg nem kötése hátrányosabb lenne. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a közbeszerzési szabályok esetleges megsértése nem eredményezi szankció alkalmazását. A hátrányos jogkövetkezmények közül azonban a továbbiakban a szerződés tilos minősítése – ahogy lentebb kifejtem – véleményem szerint már nem állapítható meg.

5.1.4.2. A KÖZÉRDEKRE HIVATKOZÁS AZ IDEIGLENES INTÉZKEDÉS SORÁN

Az ideiglenes intézkedés alkalmazása mellett a korábbi közbeszerzési törvényekben a jogalkotó meghatározott olyan érdekeket, amelyek megalapozhatják a szerződés megkötését.⁴⁹² A korábbi törvényekben ilyen volt a nemzetgazdasági érdek,⁴⁹³ a közszol-

⁴⁸⁶ 1995. évi XL. törvény 82. § (2) bekezdés b) pont. Természetesen a törvény ezen szakasza többszöri módosításon esett át, de a vizsgált jogintézmény lényegében azonos maradt.

⁴⁸⁷ 2007/66/EK irányelv 2. cikk (4) bekezdés.

⁴⁸⁸ Az EU irányelvei nem érintik a jogorvoslati rendszer felépítését, ezért amennyiben az irányelv egyes rendelkezéseit vizsgáljuk, nem helyettesítjük be a magyar megfelelővel a szöveget.

⁴⁸⁹ 2007/66/EK irányelv (22) preambulumbekkezdés.

⁴⁹⁰ Továbbiakban: kiemelt közérdek.

⁴⁹¹ Kbt. 156. § (4) bekezdés.

⁴⁹² Közbeszerzési jogi oldalról lásd KOTHENCZ Éva: „A szerződéskötés engedélyezésének kérdései a közbeszerzési szabályozás és joggyakorlat tükrében” *Közbeszerzési Jog* 2020/3. 2–12.

⁴⁹³ 2003. évi CXXIX. törvény 332. § (4) bekezdés.

gátlatási tevékenység ellátásbiztonságának folyamatos fenntartása,⁴⁹⁴ speciálisan a minősített beszerzési eljárás és a védelmi beszerzési eljárás tekintetében különösen a védelmi vagy biztonsági érdek.⁴⁹⁵ A hatályos törvényünk ezek közül a közszolgáltatási tevékenység ellátásbiztonságának folyamatos fenntartását tekinti olyan kiemelt érdeknek, amely megalapozhatja az ideiglenes intézkedés alkalmazását. Természetesen mérlegelés alapján e mellett más érdek is megalapozhatja a szerződés megkötését.

Az ideiglenes intézkedés alkalmazása a KDB diszkrecionális hatáskörébe tartozik.⁴⁹⁶ Az elvi bírósági döntés óta a jogszabályi környezet ebben a kérdésben nem változott: a KDB-t nem kötelezi a törvény az ideiglenes intézkedés alkalmazására, és nem tartozik külön indokolással atekintetben, hogy miért nem tett ideiglenes intézkedést.⁴⁹⁷

A nevesített érdekek kapcsán érdemes utalni Puskás Sándor tanulmányára, amelyben közölt adat szerint 2010–2017 között a KDB 196 esetben döntött ilyen kérelemről, és 27,5 %-ban engedélyezte a szerződés megkötését, a többi esetben elutasította.⁴⁹⁸ Az elérhető döntések alapján ilyen érdeknek minősülnek: az ajánlatkérő közszolgáltatási, vagy jogszabályon alapuló feladatok ellátását végzi.⁴⁹⁹

Fel kell hívjuk a figyelmet arra, hogy a Kbt. rendelkezései között szereplő „közzolgáltatás” mint nevesített érdek a korábbi KDB gyakorlatot vehette figyelembe, mivel ez a kategória a gyakorlat egyik állandó eleme. Ilyenre példa: amennyiben a beszerzés tárgyát képező mobil távközlési szolgáltatás szükséges a jogszabályon alapuló közszolgáltatási tevékenysége ellátásához;⁵⁰⁰ vagy az ajánlatkérő uniós kötelezettségei megszegését jelentené, amennyiben a vonatkozó rendelet értelmében nem gondoskodna a legrászorulóbb személyek intervenciók készletekből származó élelmiszerekkel történő ellátásáról.⁵⁰¹

További nagyobb csoportot jelentene a nemzetközi, európai uniós források elvesztésével⁵⁰² kapcsolatos érdekek. Ilyenre példa: a fotovoltaiikus naperőmű megépítése, amellyel az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentésére és a megújuló energiaforrások használatának növelésére tett nemzetközi szerződésekben vállalt kötelezettségek teljesítésének irányába jelentős előrelépés tehető.⁵⁰³ A hulladék ártalmatlantítása uniós forrásvesztéssel és közegészségügyi kockázattal járna.⁵⁰⁴

⁴⁹⁴ 2011. évi CVIII. törvény.

⁴⁹⁵ 2011. évi CVIII. törvény.

⁴⁹⁶ EBH 2004. 1091. Ezt megerősíti: Fővárosi Ítéltábla Kf. 27.580/2006/11. és Fővárosi Ítéltábla Kf. 27.313/2009/9.; továbbá lásd PATAY (471. lj.) 766–770.

⁴⁹⁷ EBH 2004. 1091.

⁴⁹⁸ Ehhez hasonlóan lásd Puskás Sándor: „A szerződéskötési moratórium és a szerződéskötés engedélyezésének egyes kérdéseiről” *Közbeszerzési Szemle* 2017/10. 47.

⁴⁹⁹ Például a büntetésvégrehajtás kapcsán: D.824/12/2016.

⁵⁰⁰ D. 297/7/2012.

⁵⁰¹ D. 203/29/2011.; D. 208/33/2011.

⁵⁰² D. 566/15/2010. Ugyanilyen indokkal engedélyezte a szerződés megkötését a KDB a D. 664/4/2010. számú végzésében, továbbá D. 993/8/2010.

⁵⁰³ D. 217/10/2011.

⁵⁰⁴ D.117/9/2015.

Külön csoportot képeznek az egészségügyi rendszer stabilitásához, gyógyszerek beszerzéséhez,⁵⁰⁵ a betegellátás zavartalanságának a biztosításhoz fűződő közérdek,⁵⁰⁶ az ápolási osztályokra új felszerelések leszállítása és üzembe helyezése, melyek nélkül jelentős késedelemmel valósulna meg egy nagyobb beruházás.⁵⁰⁷

Végül több döntésben a méltányolt érdek a személy-, élet- és vagyonvédelem és biztonságához kapcsolódott. Ide soroljuk azt az esetet, amely alapján a közérdeket tömegközlekedésben beálló súlyos zavarok beláthatatlan gazdasági következményei jelentették.⁵⁰⁸ A KDB álláspontja szerint az árvízvédelemhez fűződő kiemelkedően fontos közérdek megőrzésével járó előnyök meghaladják a szerződés megkötésével járó hátrányokat, melyre tekintettel megállapíthatónak ítélte a szerződéskötés engedélyezését.⁵⁰⁹

Puskás Sándor felosztása hasonló a fentihez: európai uniós források felhasználása, európai uniós kötelezettségek teljesítése; szociális problémák kezelése, élelmezés biztosítása; közegészségügy, járványügy, egészségügyi ellátás; energiaellátás, közszolgáltatás biztosítása; életveszély elhárítása; a közlekedés feltételeinek biztosítása; nemzetközi sportesemény lebonyolítása.⁵¹⁰

Az ideiglenes intézkedések közül a szerződés megkötésének engedélyezése kiemelt közérdekre hivatkozással a fenti indokok alapján történhet. A szerződés érvénytelensége kapcsán a Kbt. akként rendelkezik, hogy a Kbt. alapján *ex lege* semmis szerződés érvénytelensége nem állapítható meg, ha kiemelkedően fontos közérdek fűződik a szerződés teljesítéséhez.⁵¹¹ Kérdéses, hogy az ideiglenes intézkedés során megállapított kiemelt közérdek egyben azt is jelenti-e, hogy a szerződés nem lehet érvénytelen? Hiszen a közérdekre hivatkozás azonos. Amennyiben a KDB ideiglenes intézkedés során engedélyezi a szerződés megkötését a kiemelt közérdekre hivatkozással, megállapíthatja-e később azt, hogy a szerződés mégis semmis? Vagy ebben az esetben – mivel a két indok tartalmilag azonos – a szerződés semmisségének megállapítása kizárt, hiszen kiemelt közérdek elismerése folytán a szerződés megkötésre került.

A probléma egyik aspektusa az Alkotmánybíróság előtt is felmerült. Az ideiglenes intézkedés során hozott döntéssel szemben ugyanis kizárt volt a jogorvoslat. Az Alkotmánybíróság megállapítása szerint valójában az ideiglenes intézkedés közbeszerzési jogi szabályozása eredményében a jogi állapotot érdemben elbíráló döntés. Az Alkotmánybíróság szerint alaptörvény-ellenes helyzetet eredményez, ha a jogorvoslatot e döntés ellen a jogalkotó kizárja.⁵¹² A jogalkotó ezt követően megállapította, hogy az ideiglenes intézkedés e formájával szemben önálló jogorvoslatnak van helye.

⁵⁰⁵ D. 13/11/2011., ezen kívül lényegében ugyanilyen indokolással a D. 925/7/2010. határozat.

⁵⁰⁶ D. 199/6/2012., valamint a D.348/6/2012. határozat, továbbá D.819/11/2015.

⁵⁰⁷ D. 16/17/2014.

⁵⁰⁸ D. 288/8/2012.

⁵⁰⁹ D. 331/8/2012.

⁵¹⁰ Puskás (498. lj.).

⁵¹¹ Kbt. 137. § (3) bekezdés.

⁵¹² 3111/2021. (IV. 14.) AB határozat és 3191/2022. (IV. 29.) AB határozat. Lásd VÁRHOMOKI-MOLNÁR Márta: „A jogorvoslatához való jog a Közbeszerzési Döntőbizottság szerződéskötés engedélyezéséről hozott döntése esetén” *Közbeszerzési Jog* 2021/3.

5.1.5. A SEMMISSÉG MEGÁLLAPÍTÁSÁNAK ELJÁRÁSJOGI KÉRDÉSEI

Az anyagi jogi szabályok mellett a Kbt. jogorvoslati eljárásrendjét vizsgáljuk a továbbiakban. A szerződés semmissége kapcsán az eljárásban három fórum is hatáskörrel rendelkezik: a KDB, a polgári és a közigazgatási bíróság. A közbeszerzési jogorvoslati rendszer ezen szegmense 2003 óta jelentős átalakításokon ment keresztül, mely változásokat és a gyakorlatot részletesen elemzik a közbeszerzési törvény kommentárjai mellett a Kúria joggyakorlat-elemző véleménye,⁵¹³ valamint különösen Szilágyi Norbert tanulmányai.⁵¹⁴

A jogorvoslati fórumok és eljárási szabályok átfogóan legutóbb 2018. január 1-jével módosultak.⁵¹⁵ A Kbt.-ben a változások indokait az eljárásjogi kódexek: a Közigazgatási Perrendtartás, a Polgári Perrendtartás és az Általános Közigazgatási Rendtartás hatályba lépése; továbbá a gyakorlati és a bürokráciacsökkentési igények jelentették. A szerződések érvénytelenségével kapcsolatos hatályos jogorvoslati rendszert a közigazgatási bürokráciacsökkentéssel és az egyes hatósági eljárások egyszerűsítésével összefüggő törvények módosításáról szóló 2017. évi CLXXXVI. törvény alakította ki. A továbbiakban az új rendszert elemzem, de kísérletet teszek arra is, hogy a korábbi szabályokra visszautalva bemutassam, milyen problémák megoldására születtek az új szabályok.

A magyar közbeszerzési jogorvoslati rendszer két fórum között osztja meg a feladatokat.⁵¹⁶ Az egyik a KDB (közigazgatási) eljárása és adott esetben az ehhez kapcsolódó bírósági felülvizsgálat; a másik az olyan jogorvoslat, amely kizárólag (polgári) bíróság előtt zajlik. Utóbbihoz tartozik a Kbt. alapján megkötött szerződéssel, valamint a megkötött építési, illetve szolgáltatási koncesszióval és ezek módosításával vagy teljesítésével kapcsolatos polgári jogi igények elbírálása.⁵¹⁷

A fejezetnek nem tárgya a jogorvoslati rendszer átfogó ismertetése, ugyanakkor a jogorvoslati rendszer összefüggései nélkül nem érthető meg az alapprobléma, így szükséges a közbeszerzési jogorvoslati rendszert illetően az alábbi elhatárolási szempontokat bevezetni.

Az egyik elhatárolási szempont a közbeszerzési jogsértés kihatása a polgári jogi igényekre. A szerződésekkel kapcsolatban a polgári perek két csoportra bonthatók. (1) A Kbt.-ben szabályozott semmisségi okokkal kapcsolatos, vagy a közbeszerzési jogszabályok megsértésén alapuló polgári jogi igény érvényesíthetőségére csak a KDB jogsértést megállapító határozata⁵¹⁸ alapján kerülhet sor; ennek hiányában a bíróság a keresetet elutasítja. (2) A szerződés tartalmára vonatkozó szabályok esetében nem

⁵¹³ A Kúria „A közbeszerzésekkel kapcsolatos ítélkezési gyakorlat” joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleménye, 2017.

⁵¹⁴ SZILÁGYI Norbert: „A közbeszerzéssel kapcsolatos közigazgatási perek gyakorlata” *Eljárásjogi Szemle* 2017/1. 48–58.; SZILÁGYI Norbert: „A közbeszerzéssel kapcsolatos polgári perek gyakorlata” *Eljárásjogi Szemle* 2017/2. 36–45.; SZINI Katalin: „A jogorvoslati eljárásokra vonatkozó közösségi közbeszerzési irányelvek az Európai Unió bíróságának joggyakorlatában” *Közbeszerzési Szemle* 2011/3. 42–49.

⁵¹⁵ A korábbi szabályozáshoz lásd KÉRI Krisztina: „A szerződések érvénytelensége iránt indított perekről általában a közbeszerzési törvények tükrében” *Közbeszerzési Szemle* 2017/9.

⁵¹⁶ A modell értékelésével kapcsolatban alapirodalom MOLNÁR (416. lj.) 267–283.

⁵¹⁷ Kbt. 144. § (2) bekezdés.

⁵¹⁸ Vagy a KDB határozatát felülvizsgáló bírósági határozat.

szükséges a KDB jogsértést megállapító határozata, még akkor sem, ha a szerződés tartalmát és érvénytelenségét a felperes a közbeszerzési jogszabályok szerződési jogi előírásaira alapítja.⁵¹⁹

A másik differenciálási pont a szerződés érvénytelenségének megállapítása és a jogkövetkezmények levonása. A Ptk. a korábbi bírói gyakorlatot kodifikálva a semmisség megállapítását és a jogkövetkezmények levonását elhatárolta egymástól abból a szempontból, hogy az érvénytelenség megállapításának nem automatikus folyamánya az érvénytelenség jogkövetkezményeinek alkalmazása.⁵²⁰ A közbeszerzési eljárás kapcsán ennek elemi jelentősége van. Az érvénytelenség jogkövetkezményei ugyanis csak korlátozottan alkalmazhatók és eltérően érvényesülnek az egyes eljárások kapcsán. A Kbt. megoldása ebben az esetben az, hogy a semmisség jogkövetkezményeinek megállapítása a polgári bíróság elé tartozik azzal, hogy a közbeszerzési jogsértés tárgyában hozott KDB vagy közigazgatási bírósági döntés a polgári bíróságot köti.⁵²¹ Az érvénytelenség jogkövetkezményei esetében meg kell jegyezzük, hogy a Kbt. külön is vizsgálja, hogy az eredeti állapot helyreállítható-e.

A közbeszerzési eljárás alapján kötendő szerződés Kbt. szerinti érvénytelensége azonban nem kizárólag a bíróság hatáskörébe tartozó eljárás. 2018. január 1. óta a KDB hatáskörébe tartozik a szerződés semmisségének megállapítása a szerződés Kbt.-ben szabályozott semmisségi okokba ütköző jogsértés alapján; továbbá a KDB feladata az is, hogy megvizsgálja a szerződés teljesítéséhez fűződik-e kiemelten fontos közérdek (semmisségi kivétel).⁵²² Ha a KDB megállapítja az utóbbit, akkor a szerződés nem lesz érvénytelen. A KDB hatáskörébe tartozik továbbá annak megállapítása is, hogy a Kbt.-ben szabályozott semmisségi okok miatt semmis szerződés esetén a szerződés érvénytelensége jogkövetkezményei alkalmazása körében az eredeti állapot helyreállítható-e.⁵²³

5.1.6. KÖZÉRDEK KORLÁTOZÁSA KÖZÉRDEKRE HIVATKOZVA?

Az első kérdés ezzel kapcsolatban, hogy megfelelő jogorvoslati fórum-e a KDB a szerződés semmisségének megállapítására? A Ptk. főszabály szerint a bírói utat teszi elsődlegessé a polgári jogi igények elbírálására.⁵²⁴ Az elvi jelentőségű főszabály alól természetesen van kivétel – például a birtokvédelem szabályai –, így önmagában a bírói úttól eltérő igényérvényesítési fórum nem kifogásolható.

⁵¹⁹ A teljesség kedvéért jegyezzük meg, hogy szintén nem szükséges a KDB jogsértés megállapítása az európai uniós forrásból nyújtott támogatás esetén a támogatási jogviszony alapján, közbeszerzési jogsértéssel összefüggően felmerült vagyoni igény érvényesítéséhez, kivéve, ha a közbeszerzéshez támogatást nyújtó vagy a közbeszerzések jogszabályban előírt ellenőrzését végző szerv a közbeszerzési eljárás ellenőrzését elvégezte és annak szabályosságát megállapította. Kbt. 177. § (3) bekezdés.

⁵²⁰ Ptk. 6:108. § (2) bekezdés; VÉKÁS (24. lj.) 285–286.; VÉKÁS (szerk.) (28. lj.) 788.

⁵²¹ Kbt. 177. § (5) bekezdés.

⁵²² Korábban ez részben a KDB, részben a bíróság feladata volt, és attól függően tartozott közigazgatási vagy polgári bíróság elé, hogy ki nyújtotta be a keresetet.

⁵²³ Kbt. 145. § (3a) bekezdés.

⁵²⁴ Ptk. 1:6. §.

A KDB hatáskörének ilyen irányú kiterjesztését a módosító törvény szerint a bürokráciacsökkentés indokolta. A korábbi szabályozás ugyanis, a polgári bíróság hatáskörébe utalta a szerződés semmisségének megállapítását, továbbá abban az esetben, ha a Kbt.-ben foglalt semmisségi ok állt fenn, a KDB-nek kötelező volt pert indítani a szerződés semmisségének megállapítására.⁵²⁵ A gyakorlatban, mivel *ex lege* okok állnak fenn, a bíróság ugyan szinte automatikusan megállapította a jogsértést ezekben az esetekben, de nehézséget okozott a jogkövetkezmények alkalmazása. Ennek oka a törvény indoklása szerint az volt, hogy javarészt utóellenőrzések során feltárt jogsértések miatt indultak, melyekben az érvénytelenség jogkövetkezményei nem alkalmazhatóak hatékonyan.⁵²⁶ A jogalkotó ezért feleslegesnek ítélte ezt a külön eljárást és a Kbt.-ben foglalt indokokra hivatkozva a KDB 2018. január 1. óta megállapíthatja⁵²⁷ a szerződés semmisségét.

Kérdés, hogy a szerződés semmisségét megállapíthatja-e a KDB?⁵²⁸ Önmagában nem, ugyanakkor a Kbt.-ben foglalt kógens, *ex lege* alkalmazandó semmisségi okok megállapítása nem aggályos, mert mérlegelési szempontot főszabály szerint nem tartalmaznak. A szerződés módosítása kapcsán is megoszlik a feladat a KDB és a bíróság között, így ez egy működőképes és gyors modell, mert a Kbt.-ben foglalt eltérést nem engedő normák alkalmazása nem jelenthet – a KDB eljárása során – semmilyen eljárásjogi garanciális hátrányt a feleknek.⁵²⁹

Ugyanakkor a kérdés kapcsán előtérbe kerül egy dogmatikai aggály, hogy a Ptk. szerint csak létrejött, megkötött szerződés lehet érvénytelen. A Kbt. rendszerében ez azonban nem érvényesül maradéktalanul. A közbeszerzési eljárás szerződéskötési kötelezettséget eredményez. A közbeszerzési eljárást lezáró ajánlatkérői döntést követően a szerződést a Kbt. alapján előírt szerződéskötési moratórium⁵³⁰ után lehet megkötni. A szerződéskötési moratóriumot főszabály szerint a KDB előtt zajló jogorvoslati eljárás meghosszabbítja.⁵³¹ A jogorvoslati szakasz alatt a szerződés megkötésére nem kerülhet sor, kivéve, ha a KDB ideiglenes intézkedésként a szerződés megkötését engedélyezi.⁵³² A jogorvoslati szakasz azonban csak a KDB előtti eljárás során hosszabbítja meg a szerződéskötési moratóriumot. Amennyiben ugyanis a KDB határozata ellen közigazgatási pert indítottak, az ajánlatkérő megkötheti a szerződést.⁵³³

Hasonló a helyzet abban az esetben, ha a hivatalból kezdeményezett jogorvoslati eljárásokat⁵³⁴ elemezzük. A hivatalból kezdeményezett jogorvoslati eljárások ugyanis

⁵²⁵ KJD 2019. 14.

⁵²⁶ 2017. évi CLXXXVI. törvény indoklása a 68–75. §§-hoz.

⁵²⁷ A bírói gyakorlat szerint a KDB hatásköri szabályait nem lehet kiterjesztően értelmezni. KJD 2023. 17.

⁵²⁸ A KDB közbeszerzési jogi szempontból, a polgári ügyekben eljáró bíróság polgári jogi szempontból vizsgálja a szerződést. A polgári ügyben hozott ítélet nem pótolja a pályázati eljárás hiányosságát, az írásbeli szerződés megkötését, visszafelé nem teszi jogszerűvé a Kbt. jogosulatlan mellőzését. KJD 2024. 4.

⁵²⁹ Kbt. 145. § (3) bekezdés, továbbá a szerződésszegés esetében a Kbt. 159. §. A KDB és a bírósági eljárás kérdéseit a szerződésmódosítás kapcsán elemzi JUHÁSZ (417. lj.) 289–291.

⁵³⁰ Kbt. 131. §.

⁵³¹ Kbt. 131. § (7) bekezdés.

⁵³² Kbt. 156. § (4) bekezdés.

⁵³³ Kbt. 166. § (5) bekezdés. A Kbt. úgy rendelkezik, hogy amennyiben a KDB határozata ellen közigazgatási pert indítottak, az ajánlatkérő a folyamatban lévő közbeszerzési eljárást felfüggesztheti, a szerződés megkötését elhalaszthatja a bíróság jogerős határozatának meghozataláig.

⁵³⁴ Kbt. 152. §.

szubjektív és objektív határideje alapján a gyakorlatban előfordulhat olyan eset, hogy a jogorvoslati eljárást a szerződéskötési moratórium lejártát követően kezdeményezzük.⁵³⁵ Így a kettő elválik egymástól, és a szerződéskötésre sor kerülhet a jogorvoslati eljárás közben is. Ha nem kerül rá sor, akkor a még meg nem kötött szerződés lesz érvénytelen, amely polgári jogi szempontból nehezen értelmezhető.

Mindezek tükrében a KDB a szerződés érvénytelenségét megállapíthatja, amely hatásköre arra tekintettel elfogadható, hogy az *expressis verbis* a törvény szerint mérlegelést nem engedő esetekben hozhat ilyen döntést. Kérdéses azonban az, hogy értékelheti-e a KDB azt, hogy a kiemelt közérdekre hivatkozással a szerződés mégsem érvénytelen? A 2018. január 1. előtti törvényi rendelkezés alapján a bíróság Kbt. által nevesített semmisségi okokba ütközően megkötött szerződés esetében, az érvénytelenség jogkövetkezményeinek alkalmazása során, a szerződést megkötésének időpontjára visszamenő hatállyal érvényessé nyilvánította, ha kiemelkedően fontos közérdek fűződött a szerződés teljesítéséhez.

A bürokráciacsökkentő törvénymódosítás véleményem szerint ebben az esetben olyan jogkört szabályoz a KDB esetében, amely vitatható. A szerződés érvénytelensége mögött a polgári jogban közérdeket áll. A közbeszerzési szabályok megsértése mellett a közérdekre hivatkozva mégis érvényes a szerződés, és a teljesség kedvéért azt is hozzátehetjük, hogy az egész közbeszerzési eljárás mögött is közérdek áll. A két közérdek összemérése olyan mérlegelési feladat, mely összetett eljárási garanciák között érvényesülhet. A KDB jogorvoslati rendszere véleményem szerint ennek csak részben tud megfelelni, hiszen nem ez a feladata. A különböző közérdekek összemérése nem a jogszabálysértés megállapítása, hanem ezen jelentősen túlmutató feladat, amely a KDB cél- és feladatrendszerétől véleményem szerint eltérő.

5.1.7. KÖZBENSŐ ÉRTÉKELÉS

A tilos szerződés szabályozása egy kapcsolószabály a polgári jogi és más jogszabályok között. A közbeszerzési szerződéses kapcsolatot vizsgálva hangsúlyozni kell, hogy mind versenyképességi, mind a gazdasági súlyára tekintettel érzékeny terület. A fentiek alapján megállapítható, hogy a Kbt. nyitva hagyja a szerződés érvénytelensége megállapításának okait, azaz nem taxatív annak megállapítása, hogy mi eredményezi a szerződés semmisségét. A Kbt. egyetlen feltételt támaszt: a KDB határozatát, mely megállapítja a közbeszerzési szabályokba ütközést. Azaz eljárási jogi úton támaszt feltételt: ha nem volt ilyen irányú döntés, a semmisség megállapítása a továbbiakban a közbeszerzési szabályokba ütközésre alapozva kizárt.

A kérdés és a probléma ezzel kapcsolatban az, hogy ez a szabályozás nem felel meg a polgári jogi érvénytelenség szabályainak, hiszen az eljárás megindítására nyitva álló határidőt rendkívül lerövidíti. A másik probléma, hogy ezzel egy nagyon súlyos

⁵³⁵ A hivatalból kezdeményezett jogorvoslati eljárások kezdeményezésével kapcsolatban az eltérő gyakorlati értelmezések kiváló elemzéséhez lásd DEZSŐ Attila (szerk.): *Kommentár a közbeszerzési törvényhez* (Budapest: Complex 2016) 759–763.

szankciót hagy figyelmen kívül a jogalkotó, és az egyik legerősebb – a joghatás megtagadását – előíró polgári jogi szankciót ebben az esetben nem alkalmazza. Véleményem szerint ez a helyzet indokolatlanul csökkenti a tilos szerződés kategóriájának alkalmazását, holott az érvénytelenség mint jogkövetkezmény jogpolitikai célja egyértelműen a közbeszerzési terület szigorítását, eredményességét segítené elő. Ezt javíthatná az, ha a gyakorlatban is felmerülne olyan, a Kbt.-ben nem kodifikált érvénytelenséget eredményező jogsértés.

A szerződés semmissége mögött alapvetően a közérdek védelme áll, azaz a szerződés semmisségének szabályozásával a polgári jog a közérdeket is védi. A Kbt.-ben két helyen is mérlegelési szempontot vezet be.

Az első ezek közül az ideiglenes intézkedés jogintézménye, melyben a még meg nem kötött szerződés megkötését lehet kezdeményezni, amennyiben ezt halasztást nem tűrő kiemelkedően fontos érdek vagy közérdek védelme indokolja, és annak előnyei meghaladják a szerződéskötéssel járó hátrányokat. Az intézkedés jogpolitikai célja elfogadható és helyes, ugyanakkor eljárásjogilag kifogásolható, hogy az ajánlatkérő kérelmére és indokai alapján történhet az engedélyezés, valamint a KDB ezen végzése az Alkotmánybíróság döntése következtében ma már legalább fellebbezhető. A közbeszerzési eljárási jogsértések legsúlyosabb szankciója lehet az, ha a szerződés semmis lesz. Ha a KDB ideiglenes intézkedésként dönt a szerződés megkötéséről, akkor megállapítható-e egyáltalán, hogy a szerződés semmis?

Véleményem szerint nem. A semmisségi okok mellett ugyanis a Kbt. rendelkezik a semmisségi kivételről, és ez lesz a második mérlegelési szempont. Azaz a szerződés a fennálló semmisségi ok ellenére nem lesz semmis, ha kiemelkedően fontos közérdek fűződik a szerződés teljesítéséhez. Ha a KDB előzetesen ideiglenes intézkedésként elismerte a beszerzési igényhez fűződő kiemelt közérdeket, véleményem szerint logikailag nem lehet arra a megállapításra jutni, hogy az halasztást nem tűrő kiemelten fontos közérdek, amely a szerződés megkötéséhez elengedő volt, a jogorvoslati eljárás eredményeként már nem minősül kiemelten fontosnak. A két jogintézmény kapcsán azonban komoly és alapos mérlegelési feladat elé áll a KDB.

Az értékeléshez további érveket is figyelembe kell venni. Az egyik, hogy a szerződés semmissége nem az egyetlen szankció a közbeszerzési jogorvoslatok során. A pénzbírság alkalmazását például a szerződés semmisségi okai mellett a Kbt. kötelezően előírja.⁵³⁶ Ily módon nem marad joghátrány nélkül a jogsértés, csupán a szerződés semmisségét szorítja háttérbe a jogalkotó.

A közbeszerzési eljárás eredményeként megkötött szerződés „megmentése” előtérbe kerül akkor is, amikor a teljesítéshez fűződő közérdek (semmisségi kivétel) vizsgálatát a KDB-nek és a KDB határozatát felülvizsgáló közigazgatási bíróságnak hivatalból kell vizsgálnia.⁵³⁷ A jogorvoslati fórumok így kérelem nélkül, hivatalból kötelesek vizsgálni a semmisségi kivétel alkalmazását. Kiemelést érdemel az is, hogy a semmisségi kivétel kapcsán a jogalkotó szűkítette a kiemelten fontos közérdek fogalmát. Ennek azért van jelentősége, mert ahogy a Kúria joggyakorlat-elemző csoportja rá-

⁵³⁶ Kbt. 165. § (6) bekezdés.

⁵³⁷ Kbt. 145. § (3a) bekezdés, 165. § (2) bekezdés g) pont, 172. § (2) bekezdés.

mutatott, a bírói gyakorlat a közbeszerzés tényéből is levezette, hogy a szerződés megkötése közérdekű ügy.⁵³⁸

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a közbeszerzési szerződés semmissége kapcsán versengő közérdekek a szerződés semmisségi szankciójának háttérbe szorítását eredményezik. 2018. január 1. óta a közbeszerzési jogorvoslati rendszerben – nézetem szerint helyesen – további tisztázásra került a jogorvoslati fórumok kettéválasztása a KDB és a polgári bíróságok között. Az *ex lege* semmisségi okok KDB hatáskörébe utalt megállapítása kétségkívül előremutató lépés a jogalkotó részéről. Ugyanakkor felmerül az a kérdés, hogy a közérdekek összemérése megfelelő-e ebben a formában? A semmisségi kivétel kapcsán a különböző közérdekek összemérését a bírói fórum és a bírósági eljárás garanciarendszere és rezsímje javíthatná.

A tilos szerződés ezen modelljében látható, hogy több jogalkotói beavatkozással és a bírói jogfejlesztéssel hogyan fejlődött ki az a modell, amely ma *ex lege* nevesít semmisségi okokat, és lehetőséget biztosít arra is, hogy a semmisség egyéb esetekben is megállapításra kerüljön, ha a bíróság a jogsértést olyan súlyosnak ítéli meg. Ezt garanciális szabálynak tekintem és a polgári jog szempontjából dogmatikailag is helyes. Az ügyek hiánya azonban azt mutatja, hogy akkor tölt be igazán helyes szerepet a tilos szerződés ebben az esetben, ha a joggyakorlat felülvizsgálatával a jogalkotó folyamatosan kodifikálja az egyes tilos eseteket. Ilyen modell is van a fogyasztói szerződések tisztességtelen szerződési kikötéseinél.⁵³⁹ Kérdés, hogy általában ez a megkésett reakció elegendő-e a jogsértések felszámolásához és a szankciójelleg megvalósításához.

A modell alapvetően minden *ex lege* semmisségének az alapja: nevesített jogsértés, de a Ptk. 6:95. §-a szerint a bíróság a teleologikus értelmezéssel minősítheti a szerződést tilosnak.

5.2. AZ IN CASIBUS CERTIS TILALOM

A *lex specialis derogat legi generali* általános jogelv különös jelentőséggel bír a tilos szerződések kapcsán.

Az első ezek közül az, hogy a Ptk. 6:95. § önálló tartalmat nem határoz meg, hanem egy jogszabály megsértésére rendeli alkalmazni a semmisség szankcióját. A jogszabályba ütközés normatív tartalmát, azaz mi az a diszpozíció, amit a felek nem tartanak be, azt szükségképpen egy másik jogszabály határozza meg. Ez nem egy sajátos jelenség, hanem szinte minden szerződéses jogviszonyra igaz lehet, mert a szerződés részletes szabályait többnyire más jogszabály határozza meg.

A másik jelentősége, amikor a *lex specialis* szabály egy olyan speciális jogsérelmet sújt semmisséggel, amely eredendően a semmisség szankciójával nem lenne sújtha-

⁵³⁸ A Kúria „A közbeszerzésekkel kapcsolatos ítélkezési gyakorlat” joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleménye, 2017. 150.

⁵³⁹ 2008. évi XLVII. törvény a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról, amelynek a mellékletébe folyamatosan kerülnek be új esetek, és cizellálja a jogalkotó az egyes eseteket, például a 2022. évi LXI. törvény módosításait.

tó két okból: vagy kizárt a kihatása a szerződés érvénytelenségére, mert nem a szerződés célzott joghatását érinti, vagy a szerződés érvénytelenségére áttételesen, távoli összefüggésből lehetne jutni. A semmisség tehát itt egy eszköz arra, hogy a jogalkotó elérje az adott jogszabályi tilalommal a célját. Fontos elhatárolási ismérv az első modellől, hogy itt az érvénytelenséget eredményező tényállások taxatív meghatározottak, nem nyílik lehetőség a bírói mérlegelésen keresztüli bővítésre. Mivel a tilalom itt csak meghatározott esetben állhat fenn, ezért *in casibus certis* csak azok a megsértések eredményeznek semmisséget. A kutatásom során két ilyen csoportot azonosítottam: a földforgalmi korlátozásokkal és a felszámolási eljárással kapcsolatos eseteket.

Az *in casibus certis* tilalom jelenti azt is, hogy kifejezetten a tilos szerződés speciális megoldása lesz olyan, amely a polgári jogi szerződés érvénytelenségénél szigorúbb követelményt támaszt. Tágabb összefüggésben egy szerződéses jogviszonyban, a magánjogi eszközök alkalmazásával éri el a jogalkotó a deklarált célját, azaz a magánjogi jogintézmények alkalmazásával lesz elérhető a kitűzött jogpolitikai cél. A modellben a kiterjesztés azt is jelenti, hogy a polgári jogi megoldás a speciális területen tágabb aspektusban alkalmazott. A kiterjesztő esetre példa a nemzeti vagyon értékesítésének feltételrendszere. A továbbiakban az *in casibus certis* tilalom két esetét, valamint a kiterjesztő megoldást elemzem.

5.2.1. A FÖLDFORGALMI KORLÁTOZÁSOK MINT *IN CASIBUS CERTIS* TILOS SZERZŐDÉSI ALAKZATOK

A tilos szerződés körébe tartozó ügyek egyik csoportját képezik a termőföld szerzésével kapcsolatos eljárások. A 2013. évi CXXII. törvény a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról (Földforgalmi tv.) és a 2013. évi CCXII. törvény a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló 2013. évi CXXII. törvénnyel összefüggő egyes rendelkezésekről és átmeneti szabályokról (Fétv.) több alkotmánybírósági eljárás⁵⁴⁰ és jogegységesítési eljárás⁵⁴¹ tárgyai voltak.⁵⁴²

Az alábbiakban csak a tilos szerződéses kapcsolatra térek ki. A bírói gyakorlatban ez két ügyszakban is jelentkezik: egyrészt közigazgatási,⁵⁴³ másrészt polgári ügyként, és az eljárások száma a tilos szerződéseken belül magas. A Földforgalmi tv. célja a föld tulajdonjogának megszerzésére, azon haszonélvezeti jog alapítására, a föld hasz-

⁵⁴⁰ Például 17/2015. (VI. 5.) AB határozat.

⁵⁴¹ Például 1/2020. PJE határozat a Földforgalmi tv. szerinti elővásárlási jog megsértéséből fakadó igény érvényesítéséről, továbbá a Kúria „A Földforgalmi törvénnyel kapcsolatos perek gyakorlata” c. joggyakorlatelemző csoport véleménye.

⁵⁴² A témában több doktori értekezés is született: HORNYÁK Zsófia: *A mezőgazdasági földek öröklése. PhD-értekezés* (Miskolc: Miskolci Egyetem 2018) 52–62. érinti és VARGA Zoltán: *A magyar földforgalmi szabályozás – alkotmányossági és uniós jogi kerettüzetben. PhD-értekezés* (Pécs: Pécsi Tudományegyetem 2023) átfogó történeti és alkotmányjogi, uniós jogi elemzést végzett, valamint a rendes bíróságok gyakorlatát is vizsgálta.

⁵⁴³ A szerződést a mezőgazdasági szerv hagyja jóvá és a jóváhagyó vagy a jóváhagyást megtagadó határozat bíróság előtt megtámadható a Kp. szabályai szerint.

nálatára⁵⁴⁴ vonatkozó jogpolitikai célok érvényesítése. A Földforgalmi tv. preambulum és indokolása hosszan fogalmazza meg azokat a célokat, amelyek a földdel való rendelkezés legfontosabb eseteire⁵⁴⁵ speciális szabályokat fogalmaznak meg.

A tilos szerződés mint eszköz jelenik meg a törvény szerint. A Földforgalmi tv. ugyanis Anka Márton Tibor klasszifikációja szerint személyi korlátokat, mennyiségi korlátokat, jogcímhez tartozó korlátokat, egyes kötelező nyilatkozatokat és quasi tulajdonszerzési korlátozásokat határoz meg.⁵⁴⁶ Szilágyi János Ede a korlátozások között a földterület méretével, a szerzők személyével, az elővásárlási joggal és a nyilatkozattétellel kapcsolatos korlátokat azonosít.⁵⁴⁷

A Földforgalmi tv. rendszerében olyan kógens törvényi tilalmakat találunk, amelyek a törvény céljának elérését szolgálják, és a termőföldre mint a jogügylet közvetett tárgyára irányuló szerződésekre (is) határoz meg korlátozásokat, amelyek a Ptk. 6:95. § alapján *lex specialis*-nak minősülnek,⁵⁴⁸ és a tilalmak *in casibus certis* érvényesülnek. A korlátozások és tilalmak betartását hatósági úton biztosítja a jogalkotó. A szakigazgatási szerv jóváhagyása szükséges főszabály szerint a Földforgalmi tv. hatálya alá tartozó jogügylet érvényességéhez. Polgári jogi szempontból meg kell jegyeztem, hogy az előbbi mondat nem pontos, mert a Ptk. a hatósági jóváhagyást nem a szerződés érvényességéhez, hanem a hatályosságához köti.⁵⁴⁹ A Földforgalmi tv. az egyes korlátozásokba és tilalmakba ütköző szerződések semmisségét állapítja meg, kizárva a részleges érvénytelenség megállapíthatóságát is.⁵⁵⁰ Azaz a földforgalmi szabályozás *ex lege* tilalmakat, és a polgári jognál szigorúbb jogkövetkezményeket állapít meg.⁵⁵¹

A szakirodalom felhívja a figyelmet arra, hogy az egyes korlátozások és tilalmak elhatárolása nehézséget okoz. Így utal olyan bírói gyakorlatra, amely megkülönböztet egymástól szerzési feltételt és korlátozást, melyek közül az előbbi nem eredményezi a tilalomba ütközést, így a hiánya jogilag nem eredményez semmisséget. Ezt Anka Márton Tibor vitatja, és szerinte a tulajdonszerzési feltétel, korlátozás és tilalmak ugyanazt jelentik.⁵⁵² Fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a szabályozás is több esetben módosult, így az egyes ügyek alkalmazhatóságát a hatályos jogszabályok tükrében esetről-esetre felül kell vizsgálni.

⁵⁴⁴ Földforgalmi tv. 1. § (1) bekezdés.

⁵⁴⁵ A Földforgalmi tv. hatálya részletesen meghatározza, hogy mely jogügyletek tartoznak a hatálya alá, melyeket von ki a hatálya alól és melyek alkalmazása során csak másodlagos. Vö. ANKA Márton Tibor: *A földforgalmi szabályozás a tulajdonjog és a haszonélvezeti jog oldaláról* (Budapest: HVG-ORAC 2021) 19–48.

⁵⁴⁶ ANKA (545. lj.) 19.

⁵⁴⁷ SZILÁGYI János Ede: „A mezőgazdasági földforgalom szabályai” in SZILÁGYI János Ede (szerk.): *Agrárjog* (Miskolc: Miskolci Egyetemi Kiadó 2017) 76–87.

⁵⁴⁸ Például Kúria Pfv.21637/2018/10.; Kúria Kfv.37758/2017/7.; Kúria Kfv.37667/2017/3.; Kúria Kfv.38064/2018/6.

⁵⁴⁹ Ptk. 6:118. §.

⁵⁵⁰ Földforgalmi tv. 60. §, amelyet a Fétv. továbbiakkal egészít még ki. Vö. Fétv. 89. §.

⁵⁵¹ Különösen elővásárlási jog esetében vö. 1/2020. PJE határozat.

⁵⁵² ANKA (545. lj.) 90.

A semmisség megállapítása. A bíróság több tilalommal kapcsolatban állapította meg közvetlenül a semmisséget a Földforgalmi tv. alapján, közvetve a Ptk. 6:95. §-a szerint:

- a tulajdonos által a haszonélvezeti jog jogosultjának jóváhagyása nélkül kötött szerződés jogszabályba ütközik;⁵⁵³
- habár a Földforgalmi tv. nem bármely rendelkezése alapozza meg a semmisséget, a Ptk. 6:95. §-a szerint semmis az olyan megállapodás, amikor az alperesek szerződéseinek tartalma, azok egymásra épülése, megkötésük időpontja, továbbá az alperesek által előadott indokok bizonyítatlansága és életszerűtlensége alapján csak az a következtetés vonható le, hogy az alperesek célja a perbeli ingatlan kizárólagos tulajdonának az I. rendű alperesre történő átruházása volt. Az egymással összefüggő szerződéseket azért kötötték meg a perbeli konstrukcióban, hogy az I. rendű alperes előbb az ingatlan társtulajdonosa legyen, és ekként a többi elővásárlásra jogosult jogának kijátszásával, a hatósági jóváhagyás kizárásával (illetve korlátozott hatósági jóváhagyás mellett), tehát a jogszabályi rendelkezéseket megkerülve, megszerezze az ingatlanok tulajdonjogát;⁵⁵⁴
- a jogsértések önmagukban véve nem eredményezik a teljes mezőgazdasági földhasznóbérlési szerződés semmisségét, a Földforgalmi tv. 60. § (1) bekezdésében foglaltak alkalmazására kizárólag akkor van lehetőség, ha az érvénytelen szerződéses kikötések a Földforgalmi tv.-ben megállapított szerzési korlátozásba, illetőleg tilomba ütköznek;⁵⁵⁵
- a Ptk. 6:95. §-a szerint semmis lesz az a szerződés a volt hasznóbérlő és a tulajdonos között, ha a volt hasznóbérlő beruházásai költségének az új hasznóbérlő általi megfizetési kötelezettségére írnak elő kötelezettséget a felek. A szerződések célja az volt, hogy amennyiben a szerződés mégsem a régi hasznóbérlővel jönne létre, hanem egy „rājelentkező” előhasznóbérlővel, akkor ebben az esetben a szerződés lényegében egy harmadik személyre vonatkozó kötelezettséget írt elő. A Kúria megállapította, hogy a kikötés valójában azt a célt szolgálta, hogy az előhasznóbérlőre jogosultakat „elrettentse” e jog gyakorlásától. A Fétv. alkalmazása kapcsán a szerződő felek magukra nézve állapíthatnak meg a szerződésben jogokat és kötelezettségeket, harmadik személyre nem;⁵⁵⁶
- a Földforgalmi tv. szerint a ranghely téves meghatározásának jogkövetkezménye a semmisség;⁵⁵⁷
- a Földforgalmi tv. szerinti időbeli korlát legfeljebb húsz évben határozta meg a hasznóbérlési szerződés határozott időtartamának maximumát, ezért a húsz évet meghaladó határozott időtartamot kimondó rendelkezés semmis.⁵⁵⁸

⁵⁵³ Szegedi Törvényszék 101.K.700.960/2022/10.

⁵⁵⁴ Debreceni Ítéltábla Pf.II.20.341/2022/6. Hasonlóan BH2018. 14.; Kúria Pfv.VI.21.548/2016/4. A Debreceni Ítéltábla is hozott olyan határozatot, amelyben a szerződés nem ütközött kifejezetten a Földforgalmi tv.-be, de általában annak a kijátszására alkalmasnak ítélte, ezért a Ptk. 6:95. §-ába ütközött. Debreceni Ítéltábla Pf.20341/2022/6.

⁵⁵⁵ Tatabányai Törvényszék Pf.20176/2019/18.

⁵⁵⁶ Kúria Pfv.V.30.675/2016/9. Ugyanezen érveléssel Kúria Pfv.VI.21.371/2016/9.; Kfv.37482/2019/5.; Kúria Pfv.20675/2016/9.; Kúria Kfv.37482/2019/5.

⁵⁵⁷ Az EBH 2012. P5. szerint is, Kúria Kfv.37681/2016/1.

⁵⁵⁸ Fővárosi Ítéltábla Pf.20645/2021/5.

A szerződés semmissége nem állapítható meg. A joggyakorlat ugyanígy cizelláltan ítélte meg azt, hogy mi az, ami nem lesz tilos megállapodás:

- a Fétv. 50. § (1) bekezdés alapján a felek a haszonbér mértékét a törvényi formák kombinálásával, vegyesen alkalmazták. A bíróság az értelmezéshez felhívta a jogalkotói indokolást, az Alaptörvény 28. cikkét is, és megállapította, hogy az adott rendelkezés nem tilos szerződési alakzat;⁵⁵⁹
- közös tulajdonban álló termőföld elidegenítése esetén a társtulajdonos vevő hivatkozhat az adásvételi szerződésben az Földforgalmi tv. 18. § (3) bekezdése szerinti elővásárlási jogára;⁵⁶⁰
- nem minősül a Fétv. megsértésének a szigorú alakisági szabályok ellenére sem, ha a tanú egyértelműen azonosítható az okiratból és nem kerül külön feltüntetésre a születési név, vagy az ügyvéd tanú az ügyvédi iroda címét adja meg lakóhelyként;⁵⁶¹
- a perben az alperes tulajdonos és a másik alperes bérlő mezőgazdasági földterületre feles bérleti szerződést kötöttek, melyet a földhasználati nyilvántartásba is bejegyeztek, majd később az irányadó jogszabályok szerint ezzel a teherrel együtt a tulajdonos el kívánta adni. A felperes elfogadó nyilatkozatának nem volt kihatása a feles bérleti szerződésre, mert ezt az adásvételi szerződésben a felek eleve kizárták. A felperes szerint a szerződés – többek között – tilos, mert célja az, hogy az új tulajdonos ne tudjon birtokba lépni. A Kúria döntésében megállapította, hogy „amennyiben az alperesek valóban azon okból kötötték volna meg a feles bérleti szerződést, hogy a II. rendű alperesnek mint vevőnek erősebb pozíciót biztosítsanak, az sem eredményezheti a feles bérleti szerződés semmisségét, ugyanis, ha valaki jogszerű eszközzel ér el számára előnyös – másnak viszont ennek következtében hátrányos – jogi helyzetet, az önmagában még nem joggal való visszaélés és nem teszi a szerződést semmissé. A jogerős ítélet erre tekintettel nem sérti a Ptk. 6:95. §-át sem.”⁵⁶²

Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy a tilos szerződési klauzula funkciója a Földforgalmi tv. esetében nem pusztán egy logikai kapcsolat, hogy a szerződés *lex specialis* szabályban megfogalmazott okokba ütközése esetén semmisnek minősüljön. A Ptk. 6:95. §-a e területen véleményem szerint általában is a termőföldátruházások jogalkotói céljának elérését biztosította. Az *in casibus certis* jellegből adódóan a semmisség tilos szerződési megállapodása a törvényben meghatározott okokra szorítkozik, azaz nem általában lesz semmis valamely előírás megsértése. Ebben az esetben véleményem szerint a törvényi szigor és a méltányosság közötti ellentmondás feloldásának eszköze az, hogy csak az *in casibus certis* tilalom érvényesül.

⁵⁵⁹ Szegedi Törvényszék K.700831/2022/11. Vö. ehhez kapcsolódóan a jogszabály már változott: Fétv. 50. § (3)–(4) bekezdés.

⁵⁶⁰ Kúria Kfv.III.37.231/2017/8.

⁵⁶¹ Kúria Pfv.VI.21.371/2016/9.

⁵⁶² Kúria Pfv.20247_2019_5 [20].

5.2.2. AZ 1991. ÉVI IL. TÖRVÉNY (CSTV.) JOGVÉDELMI MECHANIZMUSA MINT *IN CASIBUS CERTIS*

A tilos szerződés egyik esete, ha a speciális norma jogügyleti érvénytelenséget állapít meg azért, mert a speciális normába ütközött a szerződés. Az 1991. évi IL. törvény a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról (Cstv.) rendelkezik olyan speciális megtámadási jogról, amelynek célja, hogy a fizetéseképtelenségi eljárás során az adós vagyonában ne álljon be olyan sérelem, amely a hitelezői igényeket tovább veszélyeztetné.

A *Cstv.* 40. §-a. Az egyik ilyen jogintézmény a *Cstv.* 40. §-a, amely szerint kerecsenettel támadhatók meg az olyan szerződések vagy más jognyilatkozatok, amelyek még a felszámolás kezdő időpontja előtt jöttek lére az adós és harmadik személyek között. E jogintézmény célja az, hogy a felszámolás kezdő időpontja előtt a kikerült vagyontárgyakat a felszámoló vagy a hitelezők visszaszerezzék.⁵⁶³ A csődnyitás előtti szerződések megtámadásának a joga az adós vagyonának védelmét és a hitelezői igények minél nagyobb mértékű kielégítését célozzák.⁵⁶⁴ A megtámadási perek a Ptk.-hoz képest *lex specialis*-ak, itt a Ptk. 6:95. §-ának alkalmazása csak logikai kapcsolatot teremt a *Cstv.* szerinti speciális megtámadás és az érvénytelenség között.

A *felszámolási vagyon értékesítése*. A másik ilyen jogintézmény a felszámoló jognyilatkozataival kapcsolatban szabályozott jogorvoslat a felszámolási vagyon értékesítésével kapcsolatban. A *Cstv.* 49. § szerint a felszámoló nyilvánosan értékesíti az adós vagyontárgyait az elérhető legmagasabb áron. Az értékesítés szabályait a *Cstv.* 49–49/H. §§-ai szabályozzák, valamint több speciális jogszabály is rendezi. A *Cstv.* 49. § (5) bekezdése ugyanis tartalmaz egy speciális megtámadási jogot: „Ha a felszámoló a vagyontárgy értékesítése során az e törvényben foglalt – az értékesítés formáira és a közjegyző igénybevételére vonatkozó – rendelkezéseknek nem tesz eleget, az érdekelt fél az értékesítéstől számított 30 napon belül az értékesítés – így különösen a pályázat, árverés – eredményeként megkötött adásvételi szerződést a bíróságnál keresettel megtámadhatja. E határidő elmulasztása jogvesztéssel jár.”

Az ide kapcsolódó jogintézmények egy többszörösen összetett jogcselekmények által realizálódnak. A szabályok törzsanyagát a *Cstv.* tartalmazza, melyhez képest speciálisan több ágazati jogszabály, alacsonyabb rendű jogszabály is tartalmaz rendelkezéseket. Kérdés, hogy ezeknek a szabályoknak a megsértése mennyiben eredményezi a vagyoni tranzakció semmisségét a Ptk. 6:95. §-ba ütközten.

A bírói gyakorlat a felszámolási vagyon értékesítésével kapcsolatos jogorvoslati jogot *lex specialis*-ként értékeli a Ptk. szerződés érvénytelensége szabályaihoz képest. Azaz csak a *Cstv.* vagy a *Cstv.* e részeihez kapcsolódó további jogszabályok-

⁵⁶³ Kúria Gfv. VII.30.320/2012/9. Csőke Andrea: *Nagykommentár a csődtörvényhez* (Budapest: Wolters Kluwer 2019).456.

⁵⁶⁴ Az egyes esetek több érvénytelenségi okkal is kapcsolatban állnak: jóerkölcsbe ütközéssel, értékaránytalansággal vagy az érvénytelenségen kívül a fedezetelvonó ügyletekkel. Részletesen és a joggyakorlatot értékelve lásd Juhász László: *A magyar fizetéseképtelenségi jog kézikönyve* (Budapest: Orac 2022) 893–967.

ban foglaltak megsértése esetén lehet élni a Cstv. szerinti megtámadási joggal.⁵⁶⁵ Ha bármely feltétel hiányzik, akkor nem lehet a megtámadási jogot a Ptk. 6:95. §-a szerinti igényérvényesítéssel helyettesíteni akkor sem, ha nem élt ezzel a lehetőséggel.⁵⁶⁶ A Cstv. rendelkezései a Ptk.-n túl biztosítanak megtámadási jogot.⁵⁶⁷

A kialakult gyakorlat többlettényállás esetén engedi a Ptk. szerinti érvénytelenségi kereset előterjesztését, de ha ez a többlettényállás hiányzik és a kereset a Cstv. szerint is előterjeszthető lett volna, akkor csak abban az esetben alapos a kereset, ha többlet elemet tartalmaz. Az *in casibus certis* modellben így látható, hogy azok a jogsértések semmisségi szankciói találhatók, amelyek a polgári jogi szabályok szerint nem lennének semmisek és a polgári jogi gyakorlat ezekkel a feltételekkel a jogsértést nem szankcionálná semmisséggel.⁵⁶⁸

5.2.3. A KÖZÉRDEK VÉDELME MAGÁNJOGI ESZKÖZÖKKEL – A KITERJESZTŐ MEGOLDÁS

Az *in casibus certis* következő esete a nemzeti vagyon elemeivel kapcsolatos szerződéses korlátokhoz kapcsolódik. Az Alaptörvény 39. cikke rögzíti a nemzeti vagyon védelmét, a 38. cikk (3) bekezdése pedig a nemzeti vagyonnal való rendelkezés alapelveit.⁵⁶⁹ Az Alaptörvény követelményeit a gyakorlatba a nemzeti vagyon védelméről szóló 2011. évi CXCVI. törvény (Nvtv.) ülteti át. Az Alaptörvény és az Nvtv. egyaránt kimondja, hogy a nemzeti vagyon tulajdonjogát átruházni főszabály szerint versenyeztetés útján, összességében a legelőnyösebb ajánlatot tevő részére, a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás értékarányosságával lehet.⁵⁷⁰ Felvetődik a kérdés, hogy az értékarányosság követelménye nem következik-e önmagában a polgári jogi szabályokból? A törvénynek ez nem-e egy deklaratív rendelkezése, amely egy szerződéses viszonyból egyébként is következne? A polgári jog eszközei az értékarányosságot mennyiben képesek biztosítani?

A kérdés kiemelten fontos mérföldkövei a Kúria és a Fővárosi Ítéltábla 2019-ben hozott határozatait, amelyekben az eljáró felsőbíróóságok olyan szempontokat határoztak meg az értékarányosság megítéléséhez, amelyeknek az alkalmazási tapasztalatai a jövőben várhatók. Az aktualitásokhoz tartozik néhány alkotmánybíróági döntés is, melyek részben érintették az Alaptörvény 38. cikk (3) bekezdésében foglalt értékarányosság követelményt is.

⁵⁶⁵ EBH 2013. G.5., Cstv. 49. § (5) bekezdés. Bereczky Sára és Osztovits András szerint *lex specialis*. BERECKY SÁRA – OSZTOVITS ANDRÁS: *A csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló 1991. évi XLIX. törvény kommentárja* (Budapest: Opten 2015) 405.

⁵⁶⁶ Kúria Pfv.20556/2020/6.; Kúria Pfv.21770/2016/4.; Debreceni Ítéltábla Gf.30064/2020/14.; Fővárosi Ítéltábla Gf.40040/2021/9.

⁵⁶⁷ Kúria Gfv.30035/2019/9.; Debreceni Ítéltábla Gf.30203/2017/7.; Fővárosi Ítéltábla Gf.40420/2019/14.

⁵⁶⁸ Például BH 2018. 122. CsőKE (563. lj.) 457. Joerkölcsbe ütközésre például Kúria Gfv. 30.284/2018/36. Idézi JUHÁSZ (564. lj.) 1141.

⁵⁶⁹ 25/2021. (VIII. 11.) AB határozat.

⁵⁷⁰ 2011. évi CXCVI. törvény 13. § (1) bekezdés, 11. § (16) bekezdés.

Az Nvtv. 7. fejezete rendelkezik a nemzeti vagyon tulajdonjogának átruházásáról, mely rendelkezéseket mind az állami, mind a helyi önkormányzati tulajdon átruházása esetén alkalmazni kell. A felek ebben az esetben tulajdonátruházási szerződést kötnek, melyre *lex specialis* alkalmazandó az Nvtv. és *lex generalis* a Ptk.⁵⁷¹ Utóbbi véleményem szerint nemcsak az Nvtv.-ből következik, hanem a Ptk. háttérjogszabályi jellegét a Ptk. 1:2. §-a is önmagában megalapozza. Az átruházásnak az Nvtv. három garanciális elemét rögzíti: a versenyeztetési eljárást, amelyen az összességében legelőnyösebb ajánlatot tevő nyerhet, és a szerződés értékarányosságát.

A három feltétel közül az értékarányosság kérdéséhez a felsőbb bírósági gyakorlat olyan értelmezést nyújtott, amelynek jogtudományi elemzése indokolt, mert várhatóan több eljárásnak is tárgyai lehetnek az ilyen típusú szerződések. A BH 2019. 114. sz. kúriai felülvizsgálati és az eljárásban másodfokon eljárt Fővárosi Ítéltábla határozata is közzétételre került BDT 2018. 3882. számon. Az eseti döntések tényállása szerint a felperes helyi önkormányzat versenyeztetési eljárást követően 2015. augusztus 7-én kötött ingatlan adásvételi szerződést. A jogi minősítés szempontjából releváns körülmény, hogy az ingatlan tulajdonjogának átruházására irányuló árverés korábban nem vezetett eredményre. Az árverés előtt szakvélemény készült az ingatlan árának meghatározásáról, amelyet a 2015 augusztusi szerződéskötést megelőzően 2015 márciusában aktualizáltak. A versenyeztetés eredményeként került sor a szerződés megkötésére. A vételár meghatározásában fontos szempont volt a szerződéses biztosítékok mértéke, a megvalósítani kívánt funkció és a vállalt beépítési határidő is.

Összefoglalóan a szerződés megkötése elérte a jogszabályban meghatározott értékhatárt, ami alapján kötelező volt a versenyeztetési eljárás lefolytatása, a tulajdonos értékbecslést végeztetett, melyet a pályázati eljárást megelőzően aktualizált, továbbá rögzítette a tulajdonos előre azt is, hogy a megállapított értéktől legfeljebb 10%-os eltérés a megengedett. A szerződés megkötését követően 2015 októberében készült szakvélemény alapján az ingatlan forgalmi értékét a szakértő a szerződéses ellenérték mintegy másfélszeres összegére becsülte. A felperes ezt követően keresetet nyújtott be – többek között – a szerződés érvénytelenségének megállapítása, az eredeti állapot helyreállítása iránt. A szerződés érvénytelenségének elsődleges jogalapja az Nvtv. azon rendelkezése volt, amely az Nvtv.-be ütköző módon megkötött szerződés semmisségét mondja ki.⁵⁷²

5.2.3.1. AZ ELJÁRÓ BÍRÓSÁGOK ÉRVELÉSE

Az elsőfokú bíróság a keresetet elutasította. A másodfokú bíróság a szerződés semmisségét állapította meg. A másodfokon eljárt Fővárosi Ítéltábla érvelése szerint a pályázati eljárás – amelyet a tulajdonos ilyen típusú jogügyleteire jogszabály ír elő – arra hivatott, hogy az összességében legelőnyösebb ajánlat kerüljön kiválasztásra.

⁵⁷¹ Nvtv. 17. § (3) bekezdéséből teleologikusan következik.

⁵⁷² Nvtv. 15. §. A továbbiakban csak az értékarányossági értelmezéshez kapcsolódó érvelést elemzem, a bírói döntések közzétett eseti határozatok, amelyek elérhetők és kutathatók, így azok teljes megismétlése szükségtelen.

A pályázati felhívás ajánlattételre vonatkozó felhívás az eljáró ítéltábla szerint ugyan a vevőkiválasztás rendjét szabályozza, de nem minősül a Ptk. 6:66. §-a szerint a szerződés létrejöttéhez vezető elfogadó nyilatkozatnak. A felek között a szerződés 2015. augusztus 7-én jött létre, így a szolgáltatás-ellenszolgáltatás értékarányosságát is ebben az időpontban kell vizsgálni. Az eljáró bíróság által kirendelt szakértő a forgalmi értéket a kikötött vételárnál mintegy 30%-kal magasabb értékben állapította meg. Az eljáró bíróság a szakértő által értékcsökkentő tételek mértékével nem értett egyet, ezért állapította meg a 30%-kal magasabb értéket. A szakértői álláspont szerint mintegy 20%-os különbség volt megállapítható a szerződéskötés kori érték és a korábbi értékebecslés és pályázati eljárásban meghirdetett érték között.

A Fővárosi Ítéltábla szerint a perbeli ingatlan átruházásakor a nemzeti vagyon fokozott védelmére vonatkozó „konjunktív garanciális feltételeknek” érvényesülniük kell, bármely feltétel hiánya a szerződés semmisségét vonja maga után.⁵⁷³ A Fővárosi Ítéltábla szerint az Nvtv. – az Alaptörvény 38. cikk (3) bekezdéssel összhangban – a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás közötti értékarányosságot követel meg, így a szerződés érvénytelenségét nem kizárólag a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás feltűnő értékaránytalansága eredményezi. Az eljáró bíróság rögzítette, hogy a pályázati eljárás és a bírálat megfelelt az Nvtv. követelményeinek, azonban a vételárkülönbség a szakértői vélemény alapján a szerződés létrejöttének időpontjában nem felelt meg az értékarányosság követelményének, ezért a szerződés semmis.⁵⁷⁴

A felülvizsgálat során eljáró Kúria azt a kérdést vizsgálta, hogy az értékarányosság követelményét és annak a perbeli okát helytállóan értelmezte-e a másodfokon eljáró bíróság. A Kúria a szerződés létrejöttének időpontját illetően egyetértett a másodfokú bíróság álláspontjával, azaz a szerződés a pályázati eljárást követően a szerződés aláírásával jött létre, így az érvénytelenségi ok fennálltát is erre az időpontra vetítve kell vizsgálni.

A Kúria az értékarányosság kapcsán kiemelte azt, hogy az Alaptörvény és az Nvtv. két irányban módosított a jogszabályi rendelkezéseken: a jogügyletek kiemelt tárgya (nemzeti vagyon tulajdonjogának átruházása) miatt bevezette az egyenértékűség követelményét, és a törvényben meghatározott követelmények megsértése esetére az érvénytelenség fajtái közül a semmisség jogkövetkezményét fűzte. A Kúria álláspontja szerint az értékarányosság mércéje a Ptk. szabályozásához képest fokozottabb, szigorúbb elvárást jelent, ezért a Ptk. szerinti feltűnő értékaránytalanság mércéjénél (melynek a Kúria szerint a jogügylet megfelelt) szűkebb, kevésbé megengedő kategóriaként kell értelmezni. Azaz, a semmisség már a szolgáltatás-ellenszolgáltatás egyenértékűségének csekélyebb különbsége esetén is megállapítható.

A Kúria ebből következően megállapította, hogy „a forgalmi érték meghatározással járó, elfogadható hibahatár ténye, valamint az adott ingatlan egyedi jellege figyelembevételével 10-15%-os értékkülönbözöt mellett nem állapítható meg az értékarányosság követelményének sérelme”.⁵⁷⁵ A Kúria szerint az értékarányosság megállapításához

⁵⁷³ BDT 2018. 3882. [26].

⁵⁷⁴ BDT 2018. 3882. [35].

⁵⁷⁵ BH 2019. 114. [30].

a bírói gyakorlatban a feltűnő értékaránytalanság esetén alkalmazott módszertant kell követni, mert a szabályozás különbsége csak a mértékben és az érvénytelenség jellege között van. A bírói gyakorlat alapján nemcsak annak van jelentősége, hogy az összehasonlító adatokon alapuló forgalmi érték között milyen differencia van, hanem az értékcsökkentő tényezőket is megfelelően értékelni kell (például kötbér, rövid határidejű beépítési kötelezettség etc.). Ezek alapján a Kúria szerint a szakértői értébecsülés 15%-os különbséget takar, amely az előbbieken alapján az értékarányosság követelményének megfelel. Mindezek alapján a Kúria a másodokú bíróság ítéletét hatályon kívül helyezte és részletes iránymutatás mellett új eljárásra utasította.

5.2.3.2. AZ ÉRTÉKARÁNYOSSÁG KÖVETELMÉNYE POLGÁRI JOGI SZEMPONTBÓL

Az Nvtv. 7. fejezete több előírást tartalmaz a nemzeti vagyon körébe tartozó vagyonelemek átruházásával kapcsolatban, melyek megsértésével kötött jogügylet, szerződés semmis.⁵⁷⁶ A jogalkotó az Alaptörvénybe foglalt értékarányossági követelményt az Nvtv.-ben is előírja, amelynek megsértése a szerződés semmisségét eredményezi, mint amely az Nvtv.-ben rögzített törvényi feltételbe ütközik.

A Fővárosi Ítéltábla és a Kúria az értékarányosságot a szerződés megkötésének időpontjában vizsgálandó érvényességi feltételnek tekintette. Kérdéses, hogy dogmatikailag egy *lex specialis* követelmény (mint például egy minősített okirati forma vagy szerződéses tartalmi elem) vagy az értékarányossági szabály ennél többet is jelenthet-e. Véleményem szerint az értékarányossági feltételt (és mellette a versenyeztetési követelményt, összességében legelőnyösebb ajánlat feltételét) találóan és helyesen értelmezte „konjunktív garanciális feltételeknek” a Fővárosi Ítéltábla. Az Nvtv. ezeknek a megsértését semmisséggel sújtja.⁵⁷⁷

A „konjunktív garanciális feltételek” lényegében két feltételt tartalmaz: a szerződéses partnerválasztás követelményét és a szerződés értékarányosságát. Polgári jogi értelemben – a Ptk. alapján – ezek hiánya önmagában kevésbé veti fel a szerződés érvényességének kérdését. A bírói gyakorlatban uralkodó álláspontnak tekinthető az, hogy önmagában a szerződéskötést megelőző pályázati eljárások hibája nem eredményezi a szerződés érvénytelenségét. A bírói gyakorlatban megjelenő elv gyakorlati és elméleti kérdéseire sok szakirodalmi forrás áll rendelkezésre, így ehelyütt elegendőnek tartjuk azt, hogy utaljunk arra, hogy a pályázati eljárások szabálytalansága önmagában nem eredményezi a szerződés érvénytelenségét, de a bíróság a pályázati eljárásnak a szerződés tartalmára kiható szabálytalanságait értékelheti úgy, hogy a szerződés semmisségét eredményezik.⁵⁷⁸ A jogrendszer a közbeszerzési eljárások kapcsán kifejezetten nevesít is ilyen jogsértéseket.⁵⁷⁹

⁵⁷⁶ Nvtv. 13–15. §§.

⁵⁷⁷ Nvtv. 15. § a törvény rendelkezéseibe ütköző szerződést minősíti semmisnek.

⁵⁷⁸ BDT 2013. 2928.; KEMENES (7. lj.); AUER Ádám: „Megjegyzések a tilos szerződések polgári dogmatikájához a közbeszerzési szerződés kapcsán” *Jogtudományi Közöny* 2018/10. 486–495. Részletesebben lásd a kötet 3.3.2. alpontjában.

⁵⁷⁹ 2015. évi CXLI. törvény 137. § (1) bekezdés.

5.2.3.3. AZ ÉRTÉKARÁNYOSSÁG ÉRTELMEZÉSI KÉRDÉSEI

Az értékarányosságot mint feltételt a szerződés tartalmával szemben a szinallagmával írhatjuk le. A szerződéses szinallagma védelménél a szerződés érvénytelensége körében csak a szélsőséges esetet szankcionálja a Ptk.⁵⁸⁰ Az értékarányosság hiányát csak a feltűnő értékaránytalanság eredményezi, azaz a szolgáltatás, ellenszolgáltatás értékaránytalanságának feltűnő mértéke eredményez érvénytelenséget.⁵⁸¹ Ezzel szemben az Nvtv. már az értékarányosságot követeli meg, és a hiányát semmisséggel sújtja. Polgári jogi értelemben véleményem szerint a tilos szerződés egy esetét alkalmazza az Nvtv. A Ptk. 6:95. §-a szerint a jogszabályba ütköző szerződés semmis, kivéve, ha ahhoz a jogszabály más jogkövetkezményt fűz. Az Nvtv. fordított logikával alkalmazza ezt a szabályt: a más jogkövetkezmény valójában polgári jogi, és az általános polgári jogi szabályokhoz képest szigorúbb, mert nem kell, hogy az értékaránytalanság kirívó, feltűnő legyen ahhoz, hogy a szerződés érvénytelenségét eredményezze.

A feltűnő értékaránytalanság és a szerződés megkötésének előkészítése. Érdemes utalni arra, hogy a két érvénytelenségi fajta között milyen különbségek érhetők tetten. A feltűnő értékaránytalanság megtámadhatósági ok, a tilos szerződés ezen esete semmisségi ok. A két érvénytelenségi fajta közötti különbség esetén figyelembe kell venni azt is, hogy a semmisség mögött általában a magánjogi dogmatika nem a felek magánjogi pozíciójának védelmét, hanem a közérdeket azonosítja.⁵⁸² Különösebb igazolás nélkül belátható, hogy az Nvtv. szerinti értékarányosság mögött meghúzódó jogpolitikai cél a közérdek védelméhez sorolható. Ebből következően a nemzeti vagyon védelmének⁵⁸³ az Alaptörvény 38. cikkében rögzített követelménye olyan célt jelöl meg, amely mögött a közvagyon és annak értékének védelme áll.

A semmisség mint jogkövetkezmény az értékaránytalanság esetére hatékony szankció lehet és ez leginkább a további jellemzők alapján látható. A feltűnő értékaránytalanság címén a szerződés nem támadható meg a Ptk. alapján, ha a fél a feltűnő értékaránytalanságot felismerhette vagy annak kockázatát vállalta, valamint a megtámadás lehetősége kizárható – kivéve a fogyasztói szerződést.⁵⁸⁴ A kockázatvállalás egyik esete a bírói gyakorlat szerint ha a felek előre megállapodnak abban, hogy szakértő állapítja meg majd a szerződéses vételár mértékét.⁵⁸⁵ Egy válogatott felsőbb bírósági döntés alapján a feltűnő értékaránytalanság eredményes megtámadása kizárt akkor, ha a fél az értékaránytalanság ismeretében kötötte meg a szerződést vagy őt a forgalmi érték felderítésével kapcsolatban gondatlanság terheli.⁵⁸⁶

Véleményem szerint felvethető az a kérdés, hogy a nemzeti vagyon elidegeníté-

⁵⁸⁰ GÁRDOS – VÉKÁS (szerk.) (364. lj.).

⁵⁸¹ Ptk. 6:98. §; PJD 2018. 9.

⁵⁸² BDT 2018. 3882.

⁵⁸³ A nemzeti vagyon védelmének sajátos eszközeként tekint a tilos szerződési klauzulára a vagyonkezelési szerződéseknél Dúl János is. Vö. DÚL János: „A vagyonkezelési szerződés érvénytelenségével és hatálytalanságával összefüggő egyes kérdések” *Miskolci Jogi Szemle* 2021/2. 279.

⁵⁸⁴ Ptk. 6:98. §.

⁵⁸⁵ BH 2018. 279.

⁵⁸⁶ PJD 2018. 9.

se esetén a versenyeztetés kihatással lehet a vételár alakulására, ugyanakkor a versenyeztetés során a legalkalmasabb partner kiválasztása a cél. Ehhez a szerződéses tárgy értékének minél pontosabb meghatározása szükséges. A vételár determinálja a nemzeti vagyonnal kapcsolatos vagyoni tranzakciók későbbi sorsát is. A Ptk. alapján is látható, hogy a versenyeztetés során a partner kiválasztása zajlik és a szerződés megkötése ettől lényegileg elkülönülő jogi mozzanat.⁵⁸⁷

Ugyanakkor a nemzeti vagyon átruházásakor a versenyeztetés egy hosszabb folyamat. Vajon akkor jár-e el helyesen a nemzeti vagyon tulajdonosa, ha a versenyeztetés végén fenntartja az árkorrekciót? Véleményem szerint ez elvárható lenne, ugyanakkor a versenyeztetés során ez a lényeges feltétel nem maradhat örök változó. Elképzelhető az, hogy egy bizonyos százalékos arány alkalmazásával ez a versenyeztetés során is alkalmazható, de a vételár mint lényeges elem meghatározottsága nélkül a versenyeztetés kevésbé tűnik kivitelezhetőnek. Logikailag ez felmerülhet úgy is, hogy a magasabb vételár a potenciális szerződő fél visszalépését jelenti, és ez fordítva – a vételár leszállítása, mely talán kevésbé életszerű – a verseny torzítását eredményezheti.

A versenyeztetés során lezajlott partnerválasztás és a versenyeztetés során megismert szerződés megkötése felvetheti azt is, hogy az esetet a feltűnő értékarányosság szempontjából a kockázatvállalás körébe tartozónak minősítjük. Azaz, aki a pályázaton részt vett, ismerte a megkötendő szerződéses feltételek lényeges elemeit, az eladó a szakértői ármegállapítás után döntött az értékesítés mellett a szakértői áron. Véleményem szerint a versenyeztetési eljárás és a szakértői értékbecslés intézménye minimumra szorítja annak lehetőségét, hogy a feltűnő értékaránytalanság okán a szerződés megtámadható legyen. Természetesen a fentiek abban az esetben bírnak jelentőséggel, ha a Kúria által kidolgozott teszt nem lenne alkalmazható. Az Nvtv. semmisségi szabálya megelőzi a Ptk. szerinti megtámadhatósági szabályát az értékarányosság körében. De a fentiek alapján vajon kizárható az is, hogy a szerződés értékarányossága később vitatható legyen?

A tilos szerződési klauzula in casibus certis értelmezése. A tilos szerződési klauzula ellenben lehetővé teszi azt, hogy a szerződést semmisség okán egy a megtámadhatósággal szemben lényegesen tágabb alanyi kör (például törvényességi felügyeletet gyakorló szerv) is a szerződés érvénytelenségét kérje, hosszabb időn keresztül. Azaz, a nemzeti vagyon védelme esetén maga az Alaptörvény és az Nvtv. is egy kettős védelmi mechanizmust épített be. A versenyeztetési eljárás és az abban foglalt vételárkialakítási kötelezettség a nemzeti vagyon jogosultjának biztosítja azt, hogy a szerződés megkötésének időpontjában értékarányos és érvényes ügylet jöjjön létre. A semmisségi szabályozás pedig másik oldalról azt biztosítja, hogy ha ez mégsem következett be, akkor a későbbiekben akkor is legyen jogi eszköz az értékarányosság biztosítására, ha az általános polgári jogi szabályok erre már nem adnak lehetőséget.

Ez a kettősség két kérdést vet fel, melyeket vélhetően a kúriai és az ítéletáblai ítéletek megnyugtatóan oldanak meg. Az egyik, hogy a semmisség megállapításának lehetősége nem mentesít az alól a kötelezettség alól, hogy a vételár kialakítása a szerződéskötés időpontjában értékarányos legyen. Ha ez nem így lenne, akkor a későbbi

⁵⁸⁷ Ptk. 6:66. §.

semmisség megállapítására és a jogkövetkezmények levonására irányuló peres eljárások a forgalom biztonságát veszélyeztetnék.⁵⁸⁸ Azaz az értékarányosság követelményének nem utólag kell érvényesülnie, hanem a polgári jogi alapelveknek megfelelően, a feleknek (különösen a nemzeti vagyonnal rendelkező jogosultnak) a szerződéskötés előtt kell gondoskodniuk az értékarányosságnak megfelelő vételár kialakításáról, és az érvénytelenség hiányának a szerződés megkötésekor kell fennállnia. Amennyiben a nemzeti vagyon jogosultja maga olyan módon jár el, hogy az értékarányos vételár kialakítása nem történik meg (szakértő igénybevétele nélkül, felróható módon), akkor ez kétségesse teszi, hogy a későbbiekben a szerződésekbe vetett bizalom érvényesülését, hiszen az ilyen vagyonátruházás véglegessége megkérdőjelezhető.

A másik oldala a jogintézménynek, hogy a polgári jogi szabályoknál szigorúbb követelmények szerint, a semmisség megállapítását kérheti egy tágabb alanyi kör, határidő nélkül.⁵⁸⁹ Ez a jogi eszköz kellően súlyos jogkövetkezmények alkalmazására biztosít lehetőséget és hatékony ahhoz, hogy a felmerült értékaránytalansági helyzetet orvosolja, és ennek indoka a közérdek, a nemzeti vagyon védelme szempontjából elfogadható. Ugyanakkor a visszaélések megelőzésére alkalmas a Kúria értelmezése, amely ebben az esetben is el tud fogadni egy alkusávot, ami 10–15%-os mértéken belül az ügyletet értékarányosnak minősíti.

Az értékarányosság alkotmányos dimenziója. Az értékarányossági szabály az Nvtv.-ben az Alaptörvény 38. cikk (3) bekezdését bontja ki és helyezi el a nemzeti vagyonnal kapcsolatos gazdálkodásra irányadó jogi szabályozás körében. Az Alaptörvény 38. cikk (3) bekezdésének értelmezéséhez eddig csekély támpont állt rendelkezésre, azonban 2021-ben és 2024-ben ezt a rendelkezést az Alkotmánybíróság több konkrét ügyben értelmezte.

A köztársasági elnök indítványára indult alkotmánybírósági eljárásban hozott 25/2021. (VIII. 11.) AB határozat tárgya a bérlakás-törvény egyes rendelkezéseinek vizsgálata volt. Az ügy tárgya a tulajdoni rendszerváltáshoz is kapcsolódó egyes önkormányzati bérlakásokra alapított törvényi vételi jog volt úgy, hogy a bérlakásbérleti jogviszony létrejöttének idejére vonatkozóan az eltelt idő függvényében eltérő mértékű vételárat állapított volna meg. A ki nem hirdetett törvény egyes rendelkezései kapcsán az Alkotmánybíróság alaptörvény-ellenességet állapított meg, mely során értelmezte az Alaptörvény 38. cikk (3) bekezdésében szereplő értékarányossági feltételt is.

Az Alkotmánybíróság értelmezése szerint a helyi önkormányzatot is megillető tulajdonhoz való jog speciális korlátjaként értelmezhető az Alaptörvény 38. cikk (3) bekezdése. Ebből következően a helyi önkormányzat a nemzeti vagyon körébe tartozó vagyonelemek értékesítésénél nem tekinthet el az Alaptörvény által felállított korlátoktól, így többek között az értékarányosságtól sem. Az értékarányosság az Alkotmánybíróság szerint „nem más, mint a nemzeti vagyon értékével arányban álló ellenszolgáltatás”.⁵⁹⁰

⁵⁸⁸ A feltűnő értékaránytalanság számítási módszere mellett a feltűnő értékaránytalanság 5.1. pontban bemutatott jellemzőit is alkalmazandónak tartom az ilyen típusú ügyekben.

⁵⁸⁹ Lásd például Magyarország Ügyészsége: A nemzeti vagyon védelmében lépett fel az ügyészség, 2020. június 17. <https://shorturl.at/zJrk9>

⁵⁹⁰ 25/2021. (VIII. 7.) AB határozat, Indokolás [117].

Az Alkotmánybíróság az értékarányosságot az értékgarancia eszközének tekintette ebben az ügyben. Az értékgarancia a tulajdonkorlátozásnak az egyik következménye, ugyanis a tulajdonkorlátozásnak vagy kivételes esetben (kisajátítás) elvonásnak a kompenzálására az állag vagy értékgarancia szolgál. Az értékgarancia a tulajdonelvonással egyidejűleg teljesítendő kártalanítási kötelezettség, mely pénzben kifejezhető ellenértéke, értékgaranciája az elvont tulajdonnak. Az Alkotmánybíróság az értékarányosságot a tulajdonátruházás követelményeként értelmezte, amely egyrészt a tulajdonátruházás szolgáltatásának és ellenszolgáltatásának egyenértékűségét, értékarányosságát jelenti. A másik oldalról ez az értékarányosság biztosítja azt, hogy a nemzeti vagyon átruházásával a nemzeti vagyonsökkenés mint tulajdonkorlátozás értékgaranciája érvényesüljön.

Az Alkotmánybíróság ugyanakkor ennek konkrét módjait illetően nem tett megállapítást, csak utalt arra, hogy az értékgarancia nyújtásának módját a törvényhozónak kell kialakítania. Az alkotmánybírói érvelés szerint ebben számos változat alkalmas arra, hogy a tranzakció értékarányos legyen, példaként hozza fel az indokolás azt, hogy nem kell minden terhet a szerződéses partnernek, az új tulajdonosnak viselnie.⁵⁹¹

Az Alaptörvényben foglalt nemzeti vagyonnal kapcsolatos értékarányossági követelmény értelmezését az Alkotmánybíróság az 5/2024. (II. 6.) AB határozatban folytatta. Az Alkotmánybíróság az értékarányosságot a nemzeti vagyon elidegenítésének egyik korlátjaként azonosította.⁵⁹² Az Alkotmánybíróság által vizsgált ügyben a vizsgált törvény a nemzeti vagyonelemek ingyenes és visszerthes elidegenítésére is lehetőséget adott, és az értékarányosság mint követelmény az AB értelmezésében szerepet játszik mind a visszerthes elidegenítés során, mind a vagyonelemmel kapcsolatos elővásárlási jog gyakorlása során. Az értékarányosság sérelmét vetheti fel az AB szerint az is, ha az állam a nemzeti vagyon tárgyával szerződés keretében rendelkezik, de a szerződésszegés esetére a jogszabályok nem írnak elő megfelelő elszámolást a felek között.⁵⁹³

Mindezekből látható, hogy az Alkotmánybíróság az értékarányosság alaptörvényi követelményét egyrészt a tulajdonkorlátozás értékgaranciájának (mivel tulajdonelvonásra kerül sor) tekinti, mely mód kidolgozása a törvényhozó, a jogalkotó feladata, másrészt az értékarányosság a nemzeti vagyonnal való rendelkezés szigorú közjogi korlátozása, amely a nemzeti vagyonnal való rendelkezés széles körére kiterjed. Véleményem szerint az ügyek sajátosságából fakad, hogy az értékarányosság törvényhozői kötelezettségét állapította meg az Alkotmánybíróság. A döntéseket előzetes normakontroll hatáskörben hozta az Alkotmánybíróság, így a tényállások törvény által generálisan elrendelt tulajdonkorlátozási kérdéseket érintettek. Nincs ugyanakkor akadálya annak, hogy egyedi ügyben, akár alkotmányjogi panaszban egy adott nemzeti vagyon körébe tartozó vagyontárgy tranzakciója esetén az értékarányosság kérdéses legyen, mely szempont alkotmányjogi megítéléséhez a fenti döntések meghatározták a főbb irányokat.

⁵⁹¹ 25/2021. (VIII. 7.) AB határozat, Indokolás [117].

⁵⁹² 5/2024. (II. 6.) AB határozat, Indokolás [55].

⁵⁹³ 5/2024. (II. 6.) AB határozat, Indokolás [57].

5.2.4. KÖZBENSŐ ÉRTÉKELÉS

A Kúria által alkalmazott értékaránytalansági dogmatika véleményem szerint helytálló. Nincs dogmatikai indoka annak, hogy az értékarányosság szankciói között különbség álljon fenn az értékarányosság elvi megítélését illetően, a bírói gyakorlat eredményei az értékaránytalanság körében is alkalmazandók azzal, hogy a mértéket illetően von le más konzekvenciát az eljáró bíróság.

A nemzeti vagyon értékarányos átruházása olyan érdek, amelyet a polgári jog eszközeivel is hathatósan lehet védeni. Az Nvtv.-beli semmisségi ok, mely véleményem szerint a tilos szerződés egyik esete, hatékonyan minősíthető eszköz. Az értékarányosság nemzeti vagyon tekintetében fennálló kiemelt védelme azonban feszültséget teremt a szerződéses szinallagma védelme körében. Amíg a Ptk. általában a feltűnően nagy értékaránytalanságot szankcionálja, az Nvtv. szerint a gazdasági kockázat minimálisabb mértéke is semmisséget von maga után. Kétségtelen, hogy a jogintézmény puszta léte is generális preventív hatással bír.

Nem hagyható ugyanakkor figyelmen kívül az, hogy a nemzeti vagyonnal rendelkező tulajdonos oldalán törekedni kell a kockázatvállalás mértékének a minimálisra szorítására. Ha a versenyeztetési eljárás, a szerződéskötési eljárás nem biztosítja az értékarányosságot – és rendszerint utólagos a korrekció – a nemzeti vagyonnal rendelkező részéről, az a forgalom biztonságát sérti, a szerződésekbe vetett bizalom megrendüléséhez vezethet. Ebből fakadóan a nemzeti vagyonnal rendelkező jogalanyoknak a szerződéskötést megelőzően kell azt a helyzetet kialakítaniuk, amely a szerződés értékarányosságát biztosítja. Ez következik az Alkotmánybíróság határozataiból is, melyek a jogügyletekre vonatkozóan törvényi, jogalkotói feladatnak minősítik az értékarányosság feltételrendszerének kidolgozását. Ez a követelmény megerősíti a nemzeti vagyonnal rendelkező jogosult kötelezettségét arra, hogy ne utólagos korrekciókkal kerüljön sor a szerződéses értékarányosság kikényszerítésére, hanem a szerződést megelőző szakasz legyen olyan, amely alkalmas arra, hogy a nemzeti vagyon visszatérő átruházását értékarányos módon biztosítsa.

A tilos szerződési kapcsolódása az esetnek az, hogy ebben a modellben a tilos szerződési klauzula olyan alkalmazása érhető tetten, ami egy polgári jogi eszköz általános magánjogi jellemzőin szigorít, valójában kiterjeszti azt egy közérdekből védendő helyzetre. A feltűnő értékaránytalanság ugyanis a szerződés érvénytelensége körében egy megtámadhatósági ok, azaz a semmisséggel szemben szűkebb alanyi kör kezdeményezheti ennek megállapítását és időben korlátozottan. A tilos szerződéshez kapcsolódó *in casibus certis* feltétel⁵⁹⁴ azonban azzal, hogy a semmisség egy alesetét szabályozza egy ágazati jogszabályban, lehetővé teszi azt, hogy a szerződést semmisség okán egy a megtámadhatósággal szemben lényegesen tágabb alanyi kör (például törvényességi felügyeletet gyakorló szerv) is a szerződés érvénytelenségét kérje, hosszabb időn keresztül. Azaz, a nemzeti vagyon védelme esetén maga az Alaptörvény

⁵⁹⁴ Ilyet az Nvtv. több esetben is meghatároz, például az értékesíthető vagyon fogalmát, amely vagyon tárgy ezen kívüli, az nem idegeníthető el. Kúria Pfv.21123/2016/6. A szerződés módosítása lesz jogszabályba ütköző, ha a felek később állapodnak meg olyan rendelkezésben, amely a törvény céljával ellentétes. Kúria Pfv.20048/2018/5

és az Nvtv. is egy kettős védelmi mechanizmust épített be. Véleményem szerint az értékarányossági feltételt (és mellette a versenyeztetési követelményt, összességében legelőnyösebb ajánlat feltételét) találóan és helyesen értelmezte a Fővárosi Ítéltábla „konjunktív garanciális feltételeknek”. Az Nvtv. ezeknek a megsértését semmisséggel sújtja.⁵⁹⁵ A „konjunktív garanciális feltételek” lényegében két feltételt tartalmaznak: a szerződéses partnerválasztás követelményét és a szerződés értékarányosságát. Polgári jogi értelemben – a Ptk. alapján – ezek hiánya önmagában kevésbé veti fel a szerződés érvényességének kérdését. A modellben ezek a szigorítások így *in casibus certis* alkalmazandók.

5.3. A REDUKÁLT MODELL – A TÁRSASÁGI SZERZŐDÉS ÉRVÉNYTELENSÉGE

A tilos szerződés gyakorlati érvényesülésénél az egyik vizsgálati szabály, hogy mi a viszony a szerződésre irányadó más jogszabály megsértése és a jogszabályba ütköző szerződés között. A redukált modellel azt a helyzetet szeretném leírni, amikor a jogalkotó a speciális szabállyal kizárja vagy korlátozza a semmisség alkalmazását tilos szerződés esetén, azaz a szerződést kimélve, az érvénytelenség megállapítására nem vagy csak korlátozottan ad lehetőséget.⁵⁹⁶

A tilos szerződés korlátozott alkalmazását jól illusztrálja a jogi személyek létesítő okirata érvénytelenségének szabályozása.⁵⁹⁷ A jogi személyek létesítő okiratának érvénytelenségénél a cezúrát a nyilvántartásba való *ex nunc* és konstitutív hatályú bejegyzés jelenti.⁵⁹⁸

A jogi személyek létesítése esetén a létesítő okirat tekinthető szerződésnek, azonban a polgári jogi szerződésekhez képest olyan eltérő jegyekkel rendelkezik, amiből az következik, hogy egyes polgári jogi jogintézmények is sajátosan érvényesülnek.⁵⁹⁹ A szerződés érvénytelensége is ezen jogintézmények közé tartozik. A nyilvántartásba bejegyzés előtt a Ptk. érvénytelenségi rendszere érvényesül, míg a cégbejegyzést követően egy sajátos helyzet áll elő. A Ptk. elvi éllel rögzíti, hogy a jogi személy jogerős nyilvántartásba vételét követően nincs lehetőség az érvénytelenségre hivatkozni annak érdekében, hogy a jogi személy törlésre kerüljön.

A témánk szempontjából kiemelendő, hogy a jogszabályba ütközés esetére a Ptk. a törvényes működés biztosítékait rendeli alkalmazni.⁶⁰⁰ Hármaskorlással érvényesül

⁵⁹⁵ Nvtv. 15. § a törvény rendelkezéseibe ütköző szerződést minősíti semmissnek.

⁵⁹⁶ Az alponot érintően több eset is felmerül, ami ezt a problémát érinti: a telekkönyvi elbirtoklás, vagy általában véve az Inyvtv. szerinti törlési per és a szerződés érvénytelenségének a viszonya. A közhitelesség és a szerződés érvénytelenségével kapcsolatban lásd KISFALUDI András: „A szerződés érvénytelensége és a közhiteles nyilvántartások” in KISFALUDI András (szerk.): *Ünnepi dolgozatok Weiss Emilia tiszteletére* (Budapest: ELTE ÁJK 2002) 133–179.

⁵⁹⁷ Ptk. 3:15. §.

⁵⁹⁸ Ptk. 3:15. §; Ctv. 2. § (1) bekezdés, Nnytv. 1. § (1) bekezdés.

⁵⁹⁹ FAZAKAS Zoltán: „A társasági szerződés, mint szerződés” *Iustum Aequum Salutare* 2020/3. 63–105.; PAPP Tekla: „Társasági szerződés” in DÜL János – LEHOCZKI Zóra Zsófia – PAPP Tekla – VERESS Emőd (szerk.): *Társasági jogi lexikon* (Budapest: Dialóg Campus 2019) 267–268.

⁶⁰⁰ Ptk. 3:15. § (2) bekezdés.

ez a rendszer. Egyrészt a gazdasági társaságok esetén a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény (Ctv.), az egyesület, alapítvány esetén a civil szervezetek bírósági nyilvántartásáról és az ezzel összefüggő eljárási szabályokról szóló 2011. évi CLXXXI. törvény (Cnytv.) szűk körben megengedi azt, hogy a jogi személy törlésére sor kerüljön.⁶⁰¹ Ezt egy külön perben, nem bárki által és szűk jogvesztő határidőn belül kezdeményezhető (cégek esetén a végzés cégközlönyben történő közételét követő 30 napos jogvesztő határidőn belül,⁶⁰² alapítvány és egyesület esetén hatvan napos jogvesztő határidőn belül lehet kérni⁶⁰³). A teljesség kedvéért jegyezzük meg, hogy a cégek esetén külön helye van a cégalapítás érvénytelensége iránti per indításának, taxatív meghatározott okokból és hat hónapos jogvesztő határidőn belül.⁶⁰⁴

A másik korlát a nyilvántartásba való bejegyzést követően a tilos szerződés alkalmazásának kizártsága, azaz jogszabályba ütközés esetén a szerződés érvénytelensége helyett a törvényes működés biztosítékrendszere alkalmazható.⁶⁰⁵ Utóbbin belül a nyilvántartó bíróság törvényességi felügyeleti eljárása lehet hatékony eszköz. A törvényességi felügyeleti eljárás szankciói között szerepel az, hogy a társaság megszüntethető legyen, így végeredményben ugyanarra az eredményre jutunk, anélkül, hogy a társaság vagyoni viszonyait annulálnák a szerződés érvénytelenségének a kimondásával.

Az utolsó korlát, ami a szerződés érvénytelensége és ezen belül a tilos szerződés kapcsán érvényesül, az az érvénytelenségi ok kiküszöbölésének elsődlegessége. Az irányadó jogszabályok szerint arra az esetre, ha a szerződés érvénytelenségének megállapításának lenne helye, elsőként arra kell törekedniük, hogy a felek az érvénytelenségi okot kiküszöböljék.⁶⁰⁶

Kérdés, hogy mi indokolhatja azt, hogy jogi személyek esetén az érvénytelenség korlátozottan érvényesülhet és a jogszabályba ütközés miatti érvénytelenség kizárt a nyilvántartásba bejegyzést követően.

A redukált modellben tehát a tilos szerződés egy időponttól kezdve kizárja a semmisség megállapítását. Megállapítható, hogy ebben a modellben korlátozottan, de vannak olyan jogi mechanizmusok, amelyek a semmisség joghatását pótolhatják, de ezek a semmisség megállapításának következményeinél lényegesen (alanyi, időbeli és okbeli szempontból) korlátozottabbak. A tilos szerződés kizártságának indoka az általam vizsgált példában az, hogy a releváns időponttól kezdődően egy jogilag elkülönült entitás jön létre, egy jogilag szabályozott és jogi kontrollt biztosító eljárás eredményeként, továbbá a célzott joghatás részeként a szerződés harmadik személyekre is kihatással lehet. Mindezek alapján a jogviszonyok érvénytelenséggel való megszüntetése méltánytalan helyzetet hozna létre a harmadik személyekkel szemben.

⁶⁰¹ Cnytv. 46/A. § (1) bekezdés.

⁶⁰² Ctv. 65. § (2) bekezdés.

⁶⁰³ Cnytv. 46/A. § (2) bekezdés.

⁶⁰⁴ Ctv. 69. § (2) bekezdés.

⁶⁰⁵ Ptk. 3:15. § (2) bekezdés.

⁶⁰⁶ Ctv. 69. § (3) bekezdés, 66–67. §§; Cnytv. 46/A. § (5)–(6) bekezdés.

A redukált modellhez hasonló esetnek tekintem a társasági határozatok bírósági felülvizsgálatának esetét, amelyben felmerül a Ptk. 6:95. § alkalmazása, de a bírói gyakorlat szerint a társasági határozatok mint jognyilatkozatok érvénytelenségére a Ptk. más jogkövetkezmenyt, saját eljárásban rendel alkalmazni.⁶⁰⁷ A redukált modellhez hasonló eset a telekkönyvi elbirtoklás, továbbá az ingatlannyilvántartással kapcsolatos törlési per szabályozásának egyes elemei.⁶⁰⁸ Ezekben az esetekben fellelhetők olyan méltányolható érdekek, amelyek a szerződés érvénytelensége megállapítását korlátozhatják, kizárhatják és más úton reparálják a jogsértést, de ezek behatóbb vizsgálata későbbi kutatások tárgya lehet.

5.3.1. A TÁRSASÁGI SZERZŐDÉS ÉRVÉNYTELENSÉGE

Ahhoz, hogy a redukált modell fennállást igazoljam, meg kell vizsgálni, hogy pontosan milyen korlátozás alá esik a semmisség megállapítása jogszabályba ütközés miatt.

A Ptk. 3:15. §-a a létesítő okirat érvénytelenségét kétféle módon közelíti meg. A cezúra a jogi személy bejegyzésének időpontja. Ezen időpont előtt a szerződés érvénytelensége megállapítható, azaz a társasági szerződés érvénytelensége jogszabályba ütközés miatt is semmis lesz. A jogerős cégbírósági bejegyzést követően pedig a szerződés érvénytelensége nem állapítható meg, hanem a törvényes működés biztosítékai alkalmazhatók. Azaz, a jogerős bejegyzést követően a társaság a – Ptk. szerint – a nyilvántartásból nem törölhető, hanem más úton kell az érvénytelenséget okozó problémát orvosolni; jelenleg a Ctv. szerint azonban akár a törlésre is sor kerülhet.⁶⁰⁹

A társasági szerződés érvénytelensége mint kifejezés azonban a téma szempontjából árnyaltabb megközelítést igényel. A Ptk. tágabb körben, minden jogi személyre nézve fogalmazza meg a létesítő okirat érvénytelenségének alkalmazását. A fejezetben elsősorban a gazdasági társaságok létesítő okiratának érvénytelenségét vizsgálom, amely megfelelően alkalmazható a többi jogi személyre is. A gazdasági társaságokra vonatkozó szabályozás korábban sem kizárólag gazdasági társaságokra vonatkozott, hanem a cégekre. A hatályos szabályozás is ezt az elvet követi, melyet 2026-tól valamennyi, a jogi személy nyilvántartásában szereplő jogi entitásra alkalmazni kell a jogi személyek nyilvántartásáról és a nyilvántartási eljárásról szóló 2021. évi XCII. törvény alapján.

⁶⁰⁷ Például Debreceni Ítélőtábla Gf.30090/2020/7.; BARTA Judit: „A gazdasági társaság határozatainak bírósági felülvizsgálata a joggyakorlat tükrében” *Debreceni Jogi Műhely* 2023/1–2. 29–48.

⁶⁰⁸ Abban az esetben, amikor az ingatlannyilvántartás jogvédelmi hatásai a későbbi jóhiszemű, ellenérték fejében a nyilvántartásban bízva szerzők felé fennállnak. vö. Ptk. 5:187. §.

⁶⁰⁹ KISFALUDI András: „A Ptk. 3:15. § kommentárja” in GÁRDOS – VÉKÁS (szerk.) (364. lj.). A szabályozás árnyalt megközelítéséhez lásd PAPP Tekla – AUER Ádám: „Changes and Reactions in the Fundamental Issues of Hungarian Company Law – Contributions to International Trends in Legal Regulation, Liability and Corporate Governance” *European Business Law Review* 2023/7. 1227–1229. Ez a megoldás egyébként már a Szakértői Javaslathoz is megjelent. Vö. KISFALUDI András: „A jogi személy létesítésének érvénytelensége, 2:55. §” in VÉKÁS (szerk.) (28. lj.) 118.

5.3.2. A TÁRSASÁGI SZERZŐDÉS ÉRVÉNYTELENSÉGE SZABÁLYOZÁSÁNAK TÖRTÉNETE

A társasági szerződés érvénytelenségének szabályozását⁶¹⁰ illetően két fordulópont figyelhető meg. Az első az az első társasági törvény hatálybalépése volt. Az 1988. évi VI. törvény a gazdasági társaságokról (1. Gt.) 21. § (2) bekezdése szerint semmis az a társasági szerződés, amely a 21. § (1) bekezdésben felsoroltakról nem rendelkezik. Az 1. Gt. 21. § (1) bekezdés szerint a társasági szerződésben meg kell határozni (a) a társaság cégnevét és székhelyét, (b) a tagokat, nevük (cégük) és lakcímük (székhelyük) feltüntetésével, (c) a társaság tevékenységi körét, (d) a társasági vagyon mértékét, rendelkezésre bocsátásának módját és idejét, és (e) mindazt, amit e törvény az egyes társasági formáknál kötelezően előír.⁶¹¹

A társasági szerződés érvénytelenségéről⁶¹² az 1. Gt. 27. §-a szól a cégbejegyzés megtörténte után a társasági szerződés megkötésénél felmerült tévedés, megtévesztés és fenyegetés miatt senki nem hivatkozhat a szerződés érvénytelenségére.⁶¹³ A 17. § alapján pedig a gazdasági társaságoknak és tagjaiknak e törvényben nem szabályozott vagyoni és személyi viszonyaira a Ptk. rendelkezéseit kell alkalmazni. Azaz az 1. Gt. korlátozta azt, hogy mely érvénytelenségi okokra lehet hivatkozni a gazdasági társaság nyilvántartásba vételét követően.⁶¹⁴

A jogi szabályozás 1992. január 1-jétől változott a gazdasági társaságokról szóló 1988. évi VI. törvény, valamint a bírósági cégnyilvántartásról és a cégek törvényességi felügyeletéről szóló 1989. évi 23. törvényerejű rendelet módosításáról szóló 1991. évi LXV. törvény által.⁶¹⁵ Az új jogszabályok szerint a cégbejegyzést követően a társasági szerződés (alapszabály, alapító okirat) érvénytelenségére csak abban az esetben lehet hivatkozni, ha: (a) a társasági szerződés nem tartalmazza a 21. § (1) bekezdésének a)–d) pontjában felsorolt tartalmi kellékeket; (b) a korlátolt felelősségű társaság törzstőkéje, illetve a részvénytársaság alaptőkéje kevesebb a törvényben meghatározott minimumnál; (c) a gazdasági társaság alapító tagjainak mindegyike cselekvőképtelen volt; (d) az alapító tagok száma – a korlátolt felelősségű társaságot és a részvénytársaságot kivéve – két főnél kevesebb; (e) a társaság tevékenysége jogellenes célra irányul.

A módosító törvény indokolása szerint a szűkítésre a forgalom biztonsága és a cégnyilvántartása közhitelességének biztosítása adott okot. Az új jogi szabályozás

⁶¹⁰ Ehhez részletesebben lásd GYÖNGYÖSINÉ ANTÓK ÉVA: „A társasági szerződés érvénytelensége a magyar társasági jogban” *Gazdaság és Jog* 2015/9. 3–8; GÁL Judit (szerk.): *Társasági jogi perek 2018* (Budapest: HVG-ORAC 2018) 100–108.

⁶¹¹ Ilyen további előírásokat tartalmazott például az 1988. évi VI. törvény 56. §, 104. §, 128. §, 157. §, 261. §.

⁶¹² Értelemszerűen ez vonatkozik a társasági szerződés módosítására is. 1988. évi VI. törvény 27. § második mondata.

⁶¹³ Például a BH1989. 370. alapján a megtévesztő cégnevet tartalmazó társasági szerződés e részében semmis. Továbbá lásd BH 1992. 592.

⁶¹⁴ Sárközy Tamás mutat rá, hogy a szerződés létrejötte és az érvénytelenség is egybemosódik egyébként, mert a törvényi feltételek hiánya valójában hibás társaságot eredményeznek, holott bejegyzésre kerülnek a cégnyilvántartásba. SÁRKÖZY Tamás: *A magyar társasági jog Európában* (Budapest: HVG-ORAC 2001) 139.

⁶¹⁵ 1991. évi LXV. törvény 8. § (1) bekezdése alapján

csak semmisségre és azokból is az *ex lege* meghatározott okokra lehet hivatkozni.⁶¹⁶ A szakirodalmi kritikák során Sárközy Tamás bírálta az új szabályozást, mert véleménye szerint a jogellenes célra létrejött társaságok kapcsán a semmisség egy hatékony szankció.⁶¹⁷ Imre András kiemeli, hogy ez az Európai Közösség irányelveiben csak a részvénytársaságokra kiterjedő szabályozás, a magyar jogalkotó ellenben minden gazdasági társaságra alkalmazandó szabályt vezetett be.⁶¹⁸ A bevezetett érvénytelenségi szabályokat egy speciális, *sui generis* érvénytelenségi oknak tekinti és kiemelte azt is, hogy azzal, hogy a bíróság állapítja meg a semmisséget, ezzel azt érte el a jogalkotó, hogy a társasági szerződést mindaddig érvényesnek kell tekinteni, amíg a bíróság meg nem állapítja az érvénytelenséget.⁶¹⁹ Felhívja arra is a figyelmet, hogy a cégbíróság törvényességi felügyeleti eljárása csak a működő cégek feletti kontrollt jelenti, és nem az alapításkor fellépő érvénytelenség vizsgálatát.⁶²⁰

A szabályozás a jogalkotó által 1993. január 1-jén további pontosításra került, és ezután a jogerős cégbejegyzést követően engedi csak meg az érvénytelenségre történő hivatkozást a törvény, valamint a szabályozás kisebb módosításon esett keresztül: nemcsak a társasági szerződés általános kellékeinek hiánya alapozza meg az érvénytelenséget, hanem az egyes társasági formáknál kötelezően előírt feltételek hiánya is.

Az 1995. évi LXII. törvény a bírósági cégnyilvántartásról és a cégek törvényességi felügyeletéről szóló 1989. évi 23. törvényerejű rendelet módosításáról hatályon kívül helyezte az 1. Gt. 27. §-át, és a cégeljárásról szóló 1989. évi 23. törvényerejű rendeletet a bírósági cégnyilvántartásról és a cégek törvényességi felügyeletéről kiegészítette az alábbiakkal: a jogerős cégbejegyzést követően a társasági szerződés (alapszabály, alapító okirat, létesítő okirat), illetve az arra vonatkozó módosítás érvénytelenségének megállapítására csak akkor indítható per, ha a társasági szerződés (alapszabály, alapító okirat, létesítő okirat) nem tartalmazza, vagy jogszabályba ütköző módon tartalmazza a cég nevét és székhelyét, a tagokat, nevük (cégük) és lakóhelyük (székhelyük) feltüntetését, a cég tevékenységi körét, a vagyon mértékét, a vagyon rendelkezésre bocsátásának módját és idejét, valamint azt, amit a cégre vonatkozó anyagi jogszabályok az adott cégformára vonatkozóan kötelezően előírnak.⁶²¹

Az indokolás a jogszabályba ütközés speciális feltételeit határozza meg és forgalombiztonsági okokból kiterjeszti az összes cégre.⁶²² Az indokolás utal arra is, hogy a bíróság feladata elsősorban az, hogy a jogszerű működés feltételeit kialakítsa a cég. „Csak ha erre nincsen mód, kerülhet sor – a társasági szerződés semmisségére tekintettel – az érvénytelenség jogkövetkezményeinek megállapítására.”⁶²³ Gál Judit kiemeli, hogy ez egy gyökeres változás volt, bármely érvénytelenségi ok beleérthető

⁶¹⁶ BH 1998. 438.

⁶¹⁷ SÁRKÖZY Tamás: „A társasági törvény felülvizsgálata” *Magyar Jog* 1991/9. 542.

⁶¹⁸ IMRE András: „A társasági szerződések sui generis érvénytelensége?” *Acta Juridica et Politica* 1993/14. 159.

⁶¹⁹ IMRE (618. lj.) 159.

⁶²⁰ A BH 1994. 275. szerint a törvényességi felügyeleti eljárás kizárt akkor, ha a cég habár jogellenesen működik, de nincs bejegyezve a cégnyilvántartásba.

⁶²¹ 1989. évi 23. törvényerejű rendelet 1995. évi LXII. törvénnyel módosított 18/A. § (1) bekezdése.

⁶²² 1995. évi LXII. törvény indokolása.

⁶²³ 1995. évi LXII. törvény indokolása.

volt, mivel a törvényhely utolsó fordulata szerint a cégre vonatkozó minden kötelezően alkalmazandó jogszabályra utalt.⁶²⁴

A következő mérföldkő az a cégnyilvántartásról, a cégnyilvánosságról és a bírósági cégeljárásról szóló 1997. évi CXLV. törvény 48. § (2) bekezdése volt, amely az összes cégre vonatkozóan határozta meg az érvénytelenségi okokat: (a) közokiratba foglalására, illetve ügyvédi ellenjegyzésére nem került sor, (b) nem tartalmazza a cég nevét, a tagok nevét (cégét), a tagok (részvényesek) vagyoni hozzájárulását, a cég jegyzett tőkéjét, (c) nem tartalmazza a cég tevékenységi körét, illetve az jogszabályba ütközik (jogellenes célra irányul).

Gál Judit utal arra, hogy ez újra leszűkítette az érvénytelenségi okokat a cégtörvényre.⁶²⁵ A szabályozás szerint erre határidő nélkül lehetett hivatkozni. Gál Judit szerint a gazdasági társaságokról szóló 2006. évi IV. törvény (3. Gt.) kodifikációja előtt felvetődött, hogy nem lesz érvénytelenségi ok az, ha a társasági szerződésben nem szerepel a tagok neve (cégneve). Gál Judit ezt vitatta mint megoldást, mert erre lehetett hivatkozni például akkor, ha a társasági szerződésben fiktív tagok, illetve nevek megjelölésével szembesültek (például lopott személyigazolvány, útlevél felhasználásával) és erre tekintettel készült a bejegyzési dokumentáció. Gál Judit ezeket a megállapodásokat egyébként szinlelt szerződéseknek tekinti.⁶²⁶

A 3. Gt. vezette be azt a megoldást, hogy a társaság cégbejegyzésének jogerőre emelkedéséig a társasági szerződés érvénytelenségére a Ptk. rendelkezéseit kell alkalmazni, majd a jogerős cégbejegyzés követően csak a semmisség megállapításának van helye, csak a Ctv. által szabályozott perben és okokból.⁶²⁷

Az érvénytelenségi okok megegyeznek a jelenleg hatályos rendszerrel.⁶²⁸ Így a cégbejegyzést követően a társasági szerződés érvénytelenségének megállapítására akkor van lehetőség, ha (a) a társasági szerződés ügyvédi, illetve az alapító jogtanácsosa általi ellenjegyzésére vagy közjegyzői okiratba foglalására nem került sor; (b) a társasági szerződés nem tartalmazza a társaság cégnevét, főtevékenységét,⁶²⁹ jegyzett tőkéjét, továbbá a tagok (részvényesek) vagyoni hozzájárulása mértékét; (c) a társaság tevékenységi köre jogszabályba ütközik; (d) a társaság alapításában részt vevő valamennyi tag (részvényes) cselekvőképtelen volt, vagy a társaság alapításában részt vevők a tagok legkisebb számára vonatkozó törvényi előírásokat megsértették;

⁶²⁴ Gál Judit: „A társasági szerződés érvénytelenségével kapcsolatos jogviták” in PAPP Tekla (szerk.): *Acta Conventus de Iure Civili* (Szeged: Lectum 2005) 72. A BH1996. 376. alapján a vizsgálat a társasági szerződés kötelező tartalmi elemeit érintette, így nem eredményezi a betéti társaság társasági szerződésének érvénytelenségét az, ha ebből a belfog e jogviszonyának egyes elemei, illetőleg a képviselői jogosultságával összefüggő esetleges kizáró okok nem állapíthatók meg.

⁶²⁵ Gál (624. lj.) 74.

⁶²⁶ Gál (624. lj.) 79.

⁶²⁷ 3. Gt. 12. § (3).

⁶²⁸ Ctv. 69. § (2) bekezdés. Ezen érvénytelenségi okok Ptk.-beli érvénytelenségtől eltérő jellegét Papp Tekla a régi Ptk. vonatkozásában elhatárolja rámutatva, hogy mind az okok, az eljárás, a kezdeményezők és a határidők tekintetében eltérés van a két intézmény között. PAPP Tekla: „A társasági szerződés érvénytelensége” in PAPP Tekla (szerk.): *Társasági jog* (Szeged: Lectum 2011) 59–62. Vö. KISFALUDI András: *Társasági jog* (Budapest: Complex 2007) 116.

⁶²⁹ 2009. évi CXXI. törvény 14. § (8) bekezdés módosítása után „tevékenységi körét”.

(e) a korlátolt felelősségű társaság és a részvénytársaság esetében a jegyzett tőke legkisebb összegére vonatkozó törvényi előírásokat megszegték.

A törvény indokolása szerint a semmisség megállapítására csak *ex lege* okokból⁶³⁰ van helye, és a szabályozás kifejezetten forgalombiztonságra építve terjeszti ki az európai uniós szabályokat.⁶³¹ A teljesség kedvéért jegyezzük meg, hogy a szabályozás egy másik eleme a Ctv. 68. §-ában foglalt eljárás is, amelyben a cégbejegyzési végzés jogszabályba ütközését az alapjául szolgáló létesítő okirat vagy annak módosítása érvénytelenségére alapítja.⁶³²

A szabályozás módosításakor többször utalás történt arra, hogy az érvénytelenségi okok forrása az Európai Közösség irányelvi rendelkezése.⁶³³ A hatályos szabályozásnak is ez az alapja, ugyanis az Európai Unió 2017/1132 irányelvének 11. cikke állapítja meg az érvénytelenség legfontosabb szempontjait. Így ezek között azt, hogy az érvénytelenséget bírósági határozatnak kell kimondania; és az érvénytelenség kizárólag a ma is hatályos Ctv. 69. § (2) bekezdésében foglalt okokon alapulhat.⁶³⁴

Fontos kiemelni, hogy ennél szigorúbb szabályozást az irányelvi keretek nem engednek meg. A hatályos szabályozásban koherenzia zavart okoz, hogy a Ptk. kimondja, hogy a nyilvántartásba vételt követően nem lehet a létesítő okirat érvénytelenségére hivatkozni (így a társasági szerződésére sem).⁶³⁵ Szerencsésebb lenne az anyagi jogszabályban egységesen és nem az eljárási szabályok között elhelyezni ezeket a normákat. A jogi szabályozás jelenlegi információink szerint nem változik. A jogi személyek egységes nyilvántartásáról szóló 2021. évi XCII. törvény 2026. január 1-jén lép hatályba, és annak a 105. §-a a hatályos Ctv.-beli rendszer megoldását követi.

5.3.3. A SZABÁLYOZÁS ÍVE

A jogi szabályozás összefoglalóan a forgalombiztonság elve alatt az érvénytelenség szabályozásában egy jelentős szűkítést eredményező utat mutat. A kezdeti rendelkezések egyes érvénytelenségi okokra hivatkozás kizárásától eljutottak odáig, hogy csak a taxatív meghatározott érvénytelenségi okokra lehet hivatkozni. Ezek a taxatív okok között a jogellenes célon kívül nem generálklauzula, hanem egyes nevesített jogszabályba ütközések találhatók.

⁶³⁰ A bírói gyakorlatból ennek megerősítését lásd például ÍH 2012. 185.; Szegedi Ítéletábra Gf.I.30.360/2018/5.; Fővárosi Ítéletábra Gf.40.432/2018/5.; Pécsi Ítéletábra Pf.20059/2020/5.; Fővárosi Ítéletábra Gf.40357/2019/8.

⁶³¹ EBH1999. 31. megerősíti azt, hogy csak ezekből az okokból van helye az érvénytelenség megállapításának.

⁶³² Az egyes részletes eljárási szabályokhoz lásd GÁL (624. l.) 115–121.

⁶³³ Ehhez átfogóan lásd GYÖNGYÖSINÉ ANTÓK Éva: „A társasági szerződés érvénytelensége az Európai Unió jogában” *Gazdaság és Jog* 2015/7–8. 45–50.; PAPP Tekla: *Az Európai Unió társasági jogi normái* (Szeged: JATE 2005).

⁶³⁴ Eltérést jelent, hogy az irányelv a cég tevékenységének jogszabályba ütközése mellett a közrenddel ellentétes célt is meghatározza.

⁶³⁵ A teljesség kedvéért megjegyzem, hogy a Cnytv. 46/B. §-a is lazít a Ptk.-beli szigorúságon és szűk körben megengedi az érvénytelenség megállapítását, természetesen elsődlegesen annak kiküszöbölésére törekedve.

A cégbejegyzés mint cezúrá az 1991. évi LXV. törvény vezette be, és ezt követően szűkül le az, hogy a felek a szerződés érvénytelensége körében milyen okokra hivatkozhatnak. Az anyagi jogi szűkítést az eljárási jogi korlátozás követte, azaz időben behatároltan, a szerződés érvénytelenségénél is lényegesen rövidebb határidő áll rendelkezésre az érvénytelenség megállapítására. A szabályozás végeredményben nem hiányos. Az érvénytelenségre hivatkozás funkcióját a cégbíróság törvényes működés biztosítását hivatott eljárásai töltik be. Az érvénytelenség jogkövetkezménye is más a társasági szerződés érvénytelensége esetén, mert elsősorban a kiküszöbölés és a továbbműködés a cél, amely dogmatikailag is illeszkedik a szerződés érvénytelenségének jogkövetkezményeihez. A hatályos szabályozás kritikájaként felhozható az, amit már a korábbi szabályozással szemben is megfogalmaztak: az érvénytelenség kérdése anyagi jogi szabály, amelynek az anyagi jogi előírások között van helye.

Összefoglalva hatályos jogunk a társasági szerződés érvénytelenségét a cégbejegyzés tényétől teszi függővé. A cégbejegyzés jogerőre emelkedése előtt a Ptk. érvénytelenségi rendszere érvényesül. A bejegyzést követően korlátozott mértékben, kirívóan súlyos jogsértések esetén teszi lehetővé a cégalapítás érvénytelenségének a megállapítását. Erre rendkívül szűk időbeli keretek között van lehetőség, egy szűk alanyi kör számára. A jogkövetkezmény a kiküszöbölés, vagy a hatályossá nyilvánítás, vagy a megszűnés.

5.3.4. ÉRVEK A TÁRSASÁGI SZERZŐDÉS ÉRVÉNYTELENSÉGÉNEK KORLÁTOZÁSA MELLETT

A társasági szerződés érvénytelenségére hivatkozás a magyar szabályozás során jelentősen leszűkült. Kérdés, hogy milyen indokok szolgálhatnak alapul arra, hogy ez a korlátozás elfogadható legyen. Véleményem szerint fajsúlyos érveknek kell lenniük azoknak, amelyek a szerződés érvénytelenségének megállapítását kizárják, mivel ez a jogrendszer egyik legfontosabb polgári jogi szankciója, ami közérdeket is betöltve eszközt nyújt a jogrendszer által tiltott szerződések semmisségének megállapítására.

A cégnyilvántartás közhitelessége. A legfajsúlyosabb érv a társasági szerződés érvénytelenségének korlátozása mellett a cégnyilvántartás közhitelessége. A cégnyilvántartás közhiteles nyilvántartás: a cégnyilvántartás hitelesen tanúsítja a benne feltüntetett adatok, továbbá a bejegyzett jogok és tények fennállását, illetve azok változásait.⁶³⁶

A közhitelesség a cégnyilvántartás hiteles nyilvántartási jellegét tükrözi. Kisfaludi András szerint a cégnyilvántartás tranzakciós költséget csökkentő nyilvántartás, amely a cégekre vonatkozó adatokat, tényeket, jogokat és azok változásait hitelesen tanúsítja, és így az alapítás érvénytelensége nem a felek kockázata.⁶³⁷ Más helyen hozzáteszi, hogy a cégbírósággal szemben is igény a közhitelesség biztosítása, mert a

⁶³⁶ Ctv. 22. § (1) bekezdés. A Ctv. külön alfejezetben szabályozza a közhitelesség részletes szabályait.

⁶³⁷ Kisfaludi András részletesen vizsgálja azt, hogy az egyes közhiteles nyilvántartások egymáshoz képest milyen relációban vannak, melyik nyilvántartásnál pontosan mit jelent a közhitelesség. Jelen alfejezet kereteit ez meghaladná, itt a céloom annak tisztázása, hogy a nyilvántartásba bejegyzés mint tény menyiben jelentős a tilos szerződés megállapíthatósága szempontjából. KISFALUDI (596. l.) 133–179.

bírósági nyilvántartásba vételi eljárás egyben azt is jelenti, hogy a cégbíróság jogilag megvizsgálta és bejegyezte a társaságot.⁶³⁸

A cégnyilvántartás közhitelessége miatt jelentős tranzakciós költséget csökkent, ha a felek nem kérdőjelezhetik meg a közhiteles nyilvántartásba bejegyzett adatokat. Véleményem szerint ez egy elfogadható érv általában, de felvethető, hogy az érvénytelen társasági szerződéssel működő gazdasági társaságok benntartása a nyilvántartásban szintén hátrányokkal jár. Az ellentmondás paradox, így véleményem szerint az egyik elfogadható érv a szerződés érvénytelenségének korlátozása mellett az, hogy a gazdasági társaságok konstitutív hatályú bejegyzést követően közhiteles nyilvántartásba kerülnek. Ennek ténye közvetlenül a forgalom biztonságát is szolgálja, és ez átvezet a korlátozás második indokára.

Forgalombiztonság. Gál Judit szerint a társasági szerződés organizációs megállapodási jellegéből fakadóan a szerződés érvénytelensége korlátozottabban érvényesül, mert a társaság irreverzibilis folyamatok között működik, melyeknél elsődlegesek lesznek a forgalombiztonsági szempontok.⁶³⁹

Magam is azon az állásponton vagyok, hogy a forgalom biztonsága indokolja leginkább azt, hogy a társasági szerződés érvénytelenségére korlátozottabb mértékben lehessen hivatkozni. A piaci forgalom biztonsága ugyanis véleményem szerint ebben az esetben azt jelenti, hogy a szerződéses kapcsolatokban a társaságok jogalanyisága nem lehet az érvénytelenség meghatározatlan idejű megállapításának függvénye. Kétségtelen, hogy a jogrendszernek biztosítania kell eszközöket a jogellenes társaságalapítások megakadályozására vagy megszüntetésére. Azonban a szerződéses viszonyok miatt, a piaci forgalomban a szerződések kikényszerítése és szankcionálása miatt azon társaságok fenntartására is érdek mutatkozik, amelyek valójában érvénytelenek. Természetesen nem határidő nélkül és ez nem egy oltalom a szerződés érvénytelenségének megállapítása alól, hanem a két érdek: a piaci forgalomban részt vevő személyek érdeke és az érvénytelen társasági szerződések megállapítása közötti érdek mérlegelésének az eredménye. A piaci forgalom biztonságában ezt az érdekeltolódást az érvénytelenség kizárása mellett a társasági szerződés jellemzői is indokolják.

A társasági szerződés sajátossága. A társasági szerződés Papp Tekla szerint organizációs és kooperációs megállapodás.⁶⁴⁰ Ezen az állásponton van Gál Judit is,⁶⁴¹ az organizációs jelleget pedig Sárközy Tamás is hangsúlyozza, kiemelve azt, hogy a társaságok létesítő okirata jogügyleti alapon áll.⁶⁴² A társasági szerződés sajátossága véleményem szerint önmagában felveti azt a kérdést, hogy a szerződés érvénytelensége mennyiben alkalmazható. Az azonos érdekállású tagokból álló társaság mint organizáció, azaz önálló jogalany léte jelenti a fő eltérést és ezért a szerződés érvénytelenségének szabályrendszere más megvilágításba kerülhet.

⁶³⁸ KISFALUDI (628. lj.) 115. Ez a hatályos cégeljárás kapcsán véleményem szerint csak az általános eljárásra igaz.

⁶³⁹ GÁL (624. lj.) 71.

⁶⁴⁰ PAPP (628. lj.) 54.; GÁL (624. lj.) 70–71.

⁶⁴¹ GÁL (624. lj.) 71.

⁶⁴² SÁRKÖZY Tamás: „A „hibás” társaságról” *Magyar Jog* 2000/12. 705.; SÁRKÖZY (614. lj.) 65. Fazakas Zoltán számbaveszi azokat az eltéréseket, amelyek a kötelmi jogi szerződésekhez képest markáns eltérést jelentenek. FAZAKAS (599. lj.).

A társasággal kapcsolatba lépő személyek meghatározatlan köre. A szakirodalomban Kisfaludi András⁶⁴³ és Imre András⁶⁴⁴ is kiemelték azt, hogy a társaság a bejegyzését követően – szűkebb körben előtársaságként már előtte is – meghatározatlan számú jogalannyal kerül kapcsolatba. Azaz a társasági szerződés érvénytelensége nem a tagok közötti jogviszony csupán,⁶⁴⁵ hanem kihat azokra a személyekre, akik a társasággal kapcsolatba kerültek. Véleményem szerint ez egy fontos eleme a vitának. Ehhez hozzáteszem, hogy a felek azonos érdekállásúak egy társaságban, tehát önmagában a tagok közötti jogviszonyból fakadóan nem kell lehetőséget biztosítani az érvénytelenségre tágabb körben. Azzal, hogy a szabályozás tekintettel van a társaság stakeholdereire vagy ezek között szerződéses partnereire, legitim indoka lehet a szerződés érvénytelensége korlátozásának, amely közvetve szintén a forgalom biztonságát szolgálja.

5.3.5. A TÁRSASÁGI SZERZŐDÉS ÉRVÉNYTELENSÉGÉNEK KORLÁTOZÁSA – A REDUKÁLT MODELL

A fentiek alapján megállapítható, hogy a társasági szerződés sajátos organizációs és kooperációs megállapodás. A társasági szerződés megkötését követően a cégnyilvántartásba bejegyzéssel nyeri el jogképességét, amelyet a közhiteles cégnyilvántartás is tanúsít. A jogi kontroll, a forgalom biztonsága, és ennek részeként az, hogy a társaság bejegyzését követően előre meghatározatlan számú szerződéses kapcsolatot létesíthet indokolja azt, hogy a szerződés érvénytelenségének megállapíthatósága szűkítésre kerüljön. A szerződés érvénytelensége helyett *sui generis* egyes, törvényben rögzített *ex lege* semmisségi okok (a Ptk. 6:95. §) alapján⁶⁴⁶ a társasági szerződés érvénytelensége a létesítő okirat érvénytelensége elnevezésű eljárás eredményeként állapítható meg.

Fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a témánk szempontjából a jogszabályba ütközés mint tény nem minden esetben jelenti automatikusan az érvénytelenség esetét. Példának okáért a gazdasági társaságok jogszabálysértő határozatai esetén a bíróság minősítheti a jogszabálysértést csekély mértékűnek és eltekinthet az érvénytelenség megállapításától, elegendő a jogsértés tényét megállapítani. Ehhez hasonló eset a cégbejegyző végzés hatályon kívül helyezése iránti perben, ha a jogszabálysértés csekély jelentőségű, a cégbíróság a jogsértés megállapításának ténye mellett hatályában fenntarthatja a jogi személy bejegyzését elrendelő végzést. További kutatásokat igényel az, hogy ezek számbavételénél és indokánál valóban fennállnak-e olyan megfontolandó érvek, amelyek indokolják a jogszabálysértés esetén a jogkövetkezmények korlátozott alkalmazását. Ellenben ezek a jogintézmények alkalmasak lehetnek arra, hogy a jogszabályok megsértésének szankcióját redukálva a *lex imperfecta* irányába mutató gyakorlatot alakítsanak ki.

⁶⁴³ KISFALUDI (596. lj.) 157–158.

⁶⁴⁴ IMRE (618. lj.) 155.

⁶⁴⁵ IMRE (618. lj.) 158.

⁶⁴⁶ Fővárosi Ítéletábra Gf.40.357/2019/8.; Szegedi Ítéletábra Pf.20415/2019/7.

6. A KISEGÍTŐ TILOS SZERZŐDÉSI KLAUZULA GYAKORLATA

6.1. A SEMMISSÉG ALKALMAZÁSA JOGÉRTELMEZÉS ÚTJÁN

A fentiekben a tilos szerződés elemzése során tipizáltam a főbb modelleket. A Ptk. alapján azonban, ha a norma megsértéséhez a jogszabály más jogkövetkezményt fűz, még nem jelenti azt, hogy a jogsértéshez ne fűződhetne a semmisség szankciója. A Ptk. szerint ezekben az esetekben a szerződés akkor is semmis, ha – a más jogkövetkemény alkalmazása mellett – a jogszabály célja kifejezetten a szerződéssel elérni kívánt joghatás megtiltása.⁶⁴⁷ A Ptk. indokolása szerint ezeket az eseteket az adott norma célja szerinti értelmezéssel, azaz teleologikus jogértelmezéssel lehet megoldani. Vizsgálni kell a norma célját, vagyis azt, hogy az adott tilalom megszegése esetére a jogalkotó célja a szerződés célzott joghatásának a megvonása.⁶⁴⁸ Olyan tilalom, amely nem erre irányul, nem eredményezheti a szerződés semmisségét.

A szakirodalomban Gáspárdy László a tilos és jóerkölcsbe ütköző szerződés érvénytelenségének másodlagosságára alkalmazta a kiegészítő érvénytelenségi ok fogalmat.⁶⁴⁹ Véleményem szerint ez egy találó kifejezés a speciális eseteken kívüli generális, az érvénytelenséget általában védő szabály leírására. Ugyanakkor nem tartom a tilos szerződést kiegészítő szabálynak. A jogszabályba ütközés és a többi érvénytelenségi ok között nem mutatható ki rangsor. A tilos szerződés tartalmát egy másik jogszabály határozza meg, dogmatikailag pedig azért eredményezheti a semmisséget, mert a célzott joghatás hibájának csoportján belül a tilos szerződési klauzula ezt megállapítja. Véleményem szerint ez a szabály is generálklauzula, amelyet speciális jogszabály tölt ki tartalommal akár speciális jogkövetkezménnyel, akár általános semmisségi jogkövetkezménnyel. A Ptk. 6.95. § második fordulatára, amely feljogosítja a bíróságot arra, hogy más jogkövetkezmény mellett is alkalmazza a semmisséget, véleményem szerint találó kifejezés Gáspárdy László klasszifikációját átvéve a kiegészítő klauzula. A kiegészítő tilos szerződési klauzula alkalmas annak a helyzetnek a leírására véleményem szerint, amely a főszabály mellett más jogkövetkezmény mellett mérlegelés útján lehetővé teszi a semmisség megállapítását.

A szakirodalom a kiegészítő tilos szerződési klauzula alkalmazását illetően igyekezett általános iránymutatást adni. Példa erre az olyan előírás, amely csak az egyik szerződő

⁶⁴⁷ Ptk. 6:95. §.

⁶⁴⁸ WELLMANN (363. lj.).

⁶⁴⁹ GÁSPÁRDY (249. lj.) 592–602.

félre tartalmaz valamilyen közigazgatási feltételt (például vállalkozói igazolvány).⁶⁵⁰ Ez nyilvánvalóan a korábbi kontárszerződéses gyakorlat alkalmazásából vezethető le. A korábbi szakirodalom a semmisség megállapítását elsősorban a szerződés tárgyának vagy tartalmának a jogszabályba ütközésére vonatkoztatta. A Ptk. kiegészítő tilos szerződési klauzulája továbblépést jelent a korábbi jogszabályhelyhez képest, ezért a kutatás során kíváncsi voltam arra, hogy az új szabályt alkalmazza-e a bírói gyakorlat és ha igen, hogyan.

6.2. A „KISEGÍTŐ” TILOS SZERZŐDÉSI KLAUZULA A BÍRÓSÁGI GYAKORLATBAN

A dogmatikailag feszítő kérdés az, hogy a jogértelmezés során mindig el kell-e jutni addig a pontig, hogy vizsgálni kell a norma célját és a jogszabályi jogkövetkezmény mellett indokolt a szerződés érvénytelenségének, semmisségének a vizsgálata. Véleményem szerint általában igen. Úgy gondolom, hogy a szerződés tárgyára és tartalmára vonatkoztatható előírások és azon előírások esetében, amelyek a szerződés lényegi szabályaira vonatkoznak, a jogszabályba ütközés semmisségének kérdése nem kerülhető meg. Ilyen szabály esetről esetre merülhet fel. Például a közbeszerzések esetén a pályázati eljárási szabályok nem csupán egy partnerválasztási eljárást szabályoznak, hanem a közpénzek hatékony felhasználásának egyik módjaként⁶⁵¹ a legalkalmasabb ajánlatot tevő fél kiválasztására irányuló eljárás, amelyben a kiválasztási szabályok megsértése alkalmas arra, hogy befolyásolja a szerződés megkötését az ajánlattevővel, így a pályázat szabályainak megsértése kihathat a szerződés érvényességére is.

A kutatás során a Bírói Határozatok Gyűjteményében (BHGY) elérhető összes, a tilos szerződésre hivatkozó bírói ügyet feldolgoztam. Arra kerestem a választ, hogy a Ptk. hatálybalépése óta alkalmazták-e a bíróságok ezt a generálklauzulát. A BHGY kutatását azért is tartottam fontosnak, mert 2020 óta az ott közzétett esetek kötelező erővel bírhatnak (precedensképesek lehetnek). Így a döntések feltérképezése fontos forrása lehet a későbbi gyakorlatnak is. Az általam talált ügyek száma nem szignifikáns, összesen három esetben alkalmazta ezt a megoldást a bíróság.

6.2.1. ELSŐ ESET: A SZERZŐDÉS KORLÁTOZZA A TÖRVÉNYI KÖGENS SZABÁLY ÉRVÉNYESÜLÉSÉT

A jogvitában a fő kérdés az volt, hogy egy törvényben megállapított jogot szerződés korlátozhat-e érvényesen, azaz a törvényi szabály érvényesülését akadályozó szerződéses rendelkezés érvényesen kiköthető-e.

⁶⁵⁰ GÁRDOS – VÉKÁS (szerk.) (364. lj.).

⁶⁵¹ KJD 2021. 12.

A per tárgya egy párt és a közszolgálati hírügynökségi feladatokat ellátó szerv közötti jogvita volt.⁶⁵² A két fél között egy szerződés jött létre, mely szerint a párt közleményeit a hírügynökség közzéteszi. A jogvitára irányadó szabályok szerint a hírügynökségi feladatokat ellátó szerv a vonatkozó törvény szerint⁶⁵³ közreműködik a közérdekű közleményeknek a nyomtatott és az elektronikus sajtóhoz történő továbbításában, valamint rendszeres és tényszerű tájékoztatást nyújt a pártok tevékenységéről, az ezzel összefüggő hivatalos közleményeket nyilvánosságra hozza. A szerződés tartalmazta azt a kikötést, hogy a hírügynökség a közleményeket változtatás, szerkesztés nélkül teljes terjedelemben teszi közzé, de a közlemények nem járhatnak mások személyiségi jogainak sérelmével.

A jogvita konkrét tárgya az volt, hogy a hírügynökség több esetben azért nem tette közzé a párt közleményét, mert az állításuk szerint alkalmas volt személyiségi jogok megsértésére.⁶⁵⁴ A felperes szerint az a szerződéses rendelkezés, amely ezt lehetővé teszi a hírügynökség számára, az jogszabályba ütköző, mert a jogviszonyra irányadó törvény azt írja elő, hogy változtatás, szerkesztés nélkül kell közzétenni a közleményeket. Az alperes szerint mint hírügynökség közszolgálati médiaszolgáltatást nyújt, így a személyiségi jogok védelmére a hírügynökség tevékenységére irányadó törvényi, szerződési és általános szerződési feltételek és Közzolgálati Kódex szerint is különös figyelmet kell fordítania. A perben eldöntendő jogkérdés az volt, hogy törvénybe ütközik-e az a szerződéses rendelkezés, amely a személyiségi jogok sérelmére vonatkozóan a közlemény közzétételének visszautasítására ad lehetőséget, ha a törvényben szereplő változtatás, szerkesztés nélküli közzétételi kötelezettség szerepel.

A bíróságok érvelése ebben a tekintetben egyhangú volt, az első és másodfokon döntést hozó bíróságok, valamint a felülvizsgálat során eljáró Kúria is egybehangzóan ugyanarra a következtetésre jutottak. Az ítéletek megállapították, hogy a törvényen alapuló hírügynökségi feladatokat ellátó szerv és a felperes között a közzététel biztosítására szerződéses jogviszony jött létre. A szerződésre irányadóak a jogszabályi rendelkezések is, habár a jogszabályi rendelkezések nem szerződéses kötelezettséget írtak elő, hanem a hírügynökségi feladatokat rögzítették. A Ptk. 6:95. §-a szerint a szerződés semmis, ha jogszabályba ütközik és a szerződés *expressis verbis* kimondott semmissége mellett a szerződés akkor is semmis lesz, ha a törvényi rendelkezés célja a joghatás megvonása. Az eljáró bíróságok abból kiindulva, hogy a hírügynökségi feladat során tényszerűen kell a közleményt közzétenniük, megállapították, hogy

⁶⁵² Kúria Pfv.VI.20.454/2019/4.; másodfokon Fővárosi Ítéletábla Gf.40.217/2018/6/II.; első fokon Fővárosi Törvényszék G.42.345/2017/18. Az ítéletek az ügyszámra keresve teljes terjedelemben elérhetők a www.e-akta.birosag.hu oldalon.

⁶⁵³ 2010. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról 101. § (1) bekezdés. A közszolgálati médiaszolgáltató a 83. §-ban meghatározott célok érvényre juttatásán túl az alábbi hírügynökségi feladatokat látja el: [...] c) közreműködik az állami szervek, más szervezetek és természetes személyek közérdekű közleményeinek a nyomtatott és az elektronikus sajtóhoz történő továbbításában, d) rendszeres és tényszerű tájékoztatást nyújt az Országgyűlésben képviselttel rendelkező pártok, más pártok, jelentős civil szervezetek tevékenységéről, és a Kormány, a közigazgatási szervek, önkormányzatok, bíróságok, ügyészségek tevékenységéről, az ezzel összefüggő hivatalos közleményeket nyilvánosságra hozza

⁶⁵⁴ Fővárosi Törvényszék G.42.345/2017/18., 3.

e tevékenység magában foglalja a szerkesztési jogosultságot. A szerződés szerkesztési jogot ad a hírügynökségnek, azonban a Médiatörvény, a Közzolgálati Kódex célja a ténszerű tájékoztatás és a személyiségi jogok védelme, így azzal nem ellentétes egy olyan szerződési rendelkezés, amely ennek konkrét jogát szabályozza. Mindezek alapján a felperes ezen érvelését nem találta megalapozottnak a bíróság.⁶⁵⁵

6.2.2. MÁSODIK ESET: AZ ENGEDÉLY HIÁNYA EGYEDI ÜGYBEN SEMMISSÉGET EREDMÉNYEZ

A Kúria egy eseti döntésben egy hitelszerződés érvénytelenségénekvizsgálata kapcsán a Ptk. 6:95. §-a értelmezésével jutott a szerződés semmisségének megállapítására.⁶⁵⁶ A per alperesei üzletszerű hitelnyújtási tevékenységet folytattak és nagyobb összegű készpénzt kölcsönöztek pénzügyi zavarba került, hitelhez nehezebben jutó személyeknek. A hitelekre az ilyen jellegű, rövid távú személyi hitelezési tevékenységet folytató pénzügyi szervezetek által alkalmazott, de a magánszemélyek egymás közti jogviszonyában szokásos mértékű lényegesen meghaladó mértékű kamatot kötöttek ki. A felperesek a szerződés érvénytelenségét kérték megállapítani arra hivatkozva, hogy az alperesek jogosulatlan pénzügyi tevékenységet végeztek, mert nem rendelkeztek a megfelelő engedéllyel az ilyen tevékenység végzéséhez, így a megállapodások tilos szerződések, azaz semmisek.

Az elsőfokú bíróság ítéletének indokolása szerint a más jogágak kötelező szabályait sértő szerződés a polgári jog szempontjából csak akkor érvénytelen, ha a más jogági törvény kifejezetten rögzíti, hogy az adott jogi norma megsértése egyúttal a szerződés érvénytelenségét is okozza.⁶⁵⁷ Ilyen kifejezett rendelkezés hiányában csak az adott jogszabály céljának az értelmezésével lehet megállapítani, hogy az, a más jogági szankció mellett, a szerződés érvényességét sem kívánta megengedni, vagyis a cél a szerződéssel elérni kívánt joghatás megtiltása volt.

A hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény 3. §-a szerint a pénzügyi szolgáltatás körében felsorolt tevékenységek, így a kölcsön üzletszerű nyújtása csak engedéllyel végezhető. A szerződések érvénytelensége tekintetében azonban annak van érdemi jelentősége, hogy az engedély nem a szerződések megkötéséhez, hanem a tevékenység üzletszerű folytatásához szükséges, a jogszabály pedig nem rögzíti külön szankcióként az engedély nélkül kötött megállapodások semmisségét. Az elsőfokú bíróság álláspontja szerint ezért a szerződések jogszabályba ütköző volta nem volt megállapítható.

A Kúria kifejtette azt az álláspontját is, amely szerint nem helytálló az a megállapítás, hogy ha a polgári jogi szerződés más jogági norma sérelmével jár, akkor csak

⁶⁵⁵ Fővárosi Törvényszék G.42.345/2017/18. 7–10.; Fővárosi Ítéltábla Gf.40.217/2018/6/II. 4–5.

⁶⁵⁶ Kúria Pfv.VI.22.123/2015/12.; másodfokon Gyulai Törvényszék Pf.25644/2014/23.; első fokon az Oroszázi Járásbíróság P.20023/2013/65. Az ítéletek az ügyszámra keresve teljes terjedelemben elérhetők a www.e-akta.birosag.hu oldalon.

⁶⁵⁷ Ez a fordulat rendszeresen előfordul a tilos szerződésekkel kapcsolatos jogi érvelés részeként, és ezt tekinti a szakirodalom *contra legem* értelmezésnek. vö. DARÁZS (43. l.).

abban az esetben állapítható meg a szerződés semmissége, ha a jogszabály a megsértéséhez kifejezetten ezt a szankciót fűzi. Ez a fajta jogértelmezés nem következik a régi Ptk. szabályozásából és azt eredményezné, hogy a jogszabálysértés polgári jogi jogkövetkezmények nélkül maradna. Ennek megfelelően, ha a szerződés a polgári jogi jogviszonyokat szabályozó jogszabály olyan kötelező rendelkezésébe ütközik, amely lényegi módon szabályozza a jogviszony létrejöttével kapcsolatos eljárást, a képviselői jogosultságot, a szerződés tartalmát, tárgyát vagy egyéb más lényeges körülményeket, akkor a régi Ptk. 200. § (2) bekezdése alapján a szerződés semmissége állapítható meg még akkor is, ha maga a jogszabály ezt a szankciót kifejezetten nem fűzte a megsértéséhez.⁶⁵⁸

A Kúria kifejtette, hogy a Ptk. külön kimondja azt, hogy más jogkövetkezmény mellett is semmis a szerződés akkor, ha a jogszabály ezt külön kimondja, vagy ha a jogszabály célja a szerződéssel elérni kívánt joghatás megtiltása. Ahhoz, hogy ebben a bíróság döntsön, az adott jogszabályi rendelkezést kell megvizsgálni. A felek jogviszonyára irányadó törvényi rendelkezés általában nem tiltja, hogy valaki hatósági engedély nélkül kölcsönt adjon más személynek vagy személyeknek, és az sem kizárt, hogy több ilyen kölcsönszerződést kössön akár több személlyel is. A Kúria szerint a tilos tevékenység csak az, ha ezt a tevékenységet üzletszerűen végzik, mert a magatartás, amelyet a jogszabály által védeni kívánt, közrendbe ütközik és hatósági, társadalmi és magánérdekek súlyos sérelméhez vezethet. A Kúria kiemelte azt, hogy az ilyen tevékenység egyúttal bűncselekmény is, az ítélet szerint ezért az ilyen szerződések tilos szerződések. A jogszabály nem érné el célját, sőt, értelmét veszítené akkor, ha bárki által folytatott ilyen jellegű tevékenység esetén a joghatás összességében annyi lenne, hogy az elkövetőt szankcióval sújtják, a szerződések azonban érvényesen tovább élnek és azok akár bírósági úton is kikényszeríthetővé válnának, mert azokhoz a polgári jog kötelező joghatást társítana.

Tekintettel volt a Kúria arra, hogy a pénzügyi tevékenység jelentős gazdasági, társadalmi következményekkel jár, és utalt arra, hogy a közelmúlt hitelezésekkel és pénzügyi befektetésekkel kapcsolatos eseményei is egyértelműen alátámasztják, hogy még a részletesnek, kidolgozottnak tűnő jogi szabályozás és ellenőrzési rendszer sem mindig elegendő az ilyen jellegű tevékenység megfelelő irányításához, ellenőrzéséhez, a súlyos társadalmi és gazdasági következmények elkerüléséhez (az ítélet 2016 novemberében kelt). A Kúria figyelembe vette azt is, hogy mindkét fél tudott arról, hogy nincs engedélye a tevékenység végzésére, így jóhiszeműnek nem voltak tekinthetők, ami az érvénytelenség alkalmazását alátámasztja.

A Kúria tehát egy fordított kontárszerződéses gyakorlatot alkalmazott. A tilos szerződés kivételes jellege itt fordítva érvényesül. Ha a Kúria 1932-es ügyét alkalmaznánk, akkor itt kifejezetten az ellenkezője érvényesülne, és a szerződés semmissége nem lenne megállapítható. Ellenben a Kúria a vizsgált kontraktus gazdasági környezete, az adott időszakban tapasztalt visszaélések és általában a pénzügyi viszonyok védelme miatt tartotta indokoltnak a semmisség megállapítását.

⁶⁵⁸ Kúria Pfv.VI.22.123/2015/12 [13] bekezdés.

6.2.3. HARMADIK ESET: A DE FACTO SZOCIÁLIS INTÉZMÉNYRE VONATKOZÓ TILALOM

Az ítéletben⁶⁵⁹ rögzített tényállás lényege szerint az alperes néhai édesanyja bekeült egy hatósági engedély nélkül működő idősek otthonába, majd ezt követően – belátási képessége birtokában – mint tartásra jogosult 2018. október 17-én a felperessel, aki az idősek otthonát vezető személy gyermeke, mint tartásra kötelezettel tartási szerződést kötött. A tartási szerződés alapján a felperes jogosult volt teljesítési segítséget igénybe venni a szerződésben vállalt kötelezettségei teljesítéséhez, ennek megfelelően a tartásra jogosultat nem a saját otthonában és nem ő maga, hanem az időskorban és a felperes édesanyja gondozta.

A tartási szerződésben foglalt kötelezettség teljesítése fejében – a tartási jog ingatlannyilvántartási bejegyzése és holtig tartó haszonélvezeti joga fenntartása mellett – a tartásra jogosult a felperesre ruházta a perbeli ingatlan kizárólagos tulajdonjogát. A tartási szerződés megkötését követően az alperes néhai édesanyja egészségi állapotában romlás következett be, a megfelelő orvosi kezelés ellenére állapota nem javult, majd 2018. november 30-án elhunyt. Hagyatékát a közjegyző – a felperes által bejelentett hagyatéki hitelezői igényre figyelemmel – ideiglenes hatállyal, törvényes öröklés jogcímén adta át az alperesnek. A felperes keresetet nyújtott be a tulajdonjog tartás címén történő bejegyzésre.

Az elsőfokú bíróság ítéletével ennek tűrésére kötelezte az alperest. A jogvita lényegéhez tartozik, hogy a felperes édesanyja engedély nélkül működtetett szociális ellátó intézményt, holott azok létesítése és működtetése a személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 1/2000. (I. 7.) SzCsM rendelet szerint hatósági engedélyhez kötött tevékenység. A tárgyi rendelet 6. § (10) bekezdése szerint: „A személyes gondoskodást nyújtó intézményben foglalkoztatott személy, valamint közeli hozzátartozója [a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 8:1. § (1) bekezdés 1. pontja] és élettársa az ellátásban részesülő személlyel tartási, életjáradéki és öröklési szerződést az ellátás időtartama alatt – illetve annak megszűnésétől számított egy évig – nem köthet.” A másodfokú bíróság szerint megállapítható, hogy az intézmény, ahol az alperes édesanyja elhelyezésre került, ténylegesen idősek otthonaként működött.⁶⁶⁰

A bíróság álláspontja szerint a jogkérdés az, hogy a szerződésre kiható tilalom érvényesül-e akkor, ha a szociális intézmény működtetésére vonatkozóan nem minden feltétel érvényesül. A bíróság szerint ezért a jogvitát „nem az intézmény közjogi (szociális szakigazgatási) helyzete szempontjából, hanem az ellátott személyes körülményei oldaláról kell megközelíteni”.⁶⁶¹ A bíróság értelmezte a tilalom indokát is és megállapította, hogy a rendelet szerinti tilalom azért áll fenn, mert a gondozottak, ellátottak mint kiszolgáltatók személyek érdekeit védeni kell az olyan személyekkel

⁶⁵⁹ Debreceni Törvényszék 5.Pf.20.464/2022/13.; Debreceni Járásbíróság P.20371/2020/63.

⁶⁶⁰ Debreceni Törvényszék 5.Pf.20.464/2022/13 [15] bekezdés.

⁶⁶¹ Debreceni Törvényszék 5.Pf.20.464/2022/13 [18] bekezdés.

szemben, akik az ellátást nyújtják számukra és akiknek végső soron több esetben ki vannak szolgáltatva.⁶⁶²

A bíróság szerint minden feltétel érvényesül a tilalom esetében, ezért a szerződés a Ptk. 6:95. §-ba ütközően semmis. A bíróság kiemelte azt is, hogy „[a] R. 6. § (10) bekezdésében írt kógens rendelkezés megsértése annak ellenére a szerződés semmisségét eredményezi, hogy a hivatkozott jogszabály a jogsértéshez kifejezett szankciót nem fűz. Olyan rendelkezésről van ugyanis szó, amely tartalmából értelemszerűen következik, hogy annak mellőzése a szerződés érvényes megkötésének nyilvánvaló akadályát képezi.”⁶⁶³

6.3. KÖZBENSŐ ÉRTÉKELÉS

A Ptk. kiegészítő generálklauzulája megnyitja az utat a bíróságok jogértelmezése előtt, így a bíróságok kifejezett tilalom hiányában, és szankció előírásától függetlenül is érvénytelené nyilváníthatnak egy tilos szerződési rendelkezést. A döntések felkutatása és elemzése azt a célt szolgálta, hogy további ügyekben a bíróság dogmatikailag a fenti esetekhez hasonló mérlegelésig, a tilos szerződés kiegészítő klauzulájáig eljusson. A bírói gyakorlat hatékonyabban, a jogalkotáshoz képest gyorsabban és adekvátan tud reagálni egy nem kívánt szerződéses helyzetre. Ehhez a jogi eszközt a tilos szerződés kiegészítő generálklauzulája nyújtja, amelynek a beépítése a fentiek alapján véleményem szerint szükséges kodifikációs lépés volt. Valójában ez a jogelv a jogértelmezés során eddig is követendő volt, amelyet a Ptk. csak kodifikált és orientálta a bírói gyakorlatot.

⁶⁶² Debreceni Törvényszék 5.Pf.20.464/2022/13 [20] bekezdés.

⁶⁶³ Debreceni Törvényszék 5.Pf.20.464/2022/13 [25] bekezdés.

7. A TILOS SZERZŐDÉS AZ ÉRVÉNYTELENSÉGI OKOK HÁLÓZATÁBAN

A tilos szerződés érvénytelenségét a Ptk. a 6:95. §-ban a szerződés érvénytelenségi, ezen belül a semmisségi okok között szabályozza. A szerződés érvénytelenségi okai több helyen található jogrendszerünkben. A szerződés érvénytelenségi okait elsődlegesen a Ptk. VI. könyve tartalmazza a szerződések közös szabályai között. Fontos, a cselekvőképességhez kapcsolódó érvénytelenségi okokat tartalmaz a Ptk. II. könyve. Ezenkívül további érvénytelenségi okokat találunk még a Ptk. többi könyvében is (kivétel az első és utolsó könyvek). A Ptk.-n belüli további érvénytelenségi okok egyrészt a kógens szabályok kifejeződései⁶⁶⁴ (lásd például a jogi személy könyvben is), de ezek is dogmatikailag a tilos szerződés egyes *lex specialis* esetei. Ugyanis amikor a Ptk. III. könyve például a társasági szerződés törvényi szabályoktól vagy annak irányától eltérő rendelkezését sújtja semmisséggel, akkor valójában a tilos szerződés más jogterületi alkalmazását jelenti.

7.1. A SZERZŐDÉS ÉRVÉNYTELENSÉGÉNEK RENDSZERE A PTK.-BAN

A szerződés érvénytelenségi okai a Ptk.-ban több helyen is megtalálhatók, ezek kapcsolatrendszerre hálózatként is értelmezhető. A Ptk. VI. könyv érvénytelenségi alfejezetében⁶⁶⁵ a XVIII. fejezet tartalmazza a semmisségi és megtámadhatósági okokat. Az egyes érvénytelenségi okokat külön-külön is lehet vizsgálni, ám azok közötti átfedés is található: egyrészt vannak olyan fogalmi elemek,⁶⁶⁶ amelyek azonosak, másrészt egy-egy érvénytelenségi tényállás több érvénytelenségi ok közé is tartozhat.⁶⁶⁷ Az érvény-

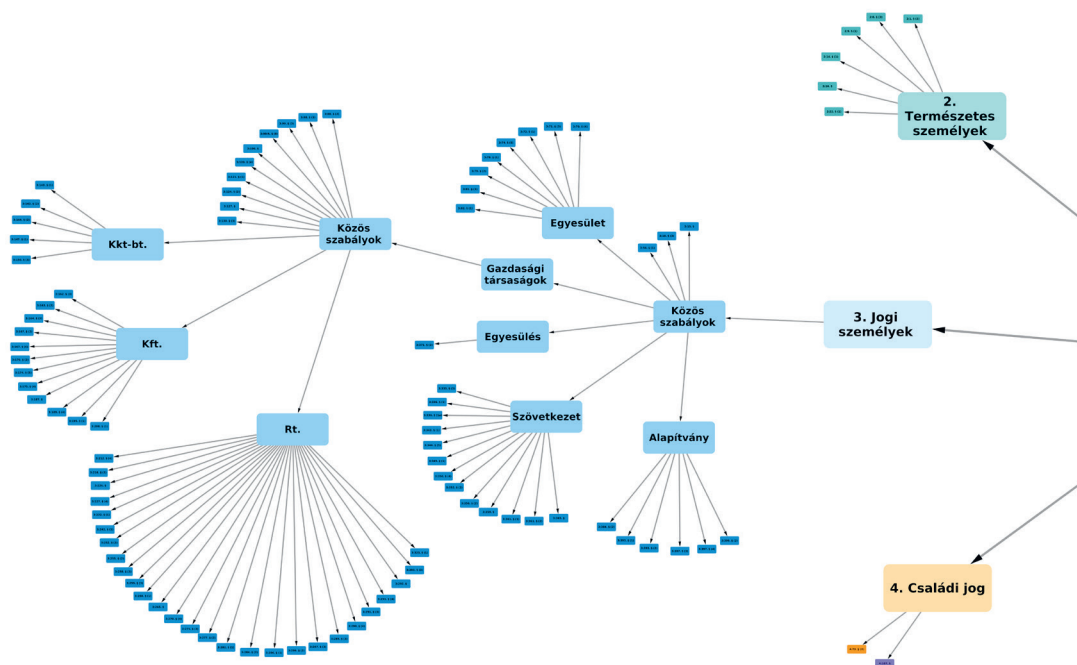
⁶⁶⁴ A Ptk. III. könyve kifejezetten a törvénytől eltérő létesítő okirati rendelkezést semmisnek minősíti. A Ptk. 3:4. § (2) bekezdés szerint ez a törvény kógens szabályait jelenti, amelyek a létesítő okirat tartalmi korlátait jelentik.

⁶⁶⁵ Ptk. 6:88–6:115. §§.

⁶⁶⁶ Az értékaránytalanság megjelenik a feltűnő értékaránytalanság és az uzsorás szerződések között. Tágabb értelemben ide kapcsolódik a jóerkölcsbe ütközés szerződés érvénytelenségi és a végrendelet érvénytelenségi szabályozása is.

⁶⁶⁷ Gáspárdy László az érvénytelenségi okok halmozódását vizsgálta, de rendszerében az egység-többség büntetőjogi tanának alkalmazása tűnik ki, így valójában nem ugyanarra a problémára kerestük a választ. Vö. GÁSPÁRDY (257. lj.) 459–529.

2. ábra. A jogügyleti érvénytelenség rendszere a Ptk.-ban

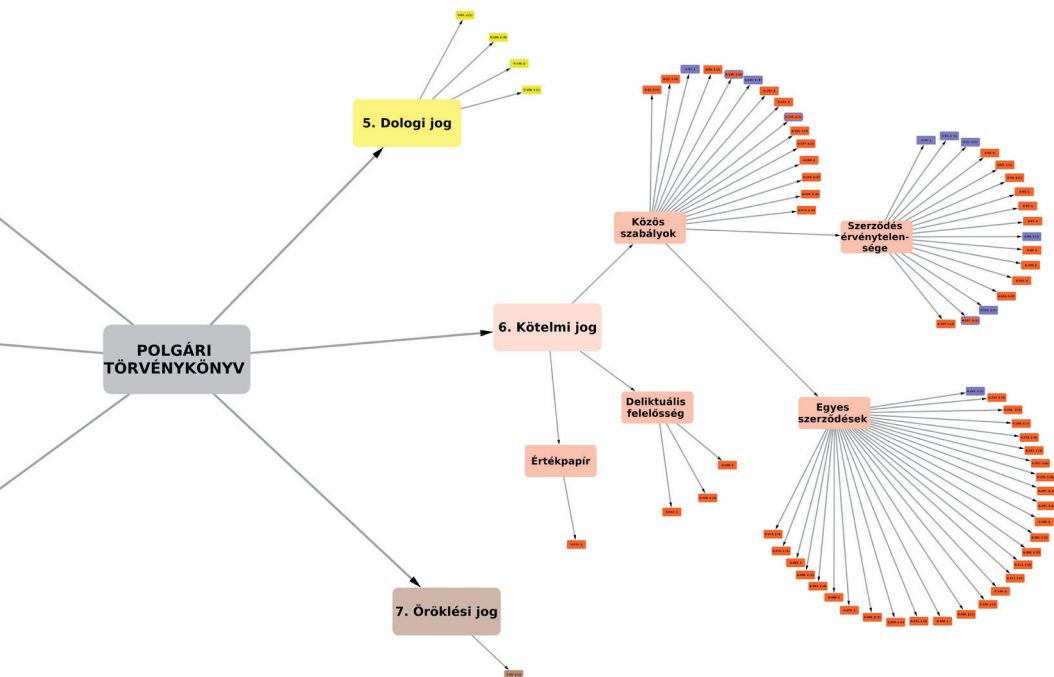

telenség hálózatként egyrészt a Ptk. egészében fellelhető esetekben, másrészt a szerződés érvénytelenségi fejezetében szabályozott okok rendszereként értelmezhető.

A 2. ábrán hálózatként látható a szerződéses, jogügyleti érvénytelenség rendszere. A hálózat részét képezi az összes olyan szabály, amely az érvénytelenséghez, annak két fajtájához (semmisség vagy megtámadhatóság) tartozik. Az ábrán két jogterület nem szerepel, pedig elnevezés szerint érvénytelenségi okot határoznak meg: a végrendelet és a házasság érvénytelenségének szabályai. A két érvénytelenségi kört azért nem tekintetem a jogügyleti/szerződéses érvénytelenségi rendszer részének, mert ezek habár kétségkívül sok jellemzőben hasonlítanak a szerződéses érvénytelenséghez, de legalább ilyen markáns jellemzőiben különböznek is: így a házasság érvénytelensége⁶⁶⁸ nem tekinthető pusztán jogügyletnek, valamint az öröklési jogban a végrendelet sajátosságai miatt nem alkalmazható a szerződés érvénytelensége.⁶⁶⁹

⁶⁶⁸ Ehhez részletesen lásd BARZÓ Tímea: *A magyar család jogi rendje* (Budapest: Patrocinium 2017) 73–86.

⁶⁶⁹ A szakirodalom sem veti össze őket ily módon és nem is tekinti őket egy csoportnak. Lásd VÉKÁS Lajos: „A Ptk. 7:37. § kommentárja” in GÁRDOS – VÉKÁS (szerk.) (364. lj.). További érvénytelenségi összefügg-

A 2. ábrán a hálózatból látható, hogy a Ptk. I. és VIII. könyve kivételével mindegyik könyv tartalmaz jogügyleti érvénytelenségi szabályt.

Ha jogterületenként tekintjük át ezeket a kapcsolódásokat, akkor megállapítható, hogy a természetes személyek részben szereplő okok habár a II. könyvben szerepelnek, dogmatikailag is a szerződés érvénytelenségénél tárgyalt témák.⁶⁷⁰ A III. könyvben szereplő érvénytelenségi okok valójában a Ptk. 3:4. § diszpozitív generálklauzúrájából adódnak. Ezt azt jelenti, hogy a Ptk. III. könyvében a Ptk. 3:4. § (3) bekezdése megállapítja, hogy a Ptk.-tól a jogi személy tagjai, illetve alapítói nem térhetnek el, ha az eltérést a törvény tiltja.⁶⁷¹ Az itt megfogalmazott törvényi tilalmak a létesítő okirat-

géseket elemez: PUSZTAHELYI Réka: „A végakarattal tisztességtelen befolyásolása mint érvénytelenségi ok a magyar bírói gyakorlatban” *Miskolci Jogi Szemle* 2021/3. 90–104.

⁶⁷⁰ Lásd VÉKÁS (10. l.).

⁶⁷¹ Ptk. 3:4. § (3) bekezdés. A Ptk. III. könyvében dogmatikailag cizellált feltételek fennállása esetén lehet eltérni a Ptk.-tól, így nem általában diszpozitív a Ptk. III. könyve, hanem csak meghatározott jogviszonyokban (például tag és tag között). Ezen jogviszonyokban is csak akkor nem lehet eltérni a törvénytől, ha az eltérést kifejezetten tiltja a törvény, vagy nem ütközik a Ptk. 3:4. § (3) b) pontjában rögzített nevesített érdekekbe. Ehhez részletesen lásd ÁDÁM AUER – TEKLA PAPP: „The Mandatory and Default Regu-

ra irányadó kógens⁶⁷² vagy klaudikálóan kógens⁶⁷³ normák. Az egyes tilalmak megtalálhatóak a jogi személy közös szabályai, az egyes jogi személy típusok és a gazdasági társaságok körében mind a közös, mind a különös rendelkezések között. Ahogy fentebb is jeleztem, ez a kapcsolat a Ptk. VI. könyvben szereplő érvénytelenségi okai-
val közvetett, mert a semmisség szankcióját a Ptk. 6:95. § biztosítja, a *lex specialis* 3:4. § jogügyleti megsértésének szankciójaként.

Az érdekesség véleményem szerint a kötelmi jogban érhető tetten, ahol jelentős számú érvénytelenségi ok található a kötelmi jog, szerződési jog közös szabályaiban is, az érvénytelenségi fejezeten kívül. Azaz a kötelmi közös szabályokon belül nemcsak a szerződés érvénytelensége alfejezet tartalmazza a jogügyleti érvénytelenségi szabályokat, hanem azok az egyes jogintézményekhez kötődően is megtalálhatók. A másik jellemző, hogy az egyes szerződések is legalább ilyen számú speciális rendelkezést tartalmaznak. Ez alapján látható, hogy a szerződés érvénytelensége a polgári jog egészét és a Ptk.-t mint kódexet átható jogintézmény és dogmatikailag szinte minden jogterületen megtalálható jogügyleti érvénytelenségi szabály összekapcsolható.

A Ptk.-ban szereplő jogügyleti érvénytelenségi rendelkezések hálózatos megközelítéséből az alábbi következtetéseket lehet levonni.

Az első jellemző, hogy habár az érvénytelenségi szabályok átszövik a Ptk. szabályait, a jogügyleti érvénytelenség szabályozás háttérszabályként funkcionál a Ptk.-ban.⁶⁷⁴ A Ptk. maga rendeli a szerződés érvénytelenségi szabályait alkalmazni a kötelmi jogi jognyilatkozatokra⁶⁷⁵ és a nem kötelmi jogi jognyilatkozatokra.⁶⁷⁶ Ez a jellemző a Ptk.-n kívül található jogügyleti érvénytelenségi alakzatokkal is kapcsolatba hozható.

A második megállapítás, hogy habár a Ptk. törekedett arra, hogy az érvénytelenségi okok összefoglaltan, az érvénytelenségi fejezetben kerüljenek szabályozásra, számos szerződés érvénytelenségi ok nem ebben a fejezetben található. Az e fejezeten kívüli érvénytelenségi okok közül több egyenrangú, azonos funkciót betöltő azokkal az érvénytelenségi okokkal, amelyek a Ptk. érvénytelenségi fejezetében találhatók. Mindenekelőtt ilyenek a cselekvőképességhez kapcsolódó akarathibák.⁶⁷⁷ Azaz ezek önálló *sui generis* érvénytelenségi alakzatok.

lation in Hungarian Company Law – A Decade of Experience” *European Company and Financial Law Review* 2023/2. 314–335.; AUER Ádám: „A diszpozitivitás jelentősége a társasági jogban” *Magyar Jog* 2016/7–8. 395–404.

⁶⁷² Például a Ptk. 3:291. § (3) bekezdése kimondja, hogy semmis a nyilvánosan működő részvénytársaság alapszabálya, amennyiben eltér a Ptk. 3:291. § (1)–(2) bekezdéseitől.

⁶⁷³ Például a Ptk. 3:190. § szerint a korlátolt felelősségű társaság taggyűlésére szóló meghívók elküldése és a taggyűlés napja között legalább tizenöt napnak kell eltelnie. A társasági szerződés három napnál rövidebb időtartamot érvényesen nem határozhat meg. Figyelemreméltó az is, hogy ezen szabályok között dogmatikailag relatív semmisségi szabályok is helyet kapnak ezek között. Vö. a szövetkezet kisebbségvédelmi szabályainál általában semmis az alapszabály rendelkezése, amely a Ptk. 3:362–364. §§ rendelkezéseitől a kisebbség hátrányára tér el.

⁶⁷⁴ KISS – SÁNDOR (5. lj.) 27. Így például Pt. 6:9. §, 3:15. § (1) bekezdés.

⁶⁷⁵ Ptk. 6:9. §.

⁶⁷⁶ Ptk. 6:10. §.

⁶⁷⁷ Ptk. 2:12. § (1) bekezdés; 2:14. § (1) bekezdés; 2:9. § (1) bekezdés; 2:20. § (1) bekezdés; 2:22. § (1) bekezdés.

A Ptk. többi fejezetében a *sui generis* alakzatokon kívül nagy számban megfigyelhetők olyan érvénytelenségi rendelkezések, amelyek esetén a semmisség alkalmazása dogmatikailag a Ptk. 6:95. § alapján áll fenn, mert a semmisséget a felek eltérő rendelkezésére a jogszabály külön kimondja.⁶⁷⁸ Véleményem szerint ezen esetek semmissége habár a Ptk.-n belül *lex specialis derogat legi generali* az adott normán alapulnak, dogmatikailag a Ptk. 6:95. § kapcsolja a norma megsértéséhez vagy az érvénytelenség jogkövetkezményét, vagy a polgári jogi más jogkövetkezményt.⁶⁷⁹

7.2. AZ ÉRVÉNYTELENSÉGI OKOK HÁLÓZATA

A fentiekben dogmatikailag összefüggő érvénytelenségi okokat hálózatként is értelmeztük. A gondolatot továbbfűzve véleményem szerint a Ptk. VI. könyv érvénytelenségi fejezetében szereplő érvénytelenségi okok egy ennél szűkebb hálózatként is értelmezhetők.

A kutatás során kíváncsi voltam arra, hogy az egyes eljárásokban mennyiben érhető tetten az, hogy a peres felek egyszerre több érvénytelenségi okra is hivatkoznak. Kétségtelen tény, hogy az egyes érvénytelenségi okok mögött eltérő bizonyítási stratégia is állhat, így az perstratégiai kérdés, hogy az egyes érvénytelenségi okokra hogyan hivatkoznak a felek. Az egyes érvénytelenségi okok közötti elhatárolás előtt megvizsgáltuk azt, hogy az érvénytelenség különböző okai a gyakorlatban mely esetekben szerepelnek együtt. A kiinduló példa, hogy egy ingatlan adásvételi szerződés kapcsán az eladó nem tájékoztatta a másik felet arról, hogy az ingatlan műszakilag nem alkalmas arra, hogy valamely engedélyhez kötött tevékenységet végezzen az ingatlanban. Ebben az esetben felmerül a megtévesztés, a tévedés esete, esetleg az, hogy a szerződés jogszabályba ütközik, mert az engedélyt így fogalmazták bele a szerződésbe, valamint a jöerkölcsbe ütközés mint hivatkozási jogalap, vagy az érvénytelenségi igények eladó általi kizárása mint tisztességtelen szerződési feltétel és egyben kogens szabályba ütközés.

A bírói döntések kutatása során a hálózatkutatás mellett igazolódott az a hipotézisem, hogy a felek egy-egy szerződéses jogvitában, az érvénytelenség megállapítására irányuló kérelmüket nem csak egy-egy érvénytelenségi okra, hanem több érvénytelenségi okra is alapítják, mert nincsenek eltiltva attól, hogy a szerződés érvénytelenségével kapcsolatos keresetekben egyszerre több érvénytelenségi ok megvalósulását állítsák. A bírói gyakorlatban egyik tipikus példa erre a jöerkölcsbe ütközésre hivatkozás akkor, ha például a megtámadási határidő eltelt vagy speciális jogszabályi feltétel hiányzik. A bírói gyakorlatban állandónak tekinthető az az álláspont, hogy valamely speciális jogszabályi feltétel hiánya vagy elmulasztása esetén a speciális feltételeket nem helyettesíti a jöerkölcsbe ütközés mint általános érvénytelenségi ok, azaz nem lehet eredményesen hivatkozni rá.⁶⁸⁰

⁶⁷⁸ Ehhez hasonlóan Kiss Gábor és Sándor István szerint közel kétszáz tényállást tekint semmisnek a Ptk.-ban. KISS – SÁNDOR (5. lj.) 17.

⁶⁷⁹ Például Ptk. 5:83. § (1) bekezdés, 5:100. § (5) bekezdés, 6:15. § (4) bekezdés, 6:295. § (4) bekezdés.

⁶⁸⁰ EBH2012. P. 17.; EBH2013. G.5.; Kúria Pfv.20556/2020/6; BH 2011. 44.

A kutatás során ezen a ponton kétségkívül adódik az a dogmatikai megoldás, hogy az egyes érvénytelenségi okokat hipotetikusan egymástól elhatároljuk. A kötetben nem ezt a módszert követem, mert ez egyrészt egy pusztán teoretikus elhatárolás lenne; másrészt ez nem adna választ arra, hogy a bírói gyakorlatban felmerül-e ez a kérdés, és amennyiben igen, akkor mi ennek a problematikának az alapjellemezője.

A társadalomtudományokban ma (is) indokolt és kedvelt kutatási irány az empirikus adatok felhasználása.⁶⁸¹ Az általam feltett kutatási kérdéshez egy ennél szűkebb területen használt módszerrel: a hálózattudomány eszköztárával vizsgálom a kérdést.⁶⁸² A hálózattudomány képes arra, hogy a nagyobb adathalmazokon belüli törvényszerűségekre és csomópontokra rámutasson, azaz különböző adathalmazok közötti kapcsolatok feltárására alkalmas. A hálózattudományon belül az egyik fontos kutatási irány a hivatkozási hálózatok feltárása. Az adatbázis vizsgálatokor ezt a módszert használtam.⁶⁸³

A kutatás során bírósági határozatokat olyan módon elemeztük, hogy az érvénytelenségi okok Ptk.-beli hivatkozására kerestünk rá és az így kapott adatokat összegeztük. Azaz a hálózatban az egyes csúcsok a szerződés érvénytelenségének Ptk. VI. könyv szerződés érvénytelenségi fejezetében szabályozott okai voltak, a közöttük lévő kapcsolatot azok a bírósági határozatok jelentették, amelyekben hivatkoztak legalább egy ilyen érvénytelenségi okra.

A Kúria közzétett döntéseiben⁶⁸⁴ kerestük azokat az érvénytelenségi okokat, amelyeket a Ptk. VI. könyv szerződés érvénytelensége fejezete tartalmaz, és megvizsgáltuk azt, hogy mennyi esetben merül fel az, hogy egyszerre több érvénytelenségi okra hivatkoznak egy eljárásban. Az adatbázisban 11 433 határozat van, ezek a Kúria 2012–2022 között a BHGY-ban közzétett polgári és gazdasági ügyszakban hozott döntései. Ezen szövegek alapján kigyűjtöttük, hogy mely határozat mely érvényte-

⁶⁸¹ Eitmológiailag a statisztika is a latin *statiscitus* – (az államra vonatkozó) adatok – szóból ered, jelentése a társadalmi visznyok leírása számszerű összefüggések alapján. Vö. Magyar Etimológiai Szótár, <https://rb.gy/908x9j>

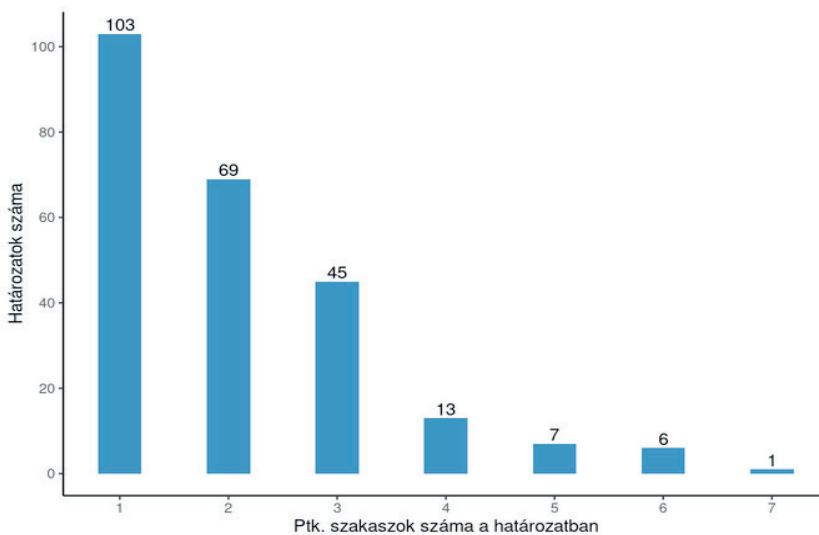
⁶⁸² A hálózattudományi elemzéshez a segítséget Pollner Pétertől és Orosz Katalintól kaptam. Ezúton köszönöm Orosz Katalinnak az adatokkal kapcsolatos munkáját és a kötetben e tárgyú ábrák elkészítését.

⁶⁸³ A hálózatkutatási megközelítéshez alapirodalom: James H. FOWLER – Sangick JEON: „The Authority of Supreme Court Precedent” *Social Networks* 2008/1. 16–30. és Fowler további munkái. A módszertan és részletes tudományos elemzés a jogi alkalmazhatóságról: Corinna COUPETTE: *Juristische Netzwerkforschung: Modellierung, Quantifizierung und Visualisierung relationaler Daten im Recht* (Tübingen: Mohr Siebeck 2019). A magyar jogirodalomban BOLDVAI-PETHES Laura – HAVELDA Anikó: „Hálózatkutatás” in JAKAB András – SEBŐK Miklós (szerk.): *Empirikus jogi kutatások* (Budapest: Osiris 2020) 347–361.; AUER Ádám – CSIBOR Ferenc – OROSZ Katalin – POLLNER Péter: „A korlátozott precedensrendszer hatása a kúriai ítéletek hivatkozásaira” *Jogtudományi Közöny* 2024/5. 224–235.; AUER Ádám – Joó Tamás (szerk.): *Hálózatkutatás a közszolgálatban* (Budapest: Dialóg Campus 2020); SEBŐK Miklós: *Kvantitatív szövegelemzés és szövegbányászat a politikatudományban* (Budapest: L’Harmattan 2016); PARTI Tamás: „A jog fölmérés és az intézményi adatkutatás jelentősége” *Jogtudományi Közöny* 2021/11–12. 493–505.; ZÖDI Zsolt: „A korábbi esetekre történő hivatkozások mintázatai a magyar bíróságok ítéleteiben” *MTA Law Working Papers* 2014/1.

⁶⁸⁴ A korlátozott precedensrendszer bevezetésével a Kúria *Bíróági Határozatok Gyűjteménye* c. adatbázisa kiemelt jelentőséget kapott. Az ebben az adatbázisban közzétett kúriai eseti döntések precedensképes határozatok, amelyek bíróság előtt hivatkozhatók és kötelezőek is. Ezért a kutatást erre az adatbázisra és nem (csak) a szerkesztett döntésekre korlátoztam. A precedensképes határozatok hálózatahoz AUER – CSIBOR – OROSZ – POLLNER (683. l.).

lenségi okokra hivatkozik. Megvizsgáltuk, hogy hány esetben hivatkoznak egy, illetve egyszerre több érvénytelenségi okra egy eljárásban. Összegyűjtöttük azt, hogy hány határozat hivatkozik a vizsgált érvénytelenségi okokra.⁶⁸⁵ Továbbá megvizsgáltuk az érvénytelenségi okok páronkénti együtt hivatkozását, azaz hogy egy ügyben mely érvénytelenségi okokra hivatkoznak együtt.

3. ábra. Az érvénytelenségi okok együtt hivatkozásának eloszlása a Kúria precedensképes döntéseiben 2014–2022 között

A 3. ábra azt mutatja, hogy összesen 244 határozatban szerepel legalább egy hivatkozás valamely érvénytelenségi okra (vagy a szerződés érvénytelenségére).⁶⁸⁶ A határozatokból 103-ban (42%) egy hivatkozás található,⁶⁸⁷ 69-ben (28%) kettő és 45-ben (18%) három érvénytelenségi okra is hivatkoztak. Ezzel a módszerrel igazolható az, hogy a perek több mint felében több érvénytelenségi okra hivatkoznak a felek. Statisztikailag kimutatható, hogy az érvénytelenségi ügyekben⁶⁸⁸ az ügyek közel 60%-ában a felek több érvénytelenségi okot is megjelöltek.⁶⁸⁹

⁶⁸⁵ Ehhez a Ptk. különböző szakaszaira kerestem rá. Így pl. a jóerkölcsbe ütközést a Ptk. 6:96. §-a jelölte.

⁶⁸⁶ Ez a szám elsöre alacsonynak tűnik, de fontos felhívni a figyelmet rá és ez egyfajta magyarázatot is nyújt, hogy csak a Ptk. hatálybalépése utáni ügyek találhatóak meg ebben a kutatásban. A szerződés érvénytelensége körében például a devizahiteles ügyek nagyobb számban fordulnak elő, de azokra még jellemzően a korábbi, 1959. évi IV. Ptk.-t kell alkalmazni.

⁶⁸⁷ Ez lehet akár eljárásjogi is, azaz a vizsgálat megállt a perbeli legitimációnál és nem vizsgálta a bíróság az érvénytelenségi okokat, illetve nem tüntette fel azokat szakaszszám szerint.

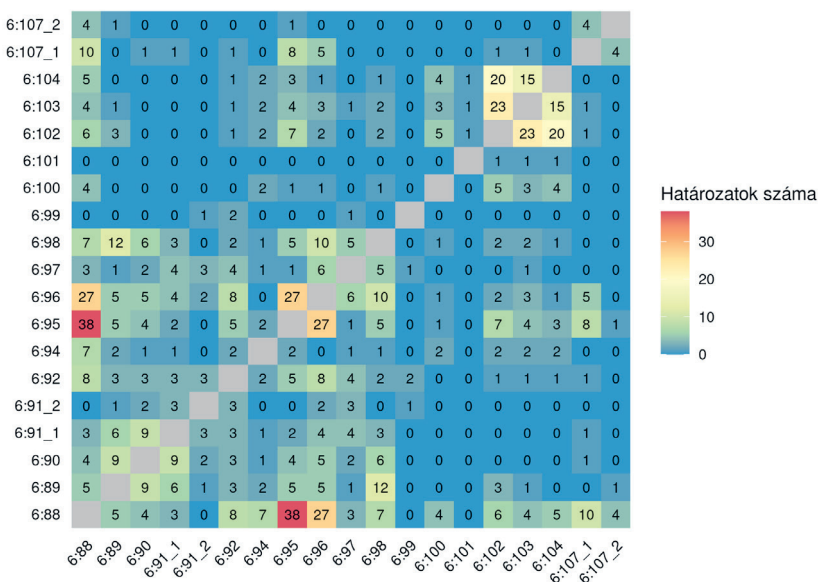
⁶⁸⁸ Természetesen a vizsgálat tovább folytatható úgy is, hogy a szerződésszegés és az érvénytelenség viszonyát vizsgáljuk az ügyekben. Ennyiben a fenti állítások csak arra vonatkoznak, hogy az ügyben felmerült-e hivatkozásként az érvénytelenség vagy sem, de arra nem, hogy végül az eljárás eredménye mi lett.

⁶⁸⁹ Nem differenciáltam aközött, hogy a bírósági ítélet mely részében található a hivatkozás az érvénytelenségi okokra, így ha a kereseti kérelemben, ellenkérelemben szerepelt a hivatkozás, az ugyanúgy bele-

7.3. AZ ÉRVÉNYTELENSÉGI OKOK EGYMÁSHOZ VALÓ VISZONYÁNAK HÁLÓZATA

A hálózat kutatás ezt követően képes megmutatni azt is, hogy az érvénytelenségi okokon belül a felek pontosan mely érvénytelenségi okokra hivatkoztak. A következő hő térképen (4. ábra) látható, hogy az egyes érvénytelenségi okok hány határozatban szerepelnek együtt. A hő térképen ábrázolt adatok csak a két elem közötti kapcsolat leírását segítik. Azaz a hő térkép arra nem alkalmas, hogy a kettőnél több hivatkozást kimutassa, de arra igen, hogy milyen gyakorisággal és mely érvénytelenségi okok között fordulnak elő érvénytelenségi hivatkozások. Az ábrán a világosabb szín jelzi azt, hogy a hivatkozási szám magasabb.

4. ábra. Az érvénytelenségi okok együtt hivatkozása a Kúria precedensképes döntéseiben 2014–2022 között

Az ábrán nemcsak az egyes érvénytelenségi okok lettek megjelölve, hanem a semmisség és a megtámadhatóság főszabályát rögzítő Ptk. szakaszok is. Ennek az volt az oka, hogy a manuális kutatás során szembesültem azzal, hogy az ítéletek nem minden esetben rögzítik a Ptk. pontos érvénytelenségi okát szakaszszám szerint, hanem olyan fordulatot alkalmaznak, hogy a szerződés jöerkölcsbe ütközik, ezért a Ptk. 6:88. § alapján semmis. Azért, hogy ezek az esetek is szerepeljenek az adatbázisban, a semmisségre és a megtámadhatóságra általában utaló szakaszszámot is csúcsként jelöltük a hálózatban. Habár a Ptk. 6:88. § és 6:89. § önmagában érvénytelenségi okot nem

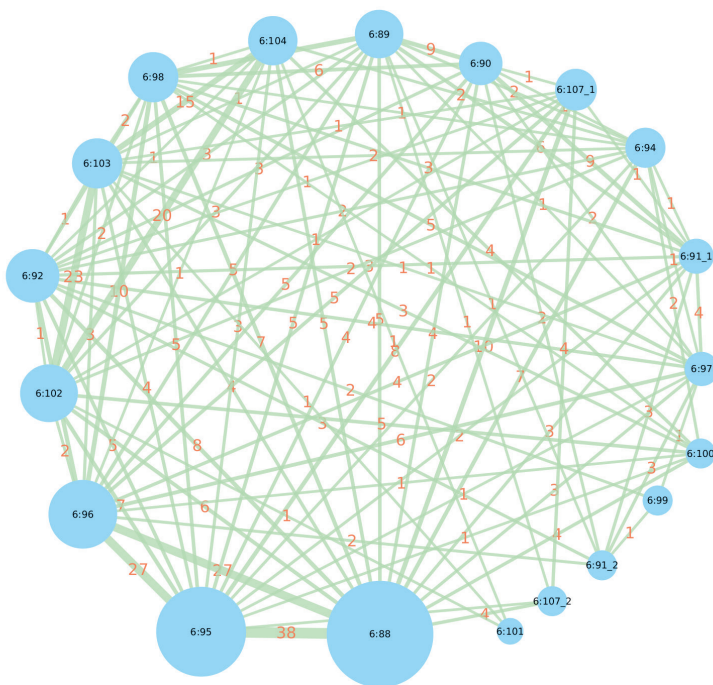
számított az eredménybe, függetlenül attól, hogy a vizsgált elem a bírósági döntés indokolásában szerepelt-e vagy nem. Azt a szűkítést, amely az ítéletek ilyen irányú részletes vizsgálatával foglalkozott a későbbi fejezetekben található.

szabályoznak, valójában az érvénytelenségi ok hivatkozásának előfeltétele az, hogy a felek perbeli legitimációval rendelkezzenek, ezért ezt a két szakaszt is bevettük a kutatásba. A 4. ábrán ugyanezt a kapcsolati hálózatot semmisségi és megtámadhatósági okok szerint csoportosítottuk.

A színskála a 4. ábra mellett jelzi azt, hogy mely érvénytelenségi okok együtt hivatkozása magasabb. Látható, hogy a tilos szerződésre hivatkozás száma a legmagasabb és ezt követi a jóerkölcsbe ütköző szerződésre hivatkozás. Külön csoportot képeznek a tisztességtelen szerződési feltételre vonatkozó érvénytelenségi okok, melyek együtt hivatkozása mögött dogmatikai okok húzódnak, mivel maga az érvénytelenségi okot a Ptk. több szakaszban szabályozza.

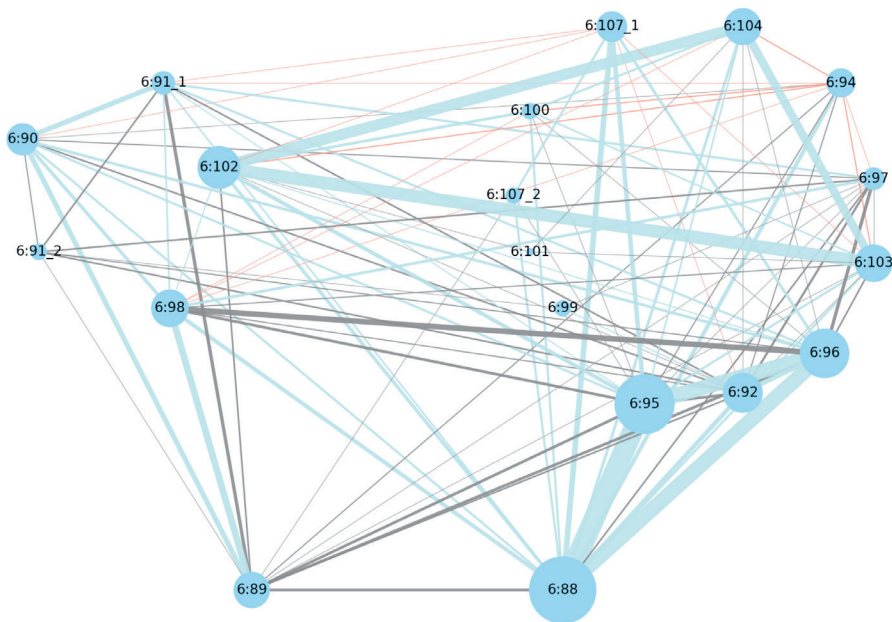
A páronkénti együtt hivatkozásokat hálózatként is ábrázoltuk. Az 5. ábrán az látható, hogy az egyes érvénytelenségi okokra hány ügy hivatkozott, és a csúcsok mérete a hivatkozás száma szerint csökkennek a köríven. De látható az is, hogy az egyes érvénytelenségi okok között a kapcsolatok hány esetben merültek fel. Az 5. ábra szerintem jól szemlélteti azt, hogy nincs olyan érvénytelenségi ok sem, amely elszigetelten, csak önmagában állna. Ebből következik, hogy az egyes érvénytelenségi okok közötti dogmatikai kapcsolat a gyakorlatban is fennáll, azaz az egyes ügyek felvetik azt a kérdést, hogy egy jogi helyzet egyszerre több érvénytelenségi ok szerint is artikulálható a felek érvelése szerint.

5. ábra. Az érvénytelenségi okok együtt hivatkozása a Kúria precedensképes döntéseiben 2014–2022 között

A 6. ábra ezt az érvénytelenségi hálózatot oly módon részletezi tovább, hogy az egyes hivatkozásokat kettébontottuk megtámadhatósági és semmisségi okokra. Itt az egyes csúcsok az érvénytelenségi okot jelölik, a csúcsok nagysága azt, hogy hány ügyben hivatkoznak rá az adatbázisban. Az egyes érvénytelenségi okok közötti kapcsolatot pedig az él jelentik, az él vastagsága arra utal, hogy hány ügyben hivatkozzák együtt az él által összekötött két okot. Összefüggésként látható, hogy a hivatkozások nem különülnek el semmisségi és megtámadhatósági okokra sem. A két érvénytelenségi ok között szerves a kapcsolat. Megengedhető az a következtetés is, hogy a jóerkölsbe ütközés és a megtámadhatósági okok közötti vastagabb vonal utal arra, amikor kiegészítő jogcímként hivatkoznak a jóerkölsbe ütközésre, amit a bírói gyakorlat rendszerint elutasít.⁶⁹⁰

6. ábra. Az érvénytelenségi okok együtthivatkozása semmisség és megtámadhatóság bontásban a Kúria precedensképes döntéseiben 2012–2022 között

Az adatok alapján megállapítható, hogy azokban az ügyekben, ahol a szerződés érvénytelensége mint hivatkozás felmerül, a tilos szerződés az egyik legtöbbször hivatkozott érvénytelenségi ok. Ennek okait kutattam a továbbiakban. A hálózatku-
tatás az alapvető összefüggések ábrázolásán túl térképet adhat a kutató kezébe, hogy

⁶⁹⁰ A bírói gyakorlatban állandónak tekinthető az az álláspont, hogy valamely speciális jogszabályi feltétel hiánya vagy elmulasztása esetén nem lép be a jóerkölsbe ütközés mint általános érvénytelenségi ok, azaz nem lehet eredményesen hivatkozni rá. Lásd EBH2012. P. 17.; EBH2013. G.5.; Kúria Pfv.20556/2020/6.

mely ügyeket érdemes jogtudományi módszerekkel vizsgálni. Önmagában a hivatkozások fennállása még nem mutatják meg azt, hogy az adott esetben mely érvénytelenségi okra hivatkozás volt sikeres és melyik nem. Arra sem ad választ, hogy az egyes érvénytelenségi okok között valódi vagy látszólagos kapcsolat áll fenn. A továbbiakban a kutatást arra szűkítettem, hogy a tilos szerződésre hivatkozó ügyekben mely érvénytelenségi okra hivatkozás merül fel. Ezt követően pedig az egyes eseteket vizsgáltam annak feltárására, hogy mi a kapcsolat ezen hivatkozások között.

A 3. táblázat mutatja azt, hogy az adatbázisban az érvénytelenségi okok közül melyikre, mennyi hivatkozás található.

3. táblázat. Az érvénytelenségre hivatkozások száma a Kúria precedensképes döntéseiben 2014–2022 között

1.	6:88. §	96	semmisség főszabálya
2.	6:95. §	76	tilos szerződés
3.	6:96. §	51	nyilvánvalóan jóerkölcsbe ütközés
4.	6:102. §	38	tisztességtelen általános szerződési feltétel
5.	6:92. §	33	szinlelt szerződés
6.	6:98. §	29	feltűnő értékaránytalanság
7.	6:103. §	29	tisztességtelen általános szerződési feltétel fogyasztói szerződésben
8.	6:104. §	28	tisztességtelen általános szerződési feltétel fogyasztói szerződésben – egyes okok
9.	6:89. §	27	megtámadhatóság általában
10.	6:90. §	21	tévedés
11.	6:107. § (1) bek.	19	lehetetlen szolgáltatás
12.	6:94. §	17	a szerződési jognyilatkozat hibája
13.	6:91. § (1) bek.	11	megtévesztés
14.	6:97. §	10	uzsorás szerződés
15.	6:91. § (2) bek.	5	jogellenes fenyegetés
16.	6:99. §	5	fiduciárius hitelbiztosíték semmissége
17.	6:100. §	5	fogyasztói jogot csorbitó feltétel
18.	6:107. § (2) bek.	5	érthetetlen kikötés
19.	6:101. §	1	fogyasztó joglemondó nyilatkozata

Az egyes érvénytelenségi okok közül a tilos szerződés az alábbi érvénytelenségi okokkal áll kapcsolatban:⁶⁹¹ 27 esetben a jóerkölcsbe ütköző szerződéssel (Ptk. 6:96. §), 8 esetben a lehetetlen szolgáltatásra irányuló szerződéssel (Ptk. 107. § (1) bekezdés), 7 esetben a tisztességtelen általános szerződési feltételekkel (Ptk. 6:102. §), 5–5 esetben a szinlelt szerződéssel (Ptk. 6:92. §), a feltűnő értékaránytalansággal (Ptk. 6:98. §). Ki kell emelni, hogy az együtt hivatkozott döntések közel egyharmadában eljárásjogi akadálya volt annak, hogy a bíróság a szerződés érvénytelenségét érdemben vizsgálja és ezek közül túlnyomórészt a perbeli legitimáció hiányzott. A kutatás során a feltűnő értékaránytalanságra hivatkozó esetek ezek közé tartoztak.

⁶⁹¹ Ebből kivettem a Ptk. 6:88. § semmisségi főszabályra hivatkozást.

7.4. A TILOS SZERZŐDÉS ÉS MÁS ÉRVÉNYTELENSÉGI OKOK VISZONYA

7.4.1. A TILOS SZERZŐDÉS ÉS A JÓERKÖLCSBE ÜTKÖZŐ SZERZŐDÉS

A mintában talált legtöbb ügyben a tilos szerződésre és a jóerkölcsbe ütköző szerződésre együtt hivatkoznak. A történeti fejezetből látható, hogy a tilos és a jóerkölcsbe ütköző szerződések azonos történeti gyökerekkel rendelkeznek. Az együtt megjelenésük egyik csoportja, amikor valamely speciális törvényi feltétel hiányzik: például a 1997. évi CXLI. törvény az ingatlan-nyilvántartásról (Inytv.) szerinti törlési per feltételei közül,⁶⁹² a Cstv. speciális megtámadási joggal kapcsolatos eljárás feltételei közül.⁶⁹³ Ezekben az esetekben sem a tilos szerződésre, sem a jóerkölcsbe ütközésre nem lehet hivatkozni.

Ugyanez igaz arra az esetre is, amikor a törvényben nevesített érvénytelenségi ok speciális feltételei állnak fenn (*lex specialis*).⁶⁹⁴ A Kúria egy eseti döntésében egy olyan szerződéses konstrukciót vizsgált, amelyben a felperes szerint a 2006. évi XCVIII. törvény a biztonságos és gazdaságos gyógyszer- és gyógyászatisegédeszköz-ellátás, valamint a gyógyszerforgalmazás általános szabályairól (Gyftv.) alapján megillető elővásárlási joga gyakorlásának tilos és jóerkölcsbe ütköző megvalósulását állította, mert az alperes az üzletrészének egy részét másra ajándékozta.

A bíróságok elutasították a felperesek keresetét, mert akkor sem eredményez semmisséget automatikusan a felek eljárása, ha annak célja a felperes elővásárlási jogának a kizárása. A semmisség megállapításához „szükséges az, hogy a kizárás e módja jogellenes legyen, hogy az e szándék eredményeként megkötött szerződés tiltott szerződésnek minősüljön”.⁶⁹⁵ A bíróság szerint a Gyftv. célja az elővásárlási jogot biztosító rendelkezésbe ütköző szerződéssel elérni kívánt joghatás megtiltása, így fűződhet hozzá a semmisség jogkövetkezménye is. A jogalkotó a Gyftv.-ben a tulajdonátruházás esetére az átruházás jogcímét nem korlátozta, így ajándékozási szerződés érvényesen köthető, amely esetben az elővásárlási jog értelmezhetetlen.⁶⁹⁶ Az ingyenesség a bíróság szerint önmagában nem alapoz meg jogszabályba ütközést és a jogszabály megkerülését sem. A másodfokon eljáró ítéletábra arra is rámutatott, hogy a társasági szerződés tartalmazhatta volna azt, hogy az üzletrész kívülállóra történő minden átruházási jogcímhez a társaság beleegyezését írja elő, de ilyet a perbeli társasági szerződés nem tartalmazott.⁶⁹⁷ Így arra hivatkozva, hogy lett volna lehetősége arra, hogy megakadályozza az ilyen jogcímen történő átruházást, nem ütközik nyilvánvalóan jóerkölcsbe az ajándékozási szerződés.⁶⁹⁸

⁶⁹² Kúria Pfv.20092_2015_6.

⁶⁹³ Kúria Gfv.30169_2016_4.

⁶⁹⁴ EBH2012. P. 17. I.; Kúria Pfv.20067_2020_5.

⁶⁹⁵ Kúria Gfv.30371_2019_4 [15] bekezdés.

⁶⁹⁶ Kúria Gfv.30371_2019_4 [16] bekezdés.

⁶⁹⁷ Kúria Gfv.30371_2019_4 [17] bekezdés.

⁶⁹⁸ Kúria Gfv.30371_2019_4 [17] bekezdés.

A tilos szerződés alkalmazásának feltétele valamely jogszabályi előírás be nem tartása vagy megkerülése. A jóerkölcsbe ütköző szerződés ezzel szemben egy olyan hézagot tölt be az érvénytelenségi rendszerben, amelynek az alapja, hogy vagy nincs jogszabály, amit megsértettek, vagy arra a helyzetre a jogszabály nem ír elő önálló jogkövetkezmenyt, rendelkezést. A Kúria egy eseti döntésében egy előszerződést vizsgált, amelyben megállapította, hogy nyilvánvalóan jóerkölcsbe ütközik az olyan előszerződés, amely alapján öt naptári napon belül kellett volna megkötni a végleges szerződést úgy, hogy kirívóan súlyos szankciókat alkalmaztak arra az esetre, ha a fogyasztó nem köti meg a végleges szerződést. A Kúria szerint „[a]z előszerződés – minden ellentételezés nélkül – egyoldalúan, kizárólag a fogyasztó vevőre terhel kirívóan súlyos szankciókat, amivel valóban megbénítja ennek a szerződő félnek a mozgásterét, míg a sajátját messzemenően szabadon hagyja. A végleges szerződés megkötésének az előszerződésben szabott 5 naptári nap határideje lényegében kizárja a szerződéskötés megtagadása alanyi jogának az érvényesülését is [...]”⁶⁹⁹ Az előszerződés egyes pontjai ugyan a Ptk.-ba is ütköztek, de az előszerződés egésze, a konstrukció maga volt érvénytelen, nyilvánvalóan jóerkölcsbe ütköző.

Az előszerződés megszegésének értékelte a Kúria azt a helyzetet, amikor valaki az előszerződést megszegve, nem az előszerződést kötönek, hanem más személynek adja el a szerződés tárgyát.⁷⁰⁰ Így ez nem minősül a másik fél és az adadó közötti szerződés semmisségének.

A tilos és a jóerkölcsbe ütköző szerződések közös jellemzőjük az, hogy más érvénytelenségi okhoz képest általánosak, generálisak és ez a gyakorlatban a másodlagoságot jelenti, ami véleményem szerint – ahogy fentebb levezettem – nem megalapozott. A tilos szerződés csak akkor hívható fel alappal, ha jogi előírást szegtek meg a felek. Ezenkívül még a jogszabály megkerülése merülhet fel mint érvénytelenségi ok, de kutatásaim alapján azt a következtetést tudom levonni, hogy ez az eset egybeeshet a jóerkölcsbe ütköző szerződésekkel. Előbbi abban az esetben merülhet fel, ha valamely tételes jogszabályi előírást hagynak figyelmen kívül a felek.⁷⁰¹

A tilos szerződéshez képest is generális a jóerkölcsbe ütköző szerződések kategóriája. Ennek oka véleményem szerint az, hogy a jogszabályba ütköző szerződések megítélésénél a jogellenesség tartalmi oka jogszabályhoz kötött. Olyannyira, hogy az adott megsértett jogszabály strukturált értelmezése vezethet el a tilos szerződés megállapításához, különösen annak kiegészítő második fordulatához. Ezzel szemben a nyilvánvalóan jóerkölcsbe ütköző szerződés érvénytelenségi oka nincs ilyen mértékben kötve általában a megsértett norma tartalmához, a támadott szerződési konstrukció árnyalt értelmezésével és a társadalmi közfelfogás alapján mérlegelve lehet eljutni a szerződés érvénytelenségéhez. Ezek az esetek véleményem szerint túlmutatnak egy-egy jogszabályi sérelmen.

⁶⁹⁹ Kúria Pfv.20067_2020_5 [12] bekezdés.

⁷⁰⁰ BH2015. 249. (korábban BH2001. 421.; BH2012. 290.). Idézi Kúria Pfv. 20628/2020/9 [29] bekezdés.

⁷⁰¹ Lásd a 6.2.3. pontban elemzett esetet.

7.4.2. A TILOS SZERZŐDÉS ÉS A SZÍNLELT SZERZŐDÉS

A színlelt szerződés és a tilos szerződés kapcsolata kettős értelemben vetődik fel. Egyrészt a színlelt szerződés lehet önmagában a tilos szerződéssel azonos eset, ha a felek jogviszonya valójában eltérő, de jogszabályba ütköző módon kötnek meg egy szerződést, a valódi szándékuk szerinti szerződés leplezésére. Másrészt, a tilos szerződés leplezésére is köthetnek felek színlelt szerződést. A Kúria egyik eseti döntésében a felek megállapodása alapján a vállalkozási szerződésbe a vállalkozót ténylegesen megillető vállalkozói díjtól eltérő összeget írtak és erről a jelentősen alacsonyabb összegről állított ki számlát a vállalkozó. A bíróság szerint a tilos elem ebben a konstrukcióban az, hogy a számla és a szerződés díjeleme az adótörvények és a számviteli törvény megkerülésére és kijátszására irányuló szándék.⁷⁰² A felek ezt az elemet színlelték, de a leplezett szerződés is tilos, így nem léphet a szerződéses megállapodás helyébe.⁷⁰³ A fentiek alapján látható, hogy a színlelt szerződés és a tilos szerződés egymás mellett, egymásra tekintettel is megjelenhet.

7.4.3. A TILOS SZERZŐDÉS ÉS A TISZTESSÉGTELENSÉG

A tilos szerződés több esetben figyelhető meg tisztességtelen általános szerződési feltételekkel együtt. Az általános szerződési feltételek között lehetnek jogszabályba ütköző elemek, amelyek a tilos szerződés alapján lesznek érvénytelenek.⁷⁰⁴

A 3/2011. (XII. 12.) PK vélemény 1. pontja szerint közérdekű keresetindítás esetén az általános szerződési feltételként a fogyasztói szerződés részévé váló kikötés érvénytelenségét akkor is meg kell állapítani, ha a kikötés – a tisztességtelenségtől eltérő, egyéb okból – semmis. Így az általános szerződési feltétel kógens rendelkezésbe ütköző eleme tilos szerződés miatt érvénytelen. A tisztességtelenség vizsgálata körében egy eseti döntésben a Kúria megállapította, hogy a megkötött szerződés szerint a hírügynökségi feladat során tényszerűen kell a közleményt közzétenniük, és e tevékenység magában foglalja a szerkesztési jogosultságot. Mivel a Médiatörvény, illetve a Közszerződések Kódex célja a tényszerű tájékoztatás és a személyiségi jogok védelme, így azzal nem ellentétes egy olyan szerződési rendelkezés, amely ennek konkrét jogát szabályozza.⁷⁰⁵ A felperes hivatkozott arra, hogy a szerkesztési jogosultság beépítése a szerződésbe tisztességtelen is, de a Kúria megállapította azt, hogy „a tisztesség követelményének megsértéseként nem értékelhető a személyiségi jogot sértő tartalom közzétételének a megtagadása”, ráadásul a vonatkozó törvényhely kimondja, hogy a sajtószabadság gyakorlása nem járhat mások személyiségi jogainak sérelmével.

Az ilyen tárgyú ügyek⁷⁰⁶ alapján megállapítható, hogy a jogszabályba ütköző szerződés megjelenhet a fogyasztói szerződések érvénytelenségének részeként is. A tilos

⁷⁰² Kúria Pfv.21254_2019_7 [65] bekezdés.

⁷⁰³ Kúria Pfv.21254_2019_7 [66] bekezdés.

⁷⁰⁴ Például a Ptk. 6:278. § (4) bekezdésbe ütköző szerződés, Kúria Pfv.21291/2020/11 [25] bekezdés.

⁷⁰⁵ Kúria Pfv.VI.20.454/2019/4., az eset részletesebb elemzését lásd 6.2.1. alponthban.

⁷⁰⁶ Kúria Pfv.21291/2020/11. [59] bekezdés; Kúria Gfv.30247_2021_9 [24], [86] bekezdések.

szerződés speciális jogszabályi tilalomként és a tisztességtelenség vizsgálatával együtt jelenik meg. A jogszabályba ütköző szerződés itt lehet egy kodifikált tisztességtelenségi ok⁷⁰⁷ is. Ebben az esetben ez megkönnyíti a tisztességtelenség vizsgálatát, elegendő a tilos szerződésre hivatkozni, mert a jogszabályba ütközést az érvénytelenségi okok vizsgálata során a 2/2012. (XII.10.) PK vélemény 2. pontja szerint előbb kell vizsgálni.⁷⁰⁸ Az összefüggés itt dogmatikai, hiszen mérlegelés útján a bíróság a szerződéses rendelkezés tisztességtelenségét állapíthatta volna meg, azonban a jogalkotó *ex lege* semmisnek nyilvánít tartalmilag tisztességtelen szerződési kikötéseket. Azaz a jogszabályba ütköző szerződés itt a tartalmilag tisztességtelen kikötések kodifikált változatai. Az érvénytelenségi okok között a Ptk. több fogyasztóvédelmi rendelkezést is tartalmaz, ezen okok mögött is az a közérdek mutatható ki, amely az ilyen szerződések nemkívánatosságát fejezi ki. A jogalkotó a tartalmilag tisztességtelen kikötések jogszabályi szintre emelésével egyértelművé teszi a jogalkalmazás számára az adott tisztességtelen kikötés érvénytelenségét, és dogmatikailag a jogszabályba ütközésre hivatkozva is megállapítható az adott rendelkezés érvénytelensége.

7.4.3.1. A DEVIZA ALAPÚ KÖLCSÖNSZERZŐDÉSE JOGSZABÁLYBA ÜTKÖZÉSE

A szerződés érvénytelensége téma társadalmi szempontból legsúlyosabb kérdése a devizahitelezéshez kapcsolódik. A szakirodalom behatóan foglalkozott⁷⁰⁹ ezzel a témával, habár a nyelvtanilag használt múlt idő még nem pontos, mivel jelentős kérdésekben most is zajlanak a devizahitelezéshez kapcsolódó eljárások. A devizahiteles perek a kutatásaimat részben érintették csak, mert ezek az eljárások a rPtk.-n alapulnak, és nem a tilos szerződés érvénytelenségi okhoz kapcsolódnak elsősorban, így az alfejezetnek nem tárgya általában a problémakör, különösen annak aktuális állapotának vizsgálata. Ugyanakkor nem lehet ezt a kérdéskört pusztán ezen indokokból negligálni, mert álláspontom szerint a devizahitelezés a témát illetően egy fontos elhatárolási és értelmezési problémát világít meg. A továbbiakban ezért csak erre az egy aspektusra fókuszálok.

A jogszabályba ütközés a deviza alapú kölcsön⁷¹⁰ konstrukciója kapcsán a probléma kezdeti szakaszában érvként nyilvánvalóan felmerült. Ennek oka az lehetett, hogy

⁷⁰⁷ Például 45/2014. (II. 26.) Korm. rendelet a fogyasztó és a vállalkozás közötti szerződések részletes szabályairól. Lásd Fővárosi Ítéletábrla Gf.40141/2017/3.

⁷⁰⁸ Kúria Gfv.30238/2015/1.

⁷⁰⁹ A szakirodalomból elsődlegesen lásd BODZÁSI Balázs: „A devizahitelezés korszaka Magyarországon” *Fontes Iuris* 2015/1. 7–17.; BODZÁSI Balázs (szerk.): *Devizahitelezés Magyarországon* (Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem 2019); WELLMANN (5. lj.); GÁRDOS István – NAGY András: „A devizahitel jogi alapkérdései” *Hitelintézet Szemle* 2013/5. 371–387.; KOVÁCS Levente: „A devizahitelek háttere” *Hitelintézet Szemle* 2013/3. 183–193.; TÓTH Emese: „A deviza alapú kölcsön elnevezésű termék jogi természetéről” *Európai Jog* 2012/5. 18–26.; POMEISL András József: „Az érvénytelenség további jogkövetkezményei, különös tekintettel az árfolyamkockázat fogyasztóra telepítése tisztességtelenségének megállapítása esetén alkalmazandó jogkövetkezményekre” *Miskolci Jogi Szemle* 2021/2. 250–268.

⁷¹⁰ A fogalom itt leegyszerűsítve szerepel. A devizakölcsön és a deviza alapú kölcsön elhatárolásához lásd BODZÁSI Balázs: „A deviza alapú fogyasztói kölcsönszerződésekhez kapcsolódó egyes polgári jogi kérdésekről” *Miskolci Jogi Szemle* 2018/2. 63–64.

olyan szerződéses gyakorlat, amely ilyen társadalmi következményekkel jár, jogellenessége miatt nyilvánvalóan valamilyen jogszabályba ütközhetett.

A devizaalapú kölcsönökkel kapcsolatban az érvénytelenségi kérdés két szinten merült fel. Az egyik a konstrukciót általában érintette, valamint egyes egyedi szerződési megoldásokat.

Az első kérdésben a Kúria 6/2013. PJE határozata pontot tett a tilos szerződéssel kapcsolatos felvetésre. A Kúria határozata megállapította, hogy a konstrukció nem ütközik – többek között⁷¹¹ – jogszabályba, mivel (1) nem létezett a szerződések megkötésekor olyan jogszabály, amely tiltotta volna kölcsönszerződés esetén a tartozás devizában való kirovását; (2) a fogyasztókra telepített kockázatokra nem volt tiltó jogszabály; (3) a kölcsönösszeg meghatározása sem ütközik jogszabályba, a konstrukcióban használt megoldás megfelel a jogszabályi előírásoknak. A deviza alapú kölcsön mint jogi konstrukció így nem tilos szerződés. Azonban maga a 6/2013. PJE állapította meg, hogy a konkrét szerződéses megállapodás viszont lehet jogszabályba ütköző, ha nem felel meg a 1996. évi CXII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról 213. § (1) bekezdés a)–g) pontjai szerinti feltételeknek.⁷¹² Maga a vonatkozó jogszabály állapítja meg a szerződés teljes vagy részleges érvénytelenségét.

A devizahitelekkel kapcsolatos későbbi gyakorlat így a szerződés érvénytelenségét a tisztességtelenség oldaláról közelítette meg, és a későbbi jogértelmezések és jogalkotás is a tisztességtelenség megítéléséhez kapcsolódott. Kérdés, hogy a jogszabályba ütközés vajon tényleg kizárható-e a devizahitelek kapcsán. Véleményem szerint a devizahiteles ügyekben számos olyan egyedi körülmény merült fel, amely a gazdaság rendeltetészerű működése esetén nem. Ilyennek tekintem azt a széles társadalmi kört, amelyet érintett a devizahitelezés, de még inkább azt, hogy a devizahitelek megítélése társadalmi szinten milyen eredményre jutott volna egy, az alkalmazottól eltérő gyakorlat alapján.

A Kúria 6/2013. PJE határozata véleményem szerint e felismerésből vezetve egy társadalmi szintű megoldás igényét jelentette és átfogóan zárt ki olyan jogi érveléseket, amelyek nem vezethetnek megnyugtató megoldásra. A jogszabályba ütközés mint érvénytelenségi ok és a tisztességtelenség összevetésénél kiténik az a különbség, hogy a tilos szerződés (és ennek mindkét esete, így a jogszabály megkerülése is) elsődleges a jogszabály megítélése és csak másodlagos annak az értéktartalma.

Másként megfogalmazva, egy jogszabály ütköző szerződésnél nem lehet eltekinteni egy jogszabály lététől vagy nem lététől. A jogi értelmezés kötött: egyrészt a vizsgálandó normára szorítkozik, másrészt a norma céljára, elsősorban a teleologikus értelmezéssel feltárható tartalmára. Ehhez képest a tisztességtelenség (de akár a jóerkölcsbe ütközés is) egy ennél szélesebb morális, értéktartalmat az adott szabályozásra vetítő érvénytelenségi ok. Ezért véleményem szerint az, hogy a jogszabályba ütközésnél nem a polgári jog hordoz értéktartalmat (tisztesség, jóerkölcs, színleltetés), hanem maga a jogszabály (amely akár polgári jogi, akár más jogági, jogterületi), a norma-értelmezés lehetősége szűkebb, a polgári jogi értékek és a morális tartalom konkre-

⁷¹¹ A 6/2013. PJE határozat 2. pontja szerint nem uszoras, nem ütközik nyilvánvalóan jóerkölcsbe, nem irányul lehetetlen szolgáltatásra és nem színlelt szerződés.

⁷¹² Ehhez lásd EH 2013.12.G10.

tizálódik (az adott jogszabályban) és szűkebben enged teret általános következtetések levonására, mint más jogügyleti érvénytelenségi okok. Véleményem szerint ezért is tolódtott át a devizahitelek megítélése ilyen sikra, mert a fennálló jogszabályok léte vagy nem léte, azaz az, hogy tilos volt-e ilyen megállapodást kötni, vagy annak egyes eseteit, az nehezen volt vitatható a későbbiekben. Az olyan mérlegelésnek mint a tisztességtelenség vizsgálata a jogszabály által nem tiltott esetek körében különös jelentősége és szerepe van.⁷¹³ Így ezen érvénytelenségi okok viszonya tilos szerződéshez a jóerkölcsbe ütközéssel azonos.

7.4.4. A TILOS SZERZŐDÉS ÉS A LEHETETLEN SZOLGÁLTATÁSRA IRÁNYULÓ SZERZŐDÉS

A lehetetlen szerződés és a tilos szerződés összefüggése történetileg is igazolható⁷¹⁴ és az összefüggés abból a szempontból vetődik fel, hogy a jogi lehetetlenség és a tilos szerződés milyen viszonyba állnak egymással. A Kúria egyik eseti döntésében a felperes hivatkozása szerint az adásvételi szerződés megkötésekor az ingatlan még nem volt a felperes tulajdonában, így az jogszabályba ütköző. A Kúria utalt arra, hogy a korábbi bírói gyakorlat alapján ez nem érvénytelenségi ok⁷¹⁵, és téves a tilos szerződésre hivatkozás, mert a Ptk. kifejezetten ki is mondja, átvéve a bírói gyakorlatot, hogy a szerződés nem lehetetlen azért, mert a kötelezett a szerződés megkötésekor nem rendelkezett a szerződés tárgyával.⁷¹⁶ A jogi lehetetlenség véleményem szerint általános-speciális viszonyban áll a tilos szerződési klauzulával. Olyan jogszabály megsértése, amely jogi lehetetlenségnek minősül, elsősorban lehetetlen szolgáltatásra irányuló szerződés lesz.

7.5. KÖZBENSŐ ÉRTÉKELÉS

A Ptk. új szabályának szisztematikus elemzésével a célom az volt, hogy a gyakorlat bemutatásával láthatóvá váljanak a tilos szerződés gyakorlati alkalmazásának tapasztalatai. Az elérhető bírósági döntésekből összegyűjtöttem a releváns ítéleteket. Az általános jellemzést követően a mérlegeléssel megállapított semmisséget elemeztem. Véleményem szerint a tilos szerződés bírói mérlegeléssel megállapított semmissége azért hatékony eszköz, mert azonnal tud reagálni olyan társadalmi változásokra, amelyekre a jogalkotó rendszerint csak később tud megfelelő jogszabályt alkotni. Az elemzett – akár a pénzügyi engedély hiányában semmis, akár a de facto szociális intézményi – ügyekben a bíróság pont azt a szerepet töltötte be, amelyet a nemzetközileg és történetileg is korábban igazolt iránya megkövetel.

⁷¹³ Vö. 2/2014. PJE 1. pontja, vagy általában a 2/2012. (XII. 10.) PK vélemény.

⁷¹⁴ Lásd a 3.1. pontban.

⁷¹⁵ EBH1999. 96.

⁷¹⁶ Ptk. 6:107. § (1) bekezdés; Kúria Pfv.20337/2015/5.

A tilos szerződés viszonyát a többi érvénytelenségi okhoz a hálózat kutatás eszköztárával vizsgáltam. A hálózat kutatás alkalmas volt arra, hogy a tilos szerződés és más érvénytelenségi okok egymásra hivatkozási környezetét megvilágítva jogtudományi módszerekkel vizsgáljuk meg a tilos szerződés kapcsolatát az érvénytelenségi okok hálózatában. Az érvénytelenségi okok rendszere véleményem szerint olyan hálózatot képez, mint a falevelek: egyes jogsértések, tényállások több érvénytelenségi ok sérelmét is felvetik, azaz egymással részbeni átfedésben vannak. A részbeni átfedések – a hasonlattal élve – képeznek egy egységes szisztémát.

A tilos szerződés tartalmilag kötött jogintézmény. Egyrészt a tilos szerződést egy adott jogszabályi kontextusban lehet értelmezni, kifejezett jogi szabályozás hiányában kiesik az a viszonyítási pont, amihez képest a szerződéses rendelkezés tilos lehetne. Véleményem szerint ez jelenti a jogalkalmazási nehézséget a tilos szerződés kapcsán. Hiszen egy jogvitában a feltárt jogszabályi környezetet kell a szerződés érvényességével kapcsolatban értékelni. A másik jellegadó ismérv, hogy a tilos szerződési klauzula nem önmaga állapít meg értéktartalmat. Szemben a jóerkölcs, a tisztességtelenség esetével, a tilos szerződés tartalmát az adott jogszabály teleologikus értelmezése tárja fel. A tilos szerződés ennyiben kötött értelmezést kíván meg.

A tilos szerződés helyes értelmezése végeredményben eljuthat véleményem szerint egy olyan dogmatikai eredményre, amely alkalmas általában véve a jogrendszer, különösen a gazdasági forgalommal szemben támasztott jogállami követelmények védelmére. Ezen indokok alapján úgy gondolom, hogy a tilos szerződés jellegében közrendi védelmi funkciót is ellát. Ha ezt a funkciót elhagyjuk, akkor azt nehezen veheti át más érvénytelenségi ok értelmezése. Ebben a kontextusban a devizahitelezés érvénytelensége véleményem szerint rámutat ezen következtetés korlátjára. A jogértelmezés ugyanis nem térhet el a jogszabályoktól. A jogszabályok teleologikus értelmezése mint módszer sem tud olyan eredményre jutni, amely egy hiányzó jogszabályt pótolna, vagy a jogértelmezési módszerekkel nem levezethető értelmezést olvasztana ki a jogszabályból. Az ilyen kívánalmak ugyanis kívül esnek a jog világán.

ÖSSZEGZŐ GONDOLATOK

A tilos szerződés a szerződési szabadság egyik határát, korlátját jelenti. A felek megállapodása a szerződési szabadság alkotmányos és polgári jogi elve alapján jogszabályi keretek között érvényesül, és a jogszabályi korlátozás a szerződési szabadság bármely elemében megjelenhet. A szerződésekre irányadó jogszabályok diffúz jellegéből következik, hogy egy szerződéses jogvitában az alkalmazandó szabályok nem szorítkoznak a Ptk.-ra, a felek szerződésére több jogszabályt is alkalmazni kell. A jogszabályok megsértése a Ptk. 6:95. §-a alapján főszabály szerint semmisséget eredményez, kivéve ha ahhoz jogszabály más jogkövetkezményt fűz. A Ptk. 6:95. §-a véleményem szerint a semmisség főszabályát mondja ki. A tilos szerződés a jogrendszer egésze szempontjából egy olyan kontrollt jelent, amely a gazdaság szerződéses gyakorlatának eszköze és kapcsolószabályként bármely jogszabály megsértése esetére a semmisség jogkövetkezményét rendeli főszabályként alkalmazni. A bírói gyakorlat által kimunkáltan és a Ptk.-ban rögzítve ez legalább a semmisség megállapítását eredményezi.

A tilos szerződés a közös európai hagyományok, az angol és a német jog szerint is egy halmazt takar, amelybe a jogszabályba, jóerkölcsbe, esetlegesen a közrendbe ütköző szerződések tartoznak. A szerződés érvénytelensége funkcióját tekintve a társadalmi értékítéletet közvetíti a szerződéses megállapodások felé. Társadalmi szinten elítélendők és nem kívánatosak az olyan megállapodások, amelyek egyes eseteit érvénytelenségi okként a polgári jog megfogalmazza. Ilyen háttéren alapul a tisztességtelenség, a jóerkölcsbe ütközés, a tévedés vagy a megtévesztés és valójában minden érvénytelenségi ok. A tilos szerződés ebben az értelemben túlmutat a technikai jellegen (azaz a kapcsolószabályon).

A tilos szerződés valódi tartalma álláspontom szerint kettős. Egyrészt a kifejezett jogszabályi diszpozíció tölti ki tartalommal, amely tilalmat fogalmaz meg. Amikor egy jogszabály egy normatív tartalmat határoz meg, és ha a szabály tiltó, vagy valamilyen feltételt, követelményt ír elő, az a szerződésre vonatkoztatva parancsoló jellegű. Azonban e mögött is meg lehet és meg kell találni azt az értéket, azt az érdeket, amiért az megfogalmazásra került. A tilalomnak, a szerződésre kötelező jellegnek csak egyik eszköze az, ha a normától eltérésre a törvény semmisséget határoz meg.

A tilos szerződés valódi tartalmának másik jellemzője a korábbi joggyakorlatban élő, ma már a Ptk. szabályaként alkalmazandó ismérv, miszerint a szerződés semmis-

ségének akkor is helye van, ha a norma célja az adott szerződés felek által kívánt joghatásának megakadályozása. A valódi értéktartalmat ebben az esetben maga a norma és annak teleologikus értelmezése jelenti.

A nemzetközi összehasonlító jogi kutatások alapján megállapítható, hogy a római jog óta nem mechanikus szankció a jogszabályba ütköző szerződések semmissége. A méltányosság elvéből fakadóan a jogvitában értékelni kell azokat a körülményeket, amelyek a szerződés semmisségéhez vezetnek, vagy annak háttérbe szorítását eredményezik. Kutatásaim alapján megállapítottam, hogy a szerződési jog közös európai elveinek a római jog óta igazoltan része a jogszabályba ütköző szerződések magánjogi érvényességének megvonása. A PECL és a DCFR plasztikusan kifejezi azt, hogy nemcsak pusztán jogszabálysértések esetén áll fenn a tilos szerződés alkalmazása, hanem akkor is, ha a szerződésre irányadó alapvető elveket sértették meg a felek. Ilyen például a verseny biztosítása, a fogyasztói jogok sérelme. A semmisség megállapítását háttérbe lehet szorítani, ha a jogsértésnek nincs kihatása a szerződésre. Ebből *a contrario* következik, hogy ha ilyen eset nem áll fenn, akkor a szerződés semmis.

Az angol és a német jog eltérő filozófiából, de ugyanarra a kérdésre ad választ. Az angol jog célorientáltan a szerződés eredményéből kiindulva értékeli a jogsértést, és a *Patel v. Mirza* eset szerint paradigma jellegű az, hogy a jogsértés súlya a jogellenesség megállapítása mellett indokolja azt, hogy a felek között helyreálljon a vagyoni egyensúly. A német jogdogmatika tanulsága az, hogy a tilos szerződés nem egy polgári jogi eszköz, hanem általában véve a jogrendszer egyik gazdaság szabályozó instrumentuma, kontrollt biztosító szabálya, amelyet Canaris nyomán ma is hangsúlyozni szükséges.

A magyar történeti fejlődés során látható, hogy a 20. század fordulója óta az a morális dilemma jellemezte a jogszabályba ütköző szerződéseket, hogy a jogsértéshez hogyan viszonyuljon a bírói gyakorlat. Jár-e jogsegély ebben az esetben vagy csak *naturalis obligatio*-nak minősül kötelem? Kutatásaim alapján látható, hogy ezekben az ügyekben az eredmény felől közelítette meg a joggyakorlat és a jogirodalom a kérdést, és a jogszabályi célokkal összevetve állapították meg a szerződés semmisségét, vagy mellőzték az érvénytelenség alkalmazását.

A kutatásaim arra is rávilágítottak, hogy a jogszabály – mai terminológiával élve – teleologikus értelmezése útján megállapítható, hogy a jogszabály célja adott esetben milyen magánjogi következményekkel jár általában. A ma is hivatkozott, 1932-ben kidolgozott kontárszerződéses gyakorlat véleményem szerint a jogszabályba ütköző szerződések egyik eleme, de nem általános megoldása. Az adott esetben a bíróság jogköre eldönteni, hogy a jogalkotói célokkal társadalmilag összeegyeztethető-e az, hogy a szerződés érvényes maradjon.

A második világháború után ez a helyzet megfordul és előtérbe kerül az, hogy általában véve semmis a jogszabályba ütköző szerződés. Az akkori jogfelfogás szerint a jogrendszer egyik szankciója és eszköze a tilos szerződés semmissége. Ebben a gondolatmenetben az állam javára marasztalás mint jogkövetkezmény logikus és adekvát válasznak tűnt. A korszakban született meghatározó jogtudományi munkák alapján azonban megállapítható, hogy az a morális dilemma, ami a régebbi joggyakorlatot jellemezte, szintén megtalálható. Az elemzésből látható, hogy olyan társadalmilag

érzékeny kérdésekben, mint a lakásbérlet vagy az iparendelő nélkül végzett kontárszerződések alkalmazása akkor, ha az állam ezt a szükségletet nem tudja kielégíteni, elfogadható indokai annak, hogy a szerződés semmisségét háttérbe szorítsák.

Az 1989-es rendszerváltást követően és később az új Polgári Törvénykönyv előkészítésekor érthetően és elfogadhatóan tér vissza a szerződés érvénytelenségének jogkövetkezménye a vagyoni eltolódás helyreállítására. A paradigmaváltással azonban két további tendenciát mutattam ki. Az egyik az eljárásjogi szűkítése annak, hogy a szerződés semmisségére bárki hivatkozzon. A szűkítés nem a felek és a szerződésben közvetlenül érintett személyek jogainak csorbítását jelenti, hanem azt a korlátot, hogy a bíróság általában figyelembe veheti-e a szerződés semmisségét, valamint mely tágabb alanyi kör hivatkozhat a szerződés semmisségére. A mai bírói gyakorlatban látható, hogy a Ptk. hatályba lépése óta eltelt idő alatt az általam vizsgált ügyek egy jelentős részében (közel harmadában) a bíróság amiatt nem vizsgálta a tilos szerződési hivatkozást, mert nem volt a feleknek erre a petitumra perbeli legitimációja. Az eljárásjogi szűkítés véleményem szerint a semmisség rendszerszintű gazdasági kontroll eszköz jellegét csorbítja. A másik tendencia azok az új jelenségek, amelyek polgári jogi semmisségi konzekvenciái értelmezési nehézséget vetettek fel. Az a nézet, hogy csak akkor ütközik jogszabályba a szerződés, ha a jogszabály a semmisséget kimondja, itt egy leegyszerűsítő megoldás, és helyes, hogy ma már a Ptk.-nak sem felel meg.

A Ptk. új szabályának szisztematikus elemzésével a célom az volt, hogy a gyakorlat bemutatásával láthatóvá váljanak a tilos szerződés gyakorlati alkalmazásának tapasztalatai. Az elérhető bírósági döntések elemzésével összegyűjtöttem a releváns ítéleteket.

A tilos szerződés alkalmazása során három modellt állítottam fel. Az első modell a nevesített jogsértés és az egyéb jogsértések szankcionálásának lehetőségét mutatja. Valójában ez a modell volt a kötet kiindulópontja és ötlete. Az elemzésben bemutattam azt, hogy milyen fejlődés kellett ahhoz, hogy a tilos szerződés fogalmi elemeinek megfeleljen a közbeszerzési szerződés tilos szerződési esete. Úgy gondolom, hogy minden tilos szerződési ok alapesetben ebbe a csoportba tartozik. Itt a jogalkotói cél egyértelmű, de a gyakorlat alapján a leghatékonyabb mód a tilos szerződés megállapítására, ha ezt kimondja a jogszabály. A közbeszerzési szerződés jogszabályba ütköző érvénytelenségének fejlődését vizsgáló fejezetből látható volt, hogy milyen lépéseken keresztül jutott el a jogalkotó ahhoz a jogszabályi környezethez, amely lényegében megismétli a Ptk. szabályait a közbeszerzési törvényben, hogy rendelkezésre álljon a szerződés érvénytelensége mint szankció.

A második modell az előzőhöz képest, csak az egyes esetekben eredményez semmisséget, azaz nem általában. Az *in casibus certis* modellben a tilos szerződés alkalmas eszköz olyan jogsérelmek szankcionálására is, amelyek jogértelmezéssel nem vagy csak nehezen érhetőek el. Ezen belül található olyan eset is, amelyben a polgári jogi érvénytelenségnél szigorúbb feltételeket támaszt a jogalkotó, azaz habár polgári jogilag érvényes lenne az ügylet, de a jogszabály alapján semmisnek kell minősíteni. Ez a modell bizonyítja azt, hogy a semmisség a jogrendszer gazdasági szerződéses kontrolljának egyik eszköze, amely közérdekvédelmi funkciót is ellát.

Az utolsó modellben igazoltam azt, hogy lehet olyan helyzet is, amikor dogmatikailag mellőzhető a szerződés érvénytelenségének alkalmazása, de ez csak olyan

okból indokolható, amely a semmisség alkalmazásánál súlyosabb. A társasági szerződés esetén ezt igazolta a forgalombiztonság, a közhitelesség és a lehetőség arra, hogy más szankció ugyanezt az eredményt elérje.

Világosan látszik, hogy a társasági szerződés jogszabályba ütközése a gazdasági társaság cégnyilvántartásba bejegyzését követően nem csak azért nem állapítható meg, mert a törvény nem rendelte semmisnek az adott normasértést. Azért nem lehet megállapítani az érvénytelenséget a jogszabályba ütközés esetén, mert olyan érdekeket kell figyelembe venni, amelyek az érvénytelenség alkalmazását mellőzik és rendelkezésre áll olyan jogi mechanizmus, amely képes a helyzet szankcionálására.

A modellek egy lehetséges jövőképe az, hogy az első modell a főszabály helyett kivétel marad és csak ott merül fel a tilos szerződés alkalmazása, ahol a jogalkotó ezt kifejezetten megállapította. Az esetek statisztikája alapján megállapítható, hogy ezek az ügyek voltak többségben (földforgalmi ügyek, felszámolási eljáráshoz kapcsolódó ügyek). Az *in casibus certis* eset csak akkor működik, ha a jogalkotó előre szabályozza ezeket az eseteket. A bíróság a tilos szerződés helyes alkalmazásával azonban jogalkotás nélkül is, az adott eset körülményeihez igazodva állapíthat meg semmisséget. Ha ez a tendencia folytatódik, akkor az *in casibus certis* eset lesz az alapeset, amely leegyszerűsítése és valójában kiüresítése a tilos szerződés funkciójának.

Külön kiemelésre tartom érdemesnek azt a kutatási eredményt, amely a Ptk. 6:95. §-ának új kiegészítő értelmezési elvével kapcsolatos. A bírói gyakorlat alapján látható, hogy habár nagyon kevés esetben alkalmazta a bíróság azt, hogy a jogszabály célja alapján más szankciótól függetlenül megállapítsa a semmisséget. Az esetek publikálása és elemzése a későbbi joggyakorlatot orientáló céllal került bele a könyvbe. Véleményem szerint a tilos szerződés bírói mérlegeléssel megállapított semmissége azért hatékony eszköz, mert azonnal tud reagálni olyan társadalmi változásokra, amelyekre a jogalkotó rendszerint csak később tud megfelelő jogszabályt alkotni. Az elemzett – akár a pénzügyi engedély hiányában semmis, akár a de facto szociális intézményi – ügyekben a bíróság pont azt a szerepet töltötte be, amelyet a tilos szerződés nemzetközileg és történetileg is korábban igazolt értelmezési iránya megkövetel.

A tilos szerződést a jogtudományban általában és e területen kifejezetten új módszerrel, a hálózatkutatással vizsgáltam. A hálózatkutatás alkalmas volt arra, hogy a tilos szerződés és a többi érvénytelenségi ok viszonyát feltárjuk, és ezt követően jogtudományi módszerekkel elemezzem a dogmatikai összefüggéseket. A szerződés érvénytelenségi okai véleményem szerint olyan rendszert képeznek, mint a falevelek: egyes jogsértések, tényállások több érvénytelenségi ok sérelmét is felvetik, azaz egymással részbeni átfedésben vannak. A részbeni átfedések – a hasonlaltal élve – képeznek egy egységes rendszert.

A tilos szerződés egyik fő jellemzője a többi érvénytelenségi ok viszonylatában mutatkozott meg. A tilos szerződés tartalmilag kötött jogintézmény, mert nem ön maga állapít meg értéktartalmat, mint a jóerkölcs, tisztességtelenség, hanem az adott jogszabály teleologikus értelmezése tárja fel azt. A tilos szerződés tartalmi kötöttsége ennyiben kötött jogértelmezést kíván meg. A sajátos jogterületi dogmatikával összekötve kétségtelenül nehéz jogalkalmazói feladat. A végeredmény azonban véleményem szerint eljuthat egy olyan eredményre, amely általában véve alkalmas jog-

rendszer védelmére. Ezen indokok alapján úgy gondolom, hogy a tilos szerződés jellegében közrendi védelmi funkciót is ellát. Ha ezt a funkciót elhagyjuk, akkor azt nehezen veheti át más érvénytelenségi ok értelmezése. A devizahitelezés érvénytelensége azonban véleményem szerint pont rámutat ezen kötött tartalom korlátjára. A jogértelmezés ugyanis nem térhet el a jogszabályoktól, mert a jogszabályok teleologikus értelmezése sem tud olyan értelemzésre jutni, amely nincs benne a jogszabályban, hiszen az végső soron nemcsak *contra legem*, hanem *contra constitutionem* is lenne.

A tilos szerződés egy közvetett – más jogszabályban megfogalmazott – értéktartalmat alkalmazó eszköz, amely a jogalkalmazás számára hatékony szankció lehet. A tilos szerződés szerintem nem tölti be azt a funkciót, amit a gyakorlatban betölthetne. A kötet azért született, hogy ennek az erősítését és elősegítését bizonyítsam ott, ahol ennek helye van. A jogász feladata, hogy helyesen vonjuk meg a privátautonomia határait és a társadalmi jó érdekében a polgári jogi ethosz elvei érvényesüljenek.

MELLÉKLET

Jogügyleti tilalmak a jogszabályokban 2014–2023. IX. 30. között

	<i>Törvény</i>	<i>Egyéb jogforrás</i>	<i>Összesen</i>
2023	5 ¹	4 ²	9
2022	1 ³	6 ⁴	7
2021	12 ⁵	6 ⁶	18

¹ 2023. évi LII. törvény a pedagógusok új életpályájáról 22. §; 2023. évi XLVI. törvény 23. § módosította 2012. évi CXXXIV. törvény a fiatalok dohányzásának visszaszorításáról és a dohánytermékek kiskereskedelméről; 2023. évi XLI. törvény az innovációs és tudományos eredmények gazdasági hasznosításának elősegítése érdekében szükséges egyes törvények módosításáról 25. §; 2023. évi XXXIX. törvény a gazdaság versenyképességének növelése érdekében történő törvénymódosításokról 151. § (3) bekezdés; 2023. évi XVI. törvény 11. §-a új semmisségi okot szabályoz a Kbt.-ben.

² 383/2023. (VIII. 14.) Korm. Rendelet az állam közvetlen vagy közvetett többségi tulajdonában lévő gazdasági társaságok bérleti szerződéseinek miniszteri jóváhagyásáról 1. § (4); 266/2023. (VI. 28.) Korm. rendelet a felszámolási eljárás során az adós gazdasági tevékenysége folytatása érdekében való értékesítés veszélyhelyzeti szabályairól szóló 129/2023. (IV. 17.) Korm. rendelet módosításáról 2. § (13b); 21/2023. (I. 30.) Korm. rendelet a veszélyhelyzet alatti eltérő rendelkezésektől: itt a felszámolási eljárásra a 7. §; 114/2023. (IV. 5.) Korm. rendelet a távhőtermelők veszélyhelyzeti átmeneti földgázellátásának biztosításáról 6. §.

³ 2022. évi XX. törvény a pénzügyi szektort érintő egyes törvények módosításáról 27. § (2) bekezdés.

⁴ 330/2022. (IX. 5.) Korm. rendelet a kormányzati igazgatási szervek, valamint meghatározott gazdasági társaságok egyes szerződéseinek miniszteri jóváhagyásáról 1. § (4) bekezdés; 357/2022. (IX. 19.) Korm. rendelet a közbeszerzési eljárás veszélyhelyzeti eltérő szabályairól; 430/2022. (X. 28.) Korm. rendelet a kormányzati igazgatási szervek, valamint meghatározott gazdasági társaságok egyes szerződéseinek megszüntetéséről, továbbá miniszteri jóváhagyásáról 5. § (4) bekezdés; 449/2022. (XI. 9.) Korm. rendelet a veszélyhelyzet során a közvilágítás üzemeltetésével kapcsolatos szabályokról 1. § (4) bekezdés; 5. 561/2022. (XII. 23.) Korm. rendelet a magyarországi gazdasági társaságok gazdasági célú védelméhez szükséges egyes rendelkezések veszélyhelyzet ideje alatti eltérő alkalmazásáról 18. §; 611/2022. (XII. 28.) Korm. rendelet a Nemzeti Kommunikációs Hivatal jogállásáról és a kormányzati kommunikációs beszerzésekről szóló 162/2020. (IV. 30.) Korm. rendelet módosításáról 4. § (15) bekezdés.

⁵ 2021. évi CL. törvény egyes agrártárgyú törvények módosításáról 83. § (1) bek.; 2021. évi CXLVI. törvény 104. § (1) bek. módosította az Ügyvédi törvényt (2017. évi LXXVIII. törvény); 2021. évi CXXIV. törvény a tőkeegyesítő társaságok határon átnyúló átalakulásáról, egyesüléséről, szétválásáról és egyéb jogharmonizációs célú törvénymódosításról 15. § (1) bek.; 2021. évi CXXIII. törvény a lakások és helyiségek bérletére, valamint az elidegenítésükre vonatkozó egyes szabályokról szóló 1993. évi LXXVIII. törvény, valamint a nemzeti vagyronról szóló 2011. évi CXCVI. törvény módosításáról 1. §; 2021. évi XCIX. törvény a veszélyhelyzettel összefüggő átmeneti szabályokról 48. § (eltérő rendelkezések a Csödvt.-re); 2021. évi XCV. törvény a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény módosításáról (pl. III. könyvben új kögens szabályok); 2021. évi LXXXVII. törvény a játékosügynöki tevékenység szabályozásával összefüggésben a sportról szóló 2004. évi I. törvény módosításáról 1. §; 2021. évi LXX. törvény a kényszertörlési eljárásra és a felszámolási eljárásra vonatkozó és kapcsolódó egyes törvények módosításáról; 2021. évi LXIV. törvény a szerkezetátalakításról és egyes törvények jogharmonizációs célú módosításáról; 2021. évi LX. törvény egyes agrártárgyú törvények módosításáról módosította a Fétv.-t; 2021. évi XXXVII. törvény a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény és a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről szóló 2016. évi XCIII. törvény jogharmonizációs célú módosításáról 5. § és további új tilalmak; 2021. évi IX. törvény a közfeladatot ellátó közérdekű vagyonkezelő alapítványokról 29. §;

⁶ 769/2021. (XII. 23.) Korm. rendelet a Földmegfigyelési Információs Rendszerről szóló törvény végrehajtásáról és a kereskedelmi ürfelvétel beszerzések központosított közbeszerzési rendszeréről, vala-

	<i>Törvény</i>	<i>Egyéb jogforrás</i>	<i>Összesen</i>
2020	9 ⁷	5 ⁸	14
2019	3 ⁹	6 ¹⁰	7

mint ezzel összefüggésben egyes kormányrendeletek módosításáról 12. §; 607/2021. (XI. 5.) Korm. rendelet a nemzeti adatvagyon hasznosításával összefüggő egyes részletszabályokról 6. §; 373/2021. (VI. 30.) Korm. rendelet a fogyasztó és vállalkozás közötti, az áruk adásvételére, valamint a digitális tartalom szolgáltatására és digitális szolgáltatások nyújtására irányuló szerződések részletes szabályairól 3. §; 345/2021. (VI. 18.) Korm. rendelet a vállalkozások reorganizációjáról, valamint a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló 1991. évi XLIX. törvény, továbbá a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény eltérő alkalmazásáról 3. § (2) bek.; 312/2021. (VI. 7.) Korm. rendelet a hulladékgazdálkodással kapcsolatos egyes kormányrendeletek módosításáról 3/B. § (3) bek.; 179/2021. (IV. 16.) Korm. rendelet a veszélyhelyzet során a vállalkozások reorganizációjáról 3. § (3) bek.

⁷ 2020. évi CLX. törvény egyes energiahatékonysági tárgyú törvények módosításáról 15/B. § (3) bek.; 2020. évi CXL. törvény a kereskedelemről szóló 2005. évi CLXIV. törvény módosításáról 1. §; 2020. évi CXXX. törvény a Nemzeti Adó- és Vámhivatal személyi állományának jogállásáról 20. §; 4. 2020. évi C. törvény az egészségügyi szolgálati jogviszonyról 2. § (1) bek.; 2020. évi XCV. törvény a sportról szóló 2004. évi I. törvény módosításáról 1. §; 2020. évi LXXVI. törvény Magyarország 2021. évi központi költségvetésének megalapozásáról; 2020. évi LXXI. törvény a földeken fennálló osztatlan közös tulajdon felszámolásáról és a földnek minősülő ingatlanok jogosultjai adatainak ingatlan-nyilvántartási rendezéséről 14. §; 020. évi LVIII. törvény a veszélyhelyzet megszűnésével összefüggő átmeneti szabályokról és a járványügyi készültségről 291. §; 2020. évi XXVIII. törvény az egyházak szociális és gyermekvédelmi ellátások terén betöltött szerepének megerősítéséről.

⁸ 684/2020. (XII. 28.) Korm. rendelet az e-közigazgatással, informatikával, valamint infokommunikációs infrastruktúrával kapcsolatos fejlesztési programok keretében megvalósuló projektek megvalósításáról és a Digitális Kormányzati Fejlesztés és Projektmenedzsment Kft. kijelöléséről 4. § (8) bek.; 649/2020. (XII. 23.) Korm. rendelet egyes védelmi és biztonsági feladatokkal összefüggő beszerzésekkel kapcsolatos kormányrendeletek módosításáról 4. § (12) bek.; 227/2020. (V. 25.) Korm. rendelet az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető tömeges megbetegedést okozó humánjárvány megelőzése, illetve következményeinek elhárítása érdekében a magyarországi székhelyű gazdasági társaságok gazdasági célú védelméhez szükséges intézkedésekről 16. § (1) bek.; 62/2020. (IV. 30.) Korm. rendelet a Nemzeti Kommunikációs Hivatal jogállásáról és a kormányzati kommunikációs beszerzésekről; 22/2020. (XII. 21.) NMHH rendelet az elektronikus hírközlési előfizetői szerződések részletes szabályairól 3. § (1) bek.;

⁹ 2019. évi CXVIII. törvény a pénzügyi közvetítőrendszert, valamint az államháztartást és a gazdasági stabilitást érintő egyes jogszabályok módosításáról 21. §; 2019. évi CVII. törvény a különleges jogállású szervekről és az általuk foglalkoztatottak jogállásáról 19. §; 2019. évi XXXI. törvény a Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat Magyar Egyesület tevékenységével érintett egyes állami tulajdonú ingatlanok vagyonkezelésének rendezéséről 6. § (1) bek.

¹⁰ 29/2019. (XII. 20.) Korm. rendelet a központi beszerző szerv kijelöléséről, a védelmi és biztonsági feladatokkal összefüggő beszerzések körének meghatározásáról és a védelmi és biztonsági feladatokkal összefüggő beszerzések központosított rendszeréről 4. § (1) bek.; 182/2019. (VII. 26.) Korm. rendelet a kormányzati informatikai beszerzésekkel kapcsolatos egyes kormányrendeletek módosításáról 6. § (7) bek.; 83/2019. (IV. 18.) Korm. rendelet egyes kormányrendeleteknek a Digitális Kormányzati Ügynökség feladataival kapcsolatos módosításáról; 31/2019. (III. 1.) Korm. rendelet a Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanácsról, valamint a Digitális Kormányzati Ügynökség Zártkörűen Működő Részvénytársaság és a kormányzati informatikai beszerzések központosított közbeszerzési rendszeréről szóló 301/2018. (XII. 27.) Korm. rendelet módosításáról;

	<i>Törvény</i>	<i>Egyéb jogforrás</i>	<i>Összesen</i>
2018	8 ¹¹	3 ¹²	11
2017	10 ¹³	2 ¹⁴	12
2016	12 ¹⁵	3 ¹⁶	15

- ¹¹ 2018. évi CXXXV. törvény a sportról szóló 2004. évi I. törvény módosításáról 13. § (1) bek.; 2018. évi CXXVIII. törvény az állami vagyongazdálkodással és a nemzeti pénzügyi szolgáltatásokkal összefüggő egyes törvények módosításáról, valamint egyes vagyongazdálkodást érintő rendelkezésekről 19. § (1) bek.; 018. évi CXXVI. törvény a pénzügyi közvetítőrendszert érintő egyes törvények jogharmonizációs célú módosításáról 49. §; 2018. évi CXXV. törvény a kormányzati igazgatásról 74. §; 2018. évi XCI. törvény egyes igazságügyi tárgyú törvények módosításáról; 2018. évi LXXVI. törvény egyes törvények fogyasztóvédelmi célú módosításáról 5. §; 2018. évi LXIX. törvény a közjegyzőkről szóló 1991. évi XLI. törvény és az egyes közjegyzői nemperes eljárásokról szóló 2008. évi XLV. törvény módosításáról; 2018. évi V. törvény Magyarország minisztériumainak felsorolásáról, valamint egyes kapcsolódó törvények módosításáról 15. §.
- ¹² 301/2018. (XII. 27.) Korm. rendelet a Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanácsról, valamint a Digitális Kormányzati Ügynökség Zártkörűen Működő Részvénytársaság és a kormányzati informatikai beszerzések központosított közbeszerzési rendszeréről 5. § (7) bek.; 99/2018. (VI. 8.) Korm. rendelet a Nemzeti Kommunikációs Hivatal feladataival, valamint a településkép védelmével összefüggő egyes kormányrendeletek módosításáról 9. §; 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról 97. §;
- ¹³ 2017. évi CLXXXIX. törvény egyes törvények honvédelmi kérdésekkel összefüggő módosításáról 5. §; 2017. évi CLXXXVI. törvény a közigazgatási bürokráciacsökkentéssel és az egyes hatósági eljárások egyszerűsítésével összefüggő törvények módosításáról; 2017. évi CLXXXV. törvény a váltójogi szabályokról; 2017. évi LXXXVIII. törvény az elektronikus hírközlésről szóló 2003. évi C. törvény módosításáról 5. § (1) bek.; 2017. évi LXXVIII. törvény az ügyvédi tevékenységről; 2017. évi LXIV. törvény az élelmiszerlánc-csalással kapcsolatos egyes törvények módosításáról 11. § (2) bek.; 2017. évi LXI. törvény egyes törvényeknek az üzleti környezet jogi versenyképességének növelése érdekében szükséges módosításáról; 2017. évi XLI. törvény a Magyar Agrár-, Élelmiszergazdasági és Vidékfejlesztési Kamaráról szóló 2012. évi CXXVI. törvény módosításáról 14. §; 2017. évi XXXIII. törvény egyes belügyi tárgyú törvények módosításáról; 2017. évi XXVIII. törvény a nemzetközi magánjogról.
- ¹⁴ 472/2017. (XII. 28.) Korm. rendelet az utazási szolgáltatásokra vonatkozó szerződésekről, különösen az utazási csomagra és az utazási szolgáltatás együttesre vonatkozó szerződésekről; 7/2017. (VI. 1.) IM rendelet a székhelyszolgáltatásról 2. § (6) bek.
- ¹⁵ 2016. évi CLXXIX. törvény a civil szervezetek és a cégek nyilvántartásával összefüggő eljárások módosításáról és gyorsításáról a Ptk. III. könyvét módosítja; 2016. évi CLXI. törvény a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény, valamint a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló 2008. évi XLVII. törvény módosításáról; 2016. évi CV. törvény a Nemzetközi Vasúti Árufuvarozásról szóló Megállapodás (SzMGSz) és Mellékletei 2015. és 2016. évi módosításaival egységes szerkezetben történő kihirdetéséről; 2016. évi XCIII. törvény a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről 18. § (1) bek.; 2016. évi XCI. törvény a Nemzeti Ménesbirtok és Tangazdaságról 1. §; 2016. évi LXXX. törvény az oktatás szabályozására vonatkozó és egyes kapcsolódó törvények módosításáról 63. § (5) bek.; 2016. évi LXXVII. törvény a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény módosításáról (zálogjog); 2016. évi LXVI. törvény az egyes adótörvények és más kapcsolódó törvények, valamint a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról szóló 2010. évi CXXII. törvény módosításáról 49. § (1) bek.; 2016. évi LIII. törvény a pénzügyi közvetítőrendszert érintő egyes törvények módosításáról 27. §; 2016. évi XXX. törvény a védelmi és biztonsági célú beszerzésekről; 2016. évi XXIX. törvény az igazságügyi szakértőkről 134. § (6) bek.; 016. évi IX. törvény a behajtási költségátalányról 2. § (5) bek.
- ¹⁶ 496/2016. (XII. 28.) Korm. rendelet a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról; 342/2016. (XI. 17.) Korm. rendelet a víziközmű-szolgáltatásról szóló 2011. évi CCIX. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról szóló 58/2013. (II. 27.) Korm. rendelet módosításáról 16. § (5) bek.; 189/2016. (VII. 13.) Korm. rendelet a Nemzeti Kommunikációs Hivatalról és a kormányzati kommunikációs beszerzések központosított közbeszerzési rendszeréről szóló 247/2014. (X. 1.) Korm. rendelet módosításáról.

	<i>Törvény</i>	<i>Egyéb jogforrás</i>	<i>Összesen</i>
2015	13 ¹⁷	2 ¹⁸	15
2014	7 ¹⁹	7 ²⁰	14

¹⁷ 2015. évi CCXXIV. törvény az egyes egészségügyi és egészségbiztosítási tárgyú törvények módosításáról 56. §; 2015. évi CCXV. törvény a pénzügyi közvetítőrendszer egyes szereplőit érintő törvények jogharmonizációs célú módosításáról 157. §; 2015. évi CCXIII. törvény a szerencsejáték szervezéséről szóló 1991. évi XXXIV. törvény, a társasági adóról és az osztalékadóról szóló 1996. évi LXXXI. törvény, valamint a sportról szóló 2004. évi I. törvény módosításáról; 2015. évi CLXXXVII. törvény az adózás rendjéről szóló 2003. évi XCII. törvény és egyes adótörvények módosításáról 138. §; 2015. évi CLXVII. törvény a földgazellátásról szóló 2008. évi XL. törvény módosításáról 11. § (1) bek.; 2015. évi CXLIII. törvény a közbeszerzésekről; 2015. évi CXVIII. törvény a műsorterjesztés és a digitális átállás szabályairól szóló 2007. évi LXXIV. törvény módosításáról 2. § (6) bek.; 2015. évi CV. törvény a természetes személyek adósságrendezéséről 26. § (9) bek.; 2015. évi XCVII. törvény a mezőgazdasági termékipiacok szervezésének egyes kérdéseiről, a termelői és a szakmaközi szervezetekről 19. § (3) bek.; 015. évi XCVI. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény és a közadatok újrahasznosításáról szóló 2012. évi LXIII. törvény módosításáról 10. §; 2015. évi LVII. törvény az energiahatékonyságról 15/B. §; 2015. évi XLII. törvény a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról 8. §; 2015. évi XXXII. törvény egyes jogállási tárgyú törvények módosításáról 19. §.

¹⁸ 475/2015. (XII. 29.) Korm. rendelet a Nemzeti Kommunikációs Hivatalról és a kormányzati kommunikációs beszerzések központosított közbeszerzési rendszeréről szóló 247/2014. (X. 1.) Korm. rendelet módosításáról 14. §; 39/2015. (III. 11.) Korm. rendelet a régészeti örökség és a műemléki érték védelmével kapcsolatos szabályokról 27. § (1) bek.;

¹⁹ 2014. évi CVII. törvény a közszolgálati médiaszolgáltatásra és a médiapiacra vonatkozó egyes törvények módosításáról 26. §; 2014. évi XCIX. törvény Magyarország 2015. évi központi költségvetésének megalapozásáról 46. §; 2014. évi XCV. törvény a dohánytermék-kiskereskedelem integrált ellátásához szükséges egyes törvények módosításáról; 2014. évi LXXVIII. törvény a fogyasztónak nyújtott hitelről szóló 2009. évi CLXII. törvény és egyes kapcsolódó törvények módosításáról 6. §; 2014. évi LXXIV. törvény az egyes adótörvények és azokkal összefüggő más törvények, valamint a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról szóló 2010. évi CXXII. törvény módosításáról; 2014. évi XVI. törvény a kollektív befektetési formákról és kezelőikről, valamint egyes pénzügyi tárgyú törvények módosításáról; 2014. évi XV. törvény a bizalmi vagyonkezelőkről és tevékenységük szabályairól; 2014. évi VII. törvény a termőföld tulajdonjogának megszerzését vagy használatát korlátozó jogszabályi rendelkezések kijátszására irányuló jogügyletek feltárásáról és megakadályozásáról.

²⁰ 385/2014. (XII. 31.) Korm. rendelet a hulladékgazdálkodási közszolgáltatás végzésének feltételeiről 3/B. §; 292/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet a víziközmű-szolgáltatásról szóló 2011. évi CCIX. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról szóló 58/2013. (II. 27.) Korm. rendelet módosításáról 29. §; 272/2014. (XI. 5.) Korm. rendelet a 2014–2020 programozási időszakban az egyes európai uniós alapokból származó támogatások felhasználásának rendjéről; 47/2014. (X. 1.) Korm. rendelet a Nemzeti Kommunikációs Hivatalról és a kormányzati kommunikációs beszerzések központosított közbeszerzési rendszeréről; 97/2014. (III. 25.) Korm. rendelet a kötelező jótállásról szóló Korm. rendeletek módosításáról; 78/2014. (III. 14.) Korm. rendelet a kollektív befektetési formák befektetési és hitelfelvételi szabályairól 48. §; 45/2014. (II. 26.) Korm. rendelet a fogyasztó és a vállalkozás közötti szerződések részletes szabályairól; 28/2014. (III. 27.) VM rendelet az Európai Mezőgazdasági Garancia Alapból, az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból, valamint a központi költségvetésből finanszírozott egyes támogatások 2014. évi igénybevételével kapcsolatos egységes eljárási szabályokról 7. § (6) bek.

SUMMARY

This book examines the invalidity of illegal contracts, especially prohibited contracts. Within the limits of the legal framework, constitutional and the civil law principle of freedom govern the parties' contract. A prohibited contract is a limitation of the freedom of contract. A legal restriction may be imposed on any element of freedom of contract. It follows from the diffuse nature of the rules governing contracts that in a contractual dispute, the applicable rules are not limited to the Hungarian Civil Code. Several regulations must be applied to the parties' contract. Pursuant to Section 6:95 of the Hungarian Civil Code, a breach of the statutory provisions generally results in the nullity of the contract. I contend that Section 6:95 of the Civil Code is the general rule of nullity. From the legal perspective, the prohibited contract is an instrument to control economic contractual practice. Secondly, a prohibited contract as a connecting rule provides for the application of the legal consequence of nullity in the event of any breach of the law. As developed by Hungarian judicial practice and codified in the Civil Code, a declaration of nullity can be applied independently of any other legal consequence of the invalidity of the contract.

According to the common civic European tradition, English and German law, the term "illegal contract" also covers a group of contracts that are contrary to statutory law, public policy or morality. In its function, the invalidity of a contract conveys a social value judgement on contractual agreements. At the social level, contracts whose individual cases of invalidity are formulated in civil law are reprehensible and undesirable. Such a background is the basis for unfairness, immorality, mistake or misrepresentation and, in fact, all grounds for invalidity. In this sense, a voidable contract goes beyond the technicality (i.e. the connecting rule function of prohibited contract).

In my view, the real content of a prohibited contract is twofold. On the one hand, it is given substance by an express statutory provision. It differs from other causes of invalidity. If a statute stipulates normative content and the rule is prohibitive or imposes a requirement, then it is mandatory with respect to the contract. However, it is also necessary to find the value behind the legal prohibition, the interest for which the law was created. Only one of the instruments of prohibition, of the binding nature of a contract, is the declaration of the nullity of the law in the event of deviation from the norm. The real value behind the case of a prohibited contract lies in the norm itself

and its teleological interpretation. This is an important distinction from dishonesty or immorality, which are primarily values of civil law. Not the content of a law specifically applicable to the contract.

Additionally, prohibited contracts characteristically can also be void even though the breach of legal regulation has other legal consequences. It comes from earlier Hungarian jurisprudence and now is applied as a rule of the Civil Code.

International comparative law research shows that, since Roman law, the nullity of contracts contrary to the law has not been a mechanical sanction. The principle of equity requires that the circumstances leading to the nullity of the contract, or to its marginalisation be assessed in the context of the dispute. Based on my research, the common European principles of contract law have included the private law nullity of contracts that conflict with statutory rules. The PECL and the DCFR are eloquent in stating that a contract is not only voidable if it is in breach of law, but also if the parties have violated the fundamental principles of the contract. These include, for example, the protection of competition and the violation of consumer rights. A declaration of nullity can be set aside if the breach has no effect on the contract. If this is not the case, the contract is void.

English and German law take different approaches to the same issue. English law assesses the breach in terms of the result of the contract and the case. English law assesses the infringement in terms of the result of the contract. The factor-based approach introduced in *Patel v Mirza* is paradigmatic in that it is desirable to restore the balance of interests between the parties despite the illegality. The lesson of German jurisprudence is that the prohibited contract is not only an instrument of civil law, but also an instrument of economic regulation and a rule of control of the legal system in general, which, following Canaris, must be emphasised today.

In twentieth-century Hungarian legal history, the moral dilemma that has characterised contracts that violate the law has been how to deal with the violation in legal practice. Whether legal aid is available in this case or whether the obligation remains as *naturalis obligatio*. My research has shown that, in these cases, case law and legal literature have approached the issue from the point of view of the result: either declaring the contract void, or refraining from applying the nullity rule in the light of the statutory objectives.

My research has also shown that a teleological interpretation of the law, in today's terminology, can be used to determine the private law consequences of the purpose of the law in each case. In my opinion, the practice of the Curia (Hungarian Supreme Court), which was formulated in 1932 and is still used today, is an element but not a general solution to the problem of prohibited contracts. It is up to the court to decide whether it is socially compatible with the legislative objectives to allow a contract to remain valid despite a breach of the law.

After the Second World War, Hungarian jurisprudence reversed this position and emphasised the general view that a contract contrary to the law is void. According to the legal concept of the time, one of the sanctions and remedies of the legal system was the nullity of the prohibited contract. In this way of thinking, the legal consequence of a penalty in favour of the State seemed a logical and adequate response.

However, the authoritative legal works of the period show that the moral dilemma that characterised the older jurisprudence was also present. The analysis shows that in socially sensitive matters, such as the renting of an apartment or the use of a contract without an industrial licence, when the state cannot satisfy this need, there are acceptable reasons for the nullity of the contract to be marginalised.

After the regime change in 1989, and later in the preparation of the new Hungarian Civil Code (1998–2013), the Hungarian private law approach to the legal consequences of the invalidity of a contract to restore the transfer of goods was understandable and acceptable. However, with the paradigm shift, I have noticed two other trends. The first is the narrowing of procedural law regarding who can invoke the nullity of a contract. This narrowing does not imply a reduction in the rights of the parties and the persons directly affected by the contract, but rather a limitation on whether the court can generally consider the nullity of a contract and on the wider range of persons who can rely on its nullity. Current judicial practice shows that in the period since the Hungarian Civil Code came into force in 2014, in almost one third of the cases, the court did not consider the plea of a prohibited contract. Because the parties did not have the procedural legitimacy to file such a petition. In my opinion, this procedural restriction undermines the nature of nullity as an instrument of systemic economic control of contracts. The other trend is the new phenomena whose civil law consequences of nullity have raised difficulties of interpretation. Just as the limits of contractual freedom may be restricted by several legal regulations for a variety of reasons, these limits must be interpreted in relation to a given contractual relationship. This is undoubtedly a difficult task of interpretation. The view that a contract is unlawful only if the law declares it void, and not otherwise, is simplistic and rightly no longer in keeping with the Civil Code.

In 2013, the Hungarian Civil Code included the centuries-old legal clause on prohibited contracts. Part of the new legal provision is the main rule of law, according to which a contract contrary to the law is null and void, unless the law provides otherwise. However, according to the new rule of law, the nullity of a contract must be established, in addition to any other legal consequence, if the law violated is intended to prohibit the legal effect intended by the contract.

By systematically analysing the new provision of the Civil Code and presenting the case law of the courts (2014–2023), I aim to illustrate the experience of the practical application of the prohibited contract. The relevant court decisions have been collected and systematically classified. I would like to highlight the results of the research on the application of the provisions of Section 6:95 of the Civil Code. Judicial practice shows that the court has applied this provision. However, in very few cases do the courts declare a contract null, and void based on the purpose of the legal regulation, in addition to another sanction. The publication and analysis of these cases has been included in this book with the aim of providing guidance for subsequent jurisprudence. In my opinion, the nullity of a prohibited contract, established by judicial discretion, is an effective instrument because it can react immediately to social changes that the legislator can usually only legislate for later. In the cases analysed, the Court has played precisely the role required by its internationally and historically established orientation.

I have set out three models for the application of the prohibited contract. The first model is the possibility of sanctioning the codified grounds and other infringements. In fact, this model (public procurement contract) was the starting point and idea for this volume. In the analysis, I have shown the development that was necessary to bring the conceptual elements of the prohibited contract into line with the case of the prohibited contract of a public procurement contract. I believe that all prohibited contract causes fall into this category by default. The legislative purpose here is clear, but the most effective way of establishing a prohibited contract is, based on practice, to have it expressly stated in the act. Since in the absence of such a statement, only the breach for which the law expressly provides, will render the contract void. In the chapter on the evolution of the legal invalidity of a public contract, it is possible to see the steps taken by the legislator to arrive at a legal environment that essentially reproduces the provisions of the Civil Code in the Public Procurement Act, to provide for the sanction of the invalidity of a contract.

The second model, in contrast to the previous one, provides for nullity only in individual cases, i.e. not in general. In the *in casibus certis* model, the voidable contract is also a suitable instrument for sanctioning infringements of the law which are not, or only with difficulty, arguable to legal interpretation of private law. It also includes cases where the legislator imposes stricter conditions than those for nullity under civil law, i.e. the transaction would be valid under civil law but must be declared null under the law. This model shows that nullity is an instrument of contract control of the legal system, which also serves to protect the public interest.

In the last model, I have argued that there may be a situation in which it is doctrinally possible to dispense with the examination of the nullity of a contract, but that this can only be justified on grounds that are more serious than the application of nullity. In the case of the memorandum of association, this was justified by the safety of the market and the possibility of other sanctions achieving the same result. The illegality of a memorandum of association cannot be established after the registration of the company in the Firm Register. Not simply because the law precludes it. In the case of a conflict of laws, nullity cannot be established because there are interests to be considered that preclude the application of nullity. And last there is a legal mechanism capable of sanctioning the company.

A possible vision of the models is that the first model remains the exception rather than the rule and that the application of a prohibited contract only arises where the legislator has expressly stated so. The statistics of the cases show that in practice these cases are in the majority (land transfer cases, cases related to insolvency proceedings), although I do not think that this question can be judged on a statistical basis. The change in the land transfer rules has understandably increased the number of such cases, but it is the subsequent disputes that set the precise framework for the interpretation of the law. The *in casibus certis* principle only works if the legislator provides for such cases in advance. However, without legislation, the court can declare a contract void by correctly applying the prohibited contract according to the circumstances of the case. If the current trend continues, the *in casibus certis* case will

become the default case, which is a simplification and, in fact, an evisceration of the function of the prohibited contract.

I have examined the relationship between the prohibited contract and the other grounds for invalidity using a method that is new to jurisprudence in general and to this field in particular, namely network analysis. Network analysis was a suitable way of analysing the relationship between the prohibited contract and the other grounds for invalidity. And after that by shedding light on the practical context of the prohibited contract using jurisprudential methods. In my opinion, the grounds for invalidity form a system like the leaves of a tree: certain infringements and facts give rise to the infringement of several grounds for invalidity, i.e. they partially overlap. The partial overlap, to use the analogy, forms a single system.

The prohibited contract is in this sense, as I stated in the characteristics above, a bound legal institution, because it does not establish a value, as morality or unfairness do, but is revealed by a teleological interpretation of the law in question. In this respect, the prohibited contract requires a binding interpretation, which, together with the specific doctrine of special legal regulation, is undoubtedly a difficult task for the legal practitioner. However, the result may, in my opinion, lead to a dogmatic result that is suitable for the protection of the legal system in general. For these reasons, I believe that the prohibited contract performs a protective function in public policy. If this function is abandoned, it can hardly be taken over by the interpretation of other grounds for invalidity. However, the invalidity of foreign currency loan contracts is, in my opinion, precisely the limit of this interpretation. The interpretation of the law cannot deviate from the legal rules. Nor can a teleological interpretation of the law arrive at an interpretation not contained in the law, which would ultimately be not only *contra legem* but *contra constitutionem* as well.

The prohibited contract is an instrument of indirect value that can be an effective sanction for the legal system. In my opinion, the prohibited contract does not fulfil the function it could fulfil in practice in Hungary. The purpose of my book is to demonstrate, strengthen and, promote this instrument in those appropriate legal context. The task of the law is to draw the boundaries of private autonomy correctly and to apply the principles of civil law for the benefit of society.

ZUSAMMENFASSUNG

Dieses Buch untersucht die sogenannten verbotenen Verträge, die rechtswidrig sind. Ein verbotener Vertrag bedeutet die Grenze oder Einschränkung der Vertragsfreiheit. Gemäß dem verfassungs- und zivilrechtlichen Grundsatz der Vertragsfreiheit kommt die Vertragsautonomie innerhalb des gesetzlichen Rahmen zur Geltung. Dabei können vertragliche Beschränkungen in jedem Element der Vertragsfreiheit in Erscheinung treten. Aus der diffusen Natur der für Verträge maßgebenden Rechtsnormen ergibt sich, dass sich die anzuwendenden Regeln in einem Vertragsrechtsstreit nicht auf das Bürgerliche Gesetzbuch beschränken, sondern auch andere Rechtsvorschriften auf den zwischen den Parteien geschlossenen Vertrag anzuwenden sind. Nach § 6:95 des ungarischen BGB (im Folgenden: ungBGB) bewirkt eine Rechtswidrigkeit grundsätzlich Nichtigkeit. Meines Erachtens definiert § 6:95 ungBGB die Hauptregel zur Nichtigkeit. In Bezug auf die gesamte Rechtsordnung wird der verbotene Vertrag als ein Kontrollinstrument betrachtet, das als ein Mittel der Vertragspraxis der Wirtschaft dient und als Anknüpfungsregel bei Verletzung irgendeiner Rechtsnorm die Rechtsfolge der Nichtigkeit anordnet. Wie aus der richterlichen Praxis abgeleitet und im ungBGB verankert, führt dies zumindest zur Feststellung der Nichtigkeit, denn die Feststellung der Nichtigkeit kann im ungarischen Recht unabhängig von den restlichen Rechtsfolgen der Ungültigkeit des Vertrages begehrt werden.

Nach den gemeinsamen europäischen Traditionen, dem englischen und deutschen Recht, umfasst der verbotene Vertrag eine Vielfalt von Verträgen, die gegen das Gesetz oder die guten Sitten verstoßen. Im Hinblick auf ihre Funktion vermittelt die Ungültigkeit eines Vertrages ein gesellschaftliches Werturteil gegenüber vertraglichen Vereinbarungen. Verträge, deren einzelne Fälle im Zivilrecht als Ungültigkeitsgrund angesehen werden, sind auf gesellschaftlicher Ebene verwerflich und unerwünscht. Dies betrifft auch die Unlauterkeit, den Verstoß gegen die guten Sitten, den Irrtum oder die List, aber grundsätzlich alle Ungültigkeitsgründe. In diesem Sinne geht ein verbotener Vertrag über seinen technischen Charakter (also über die anknüpfende Regel) hinaus.

Der wahre Inhalt des verbotenen Vertrages ist meiner Meinung nach zweifach. Einerseits wird er durch die ausdrückliche gesetzliche Regelung mit Inhalt gefüllt; dadurch unterscheidet er sich von den restlichen Ungültigkeitsgründen. Wenn eine

Rechtsnorm einen normativen Inhalt hat und dies ein Verbot oder eine Bedingung vorschreibt, hat dies eine zwingende Wirkung auf den Vertrag. Dahinter müssen jedoch die Werte und Interessen erkannt werden, die zur Verankerung der gegebenen Rechtsnorm führten. Die Anordnung der Nichtigkeit bei Abweichung von der Norm ist nur eines der Mittel, mit denen das Gesetz seinen verbotenden und zwingenden Charakter durchsetzt.

Zweitens ist es ein weiteres Merkmal eines verbotenen Vertrages, welches in der früheren Rechtspraxis galt und später als Vorschrift im ungBGB verankert wurde, dem zufolge ein Vertrag auch dann nichtig ist, auch es trotz anderer Rechtsfolgen Normzweck ist, dass eine von den Parteien gewünschten Rechtswirkung des betreffenden Vertrages verhindert werden soll. Der eigentliche Wert liegt damit – wie auch bei der Unlauterkeit und der Sittenwidrigkeit – in der Norm selbst und in ihrer teleologischen Interpretation.

Im internationalen Rechtsvergleich lässt sich feststellen, dass seit dem römischen Recht die Rechtswidrigkeit eines Vertrages keine mechanische Sanktion darstellt. Aufgrund des Billigkeitsgrundsatzes müssen im Rechtsstreit die Umstände gewürdigt werden, die zur Nichtigkeit des Vertrages oder zu dessen Zurückdrängung führen. Anhand der vorliegenden Forschungsarbeit kann festgestellt werden, dass die Aufhebung der privatrechtlichen Gültigkeit rechtswidriger Verträge seit dem römischen Recht nachweislich Bestandteil der gemeinsamen europäischen Grundsätze des Vertragsrechts ist. Das PECL und das DCFR verdeutlichen, dass die Anwendung des verbotenen Vertrages nicht nur bei bloßer Rechtswidrigkeit vorliegt, sondern auch dann, wenn die Parteien gegen die Grundprinzipien des Vertrages verstießen. Beispiele hierfür sind die Sicherstellung des fairen Wettbewerbs und die Verletzung von Verbraucherrechten. Die Feststellung der Nichtigkeit kann in den Hintergrund gerückt werden, wenn der Verstoß keine Auswirkung auf den Vertrag hat. Daraus folgt im Umkehrschluss, dass der Vertrag nichtig ist, wenn ein solcher Fall nicht vorliegt.

Das englische und das deutsche Recht beantworten dieselbe Frage mit unterschiedlichen Ansätzen. Das englische Recht beurteilt die Rechtswidrigkeit zielorientiert auf Grundlage des Vertragsergebnisses. Gemäß dem Fall *Patel v Mirza* ist es insofern paradigmatisch, dass der Grad des Verstoßes neben der Feststellung der Rechtswidrigkeit die Wiederherstellung der Balance im Vermögen der Parteien. Die Lehre der deutschen Rechtsdogmatik besteht darin, dass der verbotene Vertrag nicht nur ein zivilrechtliches Instrument, sondern auch im Allgemeinen eines der wirtschaftlichen Regulierungsinstrumente und Kontrollregeln der Rechtsordnung ist, was in Anlehnung an *Canaris* auch heute noch zu betonen sei.

Im Zuge der historischen Entwicklung Ungarns zeigt sich, dass rechtswidrige Verträge seit der Jahrhundertwende von dem moralischen Dilemma geprägt sind, wie die gerichtliche Praxis mit dem Verstoß umgehen soll. Steht einem in diesem Fall Rechts Hilfe zu oder bleibt die Verpflichtung als *naturalis obligatio* bestehen? Anhand der gegenständlichen Recherchen lässt sich erkennen, dass die Rechtsprechung und die juristische Literatur in diesen Fällen die Frage ergebnisorientiert untersuchten und im Abgleich mit den Zwecken der Rechtsvorschrift die Nichtigkeit des Vertrages feststellten oder von der Anwendung der Vertragsungültigkeit absahen.

Die Recherchen zeigten auch, dass sich – mit heutiger Terminologie – anhand der teleologischen Interpretation des Gesetzes ermitteln lässt, welche privatrechtlichen Konsequenzen der Zweck des Gesetzes mit sich bringt. Auf die im Jahr 1932 herausgearbeitete Praxis der ungarischen Kurie (Kúria) über Verträge mit Puschern wird auch heute noch Bezug genommen. Sie ist meiner Meinung nach ein Element rechtswidriger Verträge, aber nicht ihre allgemeine Lösung. Im Einzelfall obliegt es dem Gericht zu entscheiden, ob es mit den gesetzgeberischen Zielen auf gesellschaftlicher Ebene vereinbar ist, dass der Vertrag trotz der Rechtsverletzung gültig bleibt.

Nach dem Zweiten Weltkrieg änderte dies sich die ungarische Rechtspraxis und es trat immer mehr in den Vordergrund, dass Verträge, die gegen eine gesetzliche Bestimmung verstoßen, grundsätzlich nichtig sind. Nach der damaligen Rechtsauffassung war die Nichtigkeit des verbotenen Vertrages eine der Sanktionen und eines der Instrumente der Rechtsordnung. Dementsprechend erschien die Rechtsfolge der Klagsstattgabe zugunsten des Staates eine logische und angemessene Antwort. Die damaligen prägenden juristischen Werke zeigen jedoch, dass das moralische Dilemma, das die ältere Rechtspraxis kennzeichnete, ebenfalls präsent war. Aus der Analyse ist ersichtlich, dass bei sozial sensiblen Themen wie Wohnungsmietrecht oder bei Verträgen mit Puschern, wenn der Staat diesem Bedürfnis nicht nachkommen kann, akzeptable Gründe dafür vorliegen, die Nichtigkeit des Vertrags in den Hintergrund zu rücken.

Nach dem Systemwechsel von 1989 und später im Zuge der Ausarbeitung des neuen ungarischen Bürgerlichen Gesetzbuches kehrte verständlicher und akzeptabler Weise der ungarische privatrechtliche Ansatz zur Rechtsfolge der Ungültigkeit des Vertrages zwecks Wiederherstellung der Vermögenverschiebung zurück. Mit dem Paradigmenwechsel wurden jedoch zwei Tendenzen präsentiert. Auf der einen Seite war dies die Verengung der verfahrensrechtlichen Frage, wer sich auf die Nichtigkeit des Vertrags berufen kann. Die Verengung bedeutet nicht die Einschränkung der Rechte der Parteien und der vom Vertrag unmittelbar betroffenen Personen. Sie ist eine Einschränkung dahingehend, ob das Gericht die Nichtigkeit des Vertrages im Allgemeinen beachten und welcher breitere Kreis von Subjekten sich auf die Ungültigkeit berufen kann. Aus der heutigen Rechtsprechung ist ersichtlich, dass Gerichte seit dem Inkrafttreten des ungbGB im Jahr 2014 in der Mehrzahl (fast einem Drittel) der Fälle den verbotenen Vertragsbezug nicht prüfte, weil die Parteien für dieses Klagebegehren keine Aktivlegitimation besaßen. Die verfahrensrechtliche Verengung schmälert meiner Meinung nach den Charakter der Nichtigkeit als systemrelevantes wirtschaftliches Kontrollinstrument. Die andere Tendenz betrifft die neuen Phänomene, deren zivilrechtliche Nichtigkeitsfolgen zu Interpretationsschwierigkeiten führten. Da die Grenzen der Vertragsfreiheit aus vielen Gründen durch zahlreiche Gesetze eingeschränkt werden können, müssen diese Grenzen auf ein bestimmtes Vertragsverhältnis angewendet werden. Die Rechtsauslegung ist eine zweifellos herausfordernde Aufgabe. Die Auffassung, dass ein Vertrag nur dann gegen das Gesetz verstößt, wenn das Gesetz seine Nichtigkeit ausdrücklich anordnet und nicht anders, ist eine vereinfachende Lösung. Es erscheint richtig, dass diese Auffassung heute dem ungbGB auch nicht mehr entspricht.

In Entsprechung des Kodifikationsentwurfs zum ungBGB im Jahr 2013 vorgeschlagen, wurde 2013 das ungBGB die jahrhundertalte gesetzliche Klausel des verbotenen Vertrages ergänzt. Ein Teil der neuen Rechtsvorschrift ist die zentrale Rechtsnorm, wonach ein rechtswidriger Vertrag nichtig ist, es sei denn, das Gesetz sieht eine andere Rechtsfolge vor. Nach der neuen Rechtsvorschrift des Gesetzes muss die Nichtigkeit des Vertrages jedoch neben anderen Rechtsfolgen auch dann festgestellt werden, wenn die verletzte Rechtsvorschrift darauf abzielt, die mit dem Vertrag angestrebte Rechtswirkung zu verhindern.

Mit der systematischen Analyse der Regelegung des neuen ungBGB und der Darstellung der richterlichen Praxis wurde das Ziel verfolgt, die Erfahrungen bei der praktischen Anwendung des verbotenen Vertrages sichtbar zu machen. Es wurden verfügbaren relevanten Gerichtsentscheidungen gesammelt und organisiert. Erwähnenswert sind die Forschungsergebnisse im Zusammenhang mit dem neuen Auslegungsgrundsatz von § 6:95 ungBGB. Mithilfe der richterlichen Praxis lässt sich feststellen, dass obwohl diese Regelung von Gerichten nur in sehr wenigen Fällen angewendet wurde, sie gemäß dem Zweck der Rechtsvorschrift neben anderen Sanktionen die Nichtigkeit feststellten. Die Veröffentlichung und Analyse der Fälle wurde in dieser Arbeit um der spätere Rechtspraxis eine Orientierung zu bieten. Die durch gerichtliche Prüfung festgestellte Nichtigkeit eines verbotenen Vertrages ist meiner Meinung nach ein wirksames Instrument, weil damit unmittelbar auf gesellschaftliche Veränderungen reagiert werden kann, für die der Gesetzgeber in der Regel erst später eine entsprechende Rechtsvorschrift verabschieden kann. In den analysierten Fällen spielte das Gericht genau die Rolle, die von ihm im internationalen und historischen Umfeld erwartet wurde.

Während der Anwendung des verbotenen Vertrages wurden drei Modelle aufgestellt. Das erste Modell bedeutet die Sanktionierbarkeit von einem bezeichneten und von weiteren Verstößen. Eigentlich bildet dieses Modell den Ausgangspunkt und die Idee für dieses Werk. In der Analyse wurde dargelegt, welche Art von Entwicklung erforderlich war, damit ein Vertrag eines Vergabeverfahrens die Tatbestandsmerkmale des verbotenen Vertrages erfüllt. Dabei gehören meines Erachtens grundsätzlich alle Gründe eines verbotenen Vertrages zu dieser Gruppe. Dabei ist das Ziel des Gesetzgebers eindeutig, aber der effektivste Weg der Feststellung eines verbotenen Vertrages ist die ausdrückliche gesetzliche Regelung dafür. Andernfalls bewirkt nur dann die Rechtswidrigkeit die Ungültigkeit des Vertrags, wenn dies die Rechtsnorm ausdrücklich normiert. Aus dem Kapitel zur Entwicklung der Ungültigkeit des gesetzeswidrigen Vergabevertrages wurde deutlich, welche Schritte der Gesetzgeber unternahm, um ein normatives Umfeld zu schaffen, das im Wesentlichen die Regeln des ungBGB im Vergabegesetz wiederholt, um eine Sanktion für die Ungültigkeit des Vertrages zu haben.

Im Vergleich zum ersten Modell führt das zweite Modell nicht immer, sondern nur im Einzelfall zur Nichtigkeit. Im „in casibus certis“-Modell ist der verbotene Vertrag auch ein geeignetes Instrument zur Sanktionierung von Verstößen, die durch rechtliche Auslegung nicht oder nur schwer zu erreichen sind. Dabei gibt es auch Fälle, in denen der Gesetzgeber strengere Voraussetzungen, als bei zivilrechtlicher Ungültig-

keit aufstellt. Das heißt, obwohl das Geschäft in diesem Fall zivilrechtlich gültig wäre, muss es aufgrund des Gesetzes als nichtig eingestuft werden. Dieses Modell zeigt, dass die Nichtigkeit eines der Instrumente der wirtschaftlichen Vertragskontrolle der Rechtsordnung ist, das auch eine Schutzfunktion für das öffentliche Interesse erfüllt.

Im letzten Modell wurde nachgewiesen, dass es Fälle gibt, in denen die Prüfung der Ungültigkeit eines Vertrages zwar dogmatisch unterlassen werden kann, dies jedoch nur aus einem Grund gerechtfertigt ist, der schwerwiegender ist, als die Anwendung der Nichtigkeit. Im Falle eines Gesellschaftsvertrages wurde dies durch die Verkehrssicherheit und die öffentliche Beweiskraft sowie die Möglichkeit bewiesen, dass andere Sanktionen dasselbe Ergebnis erzielen würden. Es ist eindeutig, dass die Gesetzeswidrigkeit eines Gesellschaftsvertrages nach Eintragung der Gesellschaft in das Handelsregister nicht deshalb nicht feststellbar ist, weil das Gesetz im Falle dieses Verstoßes die Nichtigkeit nicht anordnete. Die Nichtigkeit kann im Falle des Verstoßes nicht festgestellt werden, weil Interessen berücksichtigt werden müssen, die der Anwendung der Nichtigkeit entgegen stehen und ein rechtlicher Mechanismus zur Verfügung steht, der das Unternehmen sanktionieren kann.

Eine mögliche Zukunft der Modelle besteht darin, dass das erste Modell statt der Hauptregel eine Ausnahme bleibt und die Anwendung des verbotenen Vertrages nur dann erfolgt, wenn der Gesetzgeber dies ausdrücklich festlegte. Der Fallstatistik zufolge bildeten diese Fälle in der Praxis die Mehrzahl (Grundverkehrsfälle, Fälle im Zusammenhang mit Insolvenzen), obwohl diese Frage meiner Meinung nach nicht auf statistischer Grundlage beurteilt werden kann. Denn durch die Änderung der Grundverkehrsregeln stieg verständlicherweise die Zahl solcher Fälle, aber die entschiedenen Rechtsstreitigkeiten werden später den genauen Rahmen der Rechtsauslegung bestimmen. Der „in casibus certis“-Fall funktioniert nur, wenn der Gesetzgeber diese Fälle vorab regelt. Bei richtiger Anwendung des verbotenen Vertrages kann das Gericht jedoch auch ohne Gesetzgebung je nach den Umständen des Einzelfalles die Nichtigkeit feststellen. Wenn der aktuelle Trend anhält, wird der in casibus certis-Fall zum Regelfall werden, was die Vereinfachung und im Endeffekt die Entleerung der Funktion des verbotenen Vertrages bedeutet.

Mit Netzwerkforschung, einer in der Rechtswissenschaft und insbesondere in diesem Gebiet neuen Methode, wurde der Zusammenhang zwischen dem verbotenen Vertrag und den anderen Unwirksamkeitsgründen untersucht. Die Netzwerkforschung war geeignet, in Beleuchtung des praktischen Umfelds des verbotenen Vertrages mit rechtswissenschaftlichen Methoden den Zusammenhang mit anderen Ungültigkeitsgründen zu analysieren. Dabei bilden meines Erachtens die Nichtigkeitsgründe ein ähnliches System wie Baumblätter: Manche Rechtswidrigkeiten und Tatbestände decken die Verletzung mehrerer Unwirksamkeitsgründe ab. Das bedeutet, dass sie sich teilweise überschneiden. Die Teilüberschneidungen bilden – im Sinne des Vergleichs – ein einheitliches System.

In diesem Sinn ist der verbotene Vertrag eine gebundenes Rechtsinstitut, wie es bei seinen oben präsentierten Merkmalen dargelegt wurde, weil er selbst keinen Wertinhalt wie gute Sitten und Unredlichkeit begründet, sondern durch die teleologische Interpretation der gegebenen Rechtsvorschrift offengelegt wird. Der verbotene Ver-

trag erfordert dahingehend eine gebundene Auslegung, was in Verbindung mit der spezifischen Rechtsdogmatik zweifellos eine schwierige Aufgabe für den Rechtsanwender darstellt. Das Endergebnis kann jedoch meiner Meinung nach zu einem dogmatischen Ergebnis führen, das allgemein zum Schutz der Rechtsordnung geeignet ist. Aus diesen Gründen ist der Autor davon überzeugt, dass der verbotene Vertrag seiner Natur nach eine Funktion zum Schutz der öffentlichen Ordnung erfüllt. Ließen wir diese Funktion außer Acht, könnte die Auslegung anderer Ungültigkeitsgründe diese Funktion kaum übernehmen. Die Ungültigkeit von Fremdwährungskreditverträgen weist meiner Meinung nach jedoch auf die Grenzen dieser Auslegung hin, denn die Rechtsauslegung darf nicht von den Rechtsvorschriften abweichen. Auch die teleologische Auslegung der Gesetze kann nicht zu einer Auslegung kommen, die in den Gesetzen nicht geregelt wird, denn es wäre letztlich nicht nur *contra legem*, sondern auch *contra constitutionem*.

Der verbotene Vertrag ist ein Instrument, bei dem auf indirekte Weise Wertinhalte angewendet werden und die für die Rechtsanwendung eine wirksame Sanktion darstellen kann. Der verbotene Vertrag erfüllt meiner Meinung nach nicht die Funktion, die er in der Praxis erfüllen könnte. Diese Schreiben hat das Ziel, seine Stärkung und Förderung dessen dort zu beweisen, wo es benötigt ist. Die Aufgabe von Juristen besteht darin, die Grenzen der Privatautonomie richtig zu ziehen und die Grundsätze des Zivilrechts im Interesse des gesellschaftlichen Wohls durchzusetzen.

BIBLIOGRÁFIA

1. JOGALKALMAZÓI DÖNTÉSEK

A) ALKOTMÁNYBÍRÓSÁGI DÖNTÉSEK

11/1992. (III. 5.) AB határozat
29/1997. (IV. 29.) AB határozat
164/2011. (XII. 20.) AB határozat
17/2015. (VI. 5.) AB határozat
25/2021. (VIII. 7.) AB határozat
3111/2021. (IV. 14.) AB határozat
3191/2022. (IV. 29.) AB határozat
5/2024. (II. 6.) AB határozat

B) KÚRIAI DÖNTÉSEK

4/1999. PJE határozat
1/2005. (VI. 15.) PK vélemény
2/2005. PK vélemény
2/2005. PK vélemény
1/2010. (VI. 28.) PK vélemény
2/2010. (VI. 28.) PK vélemény
2/2012. (XII. 10.) PK vélemény
6/2013. PJE határozat
1/2014. PJE határozata
2/2014. PJE határozat
1/2020. PJE határozat

BH 1989. 370.
BH 1992. 592.
BH 1994. 186.

BH 1994. 275.
BH 1994. 329.
BH 1994. 622.
BH 1998. 438.
BH 2001. 28. (EBH 2000. 342. számon elvi döntésként is közzétéve)
BH 2001. 421.
BH 2001. 483.
BH 2004. 503.
BH 2012. 290.
BH 2015. 249.
BH 2016. 337.
BH 2017. 59.
BH 2018. 14.
BH 2018. 122.
BH 2018. 279.
BH 2019. 114.
BH 2019. 169.
EBH 2004. 1091.
EBH 2012. P5.
EBH 1999. 31.
EBH 2004. 1042.
EBH 2011. 2327.
EBH 2012. P. 17.
EBH 2013. G.5.
EH 2013.12.G10.

Kúria, Pfv.22.123/2015/12.
Kúria Pfv.20092/2015/6.
Kúria Pfv.20337/2015/5.
Kúria Gfv.30238/2015/1.
Kúria Gfv.30169/2016/4.
Kúria Kfv.37681/2016/1.
Kúria Pfv.20675/2016/9.
Kúria Pfv.21123/2016/6.
Kúria Pfv.21770/2016/4.
Kúria Pfv.30.675/2016/9.
Kúria Pfv.21.371/2016/9.
Kúria Pfv.21.548/2016/4.

Kúria Kfv.37667/2017/3.
Kúria Kfv.37758/2017/7.
Kúria Kfv.37.231/2017/8.
Kúria Kfv.38064/2018/6.
Kúria Pfv.21056/2018/10.

Kúria Pfv.21637/2018/10.
Kúria Pfv.20048/2018/5.
Kúria Pfv.20963/2019/9.
Kúria Pfv.21376/2019/7.
Kúria Pfv.20.454/2019/4.
Kúria: Pfv.20.454/2019/4.
Kúria Pfv.20247/2019/5.
Kúria Gfv.30318/2019/7.
Kúria Gfv.30371/2019/4.
Kúria Gfv.30035/2019/9.
Kúria Gfv.30074/2019/8.
Kúria Gfv.30371/2019/4.
Kúria Kfv.37482/2019/5.
Kúria Pfv.21254/2019/7.
Kúria Kfv.37482/2019/5.
Kúria Pfv. 20628/2020/9.
Kúria Pfv.20067/2020/5.
Kúria Pfv.20556/2020/6.
Kúria Pfv.20585/2020/8.
Kúria Pfv.20628/2020/9.
Kúria Pfv.20875/2020/4.
Kúria Pfv.20887/2020/6.
Kúria Pfv.20990/2020/4
Kúria Pfv.21291/2020/11.
Kúria Gfv.30247/2021/9.
Legfelsőbb Bíróság Pfv.21.652/2009/7.

M. Kir. Kúria 53. sz. jogegységi döntése
M. Kir. Kúria P. VII. 3897/10/1925.
M. Kir. Kúria P. IV. 2348/41/1927.
M. Kir. Kúria P. IV. 8599/37/1928.
M. Kir. Kúria P. VII. 348/16/1928.
M. Kir. Kúria P. VII. 7920/17/1929.
M. Kir. Kúria P. VII. 3870/1930/17.
M. Kir. Kúria P. VII. 1951/23/1931.

C) TOVÁBBI BÍRÓSÁGI DÖNTÉSEK

BDT 2012. 117.
BDT 2012. 2760.
BDT 2013. 2928.
BDT 2013. 2928.
BDT 2014. 3080.

BDT 2017. 3688.
BDT 2018. 3882.
BDT 2018. 3882.
ÍH 2012. 185.
ÍH 2012. 75.
ÍH 2012. 78.
KGD2015. 49.
KJD 2019. 25.
PJD 2018. 9.

Debreceni Ítéltábla Gf.30203/2017/7.
Debreceni Ítéltábla Gf.30064/2020/14.
Debreceni Ítéltábla Pf.II.20.341/2022/6.
Debreceni Ítéltábla Pf.20341/2022/6.
Fővárosi Ítéltábla Kf. 27.580/2006/11.
Fővárosi Ítéltábla Kf. 27.313/2009/9.
Fővárosi Ítéltábla Gf.40141/2017/3.
Fővárosi Ítéltábla Gf.40141/2017/3.
Fővárosi Ítéltábla Gf.40.432/2018/5.
Fővárosi Ítéltábla Gf.40.217/2018/6/II.
Fővárosi Ítéltábla Gf.40367/2018/4.
Fővárosi Ítéltábla Gf.40420/2019/14.
Fővárosi Ítéltábla Gf.40.357/2019/8.
Fővárosi Ítéltábla Gf.40357/2019/8.
Fővárosi Ítéltábla Gf.40362/2019/7.
Fővárosi Ítéltábla Gf.40280/2020/9.
Fővárosi Ítéltábla Gf.40040/2021/9.
Fővárosi Ítéltábla Pf.20645/2021/5.
Fővárosi Ítéltábla Pf.20160/2021/8.
Fővárosi Ítéltábla Pf.20413/2022/9.
Fővárosi Ítéltábla Pf.20590/2022/6.
Győri Ítéltábla Pf.20166/2019/8.
Győri Ítéltábla Pf.20016/2022/6.
Győri Ítéltábla Pf.20029/2022/8.
Pécsi Ítéltábla Gf.IV.30.143/2009/8.
Pécsi Ítéltábla Gf.40057/2014/7.
Pécsi Ítéltábla Pf.20059/2020/5.
Szegedi Ítéltábla Gf.I.30.360/2018/5.
Szegedi Ítéltábla 1Pf.20415/2019/7.
Szegedi Ítéltábla Pf.20415/2019/7.
Debreceni Törvényszék 5.Pf.20.464/2022/13.
Fővárosi Törvényszék G.42.345/2017/18.
Fővárosi Törvényszék P.23355/2018/18.
Fővárosi Törvényszék 103.K.705.668/2020/32.

Fővárosi Törvényszék 15.P.23.216/2020/18.
Gyulai Törvényszék Pf.25644/2014/23.
Tatabányai Törvényszék Pf.20176/2019/18.
Szegedi Törvényszék K.700831/2022/11.
Szegedi Törvényszék: 101.K.700.960/2022/10.
Debreceni Járásbíróság P.20371/2020/63.
Orosházi Járásbíróság P.20023/2013/65.

2. IRODALOM

- A magyar általános polgári törvénykönyv tervezete. Első szöveg* (Budapest: Grill 1900).
A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve (Budapest: KJK 1959).
A magyar polgári törvénykönyv tervezete. Második szöveg (Budapest: Grill 1913).
AHRENS, Martin: „Kommentar zum § 134 BGB” in PRÜTTING, Hanns – WEGEN, Gerhard – WEINREICH, Gerd (Hrsg.): *Bürgerliches Gesetzbuch Kommentar* (Luchterhand: Hürth, 172022).
- ALMÁSI Antal: *A kötelmi jog kézikönyve* (Budapest: Tébe 1926).
ALMÁSI Antal: *A tilos cselekmény a magánjogban* (Budapest: Grill 1907).
ANKA Márton Tibor: *A földforgalmi szabályozás a tulajdonjog és a hasznélvezeti jog oldaláról* (Budapest: HVG-ORAC 2021).
APÁTHY István: *Az általános magánjogi törvénykönyv tervezete, kötelmi jog, általános rész* (Budapest: Grill 1882).
ARADI Béla: „Az állam javára marasztalás” *Jogtudományi Közöny* 1981/június. 468–477.
- ARMBRÜSTER, Christian: „Kommentar zum § 134 BGB” in REBMAN, Kurt – SACKEN, Franz Jürgen – RIXECKER, Roland (Hrsg.): *Münchener Kommentar zum BGB* (München: C.H. Beck 92021).
- ASZTALOS László: *A polgári jogi szankció* (Budapest: Akadémiai Kiadó 1966).
ATKINS, Ruth: *Koffmann, Macdonald, & Atkins' Law of Contract* (Oxford: OUP 102022).
AUER Ádám – CSIBOR Ferenc – OROSZ Katalin – POLLNER Péter: „A korlátozott precedensrendszer hatása a kúriai ítéletek hivatkozásaira” *Jogtudományi Közöny* 2024/5. 224–235.
- AUER, Ádám – PAPP, Tekla: „The Mandatory and Default Regulation in Hungarian Company Law – A Decade of Experience” *European Company and Financial Law Review* 2023/2. 314–335.
- AUER Ádám – Joó Tamás (szerk.): *Hálózat kutatás a közszolgáltatásban* (Budapest: Dialóg-Campus 2020).
- AUER Ádám: „Megjegyzések a tilos szerződések polgári dogmatikájához a közbeszerzési szerződés kapcsán” *Jogtudományi Közöny* 2018/10. 486–495.
- AUER Ádám: „A diszpozitivitás jelentősége a társasági jogban” *Magyar Jog* 2016/7–8. 395–404.
- Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója. *Magyar Közöny* 2002/15/II.
- BAR, Christian von – CLIVE, Eric – SCHULTE-NÖLKE, Hans (eds.): *Commentary to DCFR* (Munich: Sellier 2009), <https://shorturl.at/8bbXV>
- BAR, Christian von (et al.) (eds.): *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)* (Munich: Sellier 2009).

- BARTA Judit: „A gazdasági társaság határozatainak bírósági felülvizsgálata a joggyakorlat tükrében” *Debreceni Jogi Műhely* 2023/1–2. 29–48.
- BARTA Judit: *A tervezői tevékenység komplex bemutatása, valamint az építészeti, műszaki alkotások és terveik szerzői jogvédelme* (Budapest: Patrocinium 2018).
- BARZÓ Timea: *A magyar család jogi rendje* (Budapest: Patrocinium 2017).
- BEALE, Hugh – FAUVARQUE-COSSON, Bénédicte – RUTGERS, Jacobien – VOGENAUER, Stefan: *Cases, Materials and Text on Contract Law* (Oxford: Hart ³2019).
- BEATER, Axel: „Der Gesetzesbegriff von § 134 BGB – zur Anwendbarkeit der Vorschrift auf Verfassungs- und Satzungsnormen, allgemeine Rechtsgrundsätze und Gesetzesumgehungen” *Archiv für die Civilistische Praxis* 1997/5. 505–528.
- BEATSON, Jack – BURROWS, Andrew – CARTWRIGHT, John: *Anson’s Law of Contract* (Oxford: OUP ³¹2020).
- BELLING, Detlew – SZÜCS Tünde: „A német BGB általános része” *Forum Acta Juridica et Politica*, 2011/2. 5–29.
- BENEDEK Ferenc – PÓKECZ KOVÁCS Attila: *Római magánjog* (Budapest–Pécs: Dialóg Campus ⁶2018).
- BENEDEK Károly: „A tilos szerződés” in EÖRSI Gyula – GELLÉRT György (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázata* (Budapest: KJK 1981) 915–922.
- BERECZKY Sára – OSZTOVITS András: *A csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló 1991. évi XLIX. törvény kommentárja* (Budapest: Opten 2015).
- BERNER, Felix: „Die »Ohne-Rechnung-Abrede« im Vergleich zwischen deutschem und englischem Recht, den PECL und dem DCFR” *Zeitschrift für Europäische Privatrecht* 2024/1. 44–63.
- BESNYŐ Bernát: „A szolgáltatás lehetetlenülése” in ALMÁSI et al. (szerk.): *Glossza Grosschmid Béni Fejezetek kötelmi jogunk köréből c. munkájához II. 2.* (Budapest: Grill 1933) 127–197.
- BODZÁSI Balázs (szerk.): *Devizahitelezés Magyarországon* (Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem 2019).
- BODZÁSI Balázs: „A deviza alapú fogyasztói kölcsönszerződésekhez kapcsolódó egyes polgári jogi kérdésekről” *Miskolci Jogi Szemle* 2018/2. 61–75.
- BODZÁSI Balázs: „A devizahitelezés korszaka Magyarországon” *Fontes Iuris* 2015/1. 7–17.
- BOLDVAI-PETHES Laura – HAVELDA Anikó: „Hálózat kutatás” in JAKAB András – SEBŐK Miklós (szerk.): *Empirikus jogi kutatások* (Budapest: Osiris 2020) 347–361.
- BOROS Anita – TÁTRAI Tünde: *Közbeszerzés kommentár* (Budapest: Complex 2011).
- BRÓSZ Róbert – PÓLAY Elemér: *Római jog* (Budapest: Tankönyvkiadó ³1984).
- BROX, Hans – WALKER, Wolf-Dietrich: *Allgemeines Schuldrecht* (München: C.H. Beck ⁴²2018).
- BURROWS, Andrew: „A New Dawn for the Law of Illegality” in GREEN, Sarah – BOGG, Alan: *Illegality after Patel v Mirza* (Oxford: Hart 2020) 23–38.
- BUSCH, Danny: „The Principles of European Contract Law Before the Supreme Court of the Netherlands: On the Influence of the PECL in Dutch Legal Practice” *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht* 2008/3. 549–562.
- CANARIS, Claus-Wilhelm: „Gesetzliches Verbot und Rechtsgeschäft. Schriftenreihe der Juristischen Studiengesellschaft Karlsruhe, Heidelberg, 1983” in GRIGOLEIT, Hans Christoph – NEUNER, Jörg (Hrsg.): *Claus-Wilhelm Canaris, Gesammelte Schriften* (Berlin–Boston: De Gruyter 2012) 3–34.

- CERCHIA, Rossella Esther: „A Comparative Viewpoint on Illegal Contracts: In Favor of Flexibility and Proportionality” *Global Jurist* 2021/2. 447–479.
- COUPETTE, Corinna: *Juristische Netzwerkforschung: Modellierung, Quantifizierung und Visualisierung relationaler Daten im Recht* (Tübingen: Mohr Siebeck 2019).
- CSÓKE Andrea: *Nagykommentár a csódtörvényhez* (Budapest: Wolters Kluwer 2019).
- DARÁZS Lénárd: „A jogszabályba ütköző (tilos) szerződések semmissége” *Polgári Jogi Kodifikáció* 2008/5–6. 14–26.
- DARÁZS Lénárd: „Az »érvényessé válás« jogintézményének szükségességéről a polgári jogban” *Magyar Jog* 2009/8. 449–458.
- DARÁZS Lénárd: *A kartellek semmissége* (Budapest: Complex 2009).
- DELI Gergely: „Mi van az érvénytelenségen túl? – Észrevételek római jogi források alapján” *Miskolci Jogi Szemle* 2021/3. 70–89.
- DELI Gergely: *A jó erkölcsökről* (Sepsiszentgyörgy: Medium 2013).
- DEZSÓ Attila (szerk.): *Kommentár a közbeszerzési törvényhez* (Budapest: Complex 2016).
- DÖRNER, Heinrich: „§ 134 BGB” in SCHULZE, Reiner et al. (Hrsg.): *BGB Handkommentar* (Baden-Baden: Nomos¹²2024).
- DÚL János: „A vagyonekezelési szerződés érvénytelenségével és hatálytalanságával összefüggő egyes kérdések” *Miskolci Jogi Szemle* 2021/2. 269–288.
- EIDENMÜLLER, Horst, – FAUST, Florian – GRIGOLEIT, Hans Christoph – JANSEN, Nils – WAGNER, Gerhard – ZIMMERMANN, Reinhard: „The Common Frame of Reference for European Private Law: Policy Choices and Codification Problems” *Oxford Journal of Legal Studies* 2008/4. 659–708.
- ELLENBERGER, Jürgen: „Kommentar zum § 134 BGB” in Christian GRÜNEBERGER et. al. (Hrsg.): *Grüneberger BGB Kommentar* (München: C.H. Beck⁸³2024).
- EÖRSI Gyula: *Kötelmi jog. Általános rész* (Budapest: Tankönyvkiadó 1989).
- EÖRSI Gyula: „A magyar civilisztika 30 éve” *Gazdaság- és Jogtudomány* 1975/3–4. 301–314.
- EÖRSI Gyula – VILÁGHY Miklós: *Polgári jog I.* (Budapest: Tankönyvkiadó 1962).
- F. ROZSNYAI Krisztina: „A hibás közigazgatási aktusok” in: NAGY Marianna (szerk.): *Közigazgatási jog – általános rész. III.* (Budapest: Eötvös Kiadó 2019) 136–137.
- FARKAS Csaba – KASZA Péter: „A közbeszerzés hazai szabályozásának fejlődése” *Acta Juridica et Politica* 2005/6. 3–29.
- FAZAKAS Zoltán: „A társasági szerződés, mint szerződés” *Iustum Aequum Salutare* 2020/3. 63–105.
- FERENCZ Nándor: „Közbeszerzési eljárások leplezett szerződéssel megvalósított mellőzésének esetjoga” *Közbeszerzési Szemle* 2018/3.
- FOWLER, James H. – JEON, Sangick: „The Authority of Supreme Court Precedent” *Social Networks* 2008/1. 16–30.
- FÖLDI András – HAMZA Gábor: *A római jog története és intézményei* (Budapest: Oktatási Hivatal²⁴2020)
- FRENZ, Walter: *Handbuch Europarecht, Band 3 Beihilfe- und Vergaberecht* (Berlin–Heidelberg: Springer 2007).
- GÁL Judit (szerk.): *Társasági jogi perek 2018* (Budapest: HVG-ORAC 2018).
- GÁL Judit: „A társasági szerződés érvénytelenségével kapcsolatos jogviták” in PAPP Tekla (szerk.): *Acta Conventus de Iure Civili* (Szeged: Lectum 2005) 69–80.
- GÁRDOS István – NAGY András: „A devizahitel jogi alapkérdései” *Hitelintézet Szemle* 2013/5. 371–387.

- GÁRDOS Péter – VÉKÁS Lajos (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez* (2023. január 1. időállapot, 2023. évi Jogtár-formátumú kiadás).
- GÁSPÁRDY László: „Tilos szerződések” *Valóság* 1972/6. 79–89.
- GÁSPÁRDY László: „A tilos szerződés társadalmi veszélyességének néhány kérdése” *Jogtudományi Közlöny* 1968/10. 541–546.
- GÁSPÁRDY László: *A tilos szerződések. Kandidátusi értekezés* (Kézirat.) (Budapest: MTA 1968).
- GÁSPÁRDY László: „A kisegítő ügyleti tilalmak elméleti kérdései” *Jogtudományi Közlöny* 1966/11. 592–602.
- GEHRLEIN, Markus: „Die Rechtsprechung des IX. Zivilsenats des BGH zur Steuerberaterhaftung in den Jahren 2018 und 2019” *Deutsches Steuerrecht* 2020/6. 305–312.
- GELLÉN Klára: *A színlelt szerződés* (Szeged: Pólay Elemér Alapítvány 2008).
- GLEIM, Jakob: „Patel v Mirza und die Illegality-Doktrin im Vergleich zum deutschen Recht” *European Review of Private Law* 2018/2. 227–244.
- GOUDKAMP, James: „The Law of Illegality: Identifying the Issues” in GREEN, Sara – BOGG, Alan (eds.): *Illegality after Patel v Mirza* (Oxford: Hart 2020) 39–60.
- GROSSCHMID Béni: *Fejezetek kötelmi jogunk köréből I–II.* (Budapest: Grill 1932–1933).
- Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group): *Principles of European Contract Law* (Munich: Sellier 2009).
- GYÖNGYÖSINÉ ANTÓK Éva: „A társasági szerződés érvénytelensége a magyar társasági jogban” *Gazdaság és Jog* 2015/9. 3–8.
- GYÖNGYÖSINÉ ANTÓK Éva: „A társasági szerződés érvénytelensége az Európai Unió jogában” *Gazdaság és Jog* 2015/7–8. 45–50.
- GYÖRGY Ernő: „A tiltott ügylet joghatásai” *Jogtudományi Közlöny* 1950. augusztus 20. 470–474.
- HOLITSCHER Szigfrid: „A tilos és jóerkölcsbe ütköző szerződésekről” *Kir. Közjegyzők Közlönye* 1908/2. 37–43.
- HOLITSCHER Szigfrid: „A tilos és jóerkölcsbe ütköző szerződésekről” *Kir. Közjegyzők Közlönye* 1908/3. 71–80.
- HORNÁK Zsófia: *A mezőgazdasági földek öröklése. PhD-értekezés* (Miskolc: Miskolci Egyetem 2018).
- IMRE András: „A társasági szerződések sui generis érvénytelensége?” *Acta Juridica et Politica* 1993/14. 155–163.
- JAKAB András: „A jogforrási rendszer” in CSINK Lóránt – SCHANDA Balázs – VARGA Zs. András (szerk.): *A magyar közjog alapintézményei* (Budapest: Pázmány Press 2020) 865–918.
- JUHÁSZ Ágnes: *A közbeszerzésről másképpen* (Szeged: Lectum Kiadó 2013).
- JUHÁSZ Ágnes: *A közbeszerzések közösségi és nemzeti jogi szabályozása – magánjogi elemek a közbeszerzési szerződésre vonatkozó rendelkezések körében. PhD-értekezés* (Miskolc: Miskolci Egyetem 2011).
- JUHÁSZ László: *A magyar fizetéseképtelenségi jog kézikönyve* (Budapest: Orac 2022).
- KANIZSAI NAGY András: „Az állam javára marasztalás legújabb problémái” *Jogtudományi Közlöny* 1975/szeptember. 517–524.
- KÁRTYÁS Gábor: „Az érvénytelenség szabályozása a közszolgálatban” *Állam- és Jogtudomány* 2022/3. 39–54.

- KATONA Mór: *A mai érvényű magyar magánjog vezérfonala* (Pozsony–Budapest: Stampfel Károly Kiadása 1899).
- KELEMEN Katalin: „A common law jogrendszerek” in JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Jogösszehasonlítás rovat, rovszerkesztő: Fekete Balázs) <http://ijoten.hu/szocikk/a-common-law-jogrendszerek> (2018)
- KEMENES István: „A szerződés érvénytelenségének egyes kérdései a gazdasági szerződéses gyakorlatban” *Polgári Jogi Kodifikáció* 2002/2. 7–27.
- KEMENES István: „A szerződés semmisségének újabb joggyakorlati kérdései” *Gazdaság és Jog* 2001/10. 18–22.
- KEMENES István: „Az érvénytelenséggel összefüggő jogalkalmazási kérdések. Csongrád Megyei, Bács-Kiskun Megyei, Békés Megyei Bíróságok Gazdasági és Polgári Kollégiumainak 1999. november 29-én megtartott összevont kollégiumi üléséhez készült vitaanyag” *Bírósági Döntések Tára* 1999/4. 7–43.
- KÉRI Krisztina: „A szerződések érvénytelensége iránt indított perekről általában a közbeszerzési törvények tükrében” *Közbeszerzési Szemle* 2017/9.
- KÉRI Krisztina: „A közbeszerzési szerződések jellemzői I.” *Közbeszerzési Szemle* 2017/11.
- KÉRI Krisztina: „A közbeszerzési szerződések jellemzői II.” *Közbeszerzési Szemle* 2018/2.
- KISFALUDI András: „A Ptk. 3:15. § Kommentárja” in GÁRDOS Péter – VÉKÁS Lajos (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez* (2023. évi Jogtár-formátumú kiadás).
- KISFALUDI András: *Társasági jog* (Budapest: Complex 2007).
- KISFALUDI András: „A jogi személy létesítésének érvénytelensége, 2:55. §” in VÉKÁS Lajos (szerk.): *Szakértői javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez* (Budapest: Complex 2008) 117–118.
- KISFALUDI András: „A szerződés érvénytelensége és a közhiteles nyilvántartások” in KISFALUDI András (szerk.): *Ünnepi dolgozatok Weiss Emilia tiszteletére* (Budapest: ELTE ÁJK 2002) 133–179.
- KISS Gábor – SÁNDOR István: *A szerződések érvénytelensége* (Budapest: HVG-ORAC²2014).
- KOTHENCZ Éva: „A szerződéskötés engedélyezésének kérdései a közbeszerzési szabályozás és joggyakorlat tükrében”. *Közbeszerzési Jog* 2020/3. 2–12.
- KOVÁCS László: „A kontár szerződések kérdésköre” *Magyar Jog* 1994/9. 544–546.
- KOVÁCS Levente: „A devizahitelek háttere” *Hitelintézeti Szemle* 2013/3. 183–193.
- KÖTZ, Hein: „Illegality of Contracts” in *Max Planck Encyclopedia of European Private Law*. <https://shorturl.at/DofZs>
- KÖTZ, Hein: *Europäisches Vertragsrecht* (Tübingen: Mohr Siebeck²2015).
- LÁBADY Tamás: „A biztosítási szerződések egyes érvénytelenségi tényállásai” *Jogtudományi Közlöny* 1982/július. 500–510.
- LARENZ, Karl: *Lehrbuch des Schuldrechts. Band I* (München: C.H. Beck¹⁴1987).
- LEE, James: „Illegality, Familiarity and the Law Commission” in GREEN, Sarah – BOGG, Alan (eds.): *Illegality after Patel v Mirza* (Oxford: Hart 2020) 131–164.
- LIM, Ernest: „Ex Turpi Causa: Reformation Not Revolution” *Modern Law Review* 2017/5. 927–941.
- MÁDL Ferenc: „Magyarország első polgári törvénykönyve: Az 1959. évi IV. törvény – a polgári jogi kodifikáció történetének tükrében”. in *A Magyar Tudományos Akadémia*

- Társadalmi-történeti Tudományok Osztályának Közleményei* X. kötet, 1–2. (Budapest: Akadémiai Kiadó 1960).
- Magyarország magánjogi törvénykönyve. Törvényjavaslat. *Képviselőházi Irományok* 1927. VIII. k.
- MARTON Géza: *A római magánjog elemeinek tankönyve Insitúciók* (Budapest: Tankönyvkiadó 1963).
- McKENDRICK, Ewan: *Contract Law* (London: MacMillan 142021).
- MEIER, Sonja: „Illegality” in JANSEN, Nils – ZIMMERMANN, Reinhard (eds.): *Commentaries on European Contract Laws* (Oxford: Oxford University Press 2018) 1887–1930
- MENYHÁRD Attila: „A polgári jog tudománya Magyarországon” in JAKAB András – MENYHÁRD Attila (szerk.): *A jog tudománya* (Budapest: HVG-ORAC 2015) 218–260.
- MENYHÁRD Attila: *A jóerkölcsbe ütköző szerződések* (Budapest: Gondolat–Infonia 2004).
- MENYHÁRD Attila: *A szerződés akarathibák miatti érvénytelensége* (Budapest: ELTE ÁJK 2000).
- MOHAI Máté: „Szinleltség, jóerkölcsbe ütközés és feltűnő értékaránytalanság a Fővárosi Ítéletábra 11.Gf.40.488/2019/5. számú ítéletének tükrében” *Polgári Jog* 2020/7–8.
- MOLNÁR Ambrus: „Vitaanyag a kontárszerződésekkel kapcsolatos bírói gyakorlat felülvizsgálatához” *Bírósági Határozatok* 1993/12. 952–954.
- MOLNÁR Imre – JAKAB Éva: *Római jog* (Szeged: Leges 2004).
- MOLNÁR Miklós: „A közbeszerzési jogorvoslatok néhány szervezeti és hatásköri aspektusa (megjegyzések a »bírói modell« kérdéséhez)” in FAZEKAS Marianna – NAGY Marianna (szerk.): *Libri Amicorum – Tanulmányok Berényi Sándor tiszteletére* (Budapest: Eötvös Kiadó 2010) 267–283.
- MUNKÁCSI Ernő: „Iparengedély és ügyletérvényesség” *Jogtudományi Közöny* 1932/19. 113–115.
- MUNKÁCSI Ernő: „A bolettatörvény” *Jogtudományi Közöny* 1930/15. 137–138.
- NIZSALOVSKY Endre: „A polgári jog kodifikációja” in NIZSALOVSKY Endre: *Tanulmányok a jogról* (Budapest: Akadémiai Kiadó 1983) 103–116.
- NIZSALOVSKY Endre (szerk.): *A Legfelsőbb Bíróság Elvi Tanácsának határozatai. I. kötet 1950. év* (Budapest: Jogi és Államigazgatási könyv- és folyóiratkiadó 1951).
- NIZSALOVSKY Endre: *Kötelmi jog I. Általános tanok* (Budapest: MEFESZ 1949).
- NIZSALOVSKY Endre: „A kötelmi jog átalakulása” *Jogtudományi Közöny* 1949/5–6. 106–110.
- NIZSALOVSKY Endre: „Fogyatékos jogügyletek” *Magyar Jogászegyleti Értekezések* 1933/2. 149–179.
- NIZSALOVSKY Endre: Észrevételek a Magyar Népköztársaság polgári törvénykönyve és miniszteri indokolása tervezetének negyedik része I. és II. címéhez. HU_MNL_OL_XIX_E_1_c_10026_1960_0223_d.
- NOCHTA Tibor: „Az érvénytelenség jogkövetkezményeiről – joggyakorlati tükrében” in BARTA Judit – WOPERA Zsuzsa (szerk.): *Polgári jogot oktatók országos találkozója* (Miskolc: Novotni Kiadó 2011) 51–60.
- OPPERMANN, Thomas – CLASSEN, Claus Dieter – NETTESHEIM, Martin: *Europarecht* (München: Verlag C.H. Beck 2011).
- PAPP, Tekla – AUER, Ádám: „Changes and Reactions in the Fundamental Issues of Hungarian Company Law – Contributions to International Trends in Legal Regulation, Liability and Corporate Governance” *European Business Law Review* 2023/7. 1213–1254.

- PAPP Tekla: „A közbeszerzési szerződés tipizálása” *Közbeszerzési Értesítő Plusz* 2020/4. 47–58.
- PAPP Tekla: „Társasági szerződés” in DÚL János – LEHOCZKI Zóra Zsófia – PAPP Tekla – VERESS Emőd (szerk.): *Társasági jogi lexikon* (Budapest: Dialóg Campus 2019) 267–268.
- PAPP Tekla: „A társasági szerződés érvénytelensége” in PAPP Tekla (szerk.): *Társasági jog* (Szeged: Lectum 2011) 59–62.
- PAPP Tekla: „A társasági szerződés” in PAPP Tekla (szerk.): *Társasági jog* (Szeged: Lectum 2011) 54–56.
- PAPP Tekla: *Az Európai Unió társasági jogi normái* (Szeged: JATE 2005).
- PARTI Tamás: „A jog fölmérés és az intézményi adatkutatás jelentősége” *Jogtudományi Közlöny* 2021/11–12. 493–505.
- PATAY Géza (szerk.): *A közbeszerzés joga* (Budapest: HVG-ORAC 2023). (Jogkódex kiadás.)
- PATYI András – VARGA Zs. András: *Általános közigazgatási jog (az Alaptörvény rendszerében)* (Budapest – Pécs: Dialóg Campus 2013).
- PATYI András: „A közigazgatási működés jogi alapjai” in PATYI András: (szerk.): *A magyar közigazgatás és közigazgatási jog általános tanai II. kötet* (Budapest: Dialóg Campus 2017).
- PESCHKA Vilmos: *A jogszabályok elmélete* (Budapest: Akadémiai Kiadó 1979).
- PETRIK Ferenc: „A semmisség és megtámadhatóság” in PETRIK Ferenc (szerk.): *A szerződések joga* (Budapest: KJK 1993).
- PETROVICS Zoltán: „A munkajogi jognyilatkozatok” in KISS György (szerk.): *Munkajog* (Budapest: Dialóg Campus 2020).
- PÓLAY Elemér: *A római jogászok gondolkodásmódja* (Budapest: Tankönyvkiadó 1988).
- POMEISL András József: „Az érvénytelenség további jogkövetkezményei, különös tekintettel az árfulyamkockázat fogyasztóra telepítése tisztességtelenségének megállapítása esetén alkalmazandó jogkövetkezményekre” *Miskolci Jogi Szemle* 2021/2. 250–268.
- POMEISL András József: „Néhány gondolat a semmisségről” *Gazdaság és Jog* 2004/3. 3–9.
- PRENTICE, D. D.: „Illegality and Public Policy” in BEALE, H. (ed.): *Chitty on Contracts. Volume I.* (London: Sweet & Maxwell 2021) 1321–1487.
- PRICZINGER Márta: *A szerződések érvénytelensége* (Budapest: Complex Kiadó 2010).
- PUSKÁS Sándor: „A szerződéskötési moratórium és a szerződéskötés engedélyezésének egyes kérdéseiről” *Közbeszerzési Szemle* 2017/10. 44–55.
- PUSZTAHELYI Réka: „A végakarát tisztességtelen befolyásolása mint érvénytelenségi ok a magyar bírói gyakorlatban” *Miskolci Jogi Szemle* 2021/3. 90–104.
- RASCHAUER, Bernhard: *Grundris des Österreichischen Wirtschaftsrechts* (Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung 2010).
- SÁNDOR István: „Az 1959. évi IV. törvény megalkotása és módosításai 1989-ig” in SÁRKÖZY Tamás (szerk.): *Tanulmánykötet az 1959. évi Polgári Törvénykönyv előkészítéséről, alapvető intézményeiről és fejlődésmenetéről* (Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó 2018) 9–236.
- SÁRKÖZY Tamás: *A magyar társasági jog Európában* (Budapest: HVG-ORAC 2001).
- SÁRKÖZY Tamás: „A »hibás« társaságról” *Magyar Jog* 2000/12. 705–710.
- SÁRKÖZY Tamás: „A társasági törvény felülvizsgálata” *Magyar Jog* 1991/9. 541–543.

- SCHUSTER Rudolf: „Törvényes tilalomba ütköző bankügylet” *Magyar Jogi Szemle* 1928/4. 101–105.
- SCHWARTZ Gusztáv: „Magánjogi ítéletek kritikai fejtegetése” *Jogtudományi Közlöny* 1904/52. 429–430.
- SEBESS Dénes: „Az új osztrák jogi javaslat és jogfejlődésünk” *Jogtudományi Közlöny* 1913/6. 46–48.
- SEBŐK Miklós: *Kvantitatív szövegelemzés és szövegbányászat a politikatudományban* (Budapest: L’Harmattan 2016).
- SEIBL, Maximilian – FISCHINGER, Philipp S. – HENGSTBERGER, Silas: „Kommentar zum § 134 BGB” in FISCHINGER, Philipp S. – HENGSTBERGER, Silas – KOHLE, Jürgen – RIEBL, Volker (Hrsg.): *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen. Buch 1 Allgemeiner Teil* (Otto Schmidt – De Gruyter 2021).
- SIKLÓSI Iván: *Római magánjog. II.* (Budapest: ELTE Eötvös Kiadó 2021).
- SIKLÓSI Iván: „Az érvénytelenséggel kapcsolatos terminológia néhány modern jogrendszerben” *Jura* 2017/2. 174–181.
- SIKLÓSI Iván: „A jogügyleti érvénytelenség dogmatörténetéből” in FÖLDI András (szerk.): *Összehasonlító jogtörténet* (Budapest: ELTE Eötvös Kiadó 2016) 479–504.
- SIKLÓSI Iván: *A nemlétező, érvénytelen és hatálytalan jogügyletek elméleti és dogmatikai kérdései a római jogban és a modern jogokban* (Budapest: ELTE Eötvös Kiadó 2014).
- SMITS, Jan M.: *Contract Law – a Comparative Introduction* (Cheltenham: Edward Elgar 2021).
- SPINDLER, Gerald: „BGB § 134 Gesetzliches Verbot” in SPINDLER, Gerald – SCHUSTER, Fabian et. al. (Hrsg.): *Recht der elektronischen Medien* (München: C.H. Beck 2019).
- SZÁSZY István: *Nemzetközi magánjog* (MTA Jogtudományi Bizottság Kiadványai, 9.) (Budapest 1938).
- SZILÁGYI János Ede: „A mezőgazdasági földforgalom szabályai” in SZILÁGYI János Ede (szerk.): *Agrárjog* (Miskolc: Miskolci Egyetemi Kiadó 2017) 40–123.
- SZILÁGYI Norbert: „A közbeszerzéssel kapcsolatos közigazgatási perek gyakorlata” *Eljárásjogi Szemle* 2017/1. 48–58.
- SZILÁGYI Norbert: „A közbeszerzéssel kapcsolatos polgári perek gyakorlata” *Eljárásjogi Szemle* 2017/2. 36–45.
- SZINI Katalin: „A jogorvoslati eljárásokra vonatkozó közösségi közbeszerzési irányelvek az Európai Unió bíróságának joggyakorlatában” *Közbeszerzési Szemle* 2011/3. 42–49.
- SZLADITS Károly: „A kötelelem jogalkata és keletkezése” in SZLADITS Károly (szerk.): *Magyar magánjog III. Kötelmi jog* (Budapest: Grill Károly 1939).
- SZLADITS Károly: „A szerződések tartalma” in SZLADITS Károly (szerk.): *Magyar magánjog III. Kötelmi jog* (Budapest: Grill Károly 1939) 45–50.
- SZMODIS Jenő: „Az érvénytelenségi fajták egyes jogági sajátosságairól” *Jogtudományi Közlöny* 1999/4. 172–180.
- SZÖGYÉNI Gyula: *A magánjog érvényes szabályai* (Budapest: Pfeifer 1928).
- TÓTH Emese: „A deviza alapú kölcsön elnevezésű termék jogi természete” *Európai Jog* 2012/5. 18–26.
- Törvényjavaslat a Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvéről. *Országgyűlési Irományok* 1958. I. k. 4. sz.

- TRÓCSÁNYI József: „Biráló megjegyzések a polgári tkv. javaslat kötelmi jogának első részéhez III.” *Ügyvédek Lapja* 1914/23. 4–6.
- VARGA Zoltán: *A magyar földforgalmi szabályozás – alkotmányossági és uniós jogi keresztűzben (PhD-értekezés)* (Pécs: Pécsi Tudományegyetem 2023).
- VÁRHOMOKI-MOLNÁR Márta: „A jogorvoslathoz való jog a Közbeszerzési Döntőbizottság szerződéskötés engedélyezéséről hozott döntése esetén” *Közbeszerzési Jog* 2021/3.
- VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvhöz* (Budapest: Wolters Kluwer Jogtár Kiadás 2024).
- VÉKÁS Lajos – KEMENES István: „A tilos szerződés” in VÉKÁS Lajos (szerk.): *Szakértői javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez* (Budapest: Complex 2008).
- VÉKÁS Lajos (szerk.): *Szakértői javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez* (Budapest: Complex Kiadó 2008).
- VÉKÁS Lajos (szerk.): *Az új Polgári Törvénykönyv elméleti előkérdései* (Budapest: HVG-ORAC 2001).
- VÉKÁS Lajos: „A Ptk. 6:88. § magyarázata” in VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvhöz* (Budapest: Wolters Kluwer 2024).
- VÉKÁS Lajos: „A Ptk. 6:98. § magyarázata” in GÁRDOS Péter – VÉKÁS Lajos (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez* (Budapest: Complex Jogtár Kiadás, 2023).
- VÉKÁS Lajos: „A Ptk. 7:37. § kommentárja” in GÁRDOS Péter – VÉKÁS Lajos (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez* (Budapest: Complex Jogtár Kiadás, 2023).
- VÉKÁS Lajos: „A Polgári Törvénykönyv első hét évéről” *Jogtudományi Közlöny* 2021/3. 101–112.
- VÉKÁS Lajos: *Szerződési jog. Általános rész* (Budapest: ELTE Eötvös Kiadó 2017).
- VÉKÁS Lajos: „A célzott joghatás hibája” in VÉKÁS Lajos: *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal* (Budapest: Complex 2013) 567–576.
- VÉKÁS Lajos: „A DCFR és a magyar polgári jog kodifikációja” *Európai Jog* 2010/1. 3–12.
- VÉKÁS Lajos: *Parerga, dolgozatok az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez* (Budapest: HVG-ORAC 2008).
- VÉKÁS Lajos: „Érvénytelen szerződés és jogalap nélküli gazdagodás” *Magyar Jog* 2003/7. 385–400.
- VERESS Emőd: *Fejezetek a magyar magánjogi kodifikáció történetéből. Európai kitekintéssel* (Kolozsvár: Sapientia Forum Iuris 2022).
- VERESS, Emőd (ed.): *Contract law in East and Central Europe* (Budapest–Miskolc: CEA 2022).
- VILLÁNYI FÜRST László: *A magánjog szerkezete* (Budapest: Grill Károly Könyvkiadóvállalata 1933).
- VIRÁG Csaba: „A tilos szerződések Ptk. 200. § (2) bekezdése” in OSZTOVITS András (szerk.): *A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény magyarázata I.* (Budapest: Opten 2011) 539–548.
- VIRGO, Graham: „The Illegality Revolution” in WORTHINGTON, Sarah – ROBERTSON, Andrew – VIRGO, Graham (eds.) *Revolution and Evolution in Private Law* (Oxford: Hart 2018) 295–313.
- WEISS Emília: *A szerződés érvénytelensége a polgári jogban* (Budapest: KJK 1969).
- WELLMANN György: „A Ptk. 6:95. § kommentárja” in WELLMANN György (szerk.): *Polgári jog* (Budapest: HVG-ORAC 2024).

- WELLMANN György „Az érvénytelenség jogintézménye a Kúria (Legfelsőbb Bíróság) gyakorlatában” *Magyar Jog* 2020/9. 493–502.
- WELLMANN György: „A Ptk. 6:95. § kommentárja” in PETRIK Ferenc (szerk.): *Az új Ptk. magyarázata V/VI. Kötelmi jog* (Budapest: HVG-ORAC 2014) 172–185.
- WELLMANN György: „Az érvénytelenség jogkövetkezései” *Gazdaság és Jog* 2010/3. 3–11.
- WINTER, Thomas: „§ 57 AktG – kein Verbotsgesetz i.S. des § 134 BGB” *Neue Zeitschrift für Gesellschaftsrecht* 2012. 1371–1373.
- ZIMMERMANN, Reinhard: „The Significance of the Principles of European Contract Law” *European Review of Private Law* 2020/3. 487–496.
- ZIMMERMANN, Reinhard: *The Law of Obligations – Roman Foundations of the Civil Tradition* (Oxford: OUP 1996).
- ZOLTÁN Ödön: *A vállalkozási szerződés* (Budapest: KJK 1963).
- ZÓDI Zsolt: „A korábbi esetekre történő hivatkozások mintázatai a magyar bíróságok ítéleteiben” *MTA Law Working Papers* 2014/1. <https://shorturl.at/OiWSc>